

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК
ІМЕНІ ГЕТЬМАНА ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО**

ЖЕШУВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА)

«ВИКЛИКИ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ»

**Збірник тез доповідей
Міжнародної наукової конференції
16 – 18 червня 2016 року**

**Львів
Національна академія сухопутних військ
2016**

Укладачі:

Івахів О.С., к.політ.н., Носова Г.С.

В 43 «ВИКЛИКИ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ»: Збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції 16 – 18 червня 2016 року. – Львів: НАСВ, 2016. – 196 с.
ISBN 978-966-2699-59-3

Матеріали наукового заходу висвітлюють питання проблем міжнародної безпеки, позамілітарні та військові аспекти політики безпеки, розглядають кореляцію трьох галузей, що входять до складу широко зрозумілої політики безпеки. Особливу увагу приділено дослідженням сучасних воєнних конфліктів, зокрема в контексті збройного протистояння на Сході України, аналізуються виклики, яким повинна протистояти українська та польська політики безпеки в умовах «гібридних» загроз сьогодення.

Наданий матеріал призначений для науковців, викладачів, студентів, курсантів і всіх, хто цікавиться питаннями національної безпеки.

УДК 94(4/9)::[323.2/.4+327.5/.7/.8]

ПРОГРАМНИЙ КОМІТЕТ

Павло Ткачук, д.і.н., професор (м. Львів, Україна)
Андрій Харук, д.і.н., професор (м. Львів, Україна)
Володимир Трофимович, д.і.н., професор (м. Львів, Україна)
Василь Гулай, д.політ.н., професор (м. Львів, Україна)
Ігор Соляр, д.і.н., доцент, с.н.с. (м. Львів, Україна)
Олександр Дем'янюк, д.і.н., доцент (м. Луцьк, Україна)
Петро Черник, к.політ.н., доцент (м. Львів, Україна)
Микола Бучин, к.політ.н., доцент (м. Львів, Україна)
Маркіян Мальський, д.е.н., професор (м. Львів, Україна)
Рафал Матера, доктор наук, професор
(м. Лодзь, Республіка Польща)
Славомир Камошиньскі, доктор наук, професор
(м. Бидгощ, Республіка Польща)
Анжей Жебровскі, доктор наук, професор
(м. Краків, Республіка Польща)
Павел Грата, доктор наук, професор
(м. Жешув, Республіка Польща)
Борис Дуркеч, доктор філософії, професор
(м. Липтовський Микулаш, Словацька Республіка)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Андрій Слюсаренко, к.і.н., доцент (м. Львів, Україна) –
голова організаційного комітету
Андрій Харук, д.і.н., професор (м. Львів, Україна) –
заступник голови організаційного комітету
Микола Платонов, к.х.н. (м. Львів, Україна) –
секретар організаційного комітету
Андрій Шумка, к.і.н. (м. Львів, Україна)
Василь Панасюк, к.політ.н. (м. Львів, Україна)
Лілія Трофимович, к.і.н., доцент (м. Львів, Україна)
Олена Щурко, к.політ.н., доцент (м. Львів, Україна)
Олексій Шевченко (м. Львів, Україна)
Віталій Гаращенко (м. Львів, Україна)
Галина Озерова (м. Львів, Україна)
Олег Івахів, к.політ.н. (м. Львів, Україна) – секретар конференції

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

ВСТУПНЕ СЛОВО

**Начальника Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного генерал-лейтенанта Ткачука П.П.,
доктора історичних наук, професора, заслуженого працівника освіти України**

Шановні учасники та гості конференції!

Сердечно вітаю вас – учасників Міжнародної наукової конференції «Виклики політики безпеки: історія та сучасність» у стінах Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

Перш за все, із приємністю хочу відзначити, що зустрічі українських і польських науковців стають вже традиційними та щоразу отримують нову проблематику для дослідження й дискусії. Так і цього разу метою конференції ми визначили: проведення кореляції між трьома галузями, що входять до складу широко зрозумілої політики безпеки; спробу відповісти на питання, як змінилося середовище безпеки в Європі, зокрема її східної частини; аналіз викликів, яким повинна протистояти українська та польська політика безпеки, а також інструментів, якими можна користуватися.

Забезпечення національної безпеки України є, на нашу думку, насамперед завданням політичним, і воно повинно вирішуватися політичними засобами. Безпека має бути лише загальною, рівною та однаковою для всіх і гарантуватися граничним рівнем військово-політичного балансу сил, причому воєнний потенціал сторін повинен бути обмеженим.

У свою чергу, я глибоко переконаний, що національна безпека України в сучасних умовах не може розглядатися у відриві від розвитку загальних міжнародних процесів на Європейському континенті та у світі загалом.

Сучасну ж міжнародну ситуацію в регіоні Центрально-Східної Європи, до якого належать і Україна, і Польща, характеризує відсутність структурованих механізмів безпеки. Є підстави говорити про політичну орієнтацію переважної більшості країн даного регіону на приєднання до західних структур колективної оборони і безпеки, а також відновлення в нових історичних умовах домінуючого центру сили, в тому числі в питаннях безпеки в цій частині Європи.

Під тиском життя відступають звичні вже погляди на проблеми війни і миру, на шляхи і засоби забезпечення національних інтересів держави. Поступово створюються принципово нові умови для забезпечення міжнародної безпеки в цілому, а також національної безпеки держав зокрема.

Характерною рисою сучасних умов є бажання більшості держав звизити можливості використання воєнної сили як головного засобу досягнення цілей державної політики. Спостерігаються спроби якомога ширше використовувати економічні, дипломатичні й інші шляхи досягнення своїх інтересів. Не мудрість політичних лідерів, а об'єктивні закони розвитку науково-технічного прогресу змушують індустріально розвинені країни відмовитися від створення ядерних збройних сил п'ятого покоління.

Проте на цьому шляху ще існує чимало політичних, економічних та інших міждержавних розбіжностей. Викликає занепокоєння і велика ймовірність затяжних суспільно-політичних криз, зміна правлячих режимів, сепаратистських рухів у деяких країнах. Усе це означає, що воєнна загроза для наших держав існує. І це необхідно пам'ятати, відхиляючи легковажні заяви про те, що в нас ніби немає ймовірних противників, а колишні стали майже друзями.

Наша зустріч, як і минулорічна, відбувається у складній воєнно-політичній обстановці. Більше двох років триває неоголошена війна на Сході України. Захоплення Росією АР Крим у лютому 2014 року, пряме збройне втручання й розв'язання так званої «гібридної війни» призвели до втрати частини території держави, значних людських жертв. Вони є як серед воїнів Збройних Сил України, так і серед мирних жителів країни. Серед загиблих – і випускники нашої Академії. Вони і всі воїни АТО з честю виконали та продовжують виконувати свою місію щодо захисту українського народу від агресора.

Небезпека широкомасштабного військового протистояння з Російською Федерацією існує і, швидше за все, буде існувати надалі.

Таким чином, сучасні реалії та особливості геополітичного розташування України і Польщі виводять воєнну безпеку в рязряд базових та сталих компонентів формування загальної системи національної безпеки держави. Хід історичних подій свідчить, що в плані геополітичних змін усе завжди пов'язане з воєнно-силовою політикою при вирішенні суперечливих питань як між державами, так і в рамках окремої країни (громадянська війна). І поки повною мірою не запрацюють механізми досягнення безпеки політичними засобами, доти держава може розраховувати на використання воєнної сили для забезпечення своїх інтересів та суверенітету.

Сподіваюся, що наша конференція зробить свій внесок у формування цільових орієнтирів гарантування національної безпеки. Віримо, що наша співпраця дозволить нам вирішувати чимало завдань наукового характеру, розробляти нові та вдосконалювати існуючі безпекові концепції та механізми.

Запрошую всіх присутніх до конструктивної роботи, професійного обговорення проблем національної безпеки та виходу на прийняття необхідних рішень щодо захисту національних інтересів держав від зовнішніх небезпек.

Гулай В.В., д.політ.н., професор
Національний університет «Львівська політехніка»

«ЗАМОРОЖЕНІ КОНФЛІКТИ» В УКРАЇНІ ТА МОЛДОВІ ЯК ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕВАНШИСТСЬКОЇ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

На стан національної безпеки впливають внутрішні і зовнішні чинники. До найважливіших внутрішніх чинників належать: стан економіки та її науково-технічний потенціал, забезпеченість енергією, найважливішими мінерально-сировинними ресурсами, продовольством, рівень кваліфікації науково-виробничих кадрів, рівень розвитку і надійності транспортної системи та зв'язку. Сюди ж входять і проблеми соціально-економічного стану суспільства загалом та окремих його верств, груп і класів, обороноздатності, екології тощо.

Зміни глобального і регіонального рівнів, які простежуємо в масштабах розвитку суспільства в Україні й Молдові та світі загалом у першій чверті XXI ст., слугують підставою для того, аби стверджувати, що такі умови визначають проблематику насамперед національної безпеки держави.

Від часу проголошення незалежності в 1991 р. національна безпека України визначалася насамперед здатністю вирішувати нагальні внутрішні політико-правові, соціально-економічні, національно-етнічні та екологічні проблеми, а також проблеми запобігання надзвичайним ситуаціям. Найбільшу загрозу міжнародній безпеці у регіональному та глобальному вимірах у першій чверті XXI ст. становить реалізація ідеї реваншу в геополітичній стратегії В. Путіна.

В основу новітнього російського реваншизму покладено ностальгію силової еліти за «кращими» часами радянської «величі» та відродження ідеології «євразійства». Остання, позначена гострою ворожістю до цінностей західної цивілізації, ввібравши елементи радянської пропаганди, насаджує тоталітарний примат державних структур та колективних цінностей над інтересами особи й гіпертрофовано прагне до гегемонізму Російської Федерації. Фактично вона стала римейком радянської ідеології протистояння Заходу з його пріоритетом свободи в економічній та суспільно-політичній сфері. Замість колишніх агентів впливу у вигляді комуністичних партій тепер «союзники» поповнюються, зокрема, маргінальними політичними силами, що заперечують демократію, лібералізм і глобалізацію.

Повернення до конфронтації США й НАТО було закладено в офіційних Концепціях національної безпеки та зовнішньої політики Росії уже впродовж першого півріччя після приходу до влади в країні В. Путіна (січень – червень 2000 р.).

Агресія Російської Федерації проти Грузії в ході т.зв. серпневої війни (8–12 серпня 2008 р.) переконливо показала, що режим В. Путіна перейшов до практичної реалізації ідей реваншизму.

Анексія Росією наприкінці лютого-березня 2014 р. Автономної Республіки Крим та м. Севастополь, організаційна, фінансова та військова підтримка т.зв. «руської весни» 2014 р., що, серед іншого, призвело до захоплення частини суверенної території України терористичними угрупованнями «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка» в квітні–червні 2014 р. та неприхована інтервенція російських військ на їхню підтримку наприкінці серпня того ж року демонструють реалізацію ідей реваншизму як основи зовнішньої політики сучасної Російської Федерації та несуть реальну загрозу міжнародній безпеці.

«Заморожені конфлікти» розглядають як різновид міжнародних конфліктів, за яких активна фаза збройного протистояння завершилася, але фактичного та юридичного врегулювання конфлікту шляхом укладення відповідних політичних документів, нормалізації відносин між його учасниками не досягнуто та існує реальна ймовірність реескалації; ситуацію у міжнародних відносинах, коли збройний конфлікт між сторонами припиняється без підписання мирного договору чи іншого політичного рішення.

Після припинення насильства конфліктуючі сторони та їхні посередники зазвичай вкрай повільно просуваються по шляху політичного врегулювання наявних протиріч. По суті, миротворчі сили роз'єднують протиборчі сторони й не допускають поновлення масового кровопролиття, а конфлікти залишаються «законсервованими». У той же час реальністю залишаються нестабільна обстановка в цих регіонах, зруйнована економіка й системи життєзабезпечення, порушені транспортні зв'язки, сотні тисяч біженців і переміщених осіб, які живуть в убогості на чужині.

До «заморожених конфліктів», що істотно впливають на середовище міжнародних відносин, відносять: арабо-ізраїльський конфлікт (протистояння в Газі); громадянська війна в Китаї (конфлікт відносно Тайваню); поділ Кореї; індо-пакистанський конфлікт; кіпрський конфлікт; грузино-абхазький конфлікт; грузино-південноосетинський конфлікт; карабаський конфлікт; придністровський конфлікт та ін.

Прикладом використання «замороженого конфлікту» для реалізації реваншистської геополітичної стратегії керівництва Російської Федерації є т.зв. серпнева війна (08.-12.08.2008 р.) проти Республіки Грузії на території самопроголошених республік Південна Осетія та Абхазія.

В основі стратегії Російської Федерації від весни 2014 р. є нав'язування ситуації у зоні проведення Україною Антитерористичної операції (АТО) на тимчасово окупованих за військово-організаційної та військово-технічної участі Росії територіях підконтрольних терористичним організаціям «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка» характеру «замороженого конфлікту».

Одночасно існує реальна загроза «розмороження» конфлікту між самопроголошеною Придністровською Молдавською Республікою (ПМР) й дислокованими на її території т.зв. російськими миротворцями та Республікою Молдова, із втягнення у зону бойових дій прилеглих районів України та розгортанням нової хвилі сепаратизму в молдовському регіоні Гагаузія та колишній Бессарабії (прилегли до ПМР райони Одещини).

Дем'янюк О.Й., д.і.н., професор
Луцький інститут розвитку людини університету «Україна»

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ НА ЗМІНУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ У 2015 Р.

Взаємини України з країнами Європейського Союзу в сфері безпеки мають довготривалу, здебільшого ефективну, але подекуди й провальну історію. Через притаманну попереднім очільникам нашої держави багатовекторність у міжнародних відносинах, політики європейських країн у багатьох випадках не розцінювали Україну як серйозного гравця на полі загальноєвропейської безпекової політики у Східноєвропейському регіоні.

Поряд із цим європейська система безпеки у 2015 р. зіткнулась з новими викликами, які загрожують їй як ззовні у вигляді агресивних дій Росії, так і зсередини – тероризм, радикалізм, масштабна нелегальна міграція. Комплекс цих факторів примусив ключові міжнародні організації – ЄС, НАТО і ОБСЄ переглянути свої підходи щодо забезпечення безпеки і стабільності, визначити місце у цих процесах України. Хоча, як показав досвід російської агресії проти України, ЄС довго адекватно не сприймав сигнали з Києва про загрозу європейській безпеці, яка насувалася зі Сходу. Далі ще більше, лідери провідних країн ЄС продемонстрували цілковиту неспроможність зупинити процеси ескалації міжнародно-політичного конфлікту та наростання загрози системі колективної безпеки в Європі.

Після завершення фази активних бойових дій на Сході України у 2014 р. і спроб застосувати мінські домовленості в «умиротворенні» бойовиків й політичного керівництва Росії у 2015 р. ставлення європейських політиків до України та її впливу на європейську систему безпеки зазнало суттєвих змін. Можемо констатувати, що спектр безпекового сприйняття України став надто широким – від нестабілізуючого фактора й носія загрози «міщанській» Європі до стримуючого російської експансії в межі ЄС. Тут свою негативну роль відіграв той фактор, що у відносинах із Росією окремі європейські країни керувалися власними інтересами, включаючи економічну взаємозалежність, потреби в постачанні енергетичних ресурсів.

Цікаво, що погляди євроспільноти змінюються із позитивного на негативний зі сходу на захід Європи. Це пояснюється кількома факторами. Насамперед, держави, які перебували у складі СРСР чи у соціалістичному блоці європейських держав, чітко усвідомлюють, яку загрозу їхньому суверенітету й територіальній цілісності несе сучасна Росія. Прикладом для них слугує Україна, яка зазнала російської агресії та анексії частини своєї території.

Так Литва відреагувала збільшенням оборонного бюджету і поверненням військового призову (перший проведено у 2014 р. терміном дев'ять місяців). Показовим є те, що перший набір на 90% складався з добровольців. Ще однією складовою власної безпеки й безпеки країн-партнерів по ЄС стало різке зростання популярності в Литві ідеї підтримки армії поза службою. Цим опікується Союз литовських стрільців (допоміжні військовій частини, готові в разі введення воєнного стану в найкоротші терміни влитися до складу армії).

Після президентських виборів у Польщі змінюється ставлення офіційної Варшави до безпекових питань. Керівництво держави намагається «вирівнювати» рівень безпеки у Центрально-Східній Європі у порівнянні із Західною Європою. Свідченням цьому є наполягання польських політиків на розміщенні інфраструктури НАТО в державах Центральноєвропейського регіону, зокрема розміщення на території Польщі американської системи протиповітряної оборони. Окрім того, Польща, яка вважає польсько-українські взаємини важливою складовою своєї «східної» політики, дедалі частіше висловлює занепокоєння тим, що Європу у переговорному процесі з врегулювання військової кризи на Сході України презентують Німеччина і Франція, які значно слабше пов'язані з Україною. Тому президент Польщі А. Дуда і глава польського МЗС В. Ващиковський запропонували розширити «нормандський формат», залучивши до нього не тільки Польщу, але й США, Румунію чи Туреччину.

Можливо через відчуття реальної загрози країнам-сусідам України з боку Росії проект створення спільного військового підрозділу, який до того кілька років поспіль ледь жеврів, набув реального змісту. Адже у 2014 р. усе-таки було сформовано спільну Литовсько-польсько-українську бригаду (ЛитПолУкрбриг), метою якої є зміцнення військової співпраці між державами, підвищення рівня взаємної довіри між країнами, а також покращення безпекової ситуації в регіоні.

У лютому 2015 р. під час дискусії «Європейська безпека та відносини з Росією: співробітництво чи ескалація?», організованої європейськими інституціями, було констатовано, що Концепція спільного простору та партнерство ЄС-РФ втратили свою реальність. У ході дискусії з боку представників ЄС наголошувалося, що відносини з Росією зараз склали найсерйозніший зовнішньополітичний виклик для ЄС. Конфлікт в Україні та

анексія Криму остаточно засвідчили тенденцію останніх років, що Росія вбачає у ЄС свого політичного та економічного суперника. Це вона успішно продемонструвала на східному терені України.

Однак й дотепер більшість країн ЄС вбачають реформування секторів безпеки країн-сусідів ЄС через допомогу їм шляхом консультацій, підтримки безпекових програм, розвитку безпекових інституцій і можливостей та діалогу з громадянським суспільством. Стало очевидним, що на сьогодні ЄС зосереджується на невійськових аспектах безпеки, приділяючи мало уваги своїм оборонним можливостям. Цю функцію вони залишили командуванню НАТО в Європі, адже 22 країни Євросоюзу перебувають в Альянсі.

Отже, можемо констатувати, що криза в Україні прискорила темп ведення Заходом переговорів щодо нової системи безпеки в Європі. Разом із тим, західні лідери неявно, але чітко дають зрозуміти, що новонапрацьовані гарантії європейської безпеки наразі не поширюються на Україну, яка, за їхнім баченням, не є частиною архітектури європейської безпеки.

Водночас, частина західних політиків не хоче помічати того, що Україна впродовж останніх двох років набула корисного для системи міжнародної безпеки досвіду, що перетворило її в потужного партнера з унікальними знаннями у «гібридній війні». Ці знання можуть бути використані у розробці стратегій захисту потенційних об'єктів зовнішньої агресії як окремих країн ЄС, так і регіону в цілому. Окрім того, геополітичне положення й особливі відносини з сусідами дозволяють Україні краще розуміти безпекову динаміку в регіоні Чорного моря.

Сподіваємося, що досвід України, набутий нелегким шляхом, буде використаний країнами Євросоюзу при укладанні «Глобальної стратегії зовнішньої і безпекової політики ЄС», яку планується ухвалити у 2016 р.

Kamosiński S., dr hab.

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

WOJSKO I SPOSOB ZAPEWNIENIA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA W EXPOSE POLSKICH PREMIERÓW W LATACH 1989-2015 (OD TADEUSZA MAZOWIECKIEGO DO BEATY SZYDŁO)

Wojsko i stan zabezpieczenia bezpieczeństwa państwa jest dla każdego Prezesa Rady Ministrów tematem, któremu poświęca choćby jedno zdanie w swojej mowie programowej wygłaszanej w Sejmie RP. Premier prosiąc parlament o udzielenie Radzie Ministrów wotum zaufania, kompleksowo omawiając w exposé program rządu, zazwyczaj wskazuje miejsce wojska w państwie, jego rolę w procesie kształtowania polityki bezpieczeństwa państwa, wytycza kierunki współpracy międzynarodowej i mówi o wywiązywaniu się kraju z zaciągniętych zobowiązań. W niniejszym artykule zwrócono uwagę na to, jaki był w latach 1989–2015 stosunek premiera i tworzono przez niego rządu do wskazywanej problematyki. Omówiono mowy programowe kolejno następujących po sobie Prezesów Rady Ministrów, od Tadeusza Mazowieckiego, który wygłaszał exposé w Sejmie RP 24 sierpnia 1989 roku do Beaty Szydło wygłaszającej mowę programową 18 listopada 2015 roku.

Analizaszesnastu mów programowych następujących po sobie Prezesów Rady Ministrów obok akcentowania prezentowanych przez premiera tez odnoszących się do przedmiotowej tematyki, została wzbogacona o prezentację tła politycznego i społecznego w Polsce i na świecie. Wsparto ją opiniami ekspertów i ówczesnej prasą na temat zdolności obronnych Polski, jakości polskiego przemysłu zbrojeniowego i reform prowadzonych w wojsku. Zwrócono także uwagę na miejsce i rolę rodzimego przemysłu zbrojeniowego w procesie dozbrajania armii i jej przezbrajania oraz unowocześniania jej wyposażenia.

Tadeusz Mazowiecki, premier przełomu, w wygłoszonej 24 sierpnia 1989 roku mowie programowej, która przez wielu ówczesnych obserwatorów słusznie została uznana za mowę pełną

doniosłej treści, w jej pierwszych zdaniach stwierdzał: «Historia naszego kraju nabrała przyspieszenia». Premier podkreślał, co nabierało szczególnego znaczenia, że za proces przyspieszenia historii odpowiada wola społeczeństwa, które „nie godzi się dalej żyć tak jak dotychczas». Niezwykle istotne było również zwrócenie uwagi na to, że «Zasadę walki, która prędzej czy później prowadzi do wyeliminowania przeciwnika, musi zastąpić zasada partnerstwa. Nie przejdziemy inaczej od systemu totalitarnego do demokratycznego». Bezpieczeństwo procesu przejścia z niedemokratycznego systemu politycznego, który łamał prawa człowieka, do systemu demokratycznego, szanującego je, gwarantować miała zasada partnerstwa, a nie eliminacji w walce przeciwnika. Ta bezkrawa rewolucja miała być tak przeprowadzona, aby nie było w żaden sposób zagrożone bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne społeczeństwa polskiego, a pojednanie i zgoda narodowa miały być największą wartością tego okresu. Bazując na tych założeniach Tadeusz Mazowiecki mówiąc o służbach mundurowych, w tym o wojsku i jego roli w społeczeństwie, stwierdzał: «Nie będziemy tworzyć nowej armii czy milicji. Chodzi jedynie o stworzenie takich gwarancji prawnych, by wszyscy – także wewnątrz tych instytucji – mieli poczucie, że służą one społeczeństwu». To lapidarne stwierdzenie pozwalało na zachowanie spokoju w szeregach wymienionych instytucji siłowych, które w latach Polski Ludowej były w znacznym stopniu upolitycznione. Ta wypowiedź przekonywała żołnierzy, że czeka wojsko proces ewolucji a nie rewolucji. Jedynym sprawdzianem dla żołnierzy będzie wyłącznie kryterium kompetencji i lojalności wobec państwa. Premier odniósł się także 24 sierpnia 1989 roku do nadal istniejącego Układu Warszawskiego: «Rozumiemy znaczenie zobowiązań wynikających z Układu Warszawskiego. Wobec wszystkich jego uczestników oświadczam, że Rząd, który utworzę, będzie ten Układ respektował». Było to niezwykle ważne stwierdzenie. Uspokajało jego sygnatariuszy.

W kontekście ostrożnego wazenia słów przez Tadeusza Mazowieckiego odmienny charakter miała mowa programowa jego następcy, Jana Krzysztofa Bieleckiego. Premier 5 stycznia 1991 roku rozpoczął swoje przemówienie programowe od słów: «Powszechne wybory prezydenckie otworzyły drogę do pełnej demokracji i niepodległości. Rozkład Układu Warszawskiego i RWPG oraz wycofanie wojsk radzieckich w szybkim czasie powinny dopełnić dzieła przejmowania przez naród swych spraw we własne ręce, zaś wolne wybory parlamentarne przesądzą o demokratycznym charakterze tego procesu».

W listopadzie 1991 roku rozpoczął pracę Parlament RP wybrany w pierwszych, całkowicie wolnych wyborach. Tym samym symbolicznie rozpoczęła się pierwsza kadencja Sejmu RP. Jan Olszewski, Prezes Rady Ministrów, 21 grudnia 1991 roku mówił w swoim expose: «Na zachód od nas rozpościera się za otwartą granicą wielki obszar 12 państw Wspólnoty Europejskiej. Na wschodzie rozpadają się pozostałości komunistycznego imperium i wylaniają nowe państwa. Runęła druga w ciągu tego wieku mordercza, totalitarna ideologia». Wskazał na kierunek polskiej polityki bezpieczeństwa: «Podjęliśmy decyzję włączenia się w strukturę Zachodu, ale na razie jesteśmy bez sojuszków, zakotwiczenia, zabezpieczenia. Musimy podjąć wysiłek, by ten ryzykowny stan zmienić». Otwarcie o gotowości wstąpienia Polski do NATO mówiła premier Hanna Suchocka w mowie programowej wygłaszanej w Sejmie RP 10 lipca 1992 roku: «Mój rząd będzie dążył do tego, aby bezpieczeństwo Polski było równe bezpieczeństwu innych państw europejskich, wiążąc to z przybliżeniem perspektywy członkostwa Polski w Sojuszu Północnoatlantyckim».

Jerzy Buzek stając przed parlamentem jako Prezes Rady Ministrów przemówienie programowe wygłosił 10 listopada 1997 roku. Premier wskazał, że jego celem będzie zbudowanie apolitycznej, poddanej cywilnej kontroli i kompetentnie kierowanej armii. Zmiana w wojsku polegać miała na tym, że «siły zbrojne będą mniej liczne, o większej wartości». Głównym celem nakreślonych przez Jerzego Buzka zmian w polskim wojsku było «kontynuowanie i intensyfikowanie działań dostosowujących polskie siły zbrojne do wymogów uczestnictwa Polski w NATO». Premier powiedział: «Wstępne rozmowy Polski z Sojuszem Atlantyckim zostały już, z dobrym rezultatem, zakończone. Rząd Polski, świadom ponoszonych kosztów i obowiązków, umacniany poparciem obywateli, liczy, że w roku 1999 Rzeczpospolita Polska stanie się pełnym członkiem NATO».

Przez kolejną dekadę zmieniała się sytuacja międzynarodowa, świat doświadczył bezprecedensowego ataku terrorystycznego z 11 września 2001 roku na USA, w kolejnych latach

zaostrzyły się stosunki polityczne i militarne na Bliskim Wschodzie, Rosja dokonała aneksji należącego do Ukrainy, bezpośredniego sąsiada Polski, Krymu destabilizując zarazem sytuację na wschodzie tego kraju. Te wydarzenia miały wpływ na kolejne wygłaszane mowy programowe polskich premierów w Sejmie RP. Dnia 18 listopada 2015 roku premier Beata Szydło, stojąca na czele rządu reprezentowanego przez Prawo i Sprawiedliwość wygłosiła w Sejmie RP swoje expose. W jednym z pierwszych zdań tego wystąpienia wskazała na potrzebę solidarnej współpracy z państwami Europy w walce z terroryzmem. Prezes Rady Ministrów podkreśliła, że «priorytetem będzie zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom naszego kraju». Premier politykę bezpieczeństwa państwa postrzega w trzech kategoriach: «bezpieczeństwo rozumiane klasycznie, gdy konflikt zbrojny, choć dziś zamrożony, toczy się u granic naszego kraju. Po drugie bezpieczeństwo gospodarcze. Szczególnie w sferze energetycznej, a także informatycznej. Po trzecie wreszcie uzyskanie właściwego statusu i pozycji państwa na arenie międzynarodowej». Premier wskazała na potrzebę wzmocnienia «wschodniej flanki NATO». Zaznaczyła przy tym, że Polsce zależy na przyspieszeniu tego procesu oraz to, że Stany Zjednoczone «są dzisiaj i pozostaną w przewidywanej przyszłości głównym gwarantem światowego pokoju».

W konkluzji zwrócić należy uwagę na to, że każde analizowane w niniejszym artykule expose premiera było osadzone w bieżącej polityce wewnętrznej i międzynarodowej. W Polsce po 1989 roku rząd i parlament wytyczały drogę demokratycznego rozwoju opartego na wolnych wyborach władzy i zasadzie swobody prowadzenia działalności gospodarczej w warunkach wolnego rynku. W budowanych, często od podstaw instytucjach państwa, ważną instytucją było wojsko i szeroko rozumiana polityka bezpieczeństwa państwa. Rozpadł się Układ Warszawski, a w następstwie konsekwentnie prowadzonej przez kolejne rządy polityki, Polska wstąpiła do NATO i Unii Europejskiej, stając się państwem w pełni demokratycznym.

Matera R., dr hab.
University of Lodz

G8 – SUSPENSION OR FALL? CONCISE HISTORY OF RUSSIAN PARTICIPATION AND ITS CONSEQUENCES ON GLOBAL SECURITY ISSUES

The following specific goals will be released in the paper: to present reasons for establishing G7 and G8; to show in brief diverse issues which appeared at annual summits; to introduce the relations between the G7/G8/G20 and international organizations; to point at the role of the Groups in global security issues and finally to show the consequences of Russian policy on global security issues.

Both economic and political changes, which were decisive in creating a new international forum, were considered, beginning with most fundamental problems of the world economy that influenced the launching of most industrialized states cyclical meetings.

The collapse of the Bretton Woods monetary system and the first oil crisis were the most destructive events in the development of the world economy in the early 1970s. The most traumatic effects of the monetary and energy crisis at that time were inflation and unemployment. The recession, commonly called stagflation, was one of the most important subjects of transatlantic consultations. The process of the first enlargement of the EEC in 1973 should also be mentioned among the causes of the G7 coming into existence. The very first summit with six states participating in it was held in Rambouillet, France in 1975. The name G7 became official in 1976 when Canadian participants joined the representatives of France, Germany, Great Britain, Italy, Japan and the US.

The official transformation into G8 happened in 1998 during the Birmingham summit, as a result of a few years of negotiations and common work within informal forum G7 plus Russia. In the years following Russia's addition especially to the political apparatus of the G8, it has devoted mainly its efforts to winning debt reduction. Next important decision was taken at the 2002 Kananaskis Summit, which closed the fourth cycle of leaders meetings. It was agreed there that Russia will assume the presidency and host of annual Summit. It happened in 2006 in Saint Petersburg and a

new stage (short one) of relations between powers was opened. The second summit with Russia as a host had been prepared in Sochi. However, as a result of Russian policy in Crimea (annexation) and eastern Ukraine (destabilization), the other leaders of G8 condemned those activities in March 2014. In common statement they underlined that Russia had broken fundamental rules and values of G7 and G8. Due to this fact, the leaders decided to suspend the participation in preparation to the Sochi Summit in June 2014. They declared the readiness to re-entry, when the circumstances would be again convenient for the meaningful discussion in the framework of G8. German Chancellor Angela Merkel declared that the tense relations with Russia meant that G8 did not exist. Nevertheless, it did not entail the impediment to the G7 meetings.

The author also tries to characterize the ways of functioning (called the system) of G7 and G8. The scheme of links with international organizations was presented because Groups influenced on the policies, programs and decisions of UN bodies (starting from the Security Council) as well as of IMF, IBRD, WTO, OECD and many other institutions and agencies.

The main document of each summit used to be economic declarations (also called declaration or final/summit communiqué). Separate communiqués of the G7 and G8 (called already in 1997 Group of Eight) were issued during the period 1997–2002. The Summit in Evian, France in 2003 was the first, when all documents were signed by the eight leaders. Economic declarations, communiqués and joint plans/programs of action included recommendations for members of the group, and they contained proposals directed to international organizations. The declarations encouraged the building of new bodies inside the system of G7/G8. But the output of the summits also includes many other documents: political declarations, special declarations on particular aspects of the world economy or the international situation, chairman's summaries, reports, or even press releases. The summit documents are the main source of the analysis of the G7/G8 initiatives and taken challenges of global economics and politics.

All these various documents contain a wide range of subjects: macroeconomic policy (inflation, employment, economic growth); trade and monetary system issues; new financial architectures; energy problems; North-South (including debt initiatives) and East-West relations; environmental themes; transnational questions; global political problems (e.g. terrorism) and many other regional issues (international conflicts and civil wars).

The institution of the G8 summit is the place where great range of issues is taken in the debates (or they are prepared by experts). However it is difficult to build such a formula to be effective in all sectors or areas. A lot of depends on the state which is a host. This country and its representatives and experts (called sherpas) prepare the schedule and agenda. There is no the compromise if the summit should touch less problems, but concentrating on the effectiveness or produce as much as possible commitments and even the numbers of problems would not be solved total number of realized commitments would be higher than in the previous meetings and consultations.

Looking at the G7/G8 summits it is also worth to invigilate the role of the particular countries in that process. The difference in engagement in the execution of the commitments is wide. The highest rank is held by Canada. Great Britain reached also good result. The US, EC and Germany are above the average. The lowest level of the execution of G8 recommendation was kept by Russia. From one side Russia enlarges the spectrum of interests of G8 (especially on international security) but in many others it postponed important initiatives. Even the G7 was not full coherent group. Each of the states worked out own position in the summits, which depended on its opportunities to act in international relations.

It was also crucial to answer whether the G7/G8 are an economic (as the founders planned) or rather a political forum. It was important to find out if the G7/G8 are a global forum aspiring to be global government, or rather an institution mainly focused on internal issues of the members. In the end of the paper the author tried to answer if such a specific intergovernmental institutions are still able to act effectively to influence the different dimensions of international security in the new political situation, especially as a result of Russia's war-oriented policy in 2014–2016.

However, the main stress was put on the numerous issues of international security. Therefore the different dimensions of this were emphasized, and the commitments made by the leaders during yearly

summits to solving the problems in this area were analyzed. At the end of the paper the author tried to answer the question if such a specific international institution is still able to act effectively to influence the different dimensions of international security in the new political situation (especially as a result of Russia's foreign policy in 2014).

Трофимович В.В., д.і.н., професор
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ – СВІДЧЕННЯ КРИЗИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Безпекова система міжнародних відносин, система протистоянь і взаємовпливів була сформована лідерами «Великої трійки» внаслідок розгрому нацистської Німеччини та мілітаристської Японії. Вона базувалася на прийнятому офіційними Москвою, Вашингтоном і Лондоном поділі ключових регіонів планети на сфери впливу та впроваджувала біполярне існування.

Крах комуністичних режимів у країнах «соціалістичної співдружності» та розпад СРСР кардинально змінили геополітичну карту Європейського континенту і породили принципово нову розстановку сил на планеті, продемонструвавши при цьому, що для історії не притаманні раз і назавжди задані умови існування світової системи. Реалії «холодної війни» були замінені хиткою рівновагою постбіполярної планети з принципово новими викликами, відчутними загрозами та виразно конфліктогенним середовищем.

Ігнорування попередньої системи безпеки, на думку Л. Чекаленко, призвело до некерованого хаосу, нищення економічного потенціалу, людських жертв, катастрофи цивілізацій, втягнуло Україну у «гібридну війну». «На порядок денний, – зазначила вона, – вийшов російський фактор впливу, який розпочав новий виток перерозподілу світу... Росія вчасно скористалася ситуацією, що склалася: послаблення європейського чинника безпеки, глибока залежність європейської інтеграції від сировинних російських ресурсів, – з одного боку. З іншого – поступове відсторонення американського чинника від європейських процесів, закріпленого в державній стратегії США на найближчу перспективу, американський вузол нерезалізованих геостратегічних інтересів на Близькому Сході та в Африці, в якому США, м'яко кажучи, застрягли. Така конфігурація зміни геополітичної матриці дала можливість Російській Федерації використати шанс, увійти у відкрите вікно можливостей, що вона й зробила відносно України».

Збройна агресія РФ проти України як логічне завершення геостратегії реваншу, яку довго напрацьовували кремлівські можновладці, засвідчила кризу сучасної системи міжнародної безпеки. Не спроможна економічним, політико-дипломатичним шляхами здійснювати глобальну конкуренцію офіційна Москва, за словами Г. Перепелиці, створивши доктрину «Русского мира», зайнялася руйнацією світового порядку. Свідченням цього, на його думку, є дискредитація практично всіх інститутів міжнародної безпеки, ігнорування угод, що були підвалинами для постбіполярного світу: відкидання принципів Заключного акта, підписаного у Гельсінкі у 1975 р. 35-ма державами, перегляд кордонів на континенті; відмова від Біловезької угоди лідерів України, РФ, Білорусі від 1991 р., що можна розцінити не інакше як відмову від визнання державних суверенітетів пострадянських країн; несприйняття розширення НАТО та ЄС на Схід, підбурювання радикальних проросійських партій у Центральній і Західній Європі; нейтралізація Вишеградської четвірки через утворення у ній групи проросійськи налаштованих країн; грубе порушення понад 300 міжнародних договорів і конвенцій, Статуту ООН і Будапештського меморандуму. Зокрема, майже всі міжнародні гарантії безпеки для України (в тому числі, у рамках останнього), як справедливо відмітив В. Горбулін, виявилися недієздатними в ситуації, коли агресором виступив один із гарантів – Росія.

18 березня 2014 р. у зверненні «з нагоди приєднання Криму» президент РФ озвучив ключові тези «доктрини Путіна»: баланс сил на планеті змінився; вплив західних держав на світову

політику слабке; міжнародне право – не догма, а арсенал варіантів, з яких Кремль обиратиме те, що йому вигідно; країни поділяються на сильні та слабкі; територіальна цілісність і суверенітет останніх є полем домовленостей сильних; настав час для кардинальних змін; РФ – окрема держава-цивілізація зі своїми унікальними цінностями, що намагатиметься формувати свої правила гри на міжнародній шахівниці.

Варто наголосити, що російська агресія загрожує не лише суверенітету, територіальній цілісності та державності України, а й безпеці інших країн континенту, насамперед Центральної Європи, Балтійського та Чорноморського регіонів. «Для Росії підкорення України є кроком до перебудови світового порядку у власних інтересах, необхідно передумовою для дальшого наступу на Європу, прикладом для залякування непокірних, а не останньою самотінною метою, – зауважив український аналітик С. Немирич. – Київ воює насамперед і переважно за своє майбутнє, але, вигравши цю кампанію й отримавши в розпорядження ресурси України, РФ стане набагато самовпевненою та агресивнішою. Всі побачать насправді іншу Росію. Заходу доведеться зупинити її не на Сіверському Донці й не на Дніпрі, а на Бузі і Віслі, коли не на Одері. І платитимуть, у тому числі своїми життями, вже не тільки українці. Отже, набагато раціональніше – допомогти Україні. І це сталося б усвідомити всім і в Європі, і в Північній Америці. Російсько-українська війна має у своїй основі сутнісний конфлікт цінностей, а не інтересів, що кардинально знижує ймовірність його розв'язання дипломатичними засобами. Важко розмовляти з партнером, котрий не визнає твого існування».

Разом з тим, російсько-українська «гібридна війна» демонструє слабку згуртованість Європи перед зовнішніми загрозами, головною причиною чого є розбіжність інтересів країн – членів ЄС у питаннях їхніх зовнішньополітичних пріоритетів загалом і на східноєвропейському напрямі зокрема.

Отже, збройна агресія Росії проти України продемонструвала зневагу офіційної Москви до міжнародного права, поставила під загрозу основи системи безпеки, сформованої після Другої світової війни, стала логічним завершенням тривалої «геостратегії реваншу». Водночас вона прискорила процес становлення української державності, посилення оборонної та безпекової спроможності України, зруйнувала ідеологему братерства українців і росіян, сприяла об'єднанню українського народу, який зі зброєю в руках відстоює своє право на свободу і незалежність, одержуючи певну допомогу від прихильних партнерів і потенційних союзників.

Żebrowski A., dr hab., inż., prof.

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

INFORMACYJNY WYMIAR BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Informacja jest tym czynnikiem, który ma kluczowe znaczenie dla działalności jednostki, narodu, państwa. Pozwala zrozumieć zachodzące procesy w środowisku człowieka, a także podejmować decyzje ukierunkowane na minimalizację lub niedopuszczenie do powstania negatywnych zjawisk, czy zdarzeń. Daje również szansę na swobodne poruszanie się w miejscach o podwyższonym ryzyku, co przekłada się na bezpieczeństwo i rozwój. Ponadto pozwala na tworzenie dogodnych warunków, wspomagających i chroniących zdolność państwa do zbierania, przetwarzania i manipulowania informacją w celu uzyskania przewagi nad przeciwnikiem w pełnym spektrum realizowanych funkcji zewnętrznej i wewnętrznej.

Zachodzące procesy w zglobalizowanym środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego pokazują, że informacja jest i będzie czynnikiem kluczowym w trakcie kooperacji pozytywnej i negatywnej. Szczególny wymiar ma kooperacja negatywna w sferze militarnej i pozamilitarnej.

Dynamiczne zmiany otoczenia, w jakim realizują swoje funkcje państwa, są faktem, z którego wynika konieczność dostosowania się jego do zmieniającego się środowiska nowoczesnego pola konfrontacji zbrojnej i niezbrojnej oraz warunków działania, tworzących także wiele wymagań informacyjnych. To informacja zajmuje centralne miejsce w procesie podejmowania decyzji, w trakcie którego dokonuje się wyboru kierunku (kierunków) działania, prowadzącego do rozwiązania

konkretnego problemu związanego z bezpieczeństwem i obronnością państwa. Tym samym informacyjne uwarunkowania podejmowania decyzji – jakoś decyzji, ma aspekt podstawowego problemu decyzyjnego. W aspekcie prowadzonych rozważań można wskazać cztery klasy problemów decyzyjnych w sferze bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego państwa;

- 1) podejmowanie decyzji w warunkach pewności,
- 2) podejmowanie decyzji w warunkach ryzyka,
- 3) podejmowanie decyzji w warunkach częściowej informacji,
- 4) podejmowanie decyzji w warunkach konfliktu.

Należy jednak mieć świadomość tego, że w każdej sytuacji decyzyjnej tkwi pewien ładunek niepewności i nawet najdoskonalsze metody podejmowania decyzji nie doprowadzą go do zera. Uprawnione podmioty kierujące bezpieczeństwem i obronności państwa zawsze działają w obszarze dopuszczanego ryzyka.

W systemie bezpieczeństwa i obronności państwa informacje dotyczą głównie:

- 1) zagrożeń, w tym źródeł, zamiarów przeciwnika zewnętrznego i wewnętrznego,
- 2) sił własnych i przeciwnika, potencjałów ekonomiczno – obronnych i wojskowych, ze szczególnym wskazaniem na stan sił i środków walki (zbrojnej i niezbrojnej), możliwości technicznych posiadanego uzbrojenia, stanu uzbrojenia, możliwości wsparcia działań,
- 3) warunków działań, a szczególnie czynników, które mogą sprzyjać lub przeszkadzać w wykonaniu zadania, np. spodziewanych warunków meteorologicznych, warunków geograficznych, stanu urbanizacji rejonu, sytuacji politycznej, ekonomicznej, społecznej, sojuszy polityczno – wojskowych,
- 4) terminów realizacji poszczególnych etapów działań, np. przygotowania do wykonania zadania, terminu wykonania zadani głównego czy zadań cząstkowych,
- 5) skutków podjętych decyzji (rezultatów działań).

*

Prowadzenie działań w sferze militarnej i pozamilitarnej wymaga zdobycia kluczowych informacji o przeciwniku. Ich zdobywaniem, opracowaniem oraz dystrybucją dla uprawnionych podmiotów cywilnych i wojskowych zajmują się wyspecjalizowane agendy rządowe i sektora prywatnego. Wchodzą one w skład systemu informacyjno-sterującego państwa, w którym zarówno źródła informacji, jak i układy odbierające dostosowane są do spełniania swojej roli w osobowej i technicznej przestrzeni informacyjnej.

Elementami decydującymi o wartości danych o przeciwniku w kontekście treści w nich zawartych są wiarygodność i aktualność. Obok danych wiarygodnych o przeciwniku występuje także duża ilość danych dezinformujących, które oddziałują na procesy decyzyjne w postaci czynników zakłócających. Można zatem wnioskować, że: problem nie tkwi w braku czy niedostatku danych, lecz w tym, że:

- 1) nie zawsze istnieje możliwość dysponowaniu danymi we właściwym czasie,
- 2) brak jest danych na pewnych szczeblach decyzyjnych, tam gdzie są najbardziej potrzebne w danym momencie,
- 3) dane nie zawsze są pełne i często sprzeczne,
- 4) występuje nadmiar danych utrudniający wyselekcjonowanie we właściwym czasie tych naprawdę ważnych.”

Celem pozyskiwania danych jest uzyskanie przewagi informacyjnej nad przeciwnikiem, co pozwala przy sprawnym jej wykorzystaniu na podjęcie działań wyprzedzających. Uzyskanie przewagi informacyjnej wymaga stosowania zarówno ofensywnych, jak i defensywnych form walki informacyjnej:

- 1) ofensywna walka informacyjna, to działania których celem jest degradacja lub wykorzystanie zgodnie z własnymi celami systemu zbierania informacji należących do przeciwnika lub uniemożliwienie przeciwnikowi wykorzystanie zdobytych informacji. Cele te można osiągnąć poprzez atak energią kinetyczną lub energią elektromagnetyczną,

2) defensywna walka informacyjna, to wszelkiego rodzaju działania mające na celu chronić przed atakiem informacyjnym, w tym przed atakami na osoby podejmujące decyzje, na własne informacje i procesy oparte na nich oraz środki przekazywania decyzji.

*

Mając na uwadze informacyjny wymiar bezpieczeństwa państwa należy stwierdzić, że:

1) sfera informacyjna w jakichkolwiek działaniach w warunkach rozwijającej się cywilizacji informacyjnej staje się pierwszoplanowa,

2) rola dla komponentu militarnego państwa jest o ile nie większa, to przynajmniej taka sama jak dla komponentów pozamilitarnych,

3) dostrzegane są dwa obszary zastosowania informacji w walce: tradycyjnej jako zasilanie informacyjne i nowy jako wyłaniający się rodzaj broni,

4) problematyka walki oraz innych działań w sferze informacyjnej staje się przedmiotem powszechnego zainteresowania podmiotów państwowych i pozapaństwowych.

Informacja o określonych parametrach zabezpiecza potrzeby informacyjne podmiotów cywilnych i wojskowych właściwych w sferze bezpieczeństwa i obronności państwa. Wymaga jedna stworzenia warunków prawno-organizacyjnych uniemożliwiających w jej wejście nieuprawnionych podmiotów.

Bezpieczeństwo informacji stanowi zbiór działań, metod, procedur, podejmowanych przez uprawnione podmioty, zmierzających do zapewnienie integralności gromadzonych, przechowywanych i przetwarzanych zasobów informacyjnych, poprzez zabezpieczenie ich przed niepożądanym, nieuprawnionym ujawnieniem, modyfikacją, zniszczeniem.

СЕКЦІЯ 1**ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ**

Гладиш М.Л., к.політ.н., доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка

**БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ
КРАЇН БАЛТІЇ**

Російська військова агресія проти України стала найбільшим викликом європейській безпеці з часів закінчення «холодної війни» і викликає велике занепокоєння як у держав Центрально-Східної Європи, так і у балтійських країн, які можуть стати потенційними об'єктами вторгнення. Причиною цього є те, що Литва, Латвія та Естонія є сферою особливих геополітичних інтересів Російської Федерації. У зв'язку з цим балтійські країни почали нарощувати озброєння і збільшувати витрати на оборону, використовуючи при цьому ресурсну базу НАТО. Окрім залучення політико-оборонних механізмів НАТО, балтійські країни є активними учасниками Європейської політики безпеки і оборони (ЄПБО). Усі вищезгадані механізми є важливим чинником у гарантуванні безпеки Литви, Латвії та Естонії, що головню можуть вберегти балтійські країни від можливої агресії зі сторони Росії.

Балтійські країни визначили перелік суб'єктів, які безпосередньо впливають на забезпечення їх національної безпеки: США, НАТО та ЄС, а також інші країни-партнери, зокрема скандинавські держави. Все ж вирішальну роль у забезпеченні їх національної безпеки Литва, Латвія та Естонія відводять НАТО за підтримки США. Вони також розмежовують військову та економічну безпеку, вважаючи, що НАТО є головним інструментом у забезпеченні першої, а ЄС – другої.

Позиція Естонії, Латвії та Литви щодо ЄПБО є наступною: жодна з балтійських країн не прагнула наділити ЄС жорсткими регуляторними механізмами в галузі безпеки і оборони, а обмежитися питаннями врегулювання криз та «м'якої безпеки». Їх участь у ЄПБО є швидше символічною, оскільки позиція країн є такою, що вони можуть обмежувати свою участь у європейській політиці безпеки і оборони, якщо це буде суперечити або перешкоджати їх зобов'язанням по НАТО.

Для балтійських країн важливими є дві складові ЄПБО: Європейське оборонне агентство (ЄОА) і бойові групи. У той час як інтерес до ЄОА є значним, питання створення бойових груп ще розглядається в балтійських країнах.

Естонія, Латвія та Литва вважають, що нова структура (ЄПБО) є наразі в стадії розробки і не в змозі зробити свій внесок у забезпечення безпеки балтійських країн. Вони все ж вбачають в НАТО основного гаранта їх безпеки, суверенітету та територіальної цілісності.

На сьогоднішній день балтійські країни, у тісній співпраці зі США та НАТО, змушені нарощувати свої зусилля для протидії загрозам з боку Російської Федерації. Це, зокрема, стало однією з центральних тем саміту НАТО в Уельсі у вересні 2014 року, де було ухвалено рішення щодо посилення військової присутності США та НАТО в Литві, Латвії, Естонії та Польщі (розгортання в кожній з цих країн тактичних груп ротного рівня на ротацийній основі загальною чисельністю до 1 тис. військовослужбовців), а також активізації заходів оперативної та бойової підготовки Об'єднаних збройних сил (ОЗС) Альянсу в регіоні.

Особливе занепокоєння в балтійських країнах викликає різке зростання кількості порушень російськими літаками повітряних кордонів балтійських країн. У зв'язку з цим підрозділи місії охорони повітряного простору НАТО удвічі збільшили кількість винищувачів у Литві (до восьми одиниць), а до Естонії були направлені чотири винищувачі F-16 Королівських ВПС Данії. Також додатково чотири винищувачі розміщені на військово-повітряній базі в польському місті Мальборк. Недостатньо захищеними балтійські країни відчують себе і в межах свого водного простору.

Провокаційні дії РФ в регіоні Балтійського моря та обережна позиція західних лідерів спонукала балтійські країни власними силами подбати про посилення рівня безпеки, використовуючи при цьому ресурсну базу НАТО. В межах Балтійського регіону розпочалася серія спільних військових навчань країн-членів НАТО.

9–17 листопада 2014 року в Естонії пройшли командно-штабні навчання НАТО «Трайдент Джанкче» (Trident Juncture), де працювали штаби різного рівня в умовах нападу потужної ворожої країни на одного із членів Північноатлантичного союзу. Вперше до навчання залучались Об'єднаний центр розробки концепцій бойового застосування ОЗС НАТО (Норвегія), штаб Об'єднаного командування ОЗС НАТО (Італія) та штаб Стратегічного командування операцій ОЗС НАТО (Бельгія), що свідчить про посилену увагу керівництва Альянсу до відбиття агресії з боку Росії.

Не менш важливе значення приділяється налагодженню взаємодії і між балтійськими країнами у безпековій та оборонній сфері. Наприклад, на початку листопада 2014 року на базі латвійського полігона Адажи зустрілись головнокомандувачі збройних сил Литви, Латвії та Естонії. Вони обговорювали координацію заходів з військового будівництва трьох країн в світлі рішень Уельського саміту НАТО. Особлива увага на цій зустрічі приділялась поглибленню тристороннього співробітництва в межах проєктів розвитку та забезпечення діяльності ескадри ВМС Балтійських країн BALTRON, системи ППО та повітряного простору BALTNET, а також Балтійського батальйону (у 2016 році його делегують до складу Сил швидкого реагування НАТО).

Литва, Латвія та Естонія разом зі своїми партнерами активізують також зусилля для протидії спеціальним заходам Росії в межах «гібридних війн».

Гозуватенко Г.О., к.і.н., с.н.с.
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ВИТОКИ ПОШИРЕННЯ ТЕРОРИЗМУ

Тероризм був, є і залишається глобальною проблемою світу та має досить давнє коріння. Латинський термін «тегго» за своїм змістом означає «страх, жах». Оскільки страх – одне із найглибших почуттів, що виникає у людини при зустрічі з невідомим, незрозумілим і загадковим та таким, що несе певну загрозу, тероризм почав використовуватися як засіб утримання влади, а згодом набув політичного забарвлення.

Історія свідчить, що поодинокі терористичні акції виникали ще в I столітті нашої ери, на Близькому Сході, коли групи сикаріїв фізично знищували представників єврейської знаті. Масове поширення тероризму прийнято відносити до періоду другої половини XIX століття. Жертвами терору стали американські президенти Гарфілд та Мак-Кінлі, президент Франції Карно, австрійська імператриця Єлизабет, італійський король Умберто, які були убиті під впливом революційної пропаганди та анархістських настроїв. У Росії, у період «розквіту» тероризму, в 1906 році було здійснено 82 замаху на можновладців. Анархістські угруповання, терористи-одинаки намагались змінити соціально-політичний устрій імперії. А в Іспанії відбулось 78 політичних вбивств.

Особливо активно тероризм набув поширення на зламі XX–XXI століть і мав свої особливості: по-перше, це нерівномірність соціально-економічного розвитку та нестерпні умови життя народів і етніонаціональних угруповань, коли одні живуть у суспільстві «безмежного забезпечення», а інші – на межі виживання; по-друге, поширення небезпечних ілюзій та політизованих міфів стосовно можливості зміни соціально-політичної ситуації шляхом вбивства (заякування) політичних лідерів, урядовців, від яких залежить той чи інший політичний курс; по-третє, це відсутність консенсусних, інституціональних форм вирішення соціальних конфліктів, політичних, економічних, національних, расових суперечностей тощо. Інколи тероризм набуває вигляду «останньої надії» в «асиметричних»

конфліктах, коли одна з протиборчих сил, що явно поступається силою іншій, вимушено вдається до цього засобу.

Але активна міжнародна фаза тероризму у 70-ті роки ХХ століття і загальнолюдська, глобальна проблема. Чисельність терористичних акцій в цей період стрімко зростає, вони стають дедалі зухвалішими і жорстокими, терористичні організації включають до орбіти своїх інтересів практично всі регіони планети. Якщо з 1970 до 1980 року відбулося 1800 терористичних акцій у всьому світі, то за наступні 5 років вони збільшилися удвічі, а з 1995 р. щорічно відмічалось близько 1000 проявів тероризму. Терористичні акції набувають системного характеру, дії терористів стають більш скоординованими та узгодженими. На початку ХХІ століття політичні вбивства Беназір Бхутто у Пакистані, прем'єр-міністра у Лівані демонструють живучість суто політичного тероризму.

Вивчення проблем тероризму та шляхів подолання його знаходяться в полі зору науковців більшості країн світу. Авторитетний дослідник тероризму США Б. Дженкінс висловлює свою думку, що тероризм легше описати, ніж виявити його сутність. Український дослідник тероризму небезпідставно вважає, що складнощі при дослідженні тероризму мають здебільшого методологічний характер, бо напрацьовані схеми М. Вебера, Т. Парсона, Г. Зімеля – біхевіоризм, функціоналізм і інші не спрацьовують. Дійсно, алогічні, непередбачувані, нерациональні терористичні акції в школах, на ринках, станціях метро, автобусах, посольствах, на вулицях – зрештою, будь-де в людних місцях неможливо пояснити з точки зору логіки чи наукових постулатів.

Боротьба з тероризмом на території України розглядається як «спосіб розв'язання суперечностей між державами (коаліціями держав) з двостороннім застосуванням зброї, або у разі збройного зіткнення всередині держави, що відбувається у формі локальної війни (конфлікт високої інтенсивності); регіональної війни (конфлікт середньої інтенсивності); збройного конфлікту – низької інтенсивності».

Насамперед боротьба з тероризмом на території України має ґрунтуватися на законодавчо визначених державних принципах, які потрібно вирішувати на національному рівні та з урахуванням основних положень Глобальної контртерористичної стратегії ООН і контртерористичної стратегії Європейського Союзу (згідно з Концепцією боротьби з тероризмом від 25 квітня 2013 року № 230/2013).

Наші дослідження довели, що тероризм ще довго буде реальною загрозою демократичним цивілізованим державам, а його спалахи слід очікувати у будь-яких регіонах і континентах. Недооцінка ризиків несвочасного реагування на терористичні дії може мати катастрофічні наслідки: численні людські жертви, матеріальні й економічні збитки, дестабілізацію життєдіяльності суспільства і, найголовніше, досягнення терористами злочинних цілей. Унаслідок глобального поширення медіа та розвитку комунікацій тероризм розвинув здатність формувати міжнародну громадську думку через залякування. Він став ще більш взаємопов'язаним, в тому числі за рахунок використання інформаційних технологій, анонімним живучим і стійким до боротьби з ним, а терористи – мобільнішими. Тому боротьба з тероризмом має поширюватися у всьому світі, а силові засоби поєднуватися спільними діями, результатом яких буде встановлена «керована демократія».

**Данилов Д.Д.
Баранов Ю.М.**

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ВИКЛИКИ БЕЗПЕЦИ ТА ЗАГРОЗИ В ЧОРНОМОРЬСЬКОМУ РЕГІОНІ

У сучасних умовах небезпечний розвиток кризових ситуацій та локальних конфліктів в окремих регіонах дуже швидко позначається на світових процесах міжнародної безпеки, а, отже, необхідно зміцнення безпеки і стабільності в світі та окремих регіонах.

Анексія Криму, російська інтервенція проти України підтверджують агресивну природу політики Росії. Сусідня держава активно брала участь в регіональних конфліктах – підтримка напруження у Придністровському конфлікті, підтримка режимів у Абхазії та Південній Осетії, дві чеченські війни. У кінцевому рахунку, війна в серпні 2008-го вкотре продемонструвала, що Росія все ще насторожено ставиться до послідовного тяжіння пострадянських країн до Заходу.

Проблеми регіону значною мірою зумовлені характерною для пострадянського світу конкуренцією різних світоглядних систем цінностей – демократичних, підтриманих Заходом, та авторитарно-репресивних, взятих на озброєння РФ і низкою інших пострадянських країн. Крім того, ситуація обтяжена зіткненням у регіоні геополітичних інтересів Заходу та РФ, які тягнуть варіанти політики Чорноморської безпеки в протилежні напрямки.

Отже, у просторі європейської безпеки Чорноморський регіон являє собою унікальне поєднання проблем – старих і нових, традиційних і нетрадиційних.

Сподівання Заходу на поступову трансформацію російської влади в бік більш цивілізованої моделі поведінки у відносинах із сусідами виявилися марними.

На сьогодні влада РФ, орієнтована на агресивну імперіалістичну політику, становить найбільш дестабілізуючий чинник безпеки у Чорноморському регіоні.

Для Росії основним завданням є відновлення і зміцнення своєї влади в її «ближньому зарубіжжі», поряд з обмеженням присутності в регіоні інших суб'єктів. Такі держави, як Україна, Грузія і Молдова, відчувають тиск Росії, їхні лідери вважають свої країни об'єктом політики стримування.

Російське розуміння воєнно-політичного виміру міжнародної безпеки відповідає старим стереотипам мислення, згідно з якими воєнно-політична діяльність є особливою сферою, відокремленою від гуманітарних питань. Фактично в російському розумінні «захист населення» – інформаційне гасло для прикриття агресивних військових дій. На думку російського президента, військові мають прикриватися цивільним населенням як «живим щитом». На Заході, навпаки, домінує позиція, згідно з якою військова сила та її використання мають бути підпорядковані цілям захисту прав людини, слугувати цінностям свободи і демократії, задля чого у разі потреби можуть бути здійснені і т.зв. «гуманітарні інтервенції».

У світлі цих подій та через небезпечні процеси в регіоні посилюється увага міжнародної спільноти до проблем Чорноморської безпеки як невід'ємного чинника загальноєвропейської системи безпеки. Під час розроблення спільної стратегії розвитку системи безпеки Чорноморського регіону необхідно враховувати весь спектр загроз національній безпеці держав регіону, зокрема:

- застосування Росією проти України нового типу агресії, з метою підризу внутрішньої стабільності як спосіб застосування економічного тиску, масованої інформаційно-пропагандистської кампанії;

- наявність у регіоні «заморожених конфліктів», можливість дестабілізації ситуації на територіях з невизначеним статусом з подальшим переростанням у збройне протистояння;

- відсутність ефективних механізмів урегулювання регіональних конфліктів, неможливість існуючих міжнародних структур безпеки оперативно реагувати на кризові ситуації;

- відсутність єдиної позиції країн регіону щодо протидії виявам агресії з боку інших країн, зокрема РФ;

- поширення транснаціональних загроз у регіоні: нелегальна міграція, торгівля людьми, нелегальна торгівля зброєю, контрабанда наркотичних речовин, вияви міжнародного тероризму;

- відсутність надійних механізмів гарантування безпеки постачання каспійських енергоресурсів до України та країн ЄС, що є важливим для диверсифікації джерел постачання енергоносіїв і енергетичної безпеки регіону та Європи загалом.

Міждержавні конфлікти стримують розвиток економічного співробітництва в регіоні та становлять значну загрозу регіональній стабільності. Процеси врегулювання регіональних конфліктів досі є далекими від завершення. Зусилля міжнародних організацій та низки впливових держав, спрямовані на подолання конфліктів, виявилися малоefективними.

Реалізація транзитного потенціалу та забезпечення безпеки транспортних комунікацій у регіоні неможливі без нейтралізації конфліктів з огляду на високу ймовірність терористичних атак, пошкодження та блокування роботи транспортної інфраструктури.

РФ фактично підтримує дії терористів на території сусідніх країн, намагається викликати нестабільність політичних режимів «неслухняних» країн регіону, а за необхідності сприяє пожеввалению «заморожених конфліктів». Це своєю чергою спричиняє міграційні потоки із зон лиха.

Оскільки Україна не бере повноправної участі в діяльності європейських структур безпеки та не є членом ЄС, вона позбавлена надійних гарантій безпеки. Відсторонення від європейських інтеграційних процесів у безпековій сфері означало б для України цілковите її усунення від будь-якої участі та, відповідно, позбавлення можливості будь-якого впливу на систему безпеки на Європейському континенті. Україна ризикує залишитися буферною державою, що в умовах глобалізації унеможливило протистояння новітнім загрозам наодинці. Разом з тим інтеграція нашої держави в європейські та євроатлантичні безпекові структури сприятиме формуванню більш ефективної регіональної системи безпеки на засадах рівноправності і співробітництва.

Delong M., dr
Uniwersytet Rzeszowski

MULTIPOLARYZACJA ROSYJSKIEJ POLITYKI ZAGRANICZNEJ W LATACH 2000–2008

По закінченню зимньої війни Росія лічила, że двубігунowy лад міжнародowy zostanie utrzymany і Moskwa nadal będzie miała wpływ на jego kształtowanie. Лічила także на poszanowanie jej interesów przynajmniej na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw і Europy Środkowej. Stany Zjednoczone z kolei żywiły przekonanie, że Rosja zrezygnuje z ambicji mocarstwowych і stanie się krajem o średnim znaczeniu politycznym w stylu Francji, Niemiec czy Wielkiej Brytanii, respektującym amerykańską supremację. Rozczarowanie obu stron spowodowało frustrację і niechęć do zacieśniania współpracy.

Pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku niedomagającego przywódcę Borysa Jelcyna zastąpił Władimir Putin. Od początku jego rządów zauważalna była jedna, niezwykle ważna tendencja – Rosja zaczęła więcej uwagi poświęcać sprawom wewnętrznym, zaś jej polityka zagraniczna sprowadzała się jedynie do symbolicznych, nieraz niejednoznacznych działań і gestów, mających na celu dążenie do zachowania „wielobiegunowości” świata, bez jednostronnej dominacji Stanów Zjednoczonych.

Koncepcja «multipolarnego ładu światowego», określana też jako koncepcja «dynamicznej równowagi», stanowiła podstawę ideologiczną dyplomacji rosyjskiej w czasie sprawowania funkcji ministra spraw zagranicznych przez Jewgienija Primakowa. Została zaprezentowana w 1996 roku na 51. Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ і od tej chwili uznaje się ją za przełom w rosyjskiej polityce zagranicznej. Najważniejszym założeniem było przekonanie, że bezpieczeństwo Rosji jest pochodną jej wpływów. Primakow utożsamiał bezpieczeństwo z zachowaniem statusu wielkiego mocarstwa, dlatego jego krytycy zarzucali mu, że doprowadził do stałego balansowania na granicy konfrontacji z USA czy NATO.

Koncepcja zakładała utworzenie osi geopolitycznej Rosja – Niemcy – Francja o nazwie «Wielka Europa», która miała być wspólną przestrzenią bezpieczeństwa, gospodarczą, humanitarną oraz energetyczną, a przede wszystkim koalicją mocarstw, która będzie w stanie nawiązać rywalizację polityczną ze Stanami Zjednoczonymi. Niemcy і Francja odrzuciły jednak możliwość realizacji tego projektu. Pomimo to Władimir Putin podejmował starania, aby spotkania przywódców tych państw odbywały się co najmniej raz w roku.

Putin виходив з założenia, że nowe zasady ładu międzynarodowego są formułowane bez udziału strony rosyjskiej. Ponadto najważniejsze tendencje w stosunkach międzynarodowych na początku XXI wieku, jak globalizacja i integracja europejska, szybko przybierały postać niezależną od Rosji. W konsekwencji Moskwa straciła wpływ na ich kształtowanie. Próbując powstrzymać procesy zachodzące w systemie międzynarodowym w rzeczywistości Rosja szkodziła w pierwszej kolejności swojemu prestiżowi i pozycji międzynarodowej. Putin uznał więc, że jedynie poprzez konsekwentne sprzeciwianie się dalszej erozji ładu międzynarodowego, opartego na prymacie prawa międzynarodowego oraz Kartce Narodów Zjednoczonych, jest w stanie ograniczyć supremację USA i wzmocnić pozycję Federacji Rosyjskiej. W dalszej perspektywie Rosja miała występować jako samodzielna siła, a wielobiegunowość miała jej zapewnić status jednego z najważniejszych podmiotów polityki światowej.

Za prezydentury Putina w latach 2000–2008 realizacja koncepcji multipolarnego porządku międzynarodowego zaczęła być coraz bardziej realna. Wykorzystał on osiem lat na faktyczne zbliżenie ze wschodzącymi azjatyckimi potęgami i wznowił aktywność rosyjskiej dyplomacji w Ameryce Łacińskiej. Równocześnie z rozwijaniem stosunków bilateralnych dynamizował współpracę w ramach trójkąta Moskwa–Pekin–Delhi, aspirując do roli głównego jej animatora i koordynatora. Osobiście angażował się w proces nawiązywania dobrych stosunków z najważniejszymi państwami poszczególnych regionów świata, koncentrując się szczególnie na państwach o rosnącym znaczeniu na arenie międzynarodowej, a także na tych, które nie utrzymują bliskich stosunków z Zachodem.

Na czterdziestej trzeciej Konferencji Bezpieczeństwa w Monachium w 2007 roku Putin nieoczekiwanie bez pardonowo skrytykował amerykańską politykę zagraniczną i militarną. Wytknął USA dążenie do nowego wyścigu zbrojeń i utworzenia jednobiegunowego świata, w którym chcą być jedynym ośrodkiem władzy i jedynym panującym. Podkreślił, że narastające użycie siły w stosunkach międzynarodowych i lekceważenie podstawowych zasad prawa międzynarodowego podsyca dążenia wielu państw do posiadania broni masowego rażenia, zwiększając tym samym zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego.

Дедик О.Г.

Науково-дослідний інститут українознавства МОН України

ВОЄННА БЕЗПЕКА ЛЬВОВА НАПЕРЕДОДНІ ЛИСТОПАДОВОГО ЧИНУ 1918 РОКУ

Влітку 1918 року битви Першої світової війни гриміли у сотнях кілометрів від Львова. Тож воєнному комендантові міста доводилося дбати, здебільшого, про внутрішню безпеку столиці королівства Галиції та Лодомерії. Проте це завдання годі було назвати легким.

Після поразок австро-угорських армій над П'явою та німецьких у другій битві над Марною програш Центральних держав став очевидним. Відповідно, внутрішньополітична ситуація у цих країнах почала різко загострюватися. Особливо швидкими темпами цей процес відбувався у багатонаціональній імперії Габсбургів.

Служби правопорядку дедалі більше втрачали здатність гарантувати безпеку власними силами. Досвід лютневої революції в Росії підказував, що годі поклатися на виснажених тривалою війною вояків розташованих усередині країни запасних підрозділів для придушення ймовірних антиурядових заворушень. Тому спершу австро-угорське командування вирішило розташувати всередині країни зняті з фронту з'єднання й окремі підрозділи. Зокрема, у Галичині правопорядок забезпечували частини 25 піхотної дивізії та 21 дивізії стрільців.

Проте становище на італійському та балканському фронтах, а також необхідність тримати значні сили на окупованій території наддніпрянської України виключали тривале перебування боєдатних з'єднань у тилу. Тож довелося терміново шукати інше рішення.

Відтак улітку 1918 року імперське міністерство війни наказало сформувати у 66 запасних осередках піхотних полків і окремих батальйонів спеціальні підрозділи з числа найбільш надійних і боєдатних вояків, які призначалися для забезпечення внутрішнього порядку в державі. Вони отримали назву супровідних батальйонів (Assistenz battalion).

Подальше стрімке погіршення ситуації спонукало Верховне командування започаткувати у жовтні 1918 року створення аналогічних підрозділів, використовуючи особовий склад задіяних на фронтах частин. Ці так звані польові супровідні батальйони (Feld Assistenz battalion) комплектувалися незалежно від полкової структури. Вояків добирали з різних частин за національною ознакою. Переважно це були австрійські німці та угорці.

Супровідні батальйони були більш-менш рівномірно розподілені по всій території Австро-Угорщини. Натомість з 19 польових супровідних батальйонів 16 розташовувалися у Відні, Празі та Граці. Напередодні Листопадового Чину у Львові дислокувався лише один XIV польовий супровідний батальйон, укомплектований угорськими вояками.

Цей підрозділ прибув до міста щойно у другій половині жовтня. Тож воєнний комендант Львова включив його у план дій на випадок внутрішніх заворушень щойно за декілька днів до Листопадового Чину. Цікаво зазначити, що згідно з планом одна рота цього батальйону повинна була зайняти подвір'я казарми військової поліції, протидіючи можливим заворушенням у цій структурі. У кінцевому підсумку цей задум зіграв на руку українцям, polegшиши роззброєння військової поліції вдосвіта 1 листопада 1918 року.

До прибуття XIV польового супровідного батальйону основою силою у розпорядженні останнього австро-угорського коменданта Львова полковника Маєр-Малого (Theodor Freiherr Mayer-Maly von Vevanovic) спершу були два супровідні батальйони. Перший складався переважно з австрійських німців-вояків 3 полку стрільців, які походили з околиць Граца. Проте дві роти цього підрозділу довелося скерувати для забезпечення порядку в Станиславові (сучасний Івано-Франківськ).

Другий супровідний батальйон комплектувався з вояків 41 полку піхоти, мешканців Північної Буковини. 1918 року національний склад цього підрозділу визначався так: 40% румунів, 26% українців, 24% німців, 8% поляків і 2% представників інших народів.

У випадку заворушень усі три супровідні батальйони повинні були зайняти комплекс Цитаделі і вже звідти діяти залежно від обставин. Усі інші розташовані у Львові частини (запасні формування 15 полку піхоти, 19 полку стрільців, 30 батальйону польових стрільців, 50 вартового батальйону) головними силами займали оборону в місцях свого розташування. Кожна з них висилала декілька невеликих загонів чисельністю до одного взводу для охорони певних призначених їм об'єктів – будівель Намісництва, магістрату, XI корпусного командування, 4 Генеральної команди, міської комендатури, Головного залізничного вокзалу та станцій Підзамче, Личаків і Персенківка, головної пошти, Австро-угорського та Крайового банків, млинів Тома й Аксельрада, міського водогону, газового заводу, електростанцій та тюрем на вулиці Баторія (сучасна вул. Князя Романа) і «Бригідок», військових складів на вулиці Янівській (сучасна вул. Т. Шевченка), а також, що цікаво, консульства Німеччини.

Розвал Австро-Угорщини продемонстрував, що її військове керівництво марно розраховувало на багнети своїх вояків. У ніч на 1 листопада 1918 року поручникові Іллі Цюкану вдалося без особливих зусиль переконати особовий склад XIV польового та супровідного батальйону 3 полку стрільців оголосити нейтралітет. Натомість вояки супровідного батальйону 41 полку піхоти відіграли важливу роль у здійсненні Листопадового Чину.

Сфімов Г.В., к.н.держ.упр., с.н.с.

Троєнко О.Я.

Музика О.О.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

УКРАЇНА В НОВІЙ АРХІТЕКТУРІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Трансформація міжнародної системи, перерозподіл силових потенціалів між новими й старими акторами, зміна статусу і завдань багатьох регіональних та глобальних міжнародних організацій, виникнення нових міжнародних інституцій на зламі ХХ–ХХІ ст. поставили перед Українською державою проблему визначення шляху власного розвитку, пов'язану з необхідністю формування належного зовнішньополітичного курсу, і, відтак, безпекової моделі.

Вплив на Україну у безпековій сфері як НАТО, до якого належать найбільш розвинуті країни світу, так і Росії, яка має інтереси в Західній Європі та на пострадянському просторі, важко переоцінити. США і Західна Європа розглядають НАТО як оборонний союз, який є головною складовою європейської безпеки і, до певної міри, захисником американських інтересів в європейській частині континенту. Росія ж у ставленні до НАТО дотримується подвійного стандарту: з одного боку, намагається активно співпрацювати, з іншого – визначає Альянс як загрозу.

Слід констатувати, що найбільшим викликом для НАТО як організації, що претендує на роль системи регіональної безпеки, є можливість завершення процесу розширення на сучасному етапі. Негативним наслідком цього може стати виникнення альтернативних систем колективної оборони та безпеки на євроатлантичному просторі. Зрештою, вже сьогодні можна говорити про початок консолідації на межі офіційної зони відповідальності НАТО нової системи безпеки навколо Росії, ОДКБ, ШОС.

Виникнення альтернативної інституції, відповідальної за забезпечення безпеки в євроатлантичному регіоні, може стати поштовхом до нового міжблокового протистояння.

Протириччя на шляху євроатлантичної інтеграції України зумовлені як спадком холодної війни – стереотипами взаємонесприйняття НАТО (і його лідера – США) та Росії як центрів сили на євразійському континенті, так і новонабутими чинниками, пов'язаними з їхніми стратегічними цілями й, відповідно, появою нових ліній поділу в системі європейської безпеки. Перебуваючи між цими двома «полюсами», Україна відчуває на собі як конструктивні, так і деструктивні наслідки їх взаємовідносин.

Одночасно з пошуками міжнародних гарантій власної безпеки Україна розбудовує національні Збройні сили згідно з принципом необхідної оборонної достатності. Воєнна доктрина України має оборонний характер і передбачає створення мобільної сучасної армії, озброєної новітніми зразками високоточної зброї, та налагодження військово-політичної співпраці з іншими, насамперед сусідніми державами та міжнародними організаціями, зокрема НАТО та ЄС.

Відносини між Україною та НАТО мають важливе значення для забезпечення миру і стабільності в євроатлантичному регіоні. Географічне положення України на перетині Східної і Західної Європи та розміри території роблять її вагомим партнером для НАТО. Для України особливі стосунки з НАТО є передумовою поглиблення взаємодії з країнами-членами Альянсу та наближення до ЄС.

За підтримки НАТО Україна бере участь у зміцненні стабільності й безпеки в європейському регіоні та світі. Крім активних військових контактів у рамках ПЗМ, Україна співпрацює з НАТО в миротворчих операціях.

Із появою нових загроз у сфері безпеки та зміною пріоритетів і зони відповідальності Альянсу, а також унаслідок його широкомасштабної трансформації, визначатиметься місце кожної країни у складі Альянсу як «користувача» або «постачальника» безпеки, а також майбутня роль в процесі прийняття політичних рішень. З огляду на це, для НАТО особливого значення набуває майбутня спеціалізація країн, які претендують на членство. У випадку України це можуть бути стратегічна транспортна авіація, засоби радіоелектронної розвідки, космічні технології, ефективні системи зв'язку та обміну інформацією тощо.

Учась України в миротворчих діях НАТО є однією з головних галузей її співпраці з Альянсом, що має декілька напрямів та форм. Серед найважливіших – механізм консультацій між Україною і НАТО, які стосуються, насамперед, питань запобігання конфліктам, керування кризами, підтримання миру, врегулювання конфліктів, проведення гуманітарних операцій, з огляду на роль ООН та ОБСЄ у цій сфері.

Важливим завданням у межах спільних із НАТО миротворчих дій є також підтримання готовності та військового потенціалу України, необхідного для участі в операціях під егідою ООН або ОБСЄ, участі в Багатонаціональних об'єднаних оперативно-тактичних силах, що передбачає визначення кількості сил і засобів Збройних Сил України, які можуть бути задіяні у миротворчих операціях під егідою НАТО та досягнення їх повної взаємосумісності з відповідними силами і засобами Альянсу.

Висновок. Інтеграція у військово-політичній сфері на євроатлантичному просторі розглядається як тривалий і безперервний процес, зумовлений властивими йому закономірностями та суперечностями.

Особливостями сучасного розвитку військово-політичної інтеграції в євроатлантичному регіоні є перехід від системи колективної оборони (на основі Північноатлантичного альянсу) до системи колективної (кооперативної) безпеки; доповнення військового потенціалу НАТО через Єдину безпекову й оборонну політику ЄС, політичні механізми кризового менеджменту і врегулювання конфліктів у рамках ОБСЄ.

НАТО як гарант безпеки в євроатлантичному регіоні трансформується з військового оборонного союзу на політичну організацію, яка прагне створити безпечне середовище за принципом неподільності безпеки для всіх держав, включно з тими, що не є членами організації. Розширення Північноатлантичного альянсу є невід'ємним елементом трансформації цієї організації та перетворення її на політичний форум з питань безпеки. Водночас НАТО є організацією, яка володіє ефективними інструментами впливу у будь-якій кризовій ситуації. Саме в цьому контексті слід розглядати розширення зони відповідальності НАТО від часу завершення холодної війни та участь Альянсу у врегулюванні конфліктів і антитерористичних заходах.

Відхід України від політики позаблоковості суттєво змінить баланс сил у євроатлантичному регіоні, особливо з огляду на приховане протистояння Росія – НАТО. У разі відмови від “нейтрального” статусу і приєднання до НАТО або укладення військово-політичного союзу з Росією, Україна здатна кардинально змінити співвідношення сил між ними. Тому основним викликом для Північноатлантичного альянсу є необхідність продовжувати процес розширення, адже у випадку, якщо ним не буде охоплено всі держави регіону, спроба створити ефективну систему колективної безпеки і, головне, безпечне міжнародне середовище на регіональному рівні може зазнати невдач.

Зачко О.Б., д.т.н., доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ТРАНСКОРДОННА БЕЗПЕКА СИСТЕМ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ: ПРОЕКТНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД

Можливість виникнення катастроф, аварій, нещасних випадків – це сьогодення системи цивільного захисту в динамічному турбулентному оточенні. При управлінні безпекою транскордонних територій це особливо актуально, особливо в умовах глобальних загроз. Україна та Польща є одними з найбільш критичних регіонів Європи за насиченістю об'єктів критичної інфраструктури, техногенного навантаження та потенційної небезпеки шкідливих виробництв для населення і навколишнього природного середовища. Загрози СБРН поглиблюються соціально-політичною напруженістю, викликану екологічною та фінансовою нестабільністю, терористичними загрозами внаслідок проведення антитерористичної операції. Усе це створює об'єктивні передумови зростання кількості техногенних аварій, катастроф, посилення наслідків стихійних лих та інших надзвичайних ситуацій, що, як результат, створює низькі умови безпеки життєдіяльності людини в цілому.

Незважаючи на постійне удосконалення методів, технічних та організаційних заходів скерованих на ліквідацію надзвичайних ситуацій, зусилля в цьому напрямку є усе менш ефективними. Економіка навіть високорозвинутих країн не в змозі збільшувати фінансування робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та компенсувати втрати від них. Моделювання ризиків і прогнозування виникнення надзвичайних ситуацій та ймовірних сценаріїв їх розвитку, оцінка ризиків надзвичайних ситуацій відповідно до різних сценаріїв їх розвитку є основою системи управління безпекою, попередження і пом'якшення наслідків аварій і катастроф.

Основною робочою концепцією розв'язання даної проблеми є розробка системного і наукового підходу до вивчення надзвичайних ситуацій, моделювання та оцінки ризику їх

виникнення, прогнозування аварій техногенного характеру та оперативне реагування на них, зниження ризиків виникнення аварій та катастроф, що є основою транскордонної стратегії забезпечення захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій. З цією метою планується використати принципово повний підхід до створення методики комплексної транскордонної безпеки територій. В процесі розв'язання даної проблематики необхідно виконати наступний комплекс робіт:

- моделювання оцінки загроз виникнення надзвичайних ситуацій;
- розробка моделей і алгоритмів підтримки прийняття рішень щодо оцінки безпеки об'єктів критичної інфраструктури на основі методів теорії нечітких множин та нечіткої логіки;
- розробка методів і алгоритмів підготовки керівників ліквідації надзвичайних ситуацій на базі спеціалізованої лабораторії;
- розробка методів аналізу та оцінки ризиків виникнення надзвичайних ситуацій на потенційно небезпечних об'єктах.

Всі вищепераховані дослідження забезпечать в перспективі досягнення кінцевої мети проєктів реінжинірингу існуючих систем цивільного захисту – розробки методики оцінки та захисту критичної інфраструктури на транскордонних територіях. В основу цих проєктів покладено розроблення та впровадження комплексу моделей, методів, алгоритмів і програмних засобів оцінки загроз CBRN критичній інфраструктурі на транскордонних територіях, прогнозування розвитку та наслідків надзвичайних ситуацій. Успішна реалізація цих проєктів можлива завдяки подальшому дослідженню причинно-наслідкових зв'язків від виникнення надзвичайних ситуацій, залучення допоміжних науково-технологічних засобів. Розроблений комплекс моделей, методів і алгоритмів знайде практичне використання на потенційно небезпечних об'єктах в якості інструменту для отримання чисельних оцінок ризику і проведення на цій основі декларування безпеки підприємств, територій, регіонів тощо. Це, в свою чергу, забезпечить розв'язання наступних категорій взаємопов'язаних задач:

- ідентифікація загроз CBRN критичній інфраструктурі на транскордонних територіях та проведення розрахунків комплексного показника потенційної небезпеки транскордонних територій щодо виникнення надзвичайної ситуації на основі визначення пріоритетів;
- проведення академічних обмінів за спільною освітньою програмою підготовки рятувальників;
- створення лабораторії підготовки керівників ліквідації надзвичайних ситуацій;
- розробка та впровадження програмно-апаратного комплексу віртуального ситуаційного центру підтримки прийняття рішень в умовах невизначеності та ризику під час реалізації навчань за спільною освітньою програмою;
- розробка методики сертифікації рятувальників за стандартом НАТО.

Розробка та впровадження комплексу моделей, методів, алгоритмів і програмних засобів оцінки глобальних загроз CBRN транскордонних територій на об'єктах критичної інфраструктури, прогнозування їх розвитку та створення віртуального ситуаційного центру підготовки керівників ліквідації надзвичайних ситуацій для супроводу та підтримки прийняття рішень в умовах невизначеності та ризику забезпечить комплексний підхід до управління транскордонною безпекою систем цивільного захисту.

Карпенко О.В.

Воєнно-дипломатична академія
імені Євгенія Березняка

ПРОВЕДЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ВПЛИВУ ДЕРЖАВАМИ СВІТУ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ ЦІЛЕЙ

Численні людські втрати під час Другої світової війни та поява ядерної зброї у сторін протистояння в період «холодної війни» значною мірою сприяли активному пошуку нових концепцій досягнення воєнно-політичних цілей держав, у тому числі із застосуванням «м'якої сили». Досвід міжнародних відносин другої половини XX та початку XXI століття засвідчив, що провідні держави світу приділяють значну увагу проведенню стратегічних операцій впливу при підготовці та проведенні військових операцій, а також для досягнення своїх

воєнно-політичних цілей. Американські дослідники визначають, операції з впливу як дії, спрямовані на формування необхідної точки зору, системи поглядів, ставлення до певних явищ або поведінкових реакцій у лідера певної країни, її воєнно-політичного керівництва, впливової групи населення, військового керівництва та особового складу збройних сил, а також населення певної країни з метою досягнення миру та стабільності шляхом мінімізації або уникнення застосування військової сили.

Держави-антагоністи періоду біполярності світу, розуміючи безперспективність прямого збройного зіткнення між собою, значну увагу приділяли формуванню у населення та політичної еліти протидіючої сторони системи поглядів та цінностей, які сприяли б прийняттю рішень, вигідних для досягнення своїх воєнно-політичних цілей. Значний досвід у проведенні операцій впливу накопичили США. Так метою розробленого за часів президентства Д. Ейзенхауера задуму проведення стратегічної операції впливу щодо СРСР, було провокування мирних еволюційних змін у свідомості населення і політичної верхівки СРСР, які б спонукали країну відмовитись від експансіоністської політики. Як зазначають американські дослідники, розпад СРСР став неочікуваним «побічним» результатом проведення зазначеної операції впливу.

Цікавим є досвід проведення стратегічних операцій впливу Сполученими Штатами Америки у період підготовки до операції «Свобода Іраку». Початком стратегічної кампанії впливу з підготовки світу та населення США до ведення війни проти Іраку вважається промова президента США Дж. Буша 29 січня 2002 року, в якій він відніс Ірак до «осі зла». Зазначена промова слугувала сигналом до початку 15-місячної спеціальної кампанії впливу, яка проводилася з метою переконання регіональних (арабських) союзників та міжнародної спільноти у тому, що режим С. Хусейна становив загрозу світу, яку не можна стримати або обмежити її поширення. Внаслідок успішного проведення кампанії впливу опір з боку ЗС Іраку всередині країни та засудження дій коаліції на міжнародній арені було мінімізовано.

Використовуючи значний світовий досвід, Російська Федерація в умовах підготовки та проведення військової агресії проти України особливу увагу приділила саме операціям впливу, спрямованим на формування вигідних Кремлю уявлень про події в Україні. Зазначена стратегічна кампанія впливу мала сформувати сприятливі для Кремля умови проведення військової агресії проти України у кількох вимірах (соціальному, політичному та міжнародному).

У соціальному вимірі зусилля РФ спрямовувались на формування потрібних РФ уявлень про ситуації в Україні серед: аудиторії конфліктуючої країни – в даному випадку України; внутрішньої аудиторії РФ та країн, що її підтримують; зовнішньої аудиторії.

У політичному вимірі заходи впливу РФ спрямовувались на: політичні кола РФ (для представників правлячої сили – з метою консолідації політиків навколо лідера країни в умовах очікуваного посилення зовнішнього тиску та «протистояння із Заходом»; для представників опозиції – демонстрація готовності «йти до кінця у відстоюванні національних інтересів» і формування групи «націонал-зрадників» з найбільш невідповідних режиму осіб);

політичні кола України (для лояльних РФ партій – демонстрація підтримки з боку Кремля, для опозиційних до РФ партій – доведення безперспективності протистояння з РФ у військовій та економічній площинах);

політичні кола країн Заходу (для проросійськи налаштованих сил – формування в країнах ЄС проросійського лобі з числа ультраправих та націоналістичних партій, завданням яких під час агресії було пом'якшувати позицію країн щодо агресивних дій Кремля, шляхом створення внутрішньої опозиції до прийнятих керівництвом країн рішень, для решти політичної еліти – демонстрація готовності «йти до кінця» включаючи погрози застосування ядерної зброї з метою блокування ініціатив надання допомоги Україні в протистоянні агресії).

Відмінними і характерними рисами проведення стратегічних операцій впливу Російською Федерацією в рамках підготовки і проведення агресії проти України стали:

1. Активне проведення засобів впливу не з метою уникнення застосування військової сили або мінімізації такого застосування, а як невід'ємної частини подальших військових операцій і для обґрунтування і виправдання проведених раніше силових дій.

2. Дії РФ у міжнародній площині (в тому числі в рамках міжнародних організацій) мали спорадичний та невідготовлений характер. Традиційно, операції впливу на міжнародній арені спрямовуються на формування необхідної системи поглядів і прийняття відповідних рішень шляхом проведення відкритих двосторонніх та багатосторонніх переговорів між представниками зацікавленої країни і третіх країн, а також винесення питань, обговорення яких слугує для обґрунтування подальших дій, на рівень міжнародних організацій, в тому числі спеціальної компетенції. Вочевидь, російське керівництво, вважаючи міжнародні організації, такі як ООН, НАТО та ОБСЄ, неефективними та недієвими, знехтувало включенням їх до загального задуму проведення стратегічної кампанії впливу щодо підготовки до агресії проти України, що, як наслідок, привело до категоричного засудження дій РФ в Україні абсолютною більшістю країн світу та втрати можливості легітимізації дій РФ в рамках міжнародних організацій навіть у віддаленій перспективі (за умов продовження діяльності існуючих міжнародних організацій, в першу чергу ООН).

Kmak M., dr

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

BEZPIECZEŃSTWO ENERGETYCZNE POLSKI – POTENCJAŁ GEOTERMII

Korzyści, jakie przynosi wykorzystanie odnawialnych źródeł energii mają charakter globalny (np. redukcja emisji dwutlenku węgla), krajowy (np. poprawa poziomu bezpieczeństwa energetycznego) oraz lokalny (np. stworzenie nowych miejsc pracy, rozwój rolnictwa, przemysłu i usług). Polska zobowiązana jest do prowadzenia polityki energetycznej zgodnej ze strategią Unii Europejskiej zakładającej stały wzrost udziału energii produkowanej ze źródeł odnawialnych. Z Dyrektywy 2009/28/WE wynika, że Unia Europejska, jako całość powinna do 2020 r. osiągnąć 20% udziału energii ze źródeł odnawialnych w całkowitym zużyciu energii i 10% udziału tej energii w sektorze transportowym. Wspomniana dyrektywa wyznacza także krajowe cele obligatoryjne dla każdego państwa członkowskiego. Polska do 2020 r. musi osiągnąć 15% udziału energii z OZE w zużyciu energii oraz 10% udziału w sektorze paliw transportowych. W wymiarze lokalnym ustawa – Prawo energetyczne, a dokładniej artykuł 18 stanowi, że do zadań własnych gminy w zakresie zaopatrzenia w energię elektryczną, ciepło i paliwa gazowe należy: planowanie i organizacja zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe na obszarze gminy, a także planowanie i finansowanie oświetlenia miejsc publicznych, ulic i dróg znajdujących się na terenie gminy.

Polska jest państwem posiadającym istotny potencjał zasobów energii ze źródeł odnawialnych. Możliwość wykorzystania tych zasobów w poszczególnych obszarach kraju jest bardzo zróżnicowana. Znaczącym potencjałem rozwoju cechuje się energetyka wiatrowa, zwłaszcza w województwach: zachodniopomorskim, pomorskim, wielkopolskim, kujawsko-pomorskim, podlaskim. Największe możliwości, w zakresie wykorzystania energii słonecznej cechują województwa: mazowieckie, śląskie, małopolskie, wielkopolskie. Energię z biomasy (choć na wąską skalę) pozyskuje się w województwach: lubelskim, mazowieckim i podkarpackim. Wykorzystanie biogazu rolniczego na tle kraju wyróżnia województwa: mazowieckie i wielkopolskie, a także warmińsko-mazurskie, podlaskie oraz kujawsko-pomorskie.

Polska posiada znaczący potencjał geotermalny, aczkolwiek bez powszechnych manifestacji energii na powierzchni ziemi. Ponad 80% terytorium Polski jest usytuowane w prowincjach geotermalnych. Obecnie w Polsce energia geotermalna jest wykorzystywana jedynie do celów ciepłowniczych oraz leczniczych.

Przykład 1: Gmina Słomniki

Lokalizacja: 25 km od Krakowa

Liczba mieszkańców: 14 000

Czas realizacji: lata 1989–2003

Efekt uzyskany: zredukowano o 60% zużycie gazu do celów grzewczych na terenie gminy. Instalacja pozwoliła ograniczyć w znacznym stopniu ilość lokalnie emitowanych zanieczyszczeń poprzez likwidację indywidualnych oraz gminnych kotłowni.

Instalacja pozwala rok rocznie redukować emisję: CO₂, CO, NO_x, pyłów.

Calkowity koszt inwestycji: 2,2 mln zł (dodatkowo ok. 1 mln wydano na część badawczą)

Przykład 2: Gmina Miechów

Lokalizacja: 40 km od Krakowa

Liczba mieszkańców: 12 200 osób

Czas realizacji: lata 2000–2002

Koszt inwestycji: 441 tys. zł

Główny inwestor: Urząd Gminy i Miasta Miechów

System zapewnia ogrzewanie dla 5 492 m²

Przykład 3. Gmina Zakopane

Geotermia Podhalańska – pierwsza komercyjna instalacja w Polsce.

Efekt 1: Funkcjonowanie geotermii znacząco przyczyniło się do niezaleźnienia miasta od paliw kopalnianych oraz zredukowania zanieczyszczenia terenu.

Efekt 2: Instalacja pochłonięła ogromne fundusze (dostarczone przez mechanizmy lokalne, krajowe, europejskie i światowe). Wysokie koszty powstały w związku z koniecznością wykonania otworów wiertniczych, budową sieci przemysłowej oraz dystrybucji energii, kosztami budowy wymienników ciepła oraz węzłów cieplnych.

Przykład 4. Uniejów

Efekt: Wykorzystanie zasobów geotermalnych uwydatniło walory miasta jako ośrodka turystyczno-wypoczynkowego oraz uzdrowiska. Trzy odwierty dostarczają łączny strumień wody o temperaturze 68 °C. Niska mineralizacja wody geotermalnej w Uniejowie sprawia, iż inwestycja ma niższe koszty operacyjne. Głównym zadaniem geotermii w Uniejowie jest zapewnienie ogrzewania miastu. Utworzona kotłownia źródłowa zaopatruje ok. 70% budynków w Uniejowie, zastępując 10 lokalnych kotłowni węzłami cieplnymi oraz 160 indywidualnych kotłowni w domach jednorodzinnych.

Najczęściej wskazywaną barierą włożenia OZE w ramy lokalnych inwestycji są wysokie koszty związane z pozyskaniem tego rodzaju energii. Spełnienie unijnych wymogów w zakresie wykorzystania odnawialnych źródeł energii – tj. nowych inwestycji w OZE – wymaga nakładów inwestycyjnych w przedziale od 5 do 13 miliardów złotych rocznie. Uchwalona w lutym 2015 r. ustawa o odnawialnych źródłach energii przewiduje zróżnicowany poziom wsparcia dla poszczególnych technologii źródeł odnawialnych. Jednak duża część polskich gmin, których sytuacja finansowa nie jest łatwa, nie jest w stanie sprostać wymogom finansowym związanym z wysokimi kosztami OZE. Z drugiej strony jednostkowe koszty wytwarzania energii są uzależnione zarówno od uwarunkowań lokalnych (regionalnych), jak i skali produkcji, a wraz z rozwojem nowych technologii powinny maleć. Podstawowym celem artykułu jest uświadomienie, iż w przestrzeni lokalnej potrzeba menadżerów ds. energetyki, którzy w świadomy sposób zaplanują działania strategiczne w obszarze energetyki, charakterystyczne ze względu na specyfikę danego obszaru. W kontekście ich kompetencji szczególnego znaczenia nabiera edukacja dla zrównoważonego rozwoju, oraz edukacja w zakresie strategicznego planowania i wykorzystania OZE.

Koźbial K., dr

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

WYZWANIA BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO W POLITYCE ZAGRANICZNEJ KONFEDERACJI SZWAJCARSKIEJ

Konfederacja Szwajcarska jest państwem neutralnym. Fakt ten implikuje charakterystyczne zachowania w polityce zewnętrznej tego państwa. Źródła szwajcarskiej neutralności sięgają odległych wydarzeń lecz warto zwrócić uwagę, iż owa neutralność nigdy nie została złamana, m.in. z powodu jej akceptacji w środowisku międzynarodowym, szczególnie przez znacznie potężniejszych sąsiadów. Mimo neutralności nieuzasadnione byłoby twierdzenie o nieangażowaniu się Szwajcarii w sprawy międzynarodowe.

Bez wątplenia zagadnienie bezpieczeństwa zarówno Helwecji, jak i patrząc szerzej środowiska międzynarodowego, stanowiło i stanowi istotne zagadnienie w polityce zagranicznej podalpejskiej republiki. Podejście rządu w Bernie do tego zagadnienia ulegało zmianie, było pochodną zmian

zachodzących w Europie i świecie. Za cezurę graniczną należy przyjąć upadek dwubiegunowego świata na przełomie lat 80. i 90. XX wieku. Moment ten był przełomowy jeśli chodzi o zerwanie z dotychczasowym swego rodzaju dystansem, wręcz izolacjonizmem, w stosunku do członkostwa w organizacjach międzynarodowych.

Najlepszym tego przykładem było odniesienie Szwajcarii do Organizacji Narodów Zjednoczonych. Po zakończeniu II wojny światowej Helwecja nie przystąpiła do nowopowstałej organizacji o charakterze uniwersalnym. Przyjęta doktryna polityki zewnętrznej – realizowana początkowo przez ministra spraw zagranicznych Petitpierre’a – zakładała, iż pożądane dla Konfederacji było członkostwo w organizacjach o charakterze gospodarczym i technicznym (także tych, które były agendami ONZ), niepożądane z kolei w organizacjach *stricte* politycznych i wojskowych. Te wyznaczniki rząd szwajcarski konsekwentnie starał się realizować przez kolejne dziesięciolecia. Szwajcaria trzymała się również na uboczu prób integracji zachodniej części kontynentu europejskiego, nie wstępując do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, lecz podpisując korzystne z jej punktu widzenia umowy o charakterze gospodarczym.

Po 1989 r. mamy do czynienia ze zmianą polegającą na stopniowym przekonywaniu się do współpracy w ramach EWG, później UE, czego wyrazem była starania o członkostwo w tej formie współpracy (zablokowane w referendum z grudnia 1992 r.). Odtąd kontakty wzajemne oparte są na wynegocjowanych umowach bilateralnych. Z kolei po dłuższym namyśle, i decyzji podjętej przez społeczeństwo w ogólnonarodowym referendum, od lipca 2002 r. konfederacja jest członkiem ONZ. Warto jednak podkreślić, iż już znacznie wcześniej (od lat 50. XX stulecia) państwo to angażowało swoje siły w operacje pokojowe tej organizacji.

Obecnie zaangażowanie na rzecz bezpieczeństwa międzynarodowego w polityce zagranicznej Szwajcarii przybiera formę:

- wspierania praw człowieka, demokracji i państwa prawa
- wspierania rozwoju i dobrobytu,
- przyczyniania się do ograniczenia ubóstwa w świecie.

Władze Konfederacji wychodzą z słusznego założenia, iż potencjalne zagrożenia należy neutralizować daleko od swych granic. Wśród priorytetów realizowanych w działaniach zewnętrznych Helwecji w latach 2012-15 znalazły się zarówno stabilność w Europie i świecie jak i problemy globalne. Z tego powodu Szwajcaria jest aktywna na polu pomocy humanitarnej i gospodarczej. Jako państwo neutralne wspiera dialog jako drogę rozwiązywania sporów. Ważnym aspektem obecności Helwecji w stosunkach międzynarodowych jest świadczenie tzw. dobrych usług oraz bycie pośrednikiem w niejednym konflikcie.

Odbywa się przy członkostwie w organizacjach międzynarodowych, udziale personelu wojskowego i cywilnego w operacjach pokojowych, rozwoju działań humanitarnych oraz wspomnianym świadczeniu dobrych usług. W obecnej polityce zagranicznej Szwajcarii działania te uważane są za możliwe do pogodzenia z neutralnością. Stosowane konsekwentnie wydają się skuteczne. Taki sam wniosek dotyczy polityki obronnej Konfederacji, zaliczającej do zagrożeń bezpieczeństwa międzynarodowego konflikty mające miejsce poza Europą, katastrofy naturalne i spowodowane przez działalność człowieka, terroryzm, potencjalne ataki na ważną infrastrukturę i agresję militarną. Ich prewencja ma polegać także na wspieraniu pokoju oraz zapobieganiu kryzysom.

Козленко С.В.

Український католицький університет

ГЕОПОЛІТИЧНІ ВІЗІЇ УКРАЇНИ В ТВОРЧОСТІ Д. ДОНЦОВА ТА М. ШЛЕМКЕВИЧА

Українську суспільно-політичну думку Західної України міжвоєнного періоду презентувала ціла палітра ідеологічних течій. В українській та зарубіжній історіографії ідеологія українського інтегрального націоналізму переважно представлена лише «чинним націоналізмом» Дмитра Донцова та «організованим націоналізмом» ОУН. Третій важливий напрям українського інтегрального націоналізму 1930-х рр. – «творчий націоналізм» ФНС – залишається майже недослідженим.

У творчості Дмитра Донцова та Миколи Шлемкевича присутні різні підходи до розуміння складної ситуації, в якій опинилося українське суспільство, та шляхи виходу з неї. На відміну від Донцова, Шлемкевич у своїх працях меншою мірою звертається до проблематики зовнішньої політики, що обумовлено ідеологічними постулатами та специфікою діяльності Фронту національної єдності.

Особливе місце в українській політичній думці міжвоєнної доби посідають відносини з Росією. Донцов розглядав СРСР як продовжувача політики російського імперіалізму і тому вважав, що в зовнішньополітичному вимірі слід орієнтуватися на країни Заходу, передовсім на ті, які були зацікавлені в знищенні та розподілі Росії.

Характерною рисою політичних поглядів Донцова було намагання утвердити думку про переорієнтацію України на Захід. На переконання Донцова, головна мета «чинного націоналізму» – зробити українців сильною нацією, завоевати для неї гідне місце серед народів Європи.

Росія, на думку Донцова, була головною перешкодою на шляху до виникнення незалежної української держави. Донцов доводив, що існуючий українсько-російський антагонізм був частиною одвічного протистояння двох культурних світів – західного і азійського. Тому, на переконання Донцова, «окциденталізація» України, відновлення західних основ української культури мала стати провідною лінією у внутрішньому житті нації.

У праці «Підстави нашої політики» Донцов сформулював провідну геополітичну стратегію для майбутньої української держави. На його думку, головна роль України полягала в якості бастиону західної цивілізації перед постійною загрозою з боку Росії. Також Україна мала обійняти ключову позицію поміж народів і країн східної Європи супроти Росії.

Постать Миколи Шлемкевича займає особливе місце в суспільно-політичному житті міжвоєнної Галичини. Науковець, філософ, публіцист, редактор, видавець, громадський та політичний діяч, один із найосвіченіших українських інтелектуалів, котрий залишив після себе чималу кількість цікавих ідей.

Однак Шлемкевич залишається недооціненим як другий після Донцова, найважливіший український націоналістичний мислитель міжвоєнної доби. У другій половині 1930-х років Шлемкевич був головним ідеологом Фронту національної єдності – єдиної легальної націоналістичної партії в міжвоєнній Галичині. Офіційна ідеологічна платформа ФНЄ – ідеологія «творчого націоналізму», ідейний розвиток та концептуальне оформлення якого тривало до початку Другої світової війни.

Основні ідейні засади «творчого націоналізму» Шлемкевич виклав у низці статей в ідеологічному часописі Фронту «Перемога», редактором якого він був. Шлемкевич не створив власної, чітко сформованої доктрини. Причину цього можна вбачати в тому, що його «творчий націоналізм» – лише шлях раціонального окреслення ірраціональних, вольових прагнень української нації.

Особливою рисою діяльності Фронту Шлемкевич виділяє скерованість насамперед «до позитивної творчості, а не до голої негатиї». Також, на відміну від Донцова, який наголошував на важливості зовнішньої політики, діяльність ФНЄ скеровано в ділянку внутрішньої політики. Шлемкевич відкидав культ насильства та жорстокості, скеровував націю у русло легальної продуктивної праці.

Політичні та культурні коливання між Європою та Росією – фактор, який розділяв націю, заважав її сталому розвитку. Шлемкевич підкреслював важливість вирішення цієї постійної української дилеми. На противагу «окциденталізації» України, яку сповідував Донцов, філософ висуває ідею «метрополії духа» – духовної та культурної незалежності нації.

Шлемкевич вороже ставився до Росії. Внутрішній устрій Радянського Союзу він окреслював як темний, раціоналістичний світ «московського комунізму». Натомість Шлемкевич схвально ставився до фашизму, в якому вбачав вияв світового революційного духу, і в якому український націоналізм мав посісти своє окреме місце.

Неприйняття та заперечення політичних партій та ідеологій, домінування національного солідаризму, посилення економічна експансія та урбанізація, вважав Шлемкевич, мають на меті

мобілізувати націю до тривалої боротьби. Проте формальне здобуття державності, за Шлемкевичем, не було головною метою націоналістів. Утворення держави – лише перший етап утвердження українства на світовій арені. Національна ідея, місія України, на переконання Шлемкевича, полягає у повному здійсненні слов'янської культури, на що виявився неспроможним жоден зі слов'янських народів.

За Шлемкевичем, кінцева, довготривала мета майбутньої української держави полягає у потужній культурній експансії. Шлемкевич наголошував на тому, що реалізація української національної ідеї надасть революційний поштовх для розвитку усього східноєвропейського регіону. Подальший культурний розвиток та експансія українства, писав Шлемкевич, мають зафіксувати домінуючу роль України на просторі східної Європи.

Кукарцев О.В., к.політ.н., доцент
Національний університет «Львівська політехніка»

СУЧАСНА МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ ТА ЛЮДСЬКА БЕЗПЕКА

Міграція спричиняє чимало проблем. Одним з викликів є питання безпеки людини, яка вирішила залишити батьківщину. Це стосується як тих, хто їде з власної волі, так й тих, кого їхати примусили. Стосується усіх, хто їде через соціальні, політичні, економічні та екологічні причини або комбінацію цих факторів.

Стан небезпеки для людини може бути як причиною, так і наслідком міграції, й окремі категорії людей будуть особливо вразливими. Бідність, перенаселеність та погане врядування можуть підірвати безпеку людини і є важливими причинами для міграції людей у сучасному світі. Мігрантами стають переважно безробітні та частково зайняті, які найбільшою мірою страждають від бідності та відсутності можливостей і, отже, найбільш мотивовані мігрувати у пошуках кращого життя. Окрему категорію, що викликає занепокоєння, становлять біженці – люди, які були вимушені покинути свою країну через страх переслідування або конфлікт.

Деякі люди опиняються у небезпеці під час подорожі. Це особливо стосується нелегальних мігрантів. Найбільше ризикують люди, які намагаються незаконно потрапити з бідніших до багатших регіонів світу. Наприклад, це люди, які перетинають кордон між Мексикою та США або Середземне море з Північної Африки та Малої Азії до Південної Європи. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ) та Агентства ООН у справах біженців, більше мільйона біженців та мігрантів прибули до Європи від початку 2015 р. Європейське агентство з охорони кордонів Frontex стверджує, що з січня по листопад 2015 р. кордони Європейського Союзу нелегально перетнули 1,55 млн мігрантів. Як зазначається, лише в листопаді 2015 р. до ЄС прибули 276 тис. мігрантів, тоді як за весь 2014 р. прибули 283 тис. людей.

Специфічна категорія нелегальних мігрантів – жертви контрабандистів і торговців людьми. Інша категорія мігрантів, що викликає занепокоєння в цьому контексті, це ті, хто зупинилися у транзитних країнах. Європейські держави закривають свої кордони і велика маса людей опиняється у своєрідній пастці. У деяких країнах табори прийому мігрантів переповнені, люди живуть в антисанітарних умовах, їм не вистачає їжі та ліків.

Деякі мігранти також опиняються у небезпеці в їх кінцевій країні призначення. Це особливо стосується нелегальних мігрантів, які працюють нелегально і яких експлуатують. Часто їх робота брудна, небезпечна та важка. Це робота, якою місцеві жителі не хочуть займатися. Жертви торгівлі людьми не вільні у виборі роботи. Їх часто примушують до низькооплачуваної, небезпечної та принизливої роботи, від якої вони не можуть ухилитися і за яку отримують копійки або нічого. Взагалі, багато мігрантів, включаючи тих, хто живе і працює в звичайному порядку, маргіналізуються та зазнають дискримінації.

Слід зазначити, що міграція не є суто стихійним процесом. Проблема ускладнюється формуванням криміналізованого ринку послуг з переправлення мігрантів до Європи. Поруч з індивідуальними контрабандистами та дрібними групами сформувалася злочинна транснаціональна мережа, яка організовує нелегальний міграційний трафік людей. Аналітичні

матеріали Управління ООН з наркотиків та злочинності вказують, що злочинці, які займаються незаконним переправленням мігрантів і торгівлею людьми, можуть діяти самостійно, разом із спільними або у складі організованих груп та мереж.

Незаконним переправленням людей займаються транснаціональні організовані злочинні групи з Африки, Італії, Туреччини, Балканського півострова, Центральної та Східної Європи. Окремою проблемою є те, що мігранти та біженці є привабливою та легкою здобиччю для злочинців. Подорожні можуть бути пограбованими, ошуканими, потрапити у неволю, зазнавати різних форм експлуатації.

Особливо вразливими є неповнолітні та жінки. Так після прибуття до Європи не відома доля 10 тис. дітей, яких не супроводжували старші, – повідомляє керівництво Європолу. Усі вони зникли після реєстрації в державних органах. Правоохоронці побоюються, що частина дітей могла стати жертвами торгівців людьми.

У травні італійська влада попередила, що майже 5 тис. дітей зникли з центрів прийому прохачів притулку від літа 2014 р. У жовтні 2015 р. влада південного шведського міста Треллеборг повідомила, що зникли приблизно тисяча дітей-біженців, які приїхали без супроводу дорослих, та молодих людей, що прибули за останні місяці. Представник Європолу також сказав, що багато неповнолітніх могли зникнути, прибувши до Греції. Станом на 1 січня 2016 р. у Німеччині вважалися зниклими 4749 безпритульних дітей-мігрантів. У Федеральному відомстві кримінальної поліції Німеччини відзначили, що частину зниклих дітей знаходять при повторних реєстраціях, але не можна виключати, що більшість опинилася в руках злочинців.

Нинішню кризу міграції та біженців у Європі називають наймасштабнішою з часів Другої світової війни. Якщо ЄС не вдасться врегулювати найближчим часом ситуацію з напливом мігрантів, Європі загрожує гуманітарна криза. Утім, у таких європейських країнах, як Греція та Македонія, впевнені у тому, що вона вже почалася.

Кучик О.С., к.і.н., доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка

ІНСТИТУТИ МІЖНАРОДНОГО БЕЗПЕКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Еволюція системи міжнародної безпеки після завершення епохи холодної війни відбувалась доволі спокійно, допоки геополітичні амбіції деяких держав до нового перерозподілу світу не стали настільки явними, що змусили замислитись над питанням ефективності міжнародного співробітництва між країнами, для яких питання безпеки завжди було одним із ключових. Адже гарантування стабільності в тому чи іншому регіоні сприяє ефективному розвитку економічного, суспільного прогресу для кожної держави.

Переформатування системи безпеки позначилось на змінах в різних сферах міжнародних відносин. Насамперед, слід зазначити необхідність переосмислення не лише теоретичних засад розуміння самої міжнародної безпеки, а й механізмів ефективного управління безпековими викликами та застосування механізмів і інститутів міжнародного співробітництва з метою ефективного гарантування міжнародної безпеки.

Дискусії в експертних середовищах щодо необхідності реформування системи Організації Об'єднаних Націй у сфері запобігання та підтримання миру та безпеки самі по собі не нові. Водночас слід наголосити на тому, що ідея реформування ООН виникла практично одразу після її створення. Організація пережила декілька етапів обговорення механізмів реформування, однак і до сьогодні не була реформованою в силу низки причин, головно, геополітичного характеру.

Окремої уваги заслуговують інститути міжнародного співробітництва у сфері безпеки, до яких традиційно відносять регіональні міжнародні організації, до кола компетенції котрих входять питання ефективного розв'язання проблем міжнародної (чи регіональної) безпеки.

В процесі руйнування принципів біполярної системи міжнародних відносин на рубежі ХХ–ХХІ століття у міжнародних відносинах сформувалася досить специфічна ситуація, що характеризується низкою чинників, які обумовлюють нестабільність як функціонування самої системи міжнародних відносин, так і регіональних (геополітичних) центрів, що призводить до регіонів нестабільності та порушень безпекового середовища.

Особливо характерним у цьому плані є пострадянський простір, на якому незважаючи на процеси у міжнародному середовищі відбулася своєрідна консервація розвитку і, створена низка регіональних міжнародних організацій, наприклад Співдружність Незалежних Держав, Організація Договору про колективну безпеку, які стали домінуючими у прагненні Російської Федерації до відродження геополітичного домінування на пострадянському просторі тепер уже у вигляді Російської Федерації та створення інтеграційних механізмів з метою повернення свого впливу на незалежні держави – колишні республіки колишнього СРСР. При цьому аргументованим є твердження деяких вітчизняних та зарубіжних дослідників про те, що інтеграційні утворення та міжнародні організації пострадянського простору, створені Російською Федерацією або з її ініціативи, основним своїм завданням вважають не стільки розвиток взаємовигідного співробітництва, а, насамперед, консервацію або збереження існуючих владних еліт та режимів. Така позиція Російської Федерації простежується й у діяльності зазначених міжнародних інституцій. Аналіз установчих документів регіональних організацій під егідою Росії засвідчує, що переважна їх більшість незважаючи на свою галузеву специфіку декларує серед напрямів діяльності розробку та узгодження спільних зовнішньополітичних заходів на міжнародній арені. Окрім цього, в прямій чи завуальованій формі передбачено координацію діяльності держав-членів у фарватері інтеграційних пріоритетів Росії.

Офіційна Москва розглядає співробітництво в регіональних організаціях як засіб укріплення геополітичного домінування Росії щонайменше на пострадянському просторі. У цьому контексті актуальним є питання діяльності такого типу організацій, зокрема СНД, у сфері врегулювання конфліктів на пострадянському просторі. Оскільки російська безпекова політика орієнтована на посилення міжнародної присутності країни на міжнародній арені з елементами застосування армії за межами держави задля реалізації власних інтересів, логічним виглядає загострення безпекового середовища в регіоні та загострення міжнародних конфліктів. Звідси спроби міжнародного співтовариства задіяти механізми регіонального співробітництва, такі як ОБСЄ, членом якої є й Росія, призвели до наростання напруженості в регіоні та світі загалом.

Військове втручання російської держави в Грузії, Придністров'ї, окупація Автономної Республіки Крим та агресія на Сході України стали одним ланцюгом агресивної зовнішньої політики РФ, спрямованої на реваншистські настрої щодо перегляду міжнародного порядку. Відмовившись від підтримки норм міжнародного права та принципів співіснування цивілізованого світу, РФ перетворилася на країну–порушника міжнародно-правових норм та установчих документів організації безпекового характеру (ООН, ОБСЄ, СНД тощо), що ставить перед цивілізованим міжнародним співтовариством питання про вжиття заходів проти держави-агресора, яка водночас є країною-гарантом міжнародної безпеки та стабільності.

Очевидною є загроза розгортання нового загострення ситуації у світі та спровокування зацікавленими державами нових збройних конфліктів (події у Сирії, Лівані, Ємені, Україні та інших точках високої конфліктогенності) з метою дестабілізації та перерозподілу сфер впливу у міжнародних відносинах іншими словами відбудови біполярності та блокового протистояння. В цих умовах важливою видається переорієнтація реформаційних настроїв щодо реформування регіональних міжнародних безпекових організацій на основі врахування реального стану міжнародної системи та врахування розстановки сил на міжнародній арені. У протилежному випадку ситуація лише буде загострюватися, оскільки механізми превентивного впливу та обмеження територіальних домагань агресивної держави не будуть запущені та не стануть запобіжником акту агресії. Звідси питання реформування інструментарію діяльності міжнародних інститутів регіонального безпекового співробітництва залишається відкритим.

РОСІЙСЬКА ПОЛІТИКА: ВИКЛИК СИСТЕМІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Упродовж тривалого часу Українська держава перебуває на перетині геостратегічних інтересів Росії, Туреччини, ЄС та США. Насамперед це пов'язано з важливим геополітичним положенням нашої держави (вона відіграє роль ключової транзитної держави на Євразійському континенті), а також потужним демографічним, промисловим та науковим потенціалом.

Після краху системи соціалістичного табору та розпаду СРСР Російська Федерація усвідомила, що Москва як правонаступниця Радянського Союзу втратила можливість самостійно відігравати роль великої світової держави та посісти геополітичне місце колишнього СРСР.

У першу чергу це пов'язано з глибокою економічною відсталістю, деградацією освіти, науково-промислового й інтелектуального потенціалу, а також високою корумпованістю російського суспільства та усієї вертикалі влади. Російська еліта чітко усвідомила, що збереження державності, російської мови та православної релігії можливе лише за рахунок відновлення впливу над територіями інших держав колишнього соціалістичного табору.

Після приходу в 2000 році В. Путіна на посаду нового глави держави останнім було започатковано заходи щодо реалізації стосовно країн пострадянського простору «доктрини Дугіна» щодо євразійства. Згадана ідея у певній мірі нагадує концепцію «обмеженого суверенітету», яка свого часу виступала ядром так званої доктрини Брежнєва.

У цьому контексті основним завданням московського імперіалізму стала побудова навколо себе поясу лімітрофних країн від Балтійського моря до Чорного та Каспійського морів, які б виконували роль підконтрольних Росії буферних держав та забезпечували б, як і раніше, її економічні, науково-технічні, ресурсні та інші потреби.

Для досягнення своїх стратегічних цілей Росія виправдовувала будь-які методи насилля, починаючи від економічного, енергетичного та інформаційного тиску на сусідні країни до застосування військової сили.

Певним тестом міжнародної спільноти на використання усього наявного у Росії арсеналу зовнішнього впливу стало проведення Москвою на території Грузії так званої військової операції з примушення до миру, під час якої Російська Федерація встановила повний контроль над Південною Осетією та Абхазією.

Непропорційно слабка реакція країн західного демократичного світу стосовно російської агресії на пострадянському просторі, оголошення Президентом США «перезавантаження» відносин з РФ, а також перехід Заходу до політики так званого декларативного партнерства надали Росії ще більші можливості проводити агресивні дії стосовно сусідів.

Враховуючи стратегічне значення для Росії Української держави в контексті її виживання та реалізації регіональної зовнішньої політики, у лютому 2014 році Москва розпочала криваву збройну агресію проти нашої держави, яка ще більше загострила безпекову обстановку довкола нашої держави та призвела до глобального геополітичного протистояння на усьому євроатлантичному просторі.

Окрім Української держави, Москва розпочала наступ на інші країни колишнього СРСР, насамперед на Литву, Латвію та Естонію, а також активізувала спроби фрагментації Північноатлантичного альянсу та Європейського Союзу як основи забезпечення стабільності та процвітання західної демократичної спільноти.

Не полишає Москва можливостей чинити тиск на Вірменію, Азербайджан, Білорусь, Молдову, Казахстан. При цьому Росія застосовує вже відпрацьовані в Грузії та Україні прийоми, які базуються на заходах економічного, інформаційно-енергетичного тиску, піддавання сумніву державності та постійно наголошуючи на історичних правах Росії на

території СРСР. Така політика Росії повністю збігається з промовою глави російської держави під час його послання до Федеральних зборів Росії у 2005 році, де розпад СРСР було названо найбільшою геополітичною катастрофою ХХ століття.

Більш того, Росія не бажає зупинитись на досягнутому та проводить реваншистську агресивну політику в інших регіонах світу. Втручання Росії в близькосхідний конфлікт спричинило найбільшу міграційну хвилю сучасності. До Європи хлинуло близько 1 млн біженців. Під час перших чотирьох місяців російських авіаударів у Сирії загинуло близько 1400 невинних мирних жителів. Періодичне порушення Росією повітряного простору Туреччини, початок проведення інформаційної пропаганди проти Анкари ще більше загострило ситуацію у Чорноморському регіоні.

Москва, відчувши смак спокуси, готова буде піти далі, доти, поки не відновить геополітичне положення, яке існувало за часів колишнього СРСР.

Враховуючи зазначене, перед усією міжнародною спільнотою постає найбільше з часів Другої світової війни завдання – створення нових механізмів стримування агресії та забезпечення воєнної безпеки держав на євроатлантичному просторі.

У цьому зв'язку перспективними механізмами можуть бути:

формування нових регіональних безпекових організацій на євроатлантичному просторі (за групами інтересів) з можливістю закріплення правил надання взаємної допомоги країні-жертві агресії;

вироблення євроатлантичною спільнотою узгоджених правил тиску (економічного, політичного, інформаційного характеру) на країну-агресора з метою примушення її до відмови від військових дій проти іншої держави.

Malczyńska-Biały M., dr
Uniwersytet Rzeszowski

BEZPIECZEŃSTWO KONSUMENTÓW W POLITYCE UNII EUROPEJSKIEJ

Artykuł oparty na analizie aktów prawa unijnego oraz literatury przedmiotu ma na celu przedstawienie bezpieczeństwa konsumentów w polityce Unii Europejskiej.

W pierwsze części artykułu wskazano, iż bezpieczeństwo konsumentów należy do podstawowych obszarów działalności Unii Europejskiej. Nowoczesna polityka konsumencka gwarantuje nabywcom wysoki poziom bezpieczeństwa w dwóch podstawowych obszarach: bezpieczeństwa zdrowotnego i bezpieczeństwa ekonomicznego.

Zapewnienie bezpieczeństwa zdrowotnego związane jest z zagwarantowaniem, że produkty nabywane na terenie Wspólnoty są bezpieczne dla życia i zdrowia konsumentów. Unijne przepisy dotyczące bezpieczeństwa zapewniają konsumentom wysoki poziom ochrony w zakresie wszystkich środków spożywczych i nie żywnościowych sprzedawanych w UE, we wszystkich stadiach produkcji i dystrybucji. Przepisy mają służyć zagwarantowaniu, by wszyscy konsumenci mieli dostęp do bezpiecznych produktów o wysokiej jakości, po przystępnych cenach, nabywanych na otwartym i przejrzystym rynku pozwalającym zaspokoić indywidualne upodobania.

Bezpieczeństwo ekonomiczne dotyczy przede wszystkim przeciwdziałania nieuczciwym i wprowadzającym w błąd praktykom rynkowym stosowanym przez przedsiębiorców. Wprowadzające w błąd reklamy i agresywne techniki sprzedaży są zakazane w UE od 2005 r. Wiąże się to z brakiem ukrytych kosztów, wprowadzającej w błąd informacji i reklam skierowanych do dzieci. Dodatkowo ma na celu przeciwdziałanie stosowania nieuczciwych klauzul w umowach zawieranych z konsumentami m.in. poza siedzibą przedsiębiorstwa.

W kolejnej części artykułu przedstawione są wybrane obowiązujące regulacje prawa unijnego w zakresie bezpieczeństwa konsumenckiego. Odpowiedni jego poziom wiąże się z tworzeniem stosownych aktów prawnych, które są później harmonizowane do porządku prawnego przez państwa członkowskie. Do unijnych aktów prawa wtórnego regulujących kwestię bezpieczeństwa konsumenckiego należą rozporządzenia i dyrektywy. Analizie poddano m.in. Dyrektywę 2001/95/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 3 grudnia 2001 r. w sprawie ogólnego

безпеки продуктів, Директиву Парламенту Європейського і Ради 2009/48/WE з дня 18 червця 2009 р. в справі безпеки забавок чи Розпорядження Ради (WE) nr 1151/2012 з дня 21 листопада 2012 р. в справі системів якості продуктів польних і засобів spożywczych. Wybranymi scharakteryzowanymi w artykule aktami regulującymi zapewnienie ekonomicznego bezpieczeństwa konsumentów są Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/22/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. в справі наказів заперестання шкідливих практик в целу охорони інтересів konsumentów, Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 97/7/WE z dnia 20 maja 1997 r. в справі охорони konsumentów в przypadku умов zawieranych на odległość, Dyrektywa Rady Parlamentu Europejskiego i Rady 85/577/EWG z dnia 20 grudnia 1985 r. в справі охорони konsumentów в однесенію до умов zawartych poza lokalem przedsiębiorstwa czy Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. в справі nieuczciwych warunków в umowach konsumenckich.

Standardy bezpieczeństwa kreowane są również в програмach і strategiach polityki konsumenckiej. W artykule dokonano analizy programów polityki konsumenckiej на lata 1993-1995, 1996-1998, 1999-2001, 2002-2006, 2007-2013, 2014-2020 pod kątem kierunków rozwoju bezpieczeństwa zdrowotnego і ekonomicznego konsumentów. Wskazano m. in., że ważną rolę odegrał rozwój system wczesnego ostrzegania UE Rapex. Służy on informowaniu inspektorów we wszystkich państwach członkowskich о środkach przyjętych przez dane państwo członkowskie в однесенію до niebezpiecznego produktu. Zapoczątkowuje to reakcję łańcuchową, dzięki której produkt, co do którego dane państwo członkowskie wprowadziło ostrzeżenie до systemu, zostaje usunięty з rynku в pozostałych państwach UE.

Ostatnia część artykułu pełni rolę konkluzji, zawiera rozważania на temat faktycznych і przyszłych problemów dotyczących bezpieczeństwa konsumentów в Unii Europejskiej. Wskazuje на potrzebę rozwoju elementów nadzoru nad rynkiem unijnym oraz wykrywaniem niebezpiecznych produktów konsumenckich.

Мацяк М.М., к.геогр.н., доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Поняття *безпеки* традиційно виводиться від латинського *securitas* (без турботи, страху) і фактично завжди стосується «певного стану суб'єкта, особи, суспільної групи чи держави, у якому вона не відчуває для себе загрози або може ефективно їй протидіяти».

Національною безпекою в міжнародному середовищі можна вважати стан відсутності прямої чи прихованої загрози для існування та розвитку держав чи їх громадян або здатність останніх ефективно їй протистояти. Уряди суверенних національних держав постійно намагаються реалізувати на практиці комплекс заходів, метою яких є прагнення елімінувати можливі загрози, а якщо це неможливо, то, використовуючи усі доступні заходи, адекватно реагувати на них.

На думку П. Міхальського, стратегія держави у сфері безпеки полягає у «поєднанні дії політичних, організаційних і функціональних чинників, що забезпечують умови для виконання державою її принципових зовнішніх та внутрішніх функцій».

Водночас сучасні держави світу щораз частіше стикаються з загрозами у сфері т.зв. *м'якої безпеки*. Йдеться про комплекс загроз, пов'язаних з функціонуванням економіки, культурного та інформаційного простору держави, станом природного середовища. У сучасному світі ситуація у цих середовищах є особливим предметом захисту і новим полем суперечностей між владними елітами держав.

Власне тому в сучасних умовах поняття національної безпеки трактується дещо ширше, ніж ситуація відсутності безпосередньої чи принаймні гіпотетичної загрози суспільству або його фундаментальним цінностям.

На думку Ю. Кукулки, у сфері національної безпеки держава намагається реалізувати такі найважливіші цілі:

1. Самозбереження, тобто самостійне існування держави і народу.
2. Територіальна інтегральність.
3. Політична незалежність і свобода дій у міжнародному середовищі.

4. Якість життя, тобто самостійний вибір політичного, економічного, соціального устрою, як і забезпечення майбутнього на традиціях, культурі та інших національних цінностях.

Поняття міжнародної безпеки не тотожне поняттю національної безпеки як простої суми національних безпек держав світу. Тобто міжнародну безпеку не можна уявити як ситуацію, при якій досягнення стану гарантованої безпеки окремими державами світу автоматично призводить до стану всезагальної стабільності.

Міжнародною безпекою можна вважати стан відсутності прямої чи прихованої загрози виникнення конфліктів або здатність провідних держав світу чи колективних міжнародних інституцій (міжнародних організацій) ефективно їм протистояти. Вона є результатом складної взаємодії багатьох держав, влада кожної з яких прагне насамперед реалізувати власну безпеку. У кінцевому підсумку в міжнародних відносинах встановлюється певна система безпеки, до якої кожна держава змушена адаптуватись.

Р. Земба виокремив п'ять типів систем міжнародної безпеки.

Унілатеральна, що реалізується через індивідуальні зусилля однієї держави. Тобто держава реалізує власну безпеку самостійно, застосовуючи певний тип зовнішньої політики, яка може бути спрямована на гегемонію, ізоляцію, нейтралітет, позаблоковість чи навіть автаркію.

Система рівноваги сил, що ґрунтується на відсутності однозначного полюса в міжнародній системі та принципі взаємності загрози. Кожна держава у такій системі уже фактом свого існування і могутністю є загрозою для інших держав, а стабільність у стосунках між ними впливає із балансу загроз. Класичний «концерт» держав чи біполярна система 50–90-х років ХХ ст. є варіантами такої системи, тим, що Р. Арон називав «рівновагою страху».

Блокова система безпеки є масштабнішим варіантом системи рівноваги сил, оскільки рівновага і стабільність у ній залежать від могутності блоків. Кожна з держав намагається гарантувати свою безпеку через участь у діяльності одного з військово-політичних блоків. Так вони отримують гарантії допомоги на випадок війни, але й змушені рахуватися з ризиком втягнення у збройний конфлікт згідно з *casus foederis*. Порушення усталеного балансу сил між блоками – потенційними противниками – здебільшого призводить до великої війни (класичний приклад – Перша світова війна).

Система колективної безпеки пов'язана із багатосторонніми взаємними гарантіями безпеки держав, укладенням відповідних міжнародних договорів і конвенцій, режимом обов'язкового дотримання урядами держав зобов'язань. Намагання створити всезагально колективну систему безпеки було започатковане у Пакті Ліги Націй, підписаному 28 червня 1919 р. У його статтях передбачено три найважливіших елементи колективної безпеки:

- акцептація усіма державами існуючого на момент підписання *status quo* і їх відмова від будь-яких змін у майбутньому;

- колективні зусилля держав щодо збереження *status quo* як запоруки миру і стабільності у світі;

- поняття *агресор* і *агресія* визнано ключовими, оскільки їх однозначне розуміння мало визначати репресивні заходи міжнародного співтовариства щодо такого типу держав і їхніх дій, які підпадають під це окреслення. Цілоком очевидний крах таких намагань у 20–30-х роках ХХ ст. спричинило явне небажання держав світу дотримуватись *status quo*. Після Другої світової війни, в межах діяльності ООН, окремі елементи колективної безпеки були кодифіковані в її Статуті. Однак Косовська криза, війна в Іраку (2003 року) однозначно поставили під сумнів не лише систему міжнародного права, але й усталені норми міждержавних відносин.

Загалом колективна система міжнародної безпеки ніколи не мала прецедентів у історії незважаючи на досить амбітні спроби її створити.

Коопераційна система безпеки полягає у прагненні більшості держав світу до співпраці, яку їх владні політичні еліти сприймають більш бажаною, ніж конфронтацію. Йдеться про такий спосіб взаємодії між державами, при якому їх уряди дотримуються *modus vivendi*, який ґрунтується на окремих угодах, які хоч і не визначають принципи взаємовідносин, але встановлюють клімат довіри та роблять можливою співпрацю у тих чи інших питаннях, що становлять спільний інтерес.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ, ВИКЛИКАНІ ПОРУШЕННЯМ СОЦІАЛЬНОЇ, РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ АБО РЕЛІГІЙНОЇ ВОРОЖНЕЧІ

Істотними чинниками тут є насильницький характер дій або заклики до таких дій. До них належать заклики до вбивства, побиття або виселення осіб певної національності чи віросповідання, організація, вчинення або підбурювання до таких дій. Подібні дії повинні мати публічний характер і бути спрямовані на відповідну релігійну, національну чи соціальну групу. Тому дана ознака не має відношення до міжособистісних конфліктів на побутовому ґрунті, коли сторони в якості засобу образити один одного використовують етнічні чи інші особисті характеристики.

Відносно цієї ознаки вимагає визначення поняття «соціальна група», що мають досить широкий характер. З контексту закону слід розуміти, що мова йде про виділення груп за ознаками: статевої або професійної приналежності, а також до певних політичних та іншим громадських організацій, вікової градації, сексуальної орієнтації. Неприязнь і ворожнеча може порушуватися, наприклад, щодо чоловіків або жінок, працівників поліції або медиків, любителів рок-музики або пацифістів, дітей, молоді, людей похилого віку або інвалідів.

Механізмом збудження соціальної, расової, національної або релігійної ворожнечі є приниження національної гідності. Під цим виразом розуміється негативний відгук або дія відносно до особи в зв'язку з її національною приналежністю, або негативне висловлювання щодо національної групи. Національна гідність є категорією особистої чи групової самосвідомості, тому достатньою підставою для виникнення даної ознаки є заява самої особи або представників національної групи. У спірних ситуаціях необхідна історико-культурологічна експертиза, що дозволяє визначити, чи дійсно були зачеплені національні почуття. Крім того, безперечною ознакою приниження гідності є: використання ненормативної лексики, загальноприйнятих негативних назв етнічних груп, порівняння національностей з неживими предметами або тваринами, висміювання національних релігійних святих або значущих історичних подій (наприклад, осквернення храмів або ікон, карикатури на пророків і святих, іронізування з приводу героїв і жертв Другої світової війни або Голокосту). У будь-якому випадку, головним критерієм приниження є думка самих представників національної групи.

Також важливим чинником є використання пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності людини за ознакою його соціальної, расової, національної, релігійної або мовної приналежності або ставлення до релігії. Під поняттям пропаганди розуміють систематичні дії, спрямовані на впровадження в суспільну свідомість ідей і формування установок. Тому до цієї ознаки можна віднести поодинокі висловлювання і судження, висунуті в якості тези світоглядної або політичної дискусії (наприклад, висловлювання учасників телевізійного ток-шоу або інтернет-форумів).

Чи не є подібною пропагандою висловлювання осіб з низьким освітнім і культурним рівнем, що не дозволяє їм адекватно аргументувати свою точку зору, вести дискусію і усвідомлювати ступінь соціальної відповідальності за сказані слова.

Так само не можна вважати подібною пропагандою поширення релігійних поглядів вибраності послідовників певної релігії. Подібні погляди є практично у всіх релігіях, але їх пропаганда є екстремізмом тільки в тому випадку, якщо включає вимогу змінити обсяг цивільних прав та обов'язків особи або принижує національну гідність іншої етнорелігійної групи.

Таким порушенням є відмова в працевлаштуванні або в наданні будь-якої послуги, якщо вона мотивована неприязню до людини, пов'язаної з її переконаннями, расовою чи національною приналежністю, віросповіданням, соціальною приналежністю або соціальним походженням (наприклад, публічна заява продавця в магазині, який відмовляється продавати

товар особі іншого етнічного походження або відповідне друковане оголошення). До цієї ознаки так само відноситься завдання шкоди особі, якщо це супроводжується відповідними заявами, що має бути зафіксовано показами свідків (наприклад, побиття особи, що супроводжується ксенофобськими вигуками на її адресу).

В даному випадку головною проблемою є визначення мотивів відповідних дій. Ці мотиви можна визначити за гаслами (усними або письмовими), декларованими в момент скоєння протиправних дій, що фіксується відео, фотозйомкою або відповідними показами свідків. І повинні бути присутні ознаки порушення расової, національної або релігійної ворожнечі, а також соціальної ворожнечі, приниження національної гідності.

Крім того, як екстремізм слід розглядати створення і (або) розповсюдження друкованих, аудіо-, аудіовізуальних та інших матеріалів (творів), призначених для публічного використання і які містять хоча б одну з проаналізованих вище ознак.

Окіпняк Д.А., к.пед.н.

Окіпняк А.С., к.пед.н., доцент

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ПРОТИМІННА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Сьогоднішній стрімкий процес освоєння і введення в господарський обіг територій, що містять вибухонебезпечні предмети, і пов'язане з цим збільшення кількості випадків загибелі людей, обумовлюють необхідність очищення потенційно небезпечних територій від вибухонебезпечних предметів та запровадження системи протимінної діяльності.

У результаті військових дій та воєнних конфліктів суттєво збільшилась кількість вибухонебезпечних предметів. Сьогодні накопичення вибухонебезпечних предметів на території проведення АТО та діяльність ворожих розвідувально-диверсійних груп збільшили кількість жертв серед військових та мирного населення, можливість проведення диверсійних дій на важливих об'єктах державного та місцевого значення, військових частинах, об'єктах та складах з боєприпасами, в свою чергу, зумовило необхідність проведення додаткових заходів щодо контролю, охорони та проведення розвідки (розмінування) даних об'єктів.

Провівши моніторинг проблем організації розмінування, слід зазначити, що термін «розмінування» почали використовувати для визначення поняття «очищення території від мін» не одразу.

Сапер (від франц. saper – вести сапи, підкопуватися) – це особа, що перебуває на службі в інженерних військах та здійснює інженерне забезпечення військових дій оборонного та наступального характеру. Історично завданням саперів є: пророблення підкопів під оборонні споруди, риття траншей для прихованого просування до позицій противника; обладнання фортифікаційних позицій (споруд) на лінії фронту; забезпечення переправ через річку, болота; налагодження ліній забезпечення і відновлення зруйнованих об'єктів інфраструктури; знешкодження мін, ракет та снарядів. У побутовому значенні сапером називають особу (не обов'язково військовослужбовця), що здійснює знешкодження мін та вибухонебезпечних предметів.

За часів Радянського Союзу тільки військові органи мали ексклюзивні експертні знання щодо очищення місцевості від вибухонебезпечних предметів.

Після розпаду Радянського Союзу та отримання Україною незалежності, відбулось значне скорочення чисельності особового складу військ (в тому числі і саперних підрозділів), реорганізація ЗСУ, створення Державної служби з надзвичайних ситуацій (ДСНС) України призвело до необхідності спільного виконання завдання з розмінування, яке покладалось:

на підпорядковані ДСНС України підрозділи цивільного захисту – на всій території України, у внутрішніх водах Азовського і Чорного морів;

на військові частини ЗСУ – на територіях, які надані для розміщення і постійної діяльності військових частин, установ, військових навчальних закладів, підприємств та організацій ЗСУ;

на підрозділи Держспецтрансслужби – на об'єктах транспортної системи, із залученням за потреби підрозділів служби цивільного захисту ДСНС та ЗСУ.

Але ефективність ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, що пов'язані з вибухонебезпечними предметами, не обмежується лише очищенням території від вибухонебезпечних предметів. Йдеться про гуманітарне розмінування – низку взаємопов'язаних дій: вивчення ризиків життєдіяльності в умовах мінної небезпеки та інформування людей через військомати, навчальні заклади та засоби масової інформації; надання допомоги потерпілим від мін, включаючи реабілітацію і соціально-економічну реінтеграцію; утилізація (знищення) запасів мін; проведення суспільних кампаній і акцій проти застосування протипіхотних мін тощо, з огляду на прагнення України до членства в НАТО та впровадження стандартів цієї організації для дій у складі багатонаціональних колективних сил, а також миротворчих та гуманітарних операціях із розмінування території.

Крім того, діяльність щодо усунення цих загроз на сьогоднішній день може здійснюватися різними організаціями, включаючи неурядові організації, комерційні компанії та місцеві органи врядування. Підходи до проведення розмінування поєднують військову тактику та методику протимінної діяльності з комерційною технологією очищення від вибухонебезпечних предметів у безпечній, ефективній та рентабельній спосіб.

Відповідно до стандартів ООН передбачено, що протимінна діяльність «...є не тільки розмінування території; ця діяльність стосується людей і суспільства, а також того, як вони ставляться до застосування мін. Мета протимінної діяльності полягає в тому, щоб зменшити ризики, які пов'язані з вибухонебезпечними предметами, до рівня, коли люди зможуть жити у безпеці, коли буде забезпечено безперешкодний економічний, соціальний і фізичний розвиток, а також необхідну допомогу потерпілим від підривів на мінах».

Сьогодні на основі моніторингу структури та завдань протимінної діяльності можна визначити, що її змістом є очищення місцевості, об'єктів, водних акваторій від мін, вибухових пристроїв, зарядів, боєприпасів усіх типів, артилерійських снарядів, авіаційних бомб, морських мін, які не вибухнули, саперними підрозділами у взаємодії з місцевими органами влади, в тому числі виявлення, вилучення, знищення всіх видів вибухових пристроїв зокрема саморобних.

Відповідно до цього визначення протимінна діяльність за змістом містить п'ять компонентів, що взаємодоповнюють одне одного, а саме: інформування про міну небезпеку та небезпеку ураження вибухонебезпечними предметами; гуманітарне розмінування, тобто обстеження територій, які забруднені мінами й іншими вибухонебезпечними предметами, складання карт, маркування і розмінування; допомога постраждалим від підривів на мінах, включаючи реабілітацію та реінтеграцію; знищення запасів вибухових речовин і боєприпасів; інформаційно-пропагандистська діяльність проти використання протипіхотних мін та мінної війни.

Для ефективного підтримки вищеперахованих компонентів передбачено також інші допоміжні види діяльності, включаючи такі, як оцінка та планування, мобілізація ресурсів і визначення їх пріоритетності, управління інформацією, розвиток людських навичок та підготовка керівництва, менеджмент якості, а також застосування ефективного, належного і безпечного обладнання. З урахуванням можливостей фінансування заходів з розмінування оптимальним варіантом вирішення проблеми визначено проведення комплексу заходів із протимінної діяльності для забезпечення населення.

Отже слід зазначити, що сьогодні міжнародна спільнота та керівництво України все більше усвідомлює масштаби та гостроту проблеми, що стосується мін та вибухонебезпечних залишків війни. Керівництво держави дійшло висновку, що забруднення території вибухонебезпечними предметами є не просто глобальною проблемою, вищих інституцій, а виходячи з поняття протимінної діяльності стає однією з найважливіших складових державної безпеки, яка потребує чітких і скоординованих дій.

Olszyk S., dr
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

UCHODŹCY POLITYCZNI ZAGROŻENIEM DLA BEZPIECZEŃSTWA? – OPINIE SPOŁECZEŃSTWA POLSKIEGO

Kryzys uchodźców, zwany też kryzysem migracyjnym stał się na przestrzeni ostatnich miesięcy, głównym przedmiotem dyskursu politycznego oraz społecznego w państwach europejskich, w tym także i w Polsce. Spowodowany masowym nielegalnym napływem do krajów Unii Europejskiej

ludności spoza Europy, wygenerował konieczność odpowiedzi na pytania o to: czy nowi przybysze to uchodźcy czy imigranci (migranci)?, z jakich krajów pochodzą?, czy i w jakiej liczbie należy dokonać ich rozmieszczenia w poszczególnych krajach Europy?

W pierwszej kolejności należy rozróżnić pojęcie uchodźcy i migranta, które często używane są zamiennie i traktowane jako tożsame. Uchodźcą jest osoba, która opuszcza swój kraj ze względu na uzasadnione ryzyko prześladowania ze względu na rasę, religię, narodowość, przynależność etniczną, przekonania polityczne i nie może lub nie chce korzystać z ochrony własnego kraju. Jest to osoba, która może udowodnić, że jest prześladowana, a jej zdrowie i życie jest w bezpośrednim zagrożeniu. Migrantem jest natomiast człowiek, który opuszcza swój kraj po to by poprawić jakość swojego życia – w celu znalezienia lepszej pracy, szkoły albo by dołączając do członków rodziny. Migranci nie uciekają przed wojną i prześladowaniem, do swojego kraju mogą bezpiecznie wrócić, a władze państwa z którego pochodzą zapewniają im ochronę prawną. Kraje tranzytowe lub docelowe nie mają obowiązku przyjęcia ich na swoje terytorium i mogą potraktować jak inne osoby nielegalnie przekraczające granicę.

Problem uchodźców/migrantów rozpoczął się kilka miesięcy temu, kiedy to setki tysięcy ludzi, z Bliskiego Wschodu, zwłaszcza Syrii ogarniętej wojną domową, północnej Afryki i innych terytoriów, zaczęły napływać masowo do Europy różnymi drogami, stawiając często na szali życie i zdrowie własne i swoich dzieci. Opuszczając swoje domostwa, swoje ojczyzny szukają schronienia przed wojną i prześladowaniami, ale także bezpieczniejszego i dostatniejszego życia.

Unia Europejska jako niezależny podmiot międzynarodowy, stanowiący jednocześnie konglomerat dwudziestu ośmiu państw, uchwaliła system podziału uchodźców i imigrantów na poszczególne kraje członkowskie. W praktyce oznaczało to, że każdy kraj został zobowiązany do przyjęcia określonej liczby przybywających do Europy ludzi. Ta nieoczekiwana sytuacja wzbudziła wiele pytań i wątpliwości. Ujawniły się różnicowane postawy wobec tego jak traktować nowych przybyszów. Instytucje Unii Europejskiej oraz takie państwa jak Niemcy, Austria czy Szwecja przyjęły postawę otwartości wobec nich. Inne kraje takie jak Węgry czy Republika Czeska, zadeklarowały zdecydowany sprzeciw wobec przemieszczania się ludności napływowej, chcąc wobec niej zastosować ściśle regulacje obowiązujące dotychczas w Unii Europejskiej. Jako że przybysze to głównie mieszkańcy państw arabskich (m.in.: Syryjczycy, Afgańczycy, Pakistańczycy, Irakijczycy, Erytrejczycy), pojawiły się pytania o to czy napływ obcej kulturowo i religijnie ludności nie stanowi zagrożenia dla bezpieczeństwa Europy zarówno w wymiarze politycznym, ekonomicznym jak i kulturowym? Obawy dotyczyły głównie możliwości ewentualnego przenikania terroryzmu za pośrednictwem ludności napływowej, wątpliwości czy będzie ona w stanie asymilować się w nowych warunkach, jak również kosztów ekonomicznych jakie poszczególne państwa będą zobowiązane ponieść. Dodatkowym problemem okazał się też brak jasności, czy napływ uchodźców i imigrantów jest wydarzeniem jednorazowym, czy też będzie trwał przez kolejne miesiące, a może nawet i lata.

Kwestia uchodźców budzi wiele kontrowersji również w Polsce, będącej krajem względnie jednorodnym etnicznie i wyznaniowo. Jak zatem społeczeństwo polskie postrzega problem uchodźstwa?, czy w opinii Polaków przyjęcie uchodźców, z krajów objętych wojną, jest szansą na potwierdzenie polskiej gościnności i dobroczynności, naukę tolerancji i stworzenie społeczeństwa multikulturowego?, czy zagrożeniem dla bezpieczeństwa oraz kultury i tradycyjnych wartości polskich? Uzyskanie odpowiedzi na postawione pytania będzie stanowić cel niniejszych rozważań.

W artykule, w sposób skrótowy, przedstawiono problematykę uchodźstwa w aspekcie teoretycznym. Wskazano ponadto kierunki z jakich przybywają uchodźcy i cel ich wędrowki. Omówiono w szczególności przyczyny masowego uchodźstwa obywateli syryjskich do państw europejskich. W kolejnej części rozważań przedstawiono stanowisko wybranych państw europejskich wobec omawianego problemu, następnie ukazano oficjalne stanowisko władz polskich w tej kwestii oraz dokonano próby identyfikacji opinii społeczeństwa polskiego wobec problemu uchodźców w oparciu o sondaże opinii publicznej.

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ЗАГРОЗА СВІТОВІЙ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Міжнародний тероризм є одною з найбільш небезпечних загроз для сучасної цивілізації. Масштаби поширення тероризму набули такого характеру, що жодна країна світу не має повних гарантій від здійснення на її території терористичних актів.

Тероризм – це насильство або загроза його застосування щодо фізичних осіб або організацій, а також знищення (пошкодження) або загроза знищення (пошкодження) майна та інших матеріальних об'єктів, що створює небезпеку загибелі людей, заподіяння значного майнового збитку або настання інших суспільно небезпечних наслідків, здійснювані з метою порушення громадської безпеки, залякування населення або впливу на прийняття органами влади рішень, вигідних терористам, або задоволення їх неправомірних майнових і (або) інших інтересів; посягання на життя державного чи громадського діяча, вчинене з метою припинення його державної чи іншої політичної діяльності або з помсти за таку діяльність; напад на представника іноземної держави або співробітника міжнародної організації, що користуються міжнародним захистом, а також на службові приміщення чи транспортні засоби осіб, що користуються міжнародним захистом, якщо це діяння скоєно з метою провокації війни чи ускладнення міжнародних відносин.

До основних факторів поширення тероризму у світі можна віднести:

поширення сепаратистських, антифедералістських настроїв, породжених колишніми помилками в національній політиці, що створили передумови для політичних спекуляцій на релігійному і національному ґрунті;

активізацію боротьби за політичну владу на основі еґоїстичних групових, політико-ідеологічних інтересів, що є стимулом для розвитку політичного та національного екстремізму;

загострення міжнародних протиріч на ґрунті взаємних територіальних суперечок, дійсного чи уявного обмеження національних прав окремих етносів, що сприяє розвитку націонал-екстремізму;

зростання злочинності, в тому числі організованої, що сприяє поширенню насильства і агресії в соціальних відносинах;

поширення кримінального тероризму, політизація організованої злочинності, її зрощення з національним екстремізмом, що відбувається в гострих формах перерозподілу власності;

ослаблення або втрата адміністративно-правових режимів, адекватних існуючим терористичним і кримінальним загрозам (погіршення охорони потенційно небезпечних об'єктів, ослаблення дозвільної системи у сфері придбання зброї і використання вибухових речовин);

зниження ефективності охорони кордонів і слабкий вплив на контрольованості міграційних потоків з-за кордону;

недостатню ефективність діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю, зокрема з тероризмом, і багато іншого.

Проблема боротьби з міжнародним тероризмом є багатогранною і не має простих рішень. По-перше, очевидно, що терористами створена потужна і розгалужена мережа злочинних організацій по усьому світі. У зв'язку з цим для боротьби з тероризмом необхідні загальні і скоординовані зусилля всіх членів міжнародного співтовариства. По-друге, терористичні мережі виникають не на порожньому місці. Найчастіше використовуються канали зв'язку, переправляння через кордони людей, матеріальних засобів і озброєнь, наявні в розпорядженні організованих злочинних угруповань, які не займаються терористичною діяльністю. Зі сторони терористичних організацій відзначається використання у своїй діяльності прийомів організацій, що займаються торгівлею наркотиками.

Пріоритетність у боротьбі з тероризмом належить профілактичній діяльності. У її здійсненні мають знайти своє місце органи законодавчої та виконавчої влади, авторитети офіційної церкви, лідери політичних партій, засобів масової інформації та широка громадськість. Для того, щоб виключити з нашого життя тероризм, необхідно насамперед розкривати і знищувати корені

цього явища, а не лише боротися з виявами тероризму, тобто з тим, що з цих коренів виростає.

Протидія сучасному тероризму потребує системного підходу, де, поряд з комплексом державно-правових заходів, найважливішою складовою має стати активна позиція громадських інститутів нашого суспільства. Необхідно консолідувати різні громадські течії для підтримки глобальної стратегії з протидії тероризмові й екстремізові, створити багатofunkціональну систему антитерористичних дій. Така система мала б передбачати оптимальне використання інтелектуального потенціалу нації, людського фактора країни і його мобілізацію для вирішення проблем боротьби з тероризмом.

Paterek A., dr

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

STABILIZACJA PAŃSTW UPADŁYCH – ROLA POLITYKI ROZWOJOWEJ NA PRZYKŁADZIE NIEMIEC

Problem dysfunkcyjności państw jako jeden z czynników destabilizujących stosunki międzynarodowe, stanowi obecnie istotne zagrożenie i wyzwanie dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Znajduje to wyraz w kształtowaniu strategii związanych z bezpieczeństwem i stabilnością w perspektywie globalnej i regionalnej przez najważniejszych uczestników stosunków międzynarodowych, w tym również Niemcy. Współpracy rozwojowej przypisuje się szczególną rolę w przewyżnianiu strukturalnych źródeł współczesnych zagrożeń (ubóstwa, niesprawiedliwości, braku wykształcenia) i konsolidacji pokoju. Dynamika wyzwań związanych z erozją państwowości w Afganistanie, czy krajach Afryki Subsaharyjskiej dowodzi że stabilizacja i bezpieczeństwo stanowią niezbędny warunek właściwego rozwoju społeczno-gospodarczego. I jest wyrazem przeświadczenia, że strategie i działania w zakresie polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i rozwojowej muszą być ze sobą zintegrowane. Mimo braku pewności co do osiągnięcia zamierzonych efektów wsparcia, koszt bezczynności byłby bardzo wysoki zarówno dla donatorów, jak i państw niestabilnych.

Destabilizacja państwa pociąga za sobą zróżnicowane koszty gospodarcze, rozwojowe i bezpieczeństwa zarówno na poziomie regionalnym, jak i światowym. Założenie, że kraje niestabilne stanowią źródło zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego znajduje swój wyraz w kształtowaniu kryteriów przeznaczenia oficjalnej pomocy rozwojowej (ODA) państw skupionych w Komitecie Pomocy Rozwojowej OECD (DAC). W 2007 r. połowa środków pomocowych kierowanych do państw niestabilnych trafiła do czterech krajów, co wynikało w przypadku Afganistanu i Iraku z bieżących wyzwań bezpieczeństwa międzynarodowego, bądź wiązało się z znaczeniem tych państw dla sytuacji regionów już wysoce niestabilnych – Pakistan i Etiopia.

Niemcy są obecnie trzecim pod względem wielkości donatorem pomocy rozwojowej spośród państw członkowskich Komitetu Pomocy Rozwojowej OECD oraz znajdują się w pierwszej dziesiątce dawców dwustronnej pomocy rozwojowej na rzecz krajów niestabilnych. Dystans do militarnego zaangażowania się poza granicami kraju, przy jednocześnie zapoczątkowanej w 2014 r. debacie na temat rewizji roli i odpowiedzialności niemieckiej polityki zagranicznej w kształtowaniu globalnego pokoju i bezpieczeństwa *Review 2014 – Aussenpolitik weiter denken*, ukierunkowuje działania wobec krajów dotkniętych niestabilnością na cywilne zapobieganie konfliktom, stabilizację i bezpieczeństwo. Ich celem jest długofalowa strategia przy harmonijnym wykorzystaniu dostępnych instrumentów, tak by wyeliminować źródła konfliktów, wspierać pokojowe równowagę interesów między państwami i regionami niestabilnymi, przewyżczać źródła niestabilności i wspierać procesy transformacyjne. Od 2014 r. Federalne Ministerstwo Współpracy Gospodarczej i Rozwojowej (BMZ) koncentruje swoje działania w tym obszarze w szczególności na wsparciu krajów dotkniętych kryzysem syryjskim. Przewyżczaniu obecnego kryzysu uchodźczego służy inicjatywa, mająca na celu: „zwalczanie przyczyn uchodźstwa, wsparcie uchodźców, stabilizację i wzmocnienie wspólnot przyjmujących”. W obecnej kadencji wsparcie z budżetu BMZ wynosi ponad 12 mld euro, a wraz z zaostrzeniem się kryzysu syryjskiego pod koniec 2015 r. przekazano dodatkowo 140 mln euro w

рамач тзв. пакету зимового. Німецьке заангажованіє концентрує сія przede на краяхах сїаїадуючих з Сурія, Афрыце Пўнчыней, реліоніє Рогу Афрыкы, Пуўднїовым Суданіє, Україніє, Балканач Зачоднїч, а такеже Афганїстаніє і Пакаїстаніє.

Заангажованіє рїаду фелералнего вобец паїств нїєстабільных прабієга зарўвнн а паїсчыніє мултілатералней (UE, ONZ, OBWE), як і білатералней, прїорытетем єст цел skutecznej превенцїї крызсовей, там гдїє єст то мўзліве ве вїспўлчранїї і порозумїеннїї з мїєдзарнороднымї партерамї. Нїнїєшнї артыкул завієра сннтетычнїа аналізє нїємецькїх дїаїаї релїовных, релїованых на паїсчыніє білатералней, маїаючых на целу стабілізацїє паїств дїсфункцїонных. Автор концентрує сія на прелїєставїеннїї заїаїеї вїспўлчранїї релїовней Нїємець вобец паїств слїаьких, бїаїдї знаїдуючых сія на скраїу упадку прелїє прїєрмат целў полїтыкы загарнчней і безпеьчїєства орїа прїєкїаїўв ей релїєзацїї в лїатах 2010–2015.

Пїєкорська Г.О.

Нацїональна акадємія сухопутных вїїськ
їменї гетьмана Петра Сагаїдачного

ДОСЯГНЕННЯ ЗАДОВІЛЬНОГО СТАНУ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ – ОДНА З НАЙВАЖЛИВІШИХ ФУНКЦІЙ СВІТОВОГО СПІВТОВАРИСТВА

На початку XXI ст. прїїшло чїтке усвідомленнїє того, що в сферї мїжнародної безпеки вїдбуваються значнї змїна, а її забезпеченнїє потребує нового стратегїчного мїєсленнїє, нової маїєрїально-технїчної бази, нових воєнно-полїтїчних їнструментїв та мїжнародної орїанїзацїїно-правової структури. Зараз з'являються новї загрози, боротїєся з якимї одна країна прїєсто не може. Тому питання мїжнародної безпеки сьогондї є актуальним як нїколі.

У сучаснїї свїтовїї полїтїцїї досягнєннїє задовїльного стану мїжнародної безпеки розглядается як одна з найважлївїших функцїї свїтового спївтоварїєства, основою якої є процесї розбїрєснєннїє, змїцнєннїє вїєаєморозумїннїє і вїєаємної довірїї мїж державамї, своєчасного та ефектївного релїуїованнїє конфлїктїв, що вїнїкаюць.

Мїжнародна безпека – це сїєстема мїжнародних вїдносїн, заснована на дотрїманнїї усїма державамї загалновїєзнанїх прїнцїпїв і норм мїжнародного права, що вїєклочає вїрїшеннїє спїрних питань і прїотрїч з допомогю сїлї чїї погрози сїлою, а такеже порушеннїє мїєру, або створєннїє релїєальных загроз безпецї народїв у бїудь-якїї формї. Як полїтїчне явієче макросоцїального рїєвнїє мїжнародна безпека обслуговує їнтерєси та потреби бїїльшостї країн мїжнародної спїльнотї, оскїлькї прагнєннїє до безпеки є мотївацїїною основою їндивїдуальної та групової дїєальностї як окремої людинї, так і всього людства.

Усї державї повиннї тїсно спївпрацювати з Орїанїзацїєю Об'єднаних Нацїї та релїєональнїма орїанїзацїямї з мєтою попередженнїє мўзлївостї вїнїкнєннїє глобалної крїєзї. Першочерговим завданнїєм в цьюму напрїамї має стати бїудївнїцтво сїєстемї вїєсоко-їнтегрованого аналізу конфлїктїв та їх раннього попередженнїє ще на етапї прїїєннїєтїя рїєшень. ООН та релїєональнї орїанїзацїї такеже повиннї покращїтї обмін їнформацїєю мїж собою, особливо зараз, враховуючї рїєзке зростаннїє кїлькостї «гїбридних» воєн.

Осноvnї тендєнцїї релїєвнїцку геополїтїчної сїтуацїї у свїтї, характерної для останнїх релїєв, тобто формуваннїє багатополїарної моделї побудовї свїтового порядку з двома глобалнїма центрамї сїлї (США та Кїтаї), залїєшїлїєсь позадї, з 2014 року на свїтову арену повертаюцься вїїнї як їнструмент вїрїшеннїє не лїєше полїтїчних та економїчних потреб, але ї для релїєрозподїлу державнїх кордонїв. Прї цьюму вїїнї повернулїєсь в таких формах, на якї Мїжнародна сїєстема безпеки вїєявилась неготовою швідко та ефектївно вїєдрєагувати. Свїт був шокований, новїма вїєклїкамї, на якї вїн не має змоги вїєповїєстї, і їюму доведеться релїєейтї на новїї бїїльш складнїї вїєрїант побудовї мїжнародних вїдносїн.

Урядова крїєза в Україні у лїєтовому 2014 року і, як наслїєдок «релїєволюцїї гїдностї», пїдштовхнулїє Росїю до воєнної агресїї, з мєтою посїєннїєннїє контролю над Україною в рамках стратегїчних планїв Москви на вїєдродженнїє Росїї як «Велїєкої свїтової державї». Прї цьюму в планях Росїї було, перш за все, «повернєннїє» Крїєму до складу Росїї, а потїм і фактїчна

ліквідація України як єдиної держави шляхом її поділу та створення так званої «Новоросії» на основі східних і південних регіонів України. Цей план був заснований на Кремлівській ідеології «русского мира» чи «захисту російських громадян в Україні від українських націоналістів і фашистів». В ході реалізації цих грандіозних планів Росія використала нові методи так званої «гібридної війни», що, в свою чергу, призвело до анексії Криму, спровокувало збройний конфлікт на Сході України і створення самопроголошених республік в Донецькій і Луганській областях. Намагаючись дискредитувати Україну, Росія вдається до агресивної медіа-кампанії. Вона намагається позиціонувати Україну як «фашиста» і «нежиттєздатну» державу, від якої «необхідно захистити російськомовне населення». При цьому Російська Федерація категорично відмовляється визнавати себе стороною конфлікту і незважаючи на очевидні факти заперечує наявність своїх військ на українській території.

Таким чином, своїми діями Росія порушила найважливіший принцип міжнародного права – принцип незастосування сили і погрози силою в міжнародних відносинах, закріплений в статуті ООН і Декларації про принципи міжнародного права 1970 року. Крім того, Росія порушила підписаний нею ж у 1994 році у Будапешті Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Сторони, що підписали Меморандум (Росія, США, Великобританія), взяли на себе зобов'язання поважати незалежність, суверенітет і існуючі кордони України.

Основні інституції міжнародного управління – ООН та Рада Безпеки – не змогли відповісти на нові виклики, система європейської безпеки виявилась неготовою гарантувати стабільність на континенті. Іншими словами, весь світ був неготовий реагувати на нові виклики і тому тепер вимушений заново вибудовувати правила і механізми захисту, щоб змусити держави їх дотримуватись. Значною проблемою сучасності залишається створення надійних та ефективних систем глобальної і регіональної безпеки, особливо з урахуванням багатьох аспектів світових глобалізаційних тенденцій. Підхід до проблем забезпечення безпеки має бути системним, конкретним і відповідальним.

Sanetra-Pólgrabi S.,dr

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

SZANSE ROZWOJU POLSKO-NIEMIECKIEJ WSPÓLPRACY NA ODRZE W MYŚL POROZUMIENIA Z 2015 ROKU

Relacje między Polską a Niemcami od okresu średniowiecza wiązały się z rozwojem rzeki granicznej jaką była Odra, stanowiąca według wielkości dorzecza jedną z największych rzek Europy (nie licząc Wołgi), za Dunajem, Wisłą, Renem i Łabą. Świadczy o tym również definicja, którą podaje K. Schlögel: „Odra jest dużą rzeką o długości ponad 500 km, o dorzeczu powyżej 100 000 km i o średniej wartości przepływu rzędu 2 000 cm³/sek. Odra ma długość 860 kilometrów, a jej dorzecze obejmuje 119 052 km, wypływa z ziemi na wysokości 634 metrów nad poziomem morza i uchodzi do Zalewu Szczecińskiego”.

Wzajemna współpraca Polski i Niemiec na rzece Odrze na przestrzeni wieków podlegała ciągłym przeobrażeniom. Na początku działania dotyczyły spraw gospodarczych i społecznych, a było to ściśle związane z rozkwitem ważnych ośrodków miejskich takich jak: Wolin, Kamień, Szczecin czy Kołobrzeg na przełomie X i XI wieku. Ewolucja współpracy wiązała się z rozwojem przemysłowym oraz zmianami politycznymi w Europie. Na uwagę zasługują plany uregulowania rzeki, podjęte już w XIX wieku oraz powrót Polski nad Odrę. Niewątpliwie wpływ na współpracę miały również dwa główne konflikty zbrojne w tym okresie, czyli I i II wojna światowa.

Pod względem prawno-instytucjonalnym, ramy współpracy określają podpisane umowy o współdziałaniu, powołanie polsko-niemieckiej komisji do spraw rzek granicznych oraz szereg innych dokumentów. Ich charakter, poczynając od spraw gospodarczych, a na ekologicznych skończywszy świadczy o dużym znaczeniu Odry jako rzeki granicznej w kształtowaniu wzajemnych, bardzo trudnych relacji, zwłaszcza w okresie powojennym. Wiąże się to również z występującymi powodziami w okresie letnim (sztormowe, opadowe) oraz zimowym (problem kry lodowej) na obszarze dorzecza Odry, które zdeterminowały charakter działań „administracji wodnej” po obu stronach granicy.

Ефектом двосторонніх дій, коючіх блско дзiesięціолетні окрес негодуючі, є підписання польско-німецької умови о Одрі граничној 27 квіетня 2015 року. Документ впрасовує спосіб регуляції граничној оdcінка Одрі, поза тым звікша споддіаніє в закресі очрони прееіповодзівей. В спосіб щезгеловуі односі сід о ліквідованія пріоритетових мієсц літууючіх глбкоці транзитові по обу брезгах Одрі, достосованія тору воднего на єзiorзе Дабіє в єлу одповадзенія крі лодовей з граничној оdcінка рєкі орз заклада створеніє варунків для єгелугі статків морско-рєчєчних поміжду портем в Шведт а Морзем Балтєкїм.

Помімо оголніє позитивнею характеру овего Порозумієня появіваю сід рівніє крітєчєне опиніє висуване прєз локальне іродовіска дзіанієюче на рєчє єгелугі іródлудовей єзі Поморскі Класер Рєчєчнй. Стояю онє на становіску, єзє суєес ратифікованія поыішєєй умови, ктєрй ма єує подставу полєпшенія ефектывноці єкорыстзанія Одрі і євідєчєу о дузім суєесіє устєпуюєєго в 2015 року рządu коаліції ПО-PSL, то ніє іннего як: вєклученіє можівоці скорыстзанія з Funduszy Connecting Europe для TENT-T і кїлку інных, прєферуючіх сієціє базовє на рєкєх, ктєрє мусяю посієдєчє IV клєсє єгеловноці, затрзыманіє транспорту товєрєв і унієручомієніє злокєлізовєных там портів, ктєрє сє євєсноціє вїєлу кљєчєзовых закљєдів прєдуючіных, а прыкљєдєво в прыпадку Metalchem Opole – мєчєнего огрєніченія прєдуючіє, або нєвєт ліквідєчєя закљєдів, ктєрє одгріваюю кљєчєзєву рєлєу в генєрєванїу ПКВ пощєчєголньєх рєгієнов. Поза тым, в звязку з ратифікаєю умови о Одрі граничној вєрсії, Пєлска зостєлєбє обєрєзєна кєчєчєноцієй плєченія карє єлєк прєнєсієнієя 30% лєдунків транспорту самєхєдєвоєдо транспорту рєчєчєнего і єзыновєго, стосовніє до зєлєєєн Комїсії Європейськей. Вусуване сє рівніє сугєстїє дєтєчєчєє огрєніченія кєкєрєчєчєноціє польськей єосподєркі і самєістєнего вєклучєнієя сїєу з позыскїванія іродкєв унієчєных, з увагі на фєкт, єзє єдїєніє IV і V клєса єгєлєвоноці обєчєтє єлє дєтєчєчєямі. Оголніє, в кєтєчєй постєціє Порозумієніє утрzymує дєтєчєчєзєсову стєн рєчєзы, єзілї III клєсє, ктєрє єлєчєчє, єзє Одрє бєдїє нєдєлє вєскїм гардлєм і нє поєчєзєу рєкіє з зєхєднієоевропейськєй сієцієй дрєг водньєх. Умовє дєтєчєчє єдїєніє пєчєнего оdcінка Одрєанськей Дрєгі Воднеј – Одрє граничној, помїєє єєлєковїєчєє польськє єчєсє, нє увєзгљєднїєює аспїрєціє стронї єчєскїєй, ктєрє плєнує будєву поєчєчєнієя в клєсіє Vє.

В нїнїєшнєм артыкулє указєно знєчєніє овеј умови в кєтєчєсєціє кєшєтєлєуючіх сїєє вєзємєчєных рєлєціє орз вєскєзєно нє глєвнєє ефектє, ктєрєх моєнє єчєкєвєчєє в звязку з тє регуляєю. Шєрєєй однесїєно сїєє кєтєкє до вусуванєных уваг крітєчєчєных. На вєстєпєє покрєтєє єхарєктерызєвоно рєчєкє Одрє і єє рєлєу, а нєстєпнєє описєно дєтєчєчєзєсовє єсієгнєчєнієє в закресі єспєрєчєє Пєлскїє і Ніємєєє.

Скїбїцькїє В.В.

Вєєннє-дїєпломєтїєчєнє аєдєміє
їмєні Євєнє Бєрєзньєкє

БЄПЄКЄВЄ ПОЛїТІКЄ ВїШЄГРЄДСЬКЄЙ ГРЄПї ТЄ ПЄРСПЄКТІВНї НАПРЄМї РОЗВїТКУ СПїВРЄБїТНїЦТВА ДЛЄ УКРЄДїНї

В умєвах трївавєчєй збрєйної єгрєсїєі Росїєськєй Фєдєрєції прєтї нєшєй дєрєжєві рєєлїзєціє єврєпєєєкїх прєгнєньє укрєїнськєго нєрєду вїємєгєє вїд кєрївнїцтвє Укрєїні вїзнєчєннє прїоритєтнїх зєвдєнньє на єлєєху в Єврєпу тє вєрєхєваннє дєсвїду крєїн Єєтрєлєрнє-Єхїднїєй Єврєпї, нєбутоєго нїмї під єєє підгєтєвкїє до вєстєпу в Єврєпєєєєкїєй Єєює.

З мєтєю пїдвїєшєннєя ефектывноціє вїрїшеннєя пїтанньє єщєдє вїконєннєя крітєрїєв єлєнєствєя в НЄТО тє ЄЄ крєїєнємї-кєндїдєтємї на вєстєп до єїх єргєнізєцієй бєлїє створєніє рєгієнєлньєні об'єднєннєя або вїдповїднїє фєрмєтє спїврєбїтнїцтвє. Нєйбїльєш єктивнєю тє євєрїтєтєноєу з тєких єргєнізєцієй стєлє Вїшєєгрєдєськєє єрєпє (В-4), зєновєнєя в 1991 р. дєлє підгєтєвкїє Пєльщї, Уєорщїнї, Єчєхїє тє Єлєвєчєчїнїє до вєстєпу в НЄТО, а в подальєшєму – до ЄЄ.

В умєвах єкорєчєннєя обєрєннїх вїтрат бїльєшїєю єврєпєєєєєкїєх дєрєжєв вєжлївоєго знєчєннєя длє крєїєнї В-4 нєбуло спїврєбїтнїцтвє в бєзпєкєвієй єсфєрї з мєтєю рєєлєоньєноєго вїкорыстєннєя нєєвнїєх рєєсурсїєв тє посієлєннєя рєлїє В-4 в НЄТО і ЄЄ єлєєхєм: узєгодєннєя

національних оборонних планів з процесом оборонного планування НАТО; посилення оборонного потенціалу В-4 за рахунок участі у спільних проєктах, що реалізуються в рамках концепції НАТО “Розумна оборона” та ініціативи ЄС “Об’єднання зусиль і розподіл відповідальності”; збільшення внеску країн у забезпечення діяльності спеціалізованих центрів вдосконалення майстерності НАТО; формування “Вишеградської” бойової тактичної групи швидкого реагування ЄС; участі в операціях НАТО в Афганістані; проведення заходів оперативної та бойової підготовки.

У березні 2014 р. країни В-4 визначили напрями поглиблення оборонного співробітництва, які передбачають: розвиток оборонних можливостей та закупівлю нових видів озброєння і військової техніки (ОВТ); створення багатонаціональних підрозділів та розширення транскордонного співробітництва у сфері безпеки; покращення координації з питань підготовки кадрів та проведення спільних навчань.

При цьому наголошується, що регулярне узгодження позицій з актуальних питань безпекової політики має продовжуватись і стати важливим елементом співпраці країн Вишеградської групи, яка залишається відкритою для співпраці з іншими державами та організаціями.

Значення регіональних утворень в Європі тільки посилюється на фоні процесів, що відбуваються в ЄС. Події, пов’язані з особливою позицією Великобританії в ЄС, вимагають від менш потужних країн-членів організації об’єднувати свої зусилля для відстоювання національних інтересів в рамках Європейського Союзу. За оцінками експертів, важливим для майбутнього ЄС є поступове підвищення авторитету та політичної ваги нових членів організації, таких як Польща та Угорщина. В цьому зв’язку роль Вишеградської групи в рамках ЄС значно посилюється і може бути використана Україною для швидкої інтеграції в європейські структури.

Враховуючи викладене, перспективними напрямами співробітництва України з Вишеградською групою в безпековій сфері вважаються:

1. Участь у формуванні “Вишеградської” бойової тактичної групи для участі в операціях ЄС, спільних заходах оперативної та бойової підготовки.

2. Розвиток військово-технічного співробітництва з країнами В-4 в рамках національних програм переозброєння і реалізації спільних програм закупівлі сучасного ОВТ, військових матеріалів та оснащення. Поглиблення співпраці з підприємствами оборонно-промислового комплексу країн В-4.

3. Поглиблення транскордонного співробітництва в рамках спільних проєктів у сфері безпеки (охорона повітряного простору, забезпечення кібернетичної безпеки, боротьба з асиметричними загрозами тощо).

4. Розвиток співробітництва спеціальних служб та координація дій при нейтралізації спільних загроз. Обмін інформацією щодо нових викликів та загроз національній безпеці.

Таким чином, регіональне співробітництво в безпековій сфері у форматі Вишеградської групи має реальні перспективи для подальшого формування стійкого воєнно-політичного утворення, особливо в умовах різкої зміни обстановки в Європі. Підтримка країнами В-4 європейських прагнень України та провідна роль Польщі в реалізації безпекової політики організації створює передумови для поглиблення співробітництва України з Вишеградською групою з широкого кола питань.

Стукалін Т.А.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ БЕЗПЕКИ У ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Англосаксонський підхід до проблематики безпеки має свою специфіку. В європейській континентальній традиції безпека сприймається як незагрозливий стан, а в англосаксонській традиції відбувається поділ понять «безпека» (security) та «оборона» (defence). Перша являє

собою комплекс заходів, покликаних запобігти появі загроз на перспективу. Друга передбачає ведення військових дій у ситуації, коли превентивні заходи виявилися неефективними. Тому американська система стратегічного планування виділяє два типи загроз: «danger» (дії опонента, які можуть стати загрозою в майбутньому) і «threat» (безпосередня загроза Сполученим Штатам). Розмежування категорій безпеки і оборони сформувалося на основі самосприйняття США як океанської держави. З початку XIX століття американські політики розуміли під категорією «threat» загрозу нападу на територію Сполучених Штатів, а під «danger» – виникнення конкурентів у Європі, які в майбутньому зможуть (або не зможуть) вжити трансатлантичну експедицію. Для протидії кожній з них був вироблений комплекс превентивних заходів.

З часів Англо-американської війни (1812–1814) політика національної безпеки США була спрямована на запобігання вторгнення європейських держав у Західну півкулю, перешкоджання встановленню в Європі гегемонії однієї держави і підтримання балансу сил у Старому Світі. У 1841 р. держсекретар США Деніел Вебстер заявив, що в рамках політики національної оборони США має право завдавати випереджувальні удари (preemptive strike) по території противника, що підготувався до агресії. Протягом наступних двох століть ці положення вносилися практично в усі документи з проблем національної безпеки США. У період біполярної конфронтації з СРСР (1946–1991) попередні напрацювання були модифіковані в доктрину «стримування». Мова йшла про цілеспрямований вплив на опонента за допомогою превентивних («профілактичних») загроз, співрозмірних обставинам і поставлений меті. Метою такої політики було примушення Радянського Союзу і КНР до здійснення одних дій або відмови від інших. Варіантами політики стримування були: утримання опонента в певних територіальних межах (containment); залякування опонента за допомогою загрози завдання тотального або обмеженого ядерного удару (deterrence); обмежене застосування сили в разі, якщо політика залякування не спрацює (compellence).

Згодом логіка стримування ворожих держав стала замінюватися логікою стримування «несприятливих» (з точки зору Вашингтона) процесів. Поступово концепція «нових викликів» перетворилася на нові підходи до забезпечення безпеки. До середини 1990-х проблематика безпеки втратила суто військовий зміст. Виникли такі напрями, як соціальна, екологічна, особистісна і навіть культурна безпека. На цій основі сформувалася концепція «м'якої сили» (soft power) – використання культурного впливу для досягнення стратегічних цілей. Але зв'язок нових підходів із традиційними військово-політичними концепціями зберігався. Вони обґрунтовували необхідність американського лідерства для протистояння усіх демократичних країн «спільним викликам». Розширення предмета безпеки дозволяло, крім того, застосувати силу у нових ситуаціях – від «захисту прав людини» до «ліквідації джерела екологічної катастрофи». Перед США постало завдання пристосувати старі військово-політичні блоки до нової стратегічної обстановки. У нових умовах знизився інтерес США до процесу стратегічного діалогу. Подібні тенденції стали початком відходу США від концепції «стратегічної стабільності». Американські експерти опрацьовували альтернативи «взаємно гарантованого знищення», які допускали практику силових демонстрацій і навіть використання в регіональних конфліктах «полеглих» видів ядерної зброї.

Ситуація змінилася після подій 11 вересня 2001 року, коли адміністрація США оголосила війну транснаціональному тероризму. З цього часу в американській стратегічній думці утвердилася концепція «транснаціональної війни» (transnational war). Документи 1990-х років містили «нові виклики» – від збільшення обсягів наркотрафіку до посилення загрози тероризму. Але ці загрози вважалися другорядними порівняно з регіональними конфліктами. На початку 2000-х років протистояння терористичним мережам набуло пріоритетного значення. У «Національній стратегії боротьби з тероризмом» 2006 р. стверджувалося, що в першу чергу слід ліквідувати тренувальні табори, засоби зв'язку, інструменти здійснення фінансових операцій, комунікаційні системи, засоби пропаганди та лідерів.

«Доктрина спільних операцій із застосуванням ядерної зброї» (2005) розглядала можливість превентивного застосування ядерної зброї в ході локальних військових конфліктів. Більшість

цих новачій відбулися ще в 1993-1994 роках, але «антитерористична операція» дозволила легалізувати попередні зрушення. Іншим напрямом дискусій стали наростаючі протиріччя антитерористичної операції з нормами міжнародного права. В ході війни в Афганістані адміністрація США відмовилася розглядати талібів у якості військовополонених. Тенденції 2006–2008 рр. спричинили серйозні зміни в розвитку стратегічної думки США. Відродилася концепція ядерного стримування і розгортання системи протиракетної оборони. По-справжньому «новим викликом» епохи стає відродження тематики конфліктів між великими державами за переділ космічного, інформаційного, океанічного просторів і приполярних територій..

Тишкун Ю.Я., к.політ.н., доцент
Національний університет «Львівська політехніка»

СУЧАСНІ БЕЗПЕКОВІ ЗАГРОЗИ ЯК НАСЛІДОК ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Сучасні події – російсько-українська війна, конфлікт шіїтів та сунітів у мусульманському «світі», активізація сунітських терористичних мереж «ДАЕШ» та «Аль-Каїди», підвищення рівня напруження в стосунках КНДР та Республіки Кореї, США і КНР, РФ і НАТО дозволяють говорити про погіршення безпекового «клімату» планети на невизначену перспективу. У цих умовах актуальним питанням політичних наук, зокрема, теорії та соціології міжнародних відносин як прикладних дисциплін стає діагностування стану безпекового «клімату», виявлення причин і закономірностей його погіршення, наслідків цього погіршення для людства.

Метою розвідки є розгляд проблеми глобальної безпеки з т.зв. концепції глобальної політики американського неореаліста Дж. Модельскі (1926–2014 рр.).

Згідно із Дж. Модельскі, глобальна безпека є одним із соціальних «благ» людства, що створюється ефективним функціонуванням глобальної політичної системи, особливо її головного компонента – міжнародної системи і держави – планетарного лідера, який, як гегемон, структурує згадану систему, формуючи глобальний, міжнародний (між державами) і «світовий» (в рамках певної цивілізації) порядок. У свою чергу глобальні проблеми, зокрема безпекові, виникають заново на кожному новому періоді (циклі) розвитку глобальної політики. Причиною їх виникнення, на його думку, є спершу послаблення, а згодом і зміна глобального лідера (гегемона), яка відбувається наприкінці кожного 120-річного циклу глобальної політики. Така зміна зумовлюється не лише відзначеними іншими дослідниками імперським перенапруженням гегемона (Х. Маккіндер), його внутрішніми проблемами (Р. Хаас) тощо. На думку Дж. Модельскі, послаблення держави-гегемона зумовлюється і зменшенням його потенціалу збройних сил, особливо морських, спричинених зменшенням їх витрат після перемоги у глобальній війні, а також боротьбою між існуючою державою-глобальним лідером і її конкурентом-челленджером як найбільшою сохопутною потугою планети, яка претендує на статус глобального гегемона. Обидві держави – і лідер, і челленджер – пропонують свої варіанти відповідей на ті глобальні проблеми, зокрема й безпекові, які постають перед людством в нову епоху. Власне боротьба між цими потугами, яка відбувається спершу у формі боротьби за союзників, які могли б підтримати нову версію глобального порядку денного (фаза «творення коаліцій» в рамках циклу гегемонії), а згодом у формі глобальної тридцятирічної війни із тривалими періодами перемир'я (фаза «макрорішення»), продукує напруження в міжнародних відносинах і погіршення безпекової ситуації на Землі.

З цієї позиції ми й можемо оцінити причини погіршення безпекової ситуації на планеті. На думку Дж. Модельскі, людство зараз перебуває на II фазі («творення коаліцій») останнього (американського) циклу глобальної гегемонії, який почався 1973 р. Цей період відзначається переформатуванням існуючих глобальних коаліцій – послабленням НАТО і ЄС та інших західних структур, які підтримували глобальний політичний та економічний порядок. І, натомість, появою нових союзів – шіїтських, сунітських, проросійських, орієнтованих на КНР та БРИКС тощо, які підривають існуючі міжнародні відносини.

Гегемонія США іде на спад у зв'язку з тим, що глобальні проблеми минулого циклу гегемонії (1850–1972 рр.) вирішені, а вибір між способами (американськими, китайськими тощо) вирішення нових проблем, які постали у XXI ст., ще не здійснено, оскільки він, за припущенням Дж. Модельскі, може відбутися у 2026–2050 рр., на фазі «макрорішення». До цього часу США не будуть володіти легітимністю як статусом гегемона, який успішно вирішує проблеми людства. Водночас, самі невирішені глобальні проблеми істотно погіршують атмосферу безпеки.

Окрім того, військова перемога США у минулого циклу гегемонії і віддаленість майбутньої глобальної війни, прогнозованої з 2026 р., зумовлює істотне і тривале кількісне зменшення військового потенціалу цієї супердержави в сучасний період, що не дозволяє їм ефективно підтримувати глобальний і, навіть, регіональний порядок, посилюючи безпекові ризики.

Отже, можемо констатувати, що до 2026 р. глобальний безпековий «клімат» залишатиметься нестабільним, провокуватиме загрози постання криз різного рівня до завершення формування нових стійких глобальних коаліцій до 2026 р. В 2026-2050 рр. ситуація в окремих регіонах Землі в рамках окремих коаліцій стабілізується, хоча й виростає загроза масштабного зіткнення (глобальної війни) між коаліціями. І, нарешті, після 2050 р. наступні 30 років циклу гегемонії (орієнтовно до 2080 р.) будуть доволі стабільними і безпечними як внаслідок утвердження нового глобального гегемона, який спирається на ефективну військово-політичну коаліцію, так і ефективним вирішенням цим гегемоном глобальних соціальних і природних проблем безпеки.

Трофимович Л.В., к.і.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРАНДУМ 1994 РОКУ З ПОЗИЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У Декларації про державний суверенітет, прийнятій Верховною Радою 16 липня 1990 р., підкреслювалося, що Україна має намір «стати у майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї». У наступні роки Парламент України прийняв і інші документи, що підтверджували її прагнення до ядерного роззброєння та приєднання до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як неядерної держави й укладення з МАГАТЕ відповідної угоди про гарантії, що й було зроблено 16 листопада 1994 р. Успадкувавши приблизно 15% усіх радянських ядерних озброєнь, Україна, фактично, вийшла на третє місце у світі за потужністю свого ядерного потенціалу.

Ядерне роззброєння України вилилось у складну міжнародно-правову проблему, оскільки провідні держави не бажали змиритися з існуванням країни з таким потенціалом, ймовірним збільшенням її ролі у вирішенні стратегічних питань безпеки, вважали політику офіційного Києва непередбачуваною, а тому докладали значних зусиль, аби переконати його якомога швидше вивести ядерну зброю. Результатом їх політичного тиску, вдало розіграної Москвою і Вашингтоном «ядерної карти» стала Тристороння заява президентів України, США та Росії від 14 січня 1994 р., в якій вони, зокрема, зазначили, що здійснять спільні дії, спрямовані на вивезення ядерних боезарядів з України та надання їй компенсації у вигляді тепловиділяючих зборок для атомних електростанцій. Разом з тим Б.Клінтон і Б.Єльцин запевнили Л.Кравчука, що їхні держави «готові надати Україні гарантії безпеки» як тільки Договір СНО-1 набере чинності і вона стане учасником Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як держава, що нею не володіє. Вони зобов'язувалися також: поважати її незалежність, суверенітет та існуючі кордони; визнавали, що зміна останніх може бути здійснена лише мирним шляхом за взаємною згодою; підтвердили свої зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави тощо.

5 грудня 1994 р., під час Будапештського саміту держав-учасниць НБСЄ, керівники чотирьох країн – України, США, Великобританії та Росії підписали Меморандум про гарантії безпеки України – документ, що фіксував зобов'язання ядерних держав стосовно національної безпеки України відповідно з загальноприйнятими принципами Міжнародного права. Тоді ж в односторонньому порядку гарантії безпеки Україні надали Франція та Китай.

З Меморандуму випливає, що всі підписанти підтверджували Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного Акта НБСЄ: поважати її незалежність, суверенітет та кордони; утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності або політичної незалежності нашої держави; гарантувати, що ніяка зброя не буде використовуватися проти неї, крім цілей самооборони або за рішенням ООН; не здійснювати економічний тиск; домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки ООН з метою надання допомоги Україні, якщо остання стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози з використанням ядерної зброї; не застосовувати останню проти будь-якої держави, що нею не володіє; проводити консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постане питання стосовно них.

Російська військова агресія проти України надзвичайно загострила проблему забезпечення міжнародних гарантій її безпеки, зокрема, у рамках Будапештського меморандуму. Адже останні так і залишилися на папері в умовах, коли агресію здійснив один із гарантів – РФ. Так, коли в ході вторгнення «братньої держави» до Криму офіційний Київ зажадав, згідно з вищезазначеними положеннями Меморандуму, проведення міжнародних консультацій країн – гарантів безпеки, то Росія відповіла відмовою, оскільки, мовляв, вона не бачить акту зовнішньої агресії проти України.

Аналізуючи текст підписаного у Будапешті документу, О. Белокопос зауважив, що питання виникають навіть у площині його перекладу та тлумачення. Він звернув увагу на те, що англійський термін «security assurances» перекладено в українському тексті як «гарантії безпеки», що, швидше за все, може означати «запевнення щодо безпеки». Очевидно, його підписанти мали на увазі саме запевнення політичного характеру.

На думку вітчизняного аналітика С. Толстова, західні інституції вважають, що відмова Вашингтона та Лондона від виконання будапештських гарантій територіальної цілісності України спочатку не виглядала суттєвою поразкою, оскільки наша країна не була ні членом НАТО, ні визнаним союзником США поза межами цього альянсу, як, наприклад, Японія, Південна Корея, Австралія, Ізраїль. «Будапештський меморандум, – заявив у липні 2014 р. міністр закордонних справ України П. Клімкін, – це всім нам певна настанова про те, яким чином потрібно і яким чином не потрібно забезпечувати національну безпеку... На сьогодні є ідея так званих перехресних гарантій безпеки, коли декілька ключових партнерів надають гарантії безпеки Україні. На відміну від Будапештського меморандуму, у випадку порушення угоди з перехресними гарантіями, у підписантів виникають опосередковані зобов'язання відносно один одного».

Отже, Україна заплатила дорогу ціну за те, що повірила запевненням Будапештської декларації про повагу до її територіальної цілісності, суверенітету, відмову від застосування сили з боку північного сусіда. Нинішнє військово-політичне керівництво держави переконане, що найнадійнішим гарантом національної безпеки України повинні стати її фактично заново створені збройні сили, які самостійно або у взаємодії з арміями країн-партнерів дадуть гідну відсіч будь-якому агресору.

Троценко О.Я.
Середенко М.М.

Єфімов Г.В., к. н. держ. упр., с. н. с.
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Проблеми **національної безпеки** України – багатоаспектні за своєю природою. Вони пов'язані із геополітичними, економічними, екологічними, соціокультурними особливостями країни та її найближчого оточення (партнерів), рівнем консолідованості керівної еліти та її консолідуючої політики. Адже багатівікова підлеглисть України іншим державам зумовлена

не тільки геополітичними, військовими, економічними чинниками, а й не консолідованістю керівної еліти, представники якої суперничали й конфліктували між собою не тільки в боротьбі за владу та з питань зовнішньополітичних орієнтацій та пріоритетів, а й часто на особистісному рівні. Ефективна система **національної безпеки** передбачає наявність міцних державних інститутів, здатних гарантувати дотримання прав і свобод людини, захист населення від сучасних загроз.

У зв'язку з цим, у січні 2016 року урядом схвалена Концепція розвитку сектора безпеки і оборони України, яку після розгляду РНБО має затвердити Президент України. З цього приводу Начальник Генерального штабу – Головнокомандувач ЗС України зазначив, що «сектор безпеки та оборони повинен бути готовим до гнучкого й швидкого реагування на нові тенденції у способах і формах ведення бойових дій у конфліктах ХХІ ст. Одним з часткових завдань цього напрямку на період до 2020 р. слід обрати удосконалення системи територіальної оборони», яка, до речі складає основу значної кількості держав світу.

Крім того, розпочалася активна фаза процесу системного реформування Української армії, головною метою якої є набуття Міноборони та ЗСУ спроможності щодо ефективного реагування на загрози у військовій сфері та максимальній сумісності зі збройними силами Альянсу шляхом досягнення євроатлантичних стандартів.

З цією метою створено Комітет реформ (КР) Міністерства оборони (МО) України та Збройних сил (ЗС) України, як консультативно-дорадчий орган з питань оборонного планування, проведення системних реформ, з окресленими повноваженнями щодо впливу на хід реформ. Основними завданнями КР визначено опрацювання концептуальних і програмних документів оборонного планування, вироблення узгоджених пропозицій щодо реформування Міноборони та Збройних Сил України. Повноцінною частиною складу КР є Проектний офіс реформ, який створений для консолідації експертного середовища, надання процесу реформування якісної професійної підтримки, в тому числі міжнародної, щодо управління проектами, забезпечення аналітичного супроводження, пошуку найбільш дієвих ініціатив фахівців різних галузей.

Слід зазначити, що наявність міжнародної безпеки визначається не відсутністю війн і збройних конфліктів, а здатністю світового співтовариства в цілому передбачати й вчасно здійснювати відповідні заходи, з метою їх найшвидшої локалізації та недопущення поширення.

До проблем забезпечення безпеки можна підходити й на основі теорій міжнародних режимів. Участь тієї чи іншої держави в будь-якому міжнародному режимі безпеки визначається її власними інтересами, і, насамперед, інтересами забезпечення власної національної безпеки. Можна виділити три основні моделі режимів безпеки для будь-якого регіону сучасного світу: режим загальної безпеки, режим колективної безпеки, режим безпеки на основі співробітництва. Міжнародний режим загальної безпеки передбачає добровільну взаємну відмову від конфронтації. Під колективною безпекою розуміється такий порядок міждержавного співробітництва, при якому будь-який акт агресії проти будь-якого з учасників подібної системи розцінюється як агресія проти всіх інших її учасників. Якщо в рамках системи колективної безпеки держави об'єднуються проти спільного агресора, то концепція безпеки на основі співробітництва спирається на принцип загальної участі, при якому на перше місце виступає не наявність формальних інститутів, а підтримка неформального діалогу.

При цьому національний інтерес є визначальним джерелом формування стратегічної мети, стратегічних завдань, об'єктів спрямувань і напрямів розвитку народу, нації, держави, механізму, методів і форм їх реалізації. За своєю спрямованістю національні інтереси орієнтовані на забезпечення виживання та прогресивний розвиток і, певною мірою, лідерства особи, народу, нації, суспільства, держави.

Тому в умовах зовнішньополітичного курсу держави на євроінтеграцію та її тимчасової позаблоковості з ряду об'єктивних та суб'єктивних причин суттєво зростає роль і місце Територіальної оборони у забезпеченні не тільки воєнної, а в цілому національної безпеки держави.

Сучасні реалії свідчать, що саме Територіальній обороні повинно відводитися одне з пріоритетних, а цілком можливо, і провідних місць у загальному комплексі загальнодержавних оборонних заходів. Більш того, обстановка склалася таким чином, що на окремих етапах збройного протистояння вся його суть обмежена лише рамками Територіальної оборони, за умов певного розширення її завдань та функцій.

Нині Територіальна оборона України – це єдина законодавчо визначена форма спільного застосування сил і засобів міністерств (відомств) та інших органів виконавчої влади. Тому, проблеми ТРО мають розв'язуватись на основі системного підходу, в межах єдиної державної програми на міжвідомчому рівні, мета якої – запропонувати шляхи приведення системи Територіальної оборони України у відповідність до сучасних вимог і економічних можливостей держави, власного досвіду та досвіду розвинутих країн світу.

Тільки через призму реалізації та захисту реальних національних (а не корпоративних) інтересів повинні розглядатися проблеми створення системи національної безпеки, її головна мета, тактичні цілі, завдання, принципи функціонування, усі внутрішні параметри.

Виходячи з вищевказаного, ми повинні чітко розуміти, що увесь накопичений міжнародний досвід, не повинен сприйматися однозначно і в сталому вигляді переноситися в сучасні умови, так би мовити, канонізуватися. Такий підхід неодноразово засвідчував свою безпідставність і недієвість. Отже, і сьогодні буде далеко не зайвим, а навпаки суттєвим, положення про те, що будь-який минулий досвід потребує безперервного творчого удосконалення і практичного випробування з урахуванням всієї сукупності наявних чинників, а також тих змін, які виникають.

Іншими словами, у сучасних умовах слід однаково уважно підходити до висновків, які зроблені як з аналізу Другої світової війни, подальших воєнних конфліктів, так і оцінок сучасної воєнно-політичної ситуації в Україні, з урахуванням всього комплексу змін в сучасних засобах та способах збройної боротьби, в першу чергу під час АТО. Неможливо вирішувати завдання обороноздатності держави новими прийомами, якщо уважно не вивчити доречність або хибність та помилки старих підходів.

Федина С.Р., к.політ.н.
Львівський національний університет
імені Івана Франка

«ГІБРИДНА ВІЙНА»: НОВІТНІ ВИКЛИКИ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ

Після завершення Другої світової війни і з початком «холодної», утворилися два блоки протистояння. І тоді Західний блок в рамках НАТО впроваджує концепцію колективної оборони, на основі ст. 5 Північноатлантичного договору. З розпадом СРСР концепція трансформувалася в концепцію колективної безпеки, що гарантувало певну стабільність у міжнародному середовищі і донедавна розглядалося як один з основних засобів для уникнення війни. Військова агресія Російської Федерації щодо України, окупація Криму, а далі розпал війни на Донбасі повністю дестабілізували, і до того хитку систему міжнародної безпеки, але в якій діяли певні правила і порядок, деформували систему Міжнародного права, в результаті чого всі міжнародні гарантії безпеки для України виявилися недійсними.

Війна, а точніше, дії Росії проти України мали досить незвичні прояви, внаслідок чого це явище назвали війною «гібридною». Термін «гібридна війна» вперше офіційно був застосований у 2006 році, для опису стратегії Хезболли у Ліванському конфлікті, хоча ознаки «гібридної війни» були озвучені ще 1991 року ізраїльським вченим М. ван Кревельдом у концепції «війни трьох кварталів». Її суть в тому, що сучасний солдат має вміти діяти в різних кварталах, як в різних площинах: в першому виконувати поліцейські функції, в другому вести загальний бій, а в третьому здійснювати гуманітарні місії. Яскравий зразок «війни трьох кварталів» ми могли побачити на прикладі окупації Криму, коли спочатку зайшли війська РФ у вигляді «зелених чоловічків», потім вони нібито здійснювали поліцейські функції задля збереження «спокою», а потім гуманітарна функція при проведенні т.зв. референдуму.

Як зазначає В. Горбулін, концепція «гібридної війни» Російської Федерації проти України є унікальною, оскільки вона за формою гібридна, а за змістом асиметрична. Дії Москви щодо України, з одного боку, поєднують діяльність диверсійних і розвідгруп, терористичні акти, залучення найманців і криміналітету, спроби відкриття «другого фронту», випробування

нових видів зброї, вишкіл різних бойових підрозділів московської армії. Водночас, як зазначають дослідники, у «гібридній війні» можемо спостерігати також інформаційний, культурний, енергетичний, соціальний та інші виміри.

Окупація Криму у березні 2014 року відчинила «скриню Пандори» для усього світу, заклавши передумови для перегляду ustalених кордонів, порушень територіальної цілісності країн, і даючи повний спектр механізмів і аргументів для ведення політики, вигідної тільки державі-агресору. Щоправда, дехто із дослідників розпочинає відлік від московсько-грузинської війни 2008 року, коли відбувся сценарій, подібний до кримського: здача союзниками і демократичними державами території в обмін на потенційне умиротворення агресора, як в часи Мюнхенської змови 1938 р.

Порушення ustalеного світового порядку, з одного боку, дає можливість деяким державам змінити свій ustalений і невідгідний статус-кво, але з іншого боку запускає цілу ланцюгову реакцію активізації локальних конфліктів, піднімає питання відокремлення автономних округів від матірніх територій, а також запускає механізм перегляду статусів ядерних і без'ядерних держав. Із порушенням територіальної цілісності України однією з держав, що згідно з Будапештським меморандумом мала гарантувати суверенітет, настала епоха руйнації існуючої дотепер системи міжнародної безпеки, і, відповідно, гібридність ситуації в тому, що кожна з держав намагатиметься посилити свою власну безпеку, що загалом сприятиме наростанню загальної небезпеки, а кожен незначний виклик міжнародному середовищу буде потенційною загрозою міжнародного масштабу, як, наприклад, б'єнці, зіткнення на релігійному ґрунті, інформаційні атаки і т.п.

Як підкреслюється у доповіді П. Павлака, члена дослідницької служби Європарламенту від червня 2015 р, гібридна загроза, це метафора, що виводить складнощі і дилеми, пов'язані зі зміною глобального середовища на перший план. «Гібридна загроза» часто є взаємозамінним поняттям до поняття «гібридна війна», що підкреслює їх взаємозв'язок: однаковий контекст виникнення – етнічний конфлікт, тероризм, міграція, слабкі інституції влади, велика кількість залучених учасників, а також різноманіття традиційних та новітніх засобів.

Загрозами міжнародній безпеці у час «гібридних воєн» також виступають і конфлікт у Сирії та загострення ситуації у Нагорному Карабасі, які, з одного боку, спрямовані на відновлення статус-кво Москви як потужної і впливової держави, а з іншого – спрямовані на відволікання уваги від наявних у Москви проблем, як внутрішніх, так і зовнішніх.

Також безпековий вимір міжнародного середовища прямо пов'язаний із ситуацією на нафтовому ринку, який останніх кілька десятиліть був стабільним і мав визначених гравців. Сьогодні ми спостерігаємо повне переформатування ринку, різку зміну акцентів, зняття ембарго з основних нафтовидобувних країн, поруч із активним прогресом новітніх технологій в процесі освоєння альтернативних джерел енергії.

На сучасному етапі в науковому середовищі триває дискусія, чи те явище, яке ми окреслюємо як «гібридна війна», не є насправді війною конвенційною, а йому на противагу існує «гібридний мир», який відображає ситуацію, в якій нібито й немає відкритих збройних дій, проте застосовуються інші механізми підризу державного ладу, дискредитації влади і пригнічення морального духу населення.

У будь-якому випадку «гібридна війна» зачіпає усі способи ведення протистояння та потенційно усі сфери, через які можна впливати на опонента. Те, що «гібридні війни» стають основними загрозами міжнародній безпеці та стабільності, передусім пояснюється тим, що світ став дуже взаємопов'язаним, маючи, по суті, спільну економічну і фінансову системи, загальний рівень напруженості сприяє зростанню воєнних потенціалів країн, розробкам новітніх озброєнь і утворенню нових оборонних союзів і блоків.

Отже, «гібридна війна», як явище, в своїй основі має завдання створити середовище загальної небезпеки, в якому нівелюються поняття правил і норм ведення війни, міжнародних прав людини і виникають передумови для негласного і непомітного на перший погляд впливу на ті чи інші процеси задля інтересу окремих країн чи їх груп.

Фуртес О.О., к.і.н., с.н.с.

Потоцький О.О.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО – ШЛЯХ ДО МИРУ В УКРАЇНІ

Докорінні соціально-політичні перетворення в Центральній та Східній Європі наприкінці минулого століття призвели до появи нових викликів безпеці України та Польщі з боку Російської Федерації як головного правонаступника Радянського Союзу, що повністю контролював внутрішню і зовнішню політику України і Польщі до його розпаду у 1991 році.

Небажаючи втрачати свого впливу на міжнародній арені після розпаду СРСР, Росія стала вести досить агресивну політику, що виявилось у таких військових конфліктах, як війна у республіках колишньої Югославії, Грузії, України, Сирії.

Розуміючи цю загрозу, Україна і Польща вже на початку 90-х років ХХ століття почали прагнути до інтегрування в європейські та трансатлантичні структури, робити свій внесок у зміцнення безпеки і стабільності у Європейському регіоні.

На щастя, Польща встигнула сховатися від агресії Кремля під парасольку колективної безпеки НАТО, а Україна, на жаль, стала «сірою зоною європейської безпеки». Для України шлях до миру, спокою і стабільності один – вступ до НАТО, а українсько-польське військове співробітництво – це «ключ від дверей» до структур Європейської безпеки.

Керуючись основами безпеки Європейського регіону, Україна і Польща розпочали військове співробітництво, яке можна розділити на три етапи. Перший період: з моменту розпаду СРСР до 1994 року – було створено формальні підстави для військової співпраці. Починаючи з 1994 року, українсько-польська співпраця перейшла у наступний етап співробітництва, який проходив в рамках програми «Партнерство заради миру». Третій етап включає військові контакти по лінії Київ–Варшава, від входження Польщі в НАТО у 1999 році й дотепер.

Основою для військової співпраці між Україною та Польщею є угода між Міністерством оборони Республіки Польща та Міністерством оборони України про співробітництво у військовій галузі, яку було підписано 3 лютого 1993 року, під час візиту міністра національної оборони Польщі Януша Онишкевича до Києва.

У березні 1994 року міністри закордонних справ двох країн в офіційній декларації підтвердили стратегічний характер польсько-української співпраці, підкресливши її важливість для регіональної безпеки, заявивши, що активна діяльність Польщі і України у створенні загальноєвропейської системи безпеки повинна запобігати гегемоністичним тенденціям та створенням сфер впливу. Особливе значення приділялося співробітництву між двома країнами в рамках програми «Партнерство заради миру». Вже з 1996 року польські та українські солдати брали участь у спільних військових навчаннях в рамках цієї програми. Це стосується як великих міжнародних проектів, так і двосторонніх навчань. З 1996 року польські та українські солдати брали участь у навчаннях на полігонах в Яворові (Україна), Новій Денбі і Дравську Поморськім (Польща).

З 1997 року почали проводитись щорічні спільні українсько-британсько-польські тактичні навчання «Козацький степ», які також були ініційовані у рамках програми «Партнерство заради миру». Їх метою було вдосконалення операційних процедур, у рамках міжнародного батальйону в операціях з підтримки миру.

У рамках програми «Партнерство заради миру» також виник спільний цикл навчань «Щит миру», які спершу були українсько-американськими, а від 2001 року стали регулярними багатосторонніми навчаннями за участю Польщі.

Заходи українсько-польського військового співробітництва ясно показали необхідність і можливість створення спільного підрозділу – польсько-українського миротворчого батальйону (POLUKRBAT).

У 1999 році POLUKRBAT досяг операційної готовності. У цілому формування складалося з трьох підрозділів механізованих військ (два польських і один український) і національних (польських чи українських) спеціалізованих взводів. Крім того, батальйон складався з трьох спільних компонентів: командування, штаб і логістична рота. Місцями дислокації штабів і командування були обрані Перемишль і Яворів. Офіційною мовою була вибрана англійська. Батальйон був задуманий як підрозділ швидкого реагування, який може бути готовий до дії протягом 30 днів з моменту отримання від урядів обох країн прохання про його використання.

У 2000–2010 батальйон перебував у Косово в складі місії НАТО (KFOR). У зв'язку з негативними настроями значної частини громадськості відносно військових операцій, використання POLUKRBAT для бойових завдань не було схвалене парламентами і призвело до того, що POLUKRBAT був розформований 30 вересня 2010 р.

Вступ Польщі в НАТО в 1999 році і зміни геополітичної ситуації в Центральній Європі, незважаючи на деякі проблеми, не тільки не вплинули на обмеження попередньої діяльності Варшави у відносинах з Києвом, а лише посилили її. Це було особливо помітно завдяки зусиллям Польщі щодо підтримання зацікавленості України в євроатлантичному напрямі. Із року в рік зростала кількість спільних ініціатив, двосторонніх і багатосторонніх, за участю країн НАТО. В 2003 році було реалізовано понад 40 спільних проєктів для безпеки обох країн. На високу оцінку заслуговує польська консультативна допомога Україні в здійсненні воєнної реформи у напрямі адаптації до стандартів НАТО.

Події 11 вересня 2001 року в США започаткували новий розділ у сфері ініціатив, що відносяться до безпеки в глобальному масштабі. Україна і Польща також не залишалися осторожні міжнародних процесів і створення антитерористичної коаліції – національні військові контингенти обох держав брали участь в міжнародній місії в Іраку.

У 2010 році на виборах президента України переміг Віктор Янукович, який став маріонеткою в руках Кремля і відмовився від намагань України щодо вступу в НАТО, чим привів її до війни з Російською Федерацією.

Тому зараз, у 2016 році і в подальшому, єдиним реальним порятунком для України залишається її інтеграція у колективну систему Європейської безпеки або відновлення статусу ядерної держави, адже, розуміючи свою безкарність, Кремлівська влада ніколи не залишить Україну у спокої.

Шлях України до НАТО, а згодом і до Європейської Унії, лежить через Польщу.

Пріоритетний розвиток наших добрих відносин з Польщею не випадковий. Україна і Польща – дві сусідні країни, два сусідніх народи, історичні долі яких тісно сплелися і поєдналися з самого початку їхньої появи на історичній арені Європи.

Як казали мудрі латиняни: «*Visibus unitus*», тобто об'єднавши зусилля, ми робимо велику святу справу – створюємо атмосферу співпраці, забезпечуємо мир та безпеку.

Wróblewski B., dr hab., prof.
Uniwersytet Rzeszowski

IDEA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA W SPECYFICZNYCH WARUNKACH WSPÓŁCZESNEJ MONARCHII ARABSKIEJ. NA PRZYKŁADZIE HASZYMIDZKIEGO KRÓLESTWA JORDANII

Bezpieczeństwo narodowe jest zagadnieniem, które w ciągu ostatnich kilkunastu lat nabrało nowej aktualności. Z tego względu warto przyjrzeć się samej definicji tego pojęcia. Kwestia ta niesie w sobie wiele znaczeń i pułapek semantycznych. Te same wyrazy w różnych kontekstach politycznych i kulturowych mają przeciwieńskie znaczenie.

Bezpieczeństwo państwa w warunkach europejskich i północnoamerykańskich ma wymiar zewnętrzny i wewnętrzny. W wymiarze zewnętrznym naruszenie tego bezpieczeństwa oznacza wszelkie zagrożenie wojną przez inne państwo, ale również akcję pośrednią polegającą np. na atakach terrorystycznych inspirowanych z zewnątrz. Trudniejsza bywa definicja zagrożeń wewnętrznych. Za zagrożenie bezpieczeństwa narodowego uznaje się akcje własnych obywateli, którzy przy użyciu siły dążą do obalenia legalnych władz lub rozbicia jedności terytorialnej państwa. Za takie działanie należy uznać też każdą akcję terrorystyczną, pociągającą za sobą ofiary śmiertelne nawet jeśli nie ma ona wyraźnych celów politycznych.

W praktyce demokratycznych państw zachodnich nie uznaje się za naruszenie bezpieczeństwa narodowego ataków propagandowych wobec rządu czy porządku konstytucyjnego. Dążenie np. do zmiany ustroju, jeśli ogranicza się do publicystyki i walki parlamentarnej, jest w większości tych krajów dozwolone. Nawet propaganda separatystyczna na ogół pozostaje legalna o ile ogranicza się do rozpowszechniania idei. Także niszczenie symboli państwowych nie jest traktowane jako atak na bezpieczeństwo narodowe.

W wielu jednak państwach na obszarach pozaeuropejskich kwestie te są inaczej rozumiane i w inny sposób rozwiązywane. Zwróć tu uwagę na państwa arabskie a szczególnie na przypadek Haszymidzkiego Królestwa Jordanii. Za interesujące uważam wskazanie na istotne różnice między pojęciem bezpieczeństwa państwa w tych krajach a rozumieniem tej formuły w Europie i USA. W krajach arabskich praktycznie nie rozróżnia się sprawy bezpieczeństwa rządu i państwa. W przypadku monarchii uosobieniem zarówno rządu jak i samego państwa jest osoba króla. Władca nie jest zależnym od woli wyborców urzędnikiem, lecz delegatem Boga na ziemi. To sprawia, że atak na osobę monarchy i to bynajmniej nie tylko fizyczny, ale również propagandowy i czysto słowny może być uznany za najcięższe naruszenie bezpieczeństwa państwowego. Tak więc formuła ta dotyczy nie tylko zagrożeń wojennych czy ekstremalnych ruchów politycznych stosujących terroryzm. Za zagrożenie bezpieczeństwa państwa można uznać wszelkie ruchy dysydenckie dążące do zmiany ustroju czy w przypadku monarchii atakujące w jakikolwiek sposób osobę króla.

Monarchia jordańska wyraźnie reprezentuje ten typ reżimu politycznego. Warto przypomnieć, że państwo to powstało stosunkowo niedawno. W 1921 r. Brytyjczycy w wyniku umowy z haszymidzkim księciem Abd Allahem utworzyli dla niego Emirat Transjordanii, ale o statusie protektoratu. Choć w 1946 r. kraj uzyskał formalną niepodległość to do 1956 r. Londyn zachowywał dominującą pozycję w polityce Ammanu. W 1948 r. Transjordania wzięła udział w wojnie w Palestynie i opanowała Zachodni Brzeg Jordanu. W 1950 r. powiększone państwo zmieniło nazwę na Haszymidzkie Królestwo Jordanii, a w 1951 r. zginął w zamachu terrorystycznym król Abd Allah I.

W następnych dziesięcioleciach monarchia przechodziła ostre kryzysy polityczne w latach 1956–1957, 1967–1971, 1989–1991. Obecnie jest jednym ze stabilniejszych państw arabskich. Jednocześnie monarchia haszymidzka nigdy nie stroniła od użycia przemocy w wypadku wewnętrznych zagrożeń. Do jej stabilności przyczynił się długo panujący król Husajn I, który jednak w latach 1967–1989 rządził w istocie bez parlamentu. Z kolei jego syn obecny król Abd Allah II formalnie przestrzega procedur wyborczych jednak *de facto* monarchia całkowicie zdominowała parlament.

Tło historyczne wyjaśnia pewien aspekt podejścia Ammanu do zagadnienia bezpieczeństwa państwa. Jordania nie jest państwem narodowym tak jak są nimi w większości kraje europejskie czy USA. Ludność Jordanii stanowi część językowo kulturowej wspólnoty arabskiej. Jordancıcy deklarowali się zawsze raczej jako część świata arabskiego, niż jako odrębny naród. To oznacza, że odrębność państwa wynika niemal wyłącznie z istnienia monarchii i panowania Haszymidów. Bez tych faktów istnienie państwa jordańskiego traci ideologiczny sens.

Tak więc dla władz w Ammanie zagrożenie bezpieczeństwa państwa to wszelki atak na monarchię. W pewnym sensie nawet wojna z przeciwnikiem zewnętrznym jest mniej groźna niż atak na instytucje monarchii, którą utożsamia się z samym państwem. W tej perspektywie nawet słowne obrażenie króla czy uszkodzenie jego portretu należy uznać za atak na samo państwo. Jak wskazano powyżej nie wynika to z fanaberii władców. Przeciwnie, taka postawa jest zakorzenieniem w arabskiej kulturze politycznej a co ważniejsze wynika z faktów. W Jordanii to haszymidzka monarchia jest samą istotą odrębnej państwowości. Równocześnie Amman musi się liczyć z wieloma ruchami ekstremistycznymi często stosującymi terroryzm. Zagrożenie wynika także z naturalnej skłonności rządów arabskich do wywierania nacisków czy pozyskiwania wpływów na terenie innego państwa. Kraje arabskie traktują granice sąsiadów dość umownie, a jednocześnie bardzo ostro reagują na działanie innych rządów arabskich ponad ich granicami.

Na zakończenie trzeba podkreślić jeszcze jeden aspekt zagadnienia. Jordania i większość współczesnych państw arabskich to młode byty polityczne o sztucznych granicach. Na Bliskim Wschodzie przetrwało pojęcie Ummy, czyli wspólnoty politycznej muzułmanów a jednocześnie wciąż egzystują silnie zaznaczone odrębności lokalne. Istnieją struktury rodowe i plemienne oraz zwalczające się społeczności wyznaniowe. W rezultacie samo istnienie państw nie jest bynajmniej czymś oczywistym.

СЕКЦІЯ 2

ПОЗАМІЛІТАРНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ

Аблазов І.В., к. політ.н., доцент

Хамула С.В., к.т.н., доцент

Военно-дипломатична академія

імені Євгенія Березняка

НЕВОЄННІ ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ
ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ ЦІЛЕЙ ДЕРЖАВИ

У Воєнній доктрині України наголошується на тому, що формування та розвиток безпекового середовища у світі відбувається під впливом таких головних тенденцій, як перенесення ваги у воєнних конфліктах на асиметричне застосування воєнної сили не передбаченими законом збройними формуваннями, зміщення акцентів у веденні воєнних конфліктів на комплексне використання воєнних і невоєнних інструментів (економічних, політичних, інформаційно-психологічних тощо), що принципово змінює характер збройної боротьби. Роль, яку відіграють невоєнні засоби в досягненні воєнно-політичних цілей держави, їх взаємозв'язок з воєнними засобами зумовлюють різні підходи до дослідження цих проблем. Аналіз сучасних підходів до застосування невоєнних засобів, а також наукових праць, в яких викладено результати дослідження умов інформаційного протистояння, дає змогу обґрунтувати необхідність створення комплексу невоєнних засобів для досягнення воєнно-політичних цілей держави. Внаслідок свого геополітичного положення Україна є об'єктом пильної уваги з боку розвинених країн щодо реалізації їхніх геополітичних інтересів. Ці дві обставини зумовлюють необхідність пошуку несилових шляхів забезпечення воєнної безпеки України та пріоритетного розвитку таких форм і методів, які, не будучи джерелом нагнітання воєнного напруження, забезпечували б високий рівень воєнної безпеки країни і підвищення якісних параметрів систем озброєння та військової техніки. Одним із таких ефективних шляхів у сучасних умовах є, безумовно, застосування невоєнних засобів.

Для дослідження проблеми забезпечення воєнної безпеки держави та застосування невоєнних засобів автори звернулись до досвіду діяльності провідних світових та регіональних організацій із забезпечення безпеки та миру, керівних документів деяких держав світу, що відображають їх воєнно-політичні погляди та цілі. Статuti Організації Об'єднаних Націй, Організації Договору з Колективної Безпеки, Організації з Безпеки та Співробітництва у Європі, Європейського союзу, Стратегічна концепція НАТО визначають сучасні виклики і можливості ХХІ століття, вказують шлях їх майбутнього політичного і військового розвитку.

Найбільш розповсюдженим терміном для визначення російської збройної агресії проти України, так званої війни нового покоління став термін «гібридна війна». Навіть НАТО прийняло у використанні цей термін. На перших фазах війни нового покоління застосовуються невоєнні асиметричні дії (проведення інформаційних, моральних, психологічних, ідеологічних, дипломатичних, економічних заходів, як складових плану встановлення сприятливого політичного, економічного та військового сценарію), далі проводяться спеціальні операції, спрямовані на введення в оману політичних та військових лідерів через скоординовані заходи, які проводяться через дипломатичні канали, медіа, вищі урядові та військові установи через вливання неправдивої інформації, наказів, директив та інструкцій. Неможливість чи нездатність суб'єктів політики вирішувати протиріччя без застосування воєнних засобів призводить до переходу політичного процесу у вищу фазу, яка і є власне війною, оскільки саме тут застосовується збройне насильство, відбувається збройне протистояння сторін і руйнування нормальної життєдіяльності особи. В даному випадку військові засоби виступають у комплексі з жорсткими нетрадиційними засобами, причому перші відіграють роль домінуючої сили. Цей період завершується після досягнення воєнно-політичних цілей і супроводжується початком мирного періоду або переходом до нижчої фази

війни, в якій політика продовжується іншими, але які вже не руйнують нормальну життєдіяльність особи військовими засобами. В умовах застосування невоєнних засобів для досягнення воєнно-політичних цілей держави слід обов'язково враховувати чинник військової могутності держави. Цей чинник відіграє важливу роль при демонстраційних діях та можливості безпосереднього їх застосування. Успіх військової кампанії у формі збройного конфлікту та локальних війн залежить від взаємовідношень між військовими та невоєнними засобами – політичними, психологічними, ідеологічними, інформаційними елементами кампанії – і лише потім від військової сили як окремої складової.

Аналізуючи теоретичні підходи до дослідження проблеми застосування невоєнних засобів, автори зіткнулися з тією проблемною ситуацією, де, з одного боку, існує значна кількість наукових праць, присвячених проблемі застосування невоєнних засобів для досягнення воєнно-політичних цілей держави, а з іншого – досить невелика кількість із них містить спроби аналізу проблеми в цілому, використовуючи загальнонаукові теоретичні підходи.

Переважає більшість авторів аналізують у своїх наукових роботах окремі невоєнні засоби. Так, наприклад, економічні засоби для економічного протиборства, інформаційні – інформаційного протиборства, політико-дипломатичні – розв'язання міжнародних правових проблем. При цьому, вони мають, переважно, практичний і прикладний характер, без наведення чіткого зв'язку між теоретичним доробком та практичними рекомендаціями. Поодинокими є спроби виведення на основі нормативного матеріалу, практичних та емпіричних даних поняття «невоєнні засоби» та підведення під це поняття більш-менш вдалого теоретичного підґрунтя. Незначний відсоток авторів, пропонуючи доволі сприйнятливий обґрунтування поняття «невоєнні засоби», вдаються до порівняльного аналізу та зіставлення цього, порівняно нового безпекового механізму, з «традиційними» військовими засобами.

За результатами дослідження, основними невоєнними засобами досягнення воєнно-політичних цілей держави можуть бути: політичні, дипломатичні, правові (міжнародні і внутрішньодержавні), економічні, фінансові, енергетичні, ідеологічні (культурні, релігійні), інформаційні, кібернетичні (мережеві), соціальні та гуманітарні.

Andrzejczyk R., mgr (doktorant)

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

WYWLĄSZCZENIE MIENIA NA KRYMIE W LATACH 2014-2015. PRÓBA ANALIZY MOŻLIWOŚCI UZYSKANIA ODSZKODOWANIA

W referacie analizie poddane zostaną kluczowe zagadnienia ewentualnych odszkodowań za wywłaszczenie mienia na Krymie, w tym potencjalne sposoby rozwiązania sporów wywłaszczeniowych oraz potencjalne konsekwencje międzynarodowe podjętych kroków dotychczas przez ukraińskie podmioty.

Wywłaszczenie należy do wewnętrznych kompetencji państwa i stąd samą procedurę przeprowadzenia wywłaszczenia reguluje wewnętrzne ustawodawstwo. Jednakże w przypadku, gdy wywłaszczenie dotyka mienia cudzoziemców, to wtedy podlega ono regułom prawa międzynarodowego. Państwo odpowiada za działania i zaniechania wszystkich swoich organów (ustawodawczych, wykonawczych i sądowniczych). Gdy działania naruszają prawa drugiego państwa (lub jego obywateli) to choćby działania te były zgodne z prawem wewnętrznym to automatycznie skutkują one odpowiedzialnością państwa w płaszczyźnie międzynarodowej.

Na gruncie prawa międzynarodowego istnieje domniemanie legalności wywłaszczenia. Domniemanie to opiera się na generalnej zasadzie suwerenności aktów państwa na jego terenie. Zgodnie z wykształconą doktryną wywłaszczenie na gruncie prawa międzynarodowego jest legalne, jeżeli spełnione są następujące cztery przesłanki: przeprowadzono je na cel publiczny, nie było dyskryminujące, zgodnie z przepisami prawa, za odszkodowaniem. Najczęściej występującym przykładem wywłaszczenia nielegalnego jest wywłaszczenie bez odszkodowania. W przypadku wywłaszczenia nielegalnego państwo może ponosić odpowiedzialność międzynarodową i ma obowiązek usunięcia negatywnych skutków poprzez uznanie sytuacji za niebyłą i tym samym zwrot

wywłaszczonego mienia (*restitutio in integrum*) lub zapłacenie szybkiego, adekwatnego i skutecznego odszkodowania.

W prawie międzynarodowym podmiotami wywłaszczenia są państwo i cudzoziemiec/cudzoziemska osoba prawna. Podmiotem wywłaszczającym może być wyłącznie państwo, czyli związek trzech elementów tj. terytorium, zamieszkującej na nim ludności i władzy suwerennej. Tym samym wywłaszczenie jest zwykle dokonywane przez organy władzy państwowej (ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej). Podmiotem wywłaszczanym może być osoba fizyczna, osoba prawna, organizacje pozarządowe bądź jakiegokolwiek podmiot niezależny od państwa. Przedmiotem wywłaszczenia jest zawsze mienie. Rozumienie tego pojęcia w prawie międzynarodowym jest bardzo szerokie. Mieniem jest własność jak i wszelkie inne prawa majątkowe np. prawa autorskie, licencje, zezwolenia, koncesje czy nawet utracone zyski.

Ze względu na masowość wywłaszczenia po II wojnie światowej, celu zakończenia sporu, państwa podpisywały zwykle dwustronne umowy indemnizacyjne najczęściej przewidujące tzw. globalne zryczałtowane odszkodowanie – lump sum agreements. Państwo przyjmujące zryczałtowane odszkodowanie rozdzielało je pomiędzy własne podmioty i jednocześnie zwalniało państwo wywłaszczające z jakiegokolwiek dalszej odpowiedzialności. Od lat 60-tych XX wieku na popularności zyskały umowy dwustronne chroniące inwestycje typu *Bilateral Investment Treaty*(BIT) czy *Investment Protection and Promotion Agreements* (IPPA). W przypadku powstania sporu z zagranicznym inwestorem zwykle przewidują one przekazanie sprawy do arbitrażu międzynarodowego. W tym przypadku stronami sporu są państwo wywłaszczające i wywłaszczony podmiot.

W następstwie tzw. rewolucji na kijowskim Majdanie, 27 lutego 2014 r. rosyjskie wojska działające bez insygniów zajęły budynek Rady Najwyższej Krymu. 16 marca na terenie Krymu odbyło się referendum nt. przyłączenia Krymu do Federacji Rosyjskiej. 18 marca 2014 r. izba niższa rosyjskiego parlamentu zaakceptowała *Umowę o aneksji Republiki Autonomicznej Krymu i Sewastopola do Federacji Rosyjskiej*. Umowa została ratyfikowana 21 marca 2015 r. Ukraina i większość społeczności międzynarodowej, łącznie z Polską nie uznaje ani deklaracji niepodległości Republiki Autonomicznej Krymu, ani jej aneksji przez Federację Rosyjską. Po nieudanych próbach rozwiązania kryzysu w Radzie Bezpieczeństwa (weto Rosji) 27 marca 2014 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ uchwaliło rezolucję nr 68/262 uznająca referendum krymskie za nielegalne.

Już dwa dni po referendum władze Krymu znacjonalizowały kluczowe ukraińskie przedsiębiorstwo z sektora ropy i gazu – Chornomornaftogaz. Nowe krymskie władze szybko rozpoczęły nacjonalizację przedsiębiorstw ze strategicznych gałęzi gospodarki, w tym: energetyki, telekomunikacji, sektora ropy naftowej i gazu, transportu publicznego, przemysłu spożywczego i stocznego. Władze Krymu twierdzą, iż znacjonalizowały 260 przedsiębiorstw w okresie do 1 marca 2015 r. Jednocześnie deklarowały, iż wywłaszczeniu nie będzie podlegały firmy prywatne pod warunkiem, że ich właściciele przerejestrują je zgodnie z rosyjskim prawem.

Władze Ukrainy nie oszacowały jeszcze ostatecznie strat Skarbu Państwa oraz ukraińskich osób prawnych i fizycznych. W doniesieniach prasowych pojawiają się sumy przekraczające 1 trylion USD. W ostatnim czasie byli właściciele mienia znacjonalizowanego przez nowe władze Krymu złożyli co najmniej kilkanaście wniosków o odszkodowanie. Wśród nich znalazły się takie podmioty jak: Stabil, Luzor, Privatbank i Finilion, Everest Estate, Aeroport Belbek, PJSC Uknafta czy JSC Oshadbank. Pozwanym jest Federacja Rosyjska, a podstawą prawną są regulacje *Umowy pomiędzy Federacją Rosyjską a Radą Ministrów Ukrainy dot. Zachęcenia do Wzajemnych Inwestycji i ich Ochrony* z 27 listopada 1998 r. Należy tutaj podkreślić, iż część z wnioskodawców (np. Uknafta czy Oshadbank) to spółki kontrolowane przez ukraiński rząd. Władze Federacji Rosyjskiej w odpowiedziach na pisma Trybunałów Arbitrażowych informują, iż nie będą wyznaczały pełnomocników gdyż stoją na stanowisku, iż te spory nie podlegają jurysdykcji trybunałów międzynarodowych.

Złożenie tych wniosków może mieć znaczące konsekwencje międzynarodowe. Przed wszystkim trybunały, bazując na regulacjach ww. BIT Ukraina-Rosja, na samym początku będą musiały podjąć decyzję czy ukraińskie inwestycje:

- leżą na terytorium Federacji Rosyjskiej (zagrożenie uznania suwerenności Rosji);
- podlegają ochronie na podstawie BIT Ukraina-Rosja, skoro sama inwestycja była dokonana przed lutym 2014, kiedy to Rosja rozpoczęła aneksję Krymu.

W celu wypracowania optymalnych rozwiązań należy poddać analizie doświadczenia indemnizacyjne innych krajów oraz orzecznictwo trybunałów arbitrażowych oraz trybunałów międzynarodowych. Bardzo duże doświadczenie w sprawach odszkodowań za wywłaszczone mienie cudzoziemców ma Polska. Nabyła je zarówno po I jak i II wojnie światowej. Szczególnie cenne są doświadczenia związane z wywłaszczeniem mienia cudzoziemców wynikające ze zmian ustroju polityczno-gospodarczego po II wojnie światowej (tzw. nacjonalizacja socjalistyczna) oraz wywłaszczenia mienia na terenach objętych we władanie w związku z przesunięciem polskich granic na zachód do linii Odry i Nysy. Polska podpisała po II wojnie światowej 13 umów indemnizacyjnych regulując w ten sposób większość roszczeń wynikłych z wywłaszczenia mienia cudzoziemców.

Артюхова Ю.В.

Львівський національний університет
імені Івана Франка

КОНЦЕПЦІЯ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ (HUMAN SECURITY) В НЕМІЛІТАРНИХ ЗАГРОЗАХ

Сучасні реалії спонукають суспільство до переосмислення поняття безпеки. Зміна ієрархії ризиків і загроз неминуче розширює традиційне дослідне поле проблем безпеки. Поряд із традиційними військовими та військово-політичними видами безпеки сьгодні вирізняють такі її категорії, які кваліфікують як «нові», «немілітарні», «альтернативні», «м'які». До них зачислено: економічну безпеку, екологічну безпеку, енергетичну безпеку, інформаційну безпеку, продовольчу безпеку, демографічну безпеку, кримінальну безпеку, радіаційну безпеку, безпеку від розповсюдження небезпечних інфекційних хвороб, етнокультурну безпеку.

Безпека людини (концепція з питань безпеки людини) походить від традиційної концепції безпеки (від військових загроз для людей і громад). Хоча поняття безпеки людини має свою дефініцію, як зазначено в пункті 143 підсумкового документа Всесвітнього саміту 2005 року (A/ RES / 60/1), що має назву «Безпека людини», глави держав і урядів підкреслили «право всіх людей жити в умовах свободи і гідності, будучи позбавленим злиднів і відчаю», і визнав, що «всі люди», зокрема уразливі групи населення, мають право на свободу від страху і свободи від потреби, маючи рівні можливості користуватися всіма своїми правами і в повній мірі розкривати свій людський потенціал», немає єдиного визначення безпеки людини. Це поняття варіює від запобігання насильству до захисту індивідуума від критичних загроз його існуванню та добробуту у глобальному масштабі.

Загрози людській безпеці численні: від міжнародного тероризму до асиметричних конфліктів зі значними жертвами серед цивільного населення; від стихійних явищ до проблем економічної та екологічної деградації. Враховуючи взаємопов'язаний характер усіх цих загроз, людська безпека об'єднує їх в єдину систему, пропонуючи вирішувати їх комплексно.

Критики концепції безпеки людини стверджують, що вона всеохоплююча і занадто широка, щоб бути в центрі уваги досліджень. Також критикується виклик ролі і суверенітету держави. Проте концепція безпеки людини пропонує критичний аналіз і виступає за альтернативу традиційній державницькій основі концепції безпеки. По суті, згідно з концепцією, референтом безпеки є індивідуум, і це має відобразитись в державній практиці безпеки. зосереджуватись лише на забезпеченні кордонів за допомогою односторонніх військових дій. В обґрунтуванні підходу безпеки людини йдеться про те що традиційна концепція безпеки більше не є доцільна (відповідна) або ефективна в тісно взаємопов'язаному і взаємозалежному сучасному світі, в якому глобальні, вже згадувані загрози, такі як бідність, погіршення стану навколишнього середовища чи тероризм, витісняють традиційні загрози безпеки, такі як міждержавний напад чи війна. Більше цього, аргументом, щодо забезпечення державних інтересів є те, що міжнародна система занадто взаємопов'язана між державами, щоб підтримувати ізоляціоністську міжнародну політику. З цього випливає твердження, що держава може найкращим чином підтримувати свою безпеку і безпеку своїх громадян шляхом

забезпечення безпеки інших. При цьому важливо наголосити про те, що без традиційної безпеки не може бути жодних гарантій безпеки людини.

У Доповіді ПРООН про людський розвиток 1994 року (HDR) запропоновано розширення та збільшення трактування безпеки людини:

1. Економічна безпека: забезпечення основного доходу для запобігання бідності, безробіття, заборгованості, відсутності доходу.

2. Продовольча безпека: фізичний і економічний доступ продуктів харчування для запобігання дефіциту їжі – голоду, відсутності фізичного і економічного доступу до основних продуктів харчування.

3. Безпека здоров'я: захист безпеки здоров'я від хвороб і нездорового способу життя неадекватної медичної допомоги, нових і рецидивних захворювань, включаючи епідемії і пандемії, погане харчування і небезпечне середовище, небезпечне ведення способу життя.

4. Екологічна безпека, здорове фізичне середовище: погіршення стану навколишнього середовища, стихійні лиха, забруднення навколишнього середовища і виснаження ресурсів.

5. Особиста безпека: безпека від фізичного насильства з боку держави (катування), інших держав (війна), групи людей (етнічна напруженість), окремої особи або угруповання (злочини), промислова безпека – нещасні випадки на робочому місці або дорожньо-транспортні пригоди.

6. Суспільна безпека: безпечне членство у суспільстві, безпека від групи (репресивні, гнітючі практики), безпека між групами людей (етнічне насильство), безпека від домінуючих груп людей (наприклад, вразливість корінних народів).

7. Політична безпека: життя в суспільстві, де дотримуються і поважають основні права людини, убезпечують від політичних або державних репресій, запобігають тортурам, зникненню, порушенню прав людини, затриманню і тюремному ув'язненню.

Можна виділити кілька субкатегорій загроз, із використанням диференціації між прямим насиллям (пряма загроза фізичному існуванню) та структурним (непрямі, опосередковані загрози існуванню та добробуту індивідуума). 3-поміж загроз безпеці можна виділити: 1) пряме насилля; 2) структурне насилля держави щодо її громадян (умисні загрози без використання насилля); 3) структурне насилля однієї соціальної групи над іншою; 4) структурне насилля, викликане атрибутами світового порядку (імперіалізм, відносини «центр-периферія»); 5) загрози природного характеру, що не мають людського агента (тобто виникають незалежно від волі людей).

Убезпечити людство від сучасних загроз є можливим за умов консолідації зусиль у напрямі формування та розвитку нової, доповненої системи міжнародної безпеки, яка передбачає немілітаристські загрози та немілітаристські рішення, коли суб'єктом виступає не виключно держава, а індивідууми, які мешкають у цій державі. Більше того, дана концепція може виявитись ефективним інструментарієм для подолання критичних та всеохоплюючих загроз безпеці людства.

Богуславець А.В., к.психол.н.
Воєнно-дипломатична академія
імені Євгенія Березняка

ПЕРСПЕКТИВИ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК КОЛЕКТИВНОГО СУБ'ЄКТА З ОГЛЯДУ ПОДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ

В умовах збройного протистояння на Сході України надзвичайно важливим та актуальним є питання об'єднання вельми гетерогенного українського суспільства навколо консолідуючої національної ідеї як необхідної умови збереження цілісності нашої держави, оскільки консолідація українського суспільства як колективного суб'єкта – це історично обумовлений процес формування та розвитку нації на основі етнічної та мовної ідентифікації на визначеній території завдяки сукупності певних соціально-економічних та політичних умов.

Загострення саме соціально-політичних суперечностей між колишньою владою та громадянами України, її взаємозв'язок з Російською Федерацією (РФ) призвели до Революції

Гідності у 2014 році. Подальші євроінтеграційні процеси та курс на членство в НАТО спричинили агресію РФ проти України – анексію Криму, організацію та підтримку діяльності незаконних збройних формувань на Сході нашої держави.

Все вищезазначене спровокувало розкол українського суспільства зсередини та проявилось у регіональній і політичній поляризації. Громадська думка стала відірваною від вимог сьогодення та унеможливила сподівання на швидку перебудову громадянського суспільства. Загалом, резонансним викликом не тільки національній безпеці, але і всій світовій спільноті, стало виборення та самозахист українською нацією політичної суб'єктності у формі Антитерористичної операції (АТО). На хід АТО активно впливають зовнішні (міжнародні) та внутрішні (національні) політичні, економічні, соціально-психологічні чинники, дослідженням яких, зокрема, займається політична психологія, яка виникла на зламі психології та політики і є відносно самостійною складовою системи політичних наук.

Сучасні завдання політичної психології зумовлені метою зберегти цілісність України та стосуються:

дослідження інформаційно-психологічного впливу засобів масової інформації РФ на політичну поведінку та діяльність громадян України на основній та окупованих територіях нашої держави;

підвищення ролі психологічного компонента в суспільно-політичному житті;

вивчення умов розбудови громадянського суспільства в умовах політичного протистояння та у зв'язку з подіями на Сході України;

подолання регіональної та соціокультурної роз'єднаності;

формування громадянської та національної ідентичності на засадах толерантності одних спільнот до інших;

патріотичного виховання молоді тощо.

У політико-психологічних дослідженнях науковці широко застосовують психосемантичні методи, які корелюють по двох основних критеріях: дослідження індивідуального суб'єкта політико-владних відносин – політичних лідерів, політичних активістів, членів політичних партій, та дослідженням колективного суб'єкта – широкої громадськості, електорату, політичної еліти.

Зокрема, С. Хантінгтон – автор численних робіт у галузі політичної модернізації, визначає основні проблеми консолідації нових демократичних політичних систем і нових небезпек, таких як: можливість відновлення колишніх комуністичних режимів, активізація діяльності партій і рухів зі свідомо антидемократичною ідеологією, а також зосередження влади в руках обраного глави виконавчих структур держави.

Використання політичними психологами певних соціально-психологічних закономірностей та особливостей політичної поведінки різних верств населення відіграє провідну роль у дослідженні проблеми консолідації українського суспільства. Результати цих наукових досліджень є необхідним чинником функціонування політичної системи, розвитку держави, етносів, взагалі особистості та набуває особливої актуальності у зв'язку зі збройною агресією РФ.

На жаль, в Україні консолідація українського суспільства відбувається дуже повільно – за роки незалежності України тенденції дезінтеграції, розколу суспільства не були подолані. Представники владної верхівки по-різному бачать процес розбудови Української держави, що набуває небезпечних масштабів і особливо загострюються в жорсткій боротьбі за владу.

Повільний темп консолідації українського суспільства в кінцевому випадку негативно впливає і на процес державотворення в Україні, про що свідчить практика політико-психологічних досліджень.

На нашу думку, перспективами консолідації українського суспільства є:

ототоження розуміння сучасною українською елітою національних інтересів та національних перспектив;

вищення питань, які загрожують національній єдності;

розвиток соціальних та економічних чинників, транскордонних міжрегіональних зв'язків щодо суспільного згуртування на прикладі концепції соціального згуртування Ради Європи;

заміна політико-ідеологічної ідентичності радянських часів на сучасну соціально-етнічну;

розвиток громадянського суспільства за допомогою української мови, спільної історичної пам'яті, загальноневизнаних національних героїв та української церкви.

Україна поступово входить до європейського цивілізаційного простору та здатна самостійно виборювати свої національні інтереси, враховуючи потреби та цінності своїх громадян. Тому, перспективним напрямом консолідації українського суспільства є етнічна консолідація та політика міжетнічної толерантності, як один з основних аспектів інформаційно-психологічної безпеки України (проти дія впливу засобів масової інформації РФ).

Забезпечення інформаційно-психологічної безпеки держави повинно знаходитись у постійному розвитку та пошуку нових можливостей застосування сил і засобів для досягнення на сучасному етапі перемоги над ворогом у збройному конфлікті на Сході України, що набув ознак «гібридної війни».

Перемога над агресором, успішність проведення АТО залежить, передусім, від ствердження суб'єктності української нації як політично свідомого народу, практичної здатності формувати, висловлювати та реалізовувати власні інтереси, створюючи й контролюючи відповідні соціальні та державні інститути.

Бучин М.А., к.політ.н., доцент
Національний університет «Львівська політехніка»

БЕЗПЕКА ВИБОРІВ ЯК ВАЖЛИВА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Безпека як політична цінність має універсальний характер, адже на відміну від інших цінностей, які є неоднозначними і по-різному сприймаються в контексті різноманітних суспільних груп та політичних ідеологій, всі представники суспільства, як правило, сходяться на тому, що стан захищеності та безпеки є необхідною умовою ефективного функціонування та розвитку. Ця проблема є вкрай актуальною для України, яка вже два роки знаходиться у стані неоголошеної війни, яка спричинила численні людські жертви та руйнування.

Варто відзначити, що в сучасній політичній науці, на відміну від попередніх епох, поняття «безпека» трактується доволі широко, включаючи поряд із військовими аспектами цілий комплекс проблем невійськового характеру. Це притаманно і для нашої держави, де всі обговорюють та досліджують мілітарні аспекти безпеки, залишаючи водночас поза увагою комплекс невійськових безпекових проблем та загроз. Зокрема, практично недослідженою залишається проблема безпеки виборів, яка, враховуючи важливість демократизації сучасної України, становить суттєву перепону для нашої держави.

Досліджуючи інститут виборів та проблему його безпеки в Україні, стає очевидно: це питання постало актуальним, починаючи з парламентських та президентських виборів 2014 р. Вони відбувалися на фоні складної суспільно-політичної ситуації. Така ситуація ставила перед українським суспільством певні виклики та ризики, вимагала особливого підходу щодо організації та проведення виборів.

Водночас варто наголосити на певних відмінностях щодо питань безпеки під час президентських та парламентських виборів 2014 р. Ця проблема була більш актуальною для президентських виборів, ніж для парламентських. Це можна пояснити тим, що під час проведення виборів народних депутатів вже було більш-менш поділено території на ті, які контролювали українські військові, та на ті, які були під контролем терористичних угруповань та російської влади (після Мінських домовленостей ситуація на Донбасі на певний час стабілізувалася). Відповідно вибори до Парламенту були проведені лише на тих територіях, які контролювала українська влада. В цих виборчих округах була можливість організувати і провести вибори в більш-менш безпечних умовах для всіх учасників. На виборах президента сепаратистські рухи лише починали свою активізацію, сфери впливу не були чітко поділені, ситуація була доволі динамічною, що створювало багато безпекових проблем на Донбасі щодо організації і проведення виборів.

Реагуючи на виклики, які стояли перед владою щодо організації та проведення президентських виборів на Донбасі, законодавці здійснили спробу нейтралізувати безпекові загрози, внівши низку поправок до чинного виборчого законодавства:

- зменшення мінімального кількісного складу дільничних комісій з 12 осіб до 9 осіб. Такий крок, з одного боку, дозволив сформувати дільничні виборчі комісії, однак, з іншого – суттєво ускладнив організацію голосування та підрахунок голосів на великих і середніх виборчих дільницях;

- надання дозволу збільшувати у разі необхідності кількісний склад дільничних виборчих комісій до 18 осіб. Однак практичне втілення цієї норми є, на наш погляд, доволі сумнівне, враховуючи, як показала практика, відсутність кадрових резервів у кандидатів;

- надання можливості зміни місцезнаходження окружної виборчої комісії у винятковому випадку для забезпечення її належної роботи;

- спрощення процедури реалізації волевиявлення для учасників Антитерористичної операції шляхом тимчасової зміни місця голосування без зміни виборчої адреси;

- надання можливості оголошення кінцевих результатів президентських і парламентських виборів без врахування виборчих дільниць та округів, у яких голосування не відбулося;

- зобов'язання Центральної виборчої комісії у випадку неможливості передачі бюлетенів нижчестоящим виборчим комісіям погашати їх шляхом передачі на знищення до підприємства, яке здійснювало виготовлення бюлетенів;

- здійснення транспортування виборчих бюлетенів до вищестоящих виборчих комісій в супроводі працівників органів внутрішніх справ, а в разі необхідності – працівників Служби безпеки України;

- зобов'язання правоохоронним органам не пізніше, як за вісім днів до виборів, забезпечити цілодобову охорону приміщень окружних виборчих комісій та, у разі необхідності, за зверненням ЦВК, приміщень органів ведення Державного реєстру виборців.

Підсумовуючи, слід відзначити, що українське суспільство на сучасному етапі зіткнулося з новою для себе проблемою виборчого процесу – його безпекою. Під час президентських виборів 2014 р. завдяки оперативним змінам у виборчому законодавстві вдалося частково нейтралізувати загрози, спрямовані на зрив організації та проведення виборів. Однак очевидним є те, що без стабілізації та подальшого врегулювання конфлікту на Сході України ми не можемо говорити про можливість стовідсоткового забезпечення безпеки виборів. Однак важливість законодавчих механізмів нейтралізації безпекових загроз жодним чином не варто недооцінювати. Тому очевидним є перенесення наявних у чинному президентському виборчому законодавстві правових механізмів забезпечення безпеки виборів у чинне парламентське виборче законодавство, з його подальшим вдосконалення на основі акумуляції набутого вже практичного досвіду.

Гапон Н.П., д.філос.н., професор,
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЯК ЯК ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

За останні роки в Україні простежуються позитивні тенденції співробітництва Міністерства інформаційної політики України з недержавними організаціями та журналістами в протидії «гібридній війні». Ефективна протидія ворожим інформаційно-психологічним операціям є актуальною проблемою сьогодення. Адже впродовж тривалого часу в Україні йшло формування медіа-холдингів за прототипом російської моделі. Функціонування цих медіа-холдингів постійно призводило до політичної нестабільності й складало постійну загрозу національній безпеці. До 2004 року в Україні державна інформаційна сфера недостатньо впливала на сферу суспільної комунікації. В цей час російські бізнес-структури активно скуповували акції провідних українських телеканалів («Новий канал», «1+1» тощо). За останнє десятиріччя в Україні окреслилась концентрація та монополізація ЗМІ. Сформувалися потужні недержавні холдинги, які стали для фінансово-політичних угруповань інструментами політичного впливу. Сьогодні іноземні компанії контролюють більшу половину рекламного ринку в інформаційному просторі України. Водночас Всесвітня служба радіомовлення України здійснює трансляцію програм небагатьма іноземними мовами, що вказує на неадекватний обмін інформацією зі світом.

Суттєвою небезпекою сучасного інформаційно-комунікаційного розвитку є формування монополії на інформацію, знання. Виникає загроза, що прошарок людей, оволодівши

суспільно-значущими інформаційними ресурсами, віддаляється від інших, використовуючи дану інформацію для маніпуляції та легітимації власного політичного курсу. Так, дослідники П. Лазарсфельд і Р. Мертон розглядали масову комунікацію у контексті організованої нею соціальної дії і спровокованих масових смаків. Відомий соціолог М. Кастельс відмічав, що глобальні мережі інструментального обміну селективно підключають або відключають індивідів, групи, райони і навіть країни відповідно до їхньої значущості у досягненні власних цілей.

Недостатність передових інформаційних технологій у країні становить загрозу інформаційному простору країни. Зважаючи на кількість видань, не можна сказати, що Україна провадить значущу інформаційну політику у глобальному світі. У світовому інформаційному просторі «голос» України залишається кволим. Нескладно помітити, що інтерпретації подій в Україні належать або РФ, або західним «совтологам». Разом з тим у світі йде створення потужних комунікаційних медіа-систем, або глобальних систем масової комунікації, що відбудується завдяки концентрації й конгломерації систем масової комунікації.

Комунікація як складова національної безпеки країни має відповідати певним критеріям, що передбачає: боротьбу з небезпекою посилення тенденцій до поляризації і фрагментації суспільства, до використання можливостей контролювати громадян; боротьбу з новою дискримінацією, заснованою на обмеженні доступу до комп'ютерних мереж та пов'язаними з цим обмеженнями волі, політичних і соціальних можливостей громадян; свободу слова і зборів у віртуальному просторі (наприклад, в Інтернет); можливість брати участь в економічному житті з використанням комп'ютерних мереж як засобу виробництва; право на приватність: інформація не повинна циркулювати без дозволу й існує право на заборону доступу до інформації; право споживачів на захист від неправдивої інформації.

У сучасних умовах війни в Україні зростає роль і значення психологічних методів впливу глобалізованих ЗМІ (зокрема російських медіа-корпорацій) на перебіг політичних та економічних процесів. Поряд із значним інтересом до проблем захисту інформації, «хакерської війни», інших специфічних питань застосування новітніх інформаційних, зокрема комп'ютерних, технологій з метою завдання шкоди конкурентові, йде підвищення уваги до теорії спеціальних психологічних операцій та пропаганди. Соціально-психологічні технології почали активно проникати в практику паблік рилейшнз, пропаганди, комунікативістики. Сьогодні проти Української держави, яка захищає свою територіальну цілісність й проводить Антитерористичну операцію, задіяний потужний ресурс ведення психологічної війни – спотворення інформації, продукування брехні у соціальних інтернет-мережах. Завданням таких інформаційно-психологічних війн є формування установок міжнародної спільноти проти Української держави, демотивація українського населення, зневіра та послаблення згуртованості та ціннісних засад наших громадян. Завданням також може бути розповсюдження паніки серед громадян в регіонах, що є прилеглими до зони активних бойових дій, щоб дезорганізувати управління. Інформаційно-психологічні війни покликані спотворити смисли й створити сприятливий для супротивника міжнародний інформаційний фон, або сформувані суперечливість громадської думки, спрямованої на відмову від протилу і схвалення непродуктивних управлінських рішень. Прикметно, що чималий відсоток «життєвих історій» і «посилань на джерела» в коментарях у соціальних мережах є вигаданими. А понад половина інформаційних «вкидів» мають очевидні індикатори маніпулятивного впливу. Тут йдеться про специфічні патерни емоційного-почуттєвого «якоріння» слухача (читача), пастки стилістичного чи навіть орфографічного характеру у формулюванні повідомлень. Усі вони вказують на завдання маніпуляторів нав'язати певну бажану для маніпулятора думку або установку. Відтак чимала кількість інформації, яка поширюється у нашому інформаційному полі, має ознаки цілеспрямованої зовнішньої маніпуляції, є інформаційною зброєю, спрямованою проти Української держави.

Отже, інтерес до діяльності глобалістських систем інформації, зокрема Інтернету, обумовлений їхнім великим впливом на інформаційний простір держави. Саме тому існує нагальна необхідність психологічних досліджень спеціальних інформаційних операцій, які б слугували захисту інтересів нашої держави. В Україні є всі передумови для формування дієвої

наукової школи у цій галузі. Крім цього, у вищій військовій школі є необхідність посилити акценти на тематиці протидії психологічній війні, впроваджувати цю тематику у межах навчальних курсів з соціальних та гуманітарних наук. Звичайно, що потрібні ефективні рішення й на рівні державних інститутів, Міністерства інформаційної політики. Останніми роками в Україні починає досліджуватися питання технологій, продукуваних російськими медіа-корпораціями під час ведення проти нашої держави «гібридної війни». Протидія цим інформаційно-психологічним технологіям можлива через посилення суспільної комунікації в середині держави та завдяки проведенню реформ інформаційної галузі. Ця проблема – одна з важливих у контексті гарантування безпеки держави.

Герасименко Л.П., к.пед.н., доцент

Сабліна Е.А., к.пед.н.

Воєнно-дипломатична академія
імені Євгенія Березняка

КУЛЬТУРА ЯК ПОЗАМІЛІТАРНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У концепціях сучасного безпекового середовища існує декілька типологій загроз. Крім розподілу загроз на «традиційні» та «нетрадиційні», все частіше використовують такі характеристики, як «жорсткі і м'які», безпосередньо пов'язані з поняттями жорсткої та м'якої сили. Ці поняття до наукового обігу впровадив професор Гарвардського університету Джозеф Най наприкінці ХХ ст. Силою він називав здатність впливати на інших з метою досягнення бажаних результатів. Їх отримання примусом або за плату науковець визначав «жорсткою силою», а досягнення результатів привабливістю – «м'якою силою». В її системі виключно роль Дж. Най надавав культурі, яка безпосередньо чи опосередковано впливає на світову політику. Саме сфера культури у сучасному глобалізованому світі стає справжнім полем битви держав, що прагнуть утвердити свою гегемонію, і країн, які намагаються зберегти власний суверенітет. Як основний інструмент «м'якої сили» обирається привабливість моральних ідеалів та позитивних прикладів способу життя, сформованих відповідними культурами. «Привабливі спосіб життя і культура є не менш корисними елементами політичного інструментарію держави, ніж майстерна дипломатія, фінансова міць і навіть важкі авіаносці» (П. Кеннеді).

В Україні визначення ролі національної культури в системі державотворення поступово стає актуальною темою багатьох наукових дискусій навіть з погляду вибору зовнішньої політики України. Аксиомою визнається теза, що всі країни мають власні національні інтереси, серед яких важливішими є національна безпека, збереження державної незалежності та зростання економіки. Разом з тим усе частіше лунають твердження, що серед чинників захисту національних інтересів країни важлива (а іноді й домінуюча) роль належить культурі. На жаль, ці твердження мають, скоріше, декларативний характер, тому що роль культури в системі міжнародних відносин і національної безпеки ґрунтовно не досліджувалась. Існують лише поодинокі спроби визначити актуальність цієї проблеми (М.В. Попович).

Сучасна практика міжнародних відносин обумовлює висновок, що ні політична, ні економічна, ні лінгвістична теорії не проявили себе в ролі консолідуючих чинників. Більш результативною має стати культурна сфера як фактор, що об'єднує. Шкода, що це скоріше не висновок, а урок, отриманий українським народом за більше ніж двадцятирічний період нівелювання українською владою проблем розвитку національної культури, які ставали об'єктом уваги за остаточним принципом.

Така ситуація різко контрастує з потужною діяльністю інших держав, зокрема сусідньої країни-агресора, яка не відмовляється від імперських амбіцій. Її президент наполягає на ефективному використанні інструментаріїв «м'якої сили», закликає агентів впливу спрямовувати просування інтересів шляхом переконань та формуванням симпатій до Росії, базуючись на її досягненнях не тільки в матеріальній сфері, але і духовній, культурі. До

когорти так званих агентів впливу віднесені «моральні авторитети» – тобто особистості з дипломатичної, наукової, освітньої, культурної сфер, мистецтва, шоу-бізнеса, яких знають і поважають, до оцінок яких прислуховуються. Саме їм адресоване завдання Путіна по активному створенню та поширенню позитивного іміджу країни, посилення інформаційної підтримки російської зовнішньої політики, зробити російську мову і культуру потужними факторами ідейного впливу Росії у світі. Кремль ставить вимогу збільшити культурну присутність Росії у світі, зокрема в країнах, де частина населення говорить російською або розуміє російську мову. В контексті російської геостратегії відносно України остання має увійти до інформаційного формування на пострадянському просторі під домінуванням Росії. Реальні дії Росії засвідчують реалізацію таких планів.

До окупації Криму ґрунтовно готувалися не тільки путінські військові, а й численні проросійські організації півострова. І поки в Москві переслідують працівників єдиної української бібліотеки, агенти впливу «русского мира» досі спокійно діють у різних регіонах України. Під назвою «Російський центр науки та культури» у Києві діє представництво «Россотрудничества». І хоча назву з брами зачистили, масові заходи проводились майже щодня – концерти, вистави, лекції священників Московського патріархату тощо.

Оминаючи перелік значної кількості проєктів, упроваджених Росією для поширення і досягнення власних інтересів, акцентуємо увагу на використанні культурологічних аспектів діяльності багатьох держав, спрямованих на захист національної безпеки. В Україні соціально-культурна та інформаційна складові поступово усвідомлюються як важливі елементи національної безпеки, ефективні чинники формування позитивного іміджу нашої держави. Їх активному поширенню заважає обмеженість матеріальних і людських ресурсів. Замість системних цілеспрямованих проєктів зовнішня політика країни мусить обмежуватися короткотерміновими ситуативними акціями. Сьогодні Україні вкрай необхідна національна стратегія культурно-інформаційного розвитку, спрямована на духовне єднання суспільства, поширення привабливого іміджу країни, що позитивно позначиться на сфері національної безпеки. Саме таку позицію висловив Президент України на церемонії вручення Шевченківської премії: «Культура є цінністю, тією основою, на якій можлива консолідація суспільства. Нам необхідно використовувати потенціал культури і для реалізації реформ, і для протистояння російському агресору, і для реінтеграції окупованих зараз територій в український гуманітарний простір».

Голик М.М., к.і.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОГО ДУХУ ВІЙСЬКА І ЗАПОРУКА СТАБІЛЬНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах все глибше потрібне усвідомлення громадськістю, державними органами важливості оптимізації різноманітних аспектів соціального, економічного розвитку, проблем національної безпеки. Воно стає завданням першочергової ваги у здійсненні нової політики країни. Формування морального духу нації є одним з важливих шляхів до продуктивної соціальної роботи в будь-якій державі, а формування морального духу війська – запорука стабільності та безпеки держави. В наш час всі розуміють важливість армії та інших силових структур, тому відбувається переоцінка їх сутності та значення в житті суспільства. Морально-психологічне забезпечення (МПЗ) у військових формуваннях України — це система заходів, спрямованих на формування й підтримання високого морального духу армії, морально-психологічного стану й дисципліни особового складу, військового правопорядку, згуртування військових колективів і протидії інформаційно-психологічному впливу противника. Волонтерство в Збройних Силах та інших силових структурах України стало невід’ємною складовою морально-психологічного забезпечення діяльності військово-службовців в зоні АТО та в силових відомствах зокрема.

Однак у сучасних умовах ведення неоголошеної війни важливим є аналіз протиріч, перспектив і тенденцій розвитку волонтерства та його вплив на морально-психологічні потреби військовослужбовців Збройних Сил України, а, отже, і на систему національної безпеки держави. Війна – це соціальне явище. Вона породжена людським суспільством та існує з незапам'ятних первісних часів аж до сучасності; еволюціонує разом з розвитком суспільства, набуваючи нових форм. Але суть війни в основному залишається колишньою. На жаль, на сьогоднішній день територію нашої країни також охопили бойові дії. На Сході України активно борються за цілісність і недоторканність держави наші воїни. Досвід майже двох років показав, що основною проблемою військовослужбовців у бойових діях є не лише недостатня кількість озброєння та військової техніки, а і потреба морально-психологічної підтримки. І чи не найпершими людьми, які приходять безкорисливо на допомогу щодо здійснення морально-психологічного забезпечення, є волонтери. Тож якщо пов'язувати взаємодію МПЗ із волонтерством, то очевидно, що волонтери – стають його невід'ємною частиною. Визначивши поняття МПЗ, необхідно вказати його складові, а саме: інформаційно-пропагандистське забезпечення, психологічне забезпечення, військово-соціальна робота, культурно-виховна робота, інформаційно-психологічна протидія. Із цього виходить, що волонтери самостійно чи цілими організаціями активно працюють за всіма складовими МПЗ. Якщо говорити про кожен із них, то можна навести такі приклади: волонтери постачають у зону АТО газети, журнали, книжки та навіть цілі бібліотеки, дуже часто у новинах показують, як волонтери-психологи виїжджають у зону АТО для здійснення допомоги військовим у психологічному забезпеченні, психологи-волонтери допомагають коштами у створенні пунктів психологічної допомоги воїнам в тилу (психологічна реабілітація). Вони беруть найактивнішу участь у військово-соціальній роботі, адже постійно опікуються соціальними проблемами військовослужбовців, звертаються до органів місцевого самоврядування щодо їх вирішення. Заходи культурно-просвітницької роботи – це і концерти, які влаштовують чи забезпечують волонтери, тематичні вечори в зоні АТО, в шпиталях, у військових частинах і багато інших подібних заходів. Усі ці заходи частіше за все спонсорують або організують волонтери чи волонтерські організації. На прикладі АТО можна стверджувати, що підрозділи інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) України працюють не в повному обсязі, проте волонтери часто постачають війська корисною інформацією (листівки, преса, книги), засобами інформаційного впливу та протидії ворогу (телевізори, теле-, радіоприймачі, комп'ютери та ін.).

Антигероїстична операція, яка триває в Україні вже близько двох років, відбувається у складних військово-політичних та економічних умовах. Держава вимушена витратити величезні ресурси для підтримання боєздатності силових структур та стримування негативних економічних тенденцій. Стало очевидним, що успішне ведення бойових дій на Сході України потребує не лише всебічного, своєчасного забезпечення українських військових формувань, підтримки з боку західних країн, але й широкого вітчизняного громадського волонтерського руху. Українські патріоти з самого початку розгорнули масштабну цілеспрямовану допомогу українським воїнам: збір грошей, продуктів харчування, одягу, ліків, засобів захисту та технічного обладнання тощо. Цей рух з часом набув більшої організованості та цілеспрямованості та зосередився саме в площині національної безпеки держави. У 2014–2015 роках, волонтерський рух в Україні за масштабом поширення став показовим проявом громадської самоорганізації. За умов розбалансування системи державного управління, браку ресурсних можливостей та зовнішньої агресії волонтерські організації виконують функції держави із забезпечення силових структур та постраждалих громадян в ході збройного протистояння. Вирішальну роль у цьому процесі відіграє патріотичний підйом в українському суспільстві, що привело до появи безпрецедентної кількості волонтерів й жертводавців.

Прийняття системного законодавства, спрямованого на врегулювання благодійної та волонтерської діяльності, безумовно, створює умови для розвитку якісно нового рівня цієї діяльності та взаємодії волонтерів з органами державної влади та військових частин з метою покращення морально-психологічного стану військ та зміцнення обороноздатності держави як головного фактора національної безпеки.

Отже, підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що на сьогодні в Україні існує низка волонтерських рухів та об'єднань, що зарекомендували себе як дієві й ефективні групи самоорганізації, які мають серйозний вплив, здатні віднайти будь-які потрібні ресурси та вирішити проблеми будь-якої складності. Тому необхідно про них пам'ятати, налагоджувати із ними зв'язок з метою покращення патріотичного виховання молоді та дієвого впливу на морально-психологічний стан наших воїнів – захисників України.

Горбань В.Б., к.е.н.
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності

ГЕНЕЗИС ОСНОВНИХ ЗАГРОЗ ЕНЕРГЕТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

У сучасному світі відбуваються кардинальні зміни, зумовлені стрімкою глобалізацією економіки, загостренням політичних, соціально-економічних, етнокультурних та релігійних суперечностей між країнами, що, своєю чергою, актуалізує питання міжнародної безпеки. Все більшого значення набувають економічні та інформаційні аспекти безпеки, адже саме вони можуть стати причинно-наслідковими чинниками дестабілізації народного господарства.

Сучасне бачення концепції безпеки ставить на меті інтенсифікацію процесів попередження та ліквідації зовнішніх і внутрішніх загроз стабільності суспільно-економічної сфери країн в умовах вичерпності та підвищення вартості паливно-енергетичних ресурсів, підвищуючи у цьому контексті значимість енергетичної безпеки. Будучи визначальним елементом національної безпеки країни, енергетична безпека трактується як здатність держави забезпечити раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів через оптимальну диверсифікацію джерел їх постачання з метою гарантування належного рівня добробуту населення та ефективного функціонування національної економіки в умовах звичайного, надзвичайного та/чи воєнного станів.

Особливої актуальності досліджувана проблематика набуває в сьогочасних умовах для України, адже тривалі воєнні дії на Сході країни та анексія Автономної Республіки Крим призвели до втрати частини енергетичних активів держави, що значною мірою вплинуло на обсяги власного виробництва паливно-енергетичних ресурсів, а, отже, і на забезпечення стабільного функціонування енергетичного сектора країни.

Визначальний вплив на рівень енергетичної безпеки держави має низький показник енергоефективності. В той же час валовий внутрішній продукт України залишається одним із найбільших енергоємних у світі при значному потенціалі щодо скорочення обсягу енергоспоживання та енергозбереження. Така ситуація більшою мірою обумовлена недосконалою енергетичною політикою у державі, а отже, її вирішення потребує не лише впровадження заходів щодо енергозбереження та енергоефективності, але й дієвих управлінських рішень.

Основними загрозами для енергетичної безпеки України, окрім нерационального використання паливно-енергетичних ресурсів, а також надмірної енергоємності валового внутрішнього продукту за паритетом купівельної спроможності, є: значна політизація енергетичної сфери; високий рівень зношеності основних виробничих фондів енергетичної галузі; відставання у розвитку сировинної бази видобувних галузей паливно-енергетичного комплексу; недосконалість політики держави в енергетичній галузі; недостатній рівень інвестицій у розвиток галузей паливно-енергетичного комплексу та впровадження енергоефективних проектів із задіянням відновлюваних джерел енергії; недосконалість інформаційно-правового забезпечення функціонування та розвитку паливно-енергетичного комплексу у ринкових умовах тощо.

У сучасних умовах, зважаючи на нерівномірність розповсюдження покладів корисних копалин та вугілля, зосередження основної частини їх запасів в політично нестабільних регіонах України й зонах воєнного конфлікту з Російською Федерацією, а також беручи до уваги постійні загрози терористичних актів на енергетичні об'єкти держави, зволікання української влади з реформами у паливно-енергетичному секторі, може призвести до незворотних втрат, здатних повністю дестабілізувати економіку держави. Окрім того,

нездатність паливно-енергетичного комплексу повною мірою задовольнити потреби галузей національного господарства і населення країни в енергоресурсах, нарощення боргових зобов'язань за спожиті енергоносії через постійний стрімкий ріст цін можуть зумовити соціальну нестабільність в Україні.

Енергетична уразливість стала визначальним фактором зниження рівня національної безпеки України. Проте, незважаючи на вищезазначене, Україна має можливість досягнути високого рівня енергетичної безпеки. Для цього необхідно здійснювати системні та скоординовані дії на всіх рівнях влади (державному, регіональному, місцевому) в рамках виваженої державної енергетичної політики шляхом проведення енергозберігаючих заходів із задіюванням відновлюваних джерел енергії.

Важливим інструментом для всебічного оцінювання рівня енергетичної безпеки країни може слугувати часовий аналіз динамічних рядів даних енергетичних балансів країни та побудова на його базі відповідних прогностичних моделей з метою визначення подальших дієвих кроків щодо вирішення означеної вище проблематики енергетичного сектора України. Крім цього, такий підхід дозволить на основі аналізу статистичних даних визначити поточну ситуацію, що склалася в паливно-енергетичному комплексі держави, а відповідно, і можливість досягнення основних цілей забезпечення енергетичної безпеки держави. Пріоритетними в цьому контексті вбачаються наступні цілі:

- досягнення прийнятного рівня енергоємності валового внутрішнього продукту та підвищення конкурентоспроможності товарів вітчизняного виробництва на міжнародних ринках шляхом зменшення питомої ваги енергетичної складової їх вартості;
- забезпечення дієвого захисту соціально-незахищених верств населення щодо постійного росту комунальних тарифів на енергоносії з метою зменшення рівня соціальної напруги в суспільстві;
- зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище, що виникає на етапах виробництва, транспортування та споживання паливно-енергетичних ресурсів;
- забезпечення сталого та ефективного функціонування паливно-енергетичного сектора України.

Grata P., prof. UR dr. hab.
Uniwersytet Rzeszowski

BEZPIECZEŃSTWO SOCJALNE W POLITYCE PAŃSTWA POLSKIEGO W LATACH 1918–1939

Bezpieczeństwo socjalne stanowi współcześnie niezwykle istotny składnik pojęcia bezpieczeństwa. Jest ono rozumiane jako stan wolności od zagrożeń, których skutkiem byłby brak lub niedostatek środków utrzymania. Do zagrożeń tych zalicza się te zdarzenia, które uznawane są za typowe ryzyka socjalne, czyli przede wszystkim choroba, wypadek przy pracy, choroba zawodowa, niepełnosprawność, starość, utrata pracy, macierzyństwo, czy wreszcie śmierć żywiciela rodziny. W związku z tak definiowanym pojęciem bezpieczeństwa socjalnego jego zapewnienie wiąże się ściśle z kategorią zabezpieczenia społecznego, którego celem jest właśnie zmniejszanie i kompensowanie następstw wymienionych ryzyk socjalnych.

Proces nabierania przez bezpieczeństwo socjalnego znaczenia w systemie bezpieczeństwa państwa był długotrwały i rozciągnięty w czasie, a tak bardzo współcześnie eksponowane miejsce zajęło ono w krajach rozwiniętych dopiero wraz z budową po II wojnie światowej *welfare state*. Mimo tego, warto przyjrzeć się sposobowi w jaki bezpieczeństwo socjalne było traktowane na mniej jeszcze zaawansowanym etapie rozwoju polityki społecznej, czyli w okresie dwudziestolecia międzywojennego, a przedmiotem analizy jest Druga Rzeczpospolita, a więc państwo powstające po ponadstuletniej niewoli.

Podstawowym celem polskiej polityki społecznej było dążenie do objęcia odpowiednim zabezpieczeniem grup społecznych, które na tym etapie rozwoju aktywności socjalnej państwa takie gwarancje z reguły w Europie posiadały. Byli to zatem przede wszystkim robotnicy oraz pracownicy

najemni. W latach trzydziestych nastąpiła pewna reorientacja założeń polityki społecznej państwa, a jej ważnym elementem stało się dostrzeżenie znaczenia upowszechnienia ochrony zdrowia, które zostało wtedy połączone z kwestiami obronności i zdolności mobilizacyjnych przechodząc w ten sposób wprost do ówczesnie rozumianej kategorii bezpieczeństwa państwa.

Gwarancje prawne bezpieczeństwa socjalnego budowano praktycznie przez cały okres międzywojenny. W sferze ubezpieczeń społecznych jedynie sprawa ubezpieczenia od choroby rozwiązana została w sposób niezwłoczny, w przypadku kolejnych elementów zabezpieczenia społecznego trwało to aż do czasu uchwalenia w 1933 roku tzw. ustawy scaleniowej. W 1927 r. wszechstronnym ubezpieczeniem objęto pracowników umysłowych, w 1923 ujednolicono zasady uprawnień emerytalnych pracowników państwowych i zawodowych wojskowych, jeszcze w roku 1921 zabezpieczeniem społecznym objęto zasłużonych w walce o niepodległość inwalidów wojennych. Szybko udało się wykreować podstawowe akty prawne regulujące kwestie opieki społecznej oraz niezwiązanej z systemem ubezpieczeniowym ochrony zdrowia, jednak przyjęte regulacje były mało konkretne, a systemem krokiem do zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego obywateli stać się miała dopiero ustawa o publicznej służbie zdrowia z czerwca 1939 roku.

Zakres asekurowanych ryzyk socjalnych był szeroki. W ramach systemu ubezpieczeń społecznych były to ryzyka związane z chorobą i macierzyństwem, wypadkami przy pracy i chorobami zawodowymi, a także starością, inwalidztwem i śmiercią. W 1924 roku wprowadzono ubezpieczenie od bezrobocia. Mniej bezwarunkowa były gwarancje w kontekście choroby oraz niedostaku środków materialnych osób nieubezpieczonych. Katalog sytuacji, w których państwo bądź samorządy miały zabezpieczać obywatela był wprawdzie niezwykle rozbudowany, praktyka jednak zawsze zależała od realnych możliwości wykonywania ogólnych z założeń przepisów przez odpowiednie władze.

Z zagadnieniem bezpieczeństwa socjalnego i asekuracji ryzyk życiowych ściśle związana jest kwestia kompensaty utraconych w ich wyniku dochodów. Stopień zastąpienia był w Polsce niezwykle zróżnicowany. W przypadku starości świadczenia dla robotników sięgać mogły maksymalnie 80% ich wcześniejszych wynagrodzeń, natomiast pracownicy umysłowi oraz emeryci państwowi mogli liczyć na stuprocentową nawet rekompensatę. Świadczenia pieniężne z tytułu ubezpieczenia chorobowego wynosiły zgodnie z ustawą z 1920 roku 60% wynagrodzenia, później zmniejszono je do 50%. Renta wypadkowa mogła wynieść maksymalnie, przy stuprocentowej niezdolności do pracy, 2/3 wcześniejszych zarobków.

Zakres podmiotowy korzystających z poszczególnych elementów zabezpieczenia społecznego nie był szeroki. Mające w założeniu w największym stopniu stanowić o bezpieczeństwie socjalnym obywateli ubezpieczenia obejmowały zaledwie nieco ponad dwa miliony obywateli, a wraz z członkami ich rodzin było to około 4,5 mln mieszkańców kraju. Łącznie z zabezpieczonymi z tytułu zatrudnienia na rzecz państwa, samorządów oraz z tytułu inwalidztwa wojennego zakres podmiotowy objętych zabezpieczeniem społecznym oscylował wokół nieco ponad 5 mln obywateli, co stanowiło zaledwie kilkanaście procent populacji.

Niedobory w zakresie zabezpieczenia społecznego widoczne były zwłaszcza w ochronie zdrowia. Opieka zdrowotna dostępna była w II połowie lat trzydziestych dla ok. 7,5 mln obywateli państwa, czyli niespełna 1/4 mieszkańców. Niewystarczający w stosunku do potrzeb był również zakres podmiotowy opieki społecznej, chociaż w niektórych aspektach opieki otwartej obejmowała ona już zbiorowości liczone w setkach tysięcy dorosłych i dzieci. Z pełnej opieki zakładowej korzystało około 40–50 tys. dzieci oraz 20–25 tys. dorosłych, w II połowie lat trzydziestych 10 tys. dzieci znalazło opiekę w rodzinach zastępczych.

Podsumowując analizę próby kreowania bezpieczeństwa socjalnego w polityce Drugiej Rzeczypospolitej zwrócić należy uwagę, że kategoria bezpieczeństwa socjalnego była w polityce państwa bezsprzecznie obecna, jednak jej zakres podmiotowy, jak i w niektórych sferach przedmiotowy pozostawał w stosunku do istniejących potrzeb zdecydowanie niewystarczający. Poziom zapewnianego przez dostępny system asekuracji bezpieczeństwa socjalnego był zatem raczej skromny, a najbardziej charakterystyczną jego cechą i zarazem największą wadą pozostawał wybiórczy charakter oferowanego obywatelom zabezpieczenia społecznego.

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА РОСІЙСЬКИХ «ГІБРИДНИХ ВІЙН»

Утілюючи в життя імперські плани з відновлення своєї ролі як великої світової держави, Російська Федерація з метою не допустити європейської інтеграції України розв'язала проти останньої «гібридну війну». Комбінації інформаційно-психологічного, економічного та військового протидорства використовувались і раніше. Але гібридність сучасного конфлікту в тому, що питома вага факторів принципово інша. Набагато потужнішою також є використання засобів та особливостей інформаційного суспільства. Російські «гібридні війни» не обмежились Україною і ведуться нині проти Європейського Союзу, при цьому операції немілітарного впливу здійснюються, передусім, у формі спеціальних інформаційних операцій.

Доктринальні документи Російської Федерації не містять терміну «гібридна війна». Російська військово-теоретична думка заперечує власні розробки та використання теорії «гібридної війни», як, зрештою, і військово-політичне керівництво Російської Федерації заперечувало факти воєнного втручання збройних сил у Криму та на Сході України. Однак реалії свідчать про інше.

Сучасний військовий конфлікт згідно з новою Воєнною доктриною Російської Федерації є «комплексним застосуванням військової сили, політичних, економічних, інформаційних та інших заходів невоєнного характеру, що реалізуються разом із широким використанням протестного потенціалу населення і сил спеціальних операцій». Інформаційне протидорство визначається як наскрізна діяльність на всіх етапах конфлікту.

Інформаційний складник займає центральне місце серед чинників досягнення ефективності при веденні «гібридної війни». Безперечно, до війни такого типу Росія готувалась давно. Власне, Україна стала полем бою для розгортання гібридних дій. В українському випадку маємо справу не просто з ворожою пропагандою, а з тим, що фахівці-інформаційники слушно характеризують як «війну смислів/снів» (початок якої можна умовно віднести до 2006–2007 рр.). Для ретрансляції цих смислів задіяно всю множину каналів донесення інформації. Основним структурним елементом у цій війні стають симулякри – образи того, чого в реальності не існує. Прикладами таких симулякрів є: «фашисти в Києві», «звірства каральних батальйонів», «розп'яті хлопчики», використання Україною заборонених озброєнь. Стратегічна мета експлуатації цих симулякрів – замінити об'єктивні уявлення цільових груп про характер конфлікту тими «інформаційними фантомами», які потрібні агресору.

Відповідно, чи не перше, що зробили різноманітні «ополченці» та «зелені чоловічки» на окупованих територіях, – це відключили українські телеканали і масово включили російські. Формування єдиного й повністю контрольованого інформаційного простору – очевидна стратегія розгортання інформаційного складника конфлікту з боку агресора.

Важливо відзначити, що Російська Федерація розгорнула один із фронтів «гібридної війни» і проти громадян своєї держави, формуючи там модель поведінки, яка багато в чому відповідає меседжам федеральної преси. Небажання значної кількості громадян Росії подивитися на речі під іншим кутом зумовлене і страхом виникнення когнітивного дисонансу між дійсністю, формованою російськими ЗМІ, та реальними подіями.

Це один важливий інформаційний фронт – зовнішній. Масштаби діяльності «фондів», «культурних товариств», «аналітичних центрів» і просто «експертів» проросійської спрямованості в Європі, а також діяльність каналу RT справді значні. Навіть тут загальна концепція «гібридної війни» «по-російськи» дається взнаки: частину таких експертів просто вигадують, а від їх імені публікують необхідні коментарі та висновки.

Важливим трансграничним простором ведення інформаційного протидорства стала мережа Інтернет. Різноманітні реальні й удавані «активісти», «кіберпартизани», «кіберополчення», а також спеціальні підрозділи різних безпекових відомств для ведення

протистоянь у кіберпросторі – всі вони стають важливим елементом кібератак, а також ведення спеціальних психологічних операцій у соціальних мережах та в мережі Інтернет загалом. Однак повністю завоювати інформаційний простір Росії не вдалося, – чимало пропагандистських заяв із боку російського телебачення з української тематики швидко спростовували самі інтернет-користувачі, які дедалі частіше стають «рядовими інформаційних воєн».

Висновки. Протистояти Росії в «гібридній війні» буде важко. Противник до ведення інформаційної війни проти України задіяв значні ресурси, готувався до цього протистояння роками. Однак ми мусимо навчитися відповідним чином протидіяти викликам «гібридної війни». Більш цілісною має стати реакція і на інформаційну агресію.

Гуляк О.В., к.ю.н.
Військова академія (м. Одеса)

ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОШЕНЬ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Застосування Збройних Сил України в умовах надзвичайних ситуацій є актуальним питанням сьогодення, яке є сферою зацікавленості правозахисних організацій і перейшло в розряд пріоритетних як для всього світового співтовариства, так і для України безпосередньо.

Це підтверджується тими подіями, що виникли з кінця лютого 2014 року у нашій державі й пов'язані із зовнішньою збройною агресією стосовно України в порушення міжнародних угод та норм національного законодавства. Такі обставини ускладнюють політичну та соціально-економічну ситуацію в державі, що веде до гуманітарної катастрофи, великої кількості людських жертв, зокрема й цивільного населення, порушення діяльності системи інфраструктури, знищення матеріальних об'єктів різних форм власності, що зумовило велику кількість біженців і переселенців із зазначених територій.

Жодна країна світу, незалежно від рівня свого економічного розвитку, не застрахована від виникнення надзвичайних ситуацій, які характеризуються несподіваністю, швидкоплинністю, непередбачуваністю, переходом державних органів до специфіки управління й особливих методів регулювання суспільних відносин у всіх галузях життя, підвищеною небезпекою для належного функціонування держави та життя і здоров'я її громадян.

Сучасна теорія і практика висунули основні вимоги, які є обов'язковими у режимі надзвичайного стану серед яких умовно можна виділити три сфери:

регулювання збройних конфліктів неміжнародного характеру, які можуть бути підставою для введення надзвичайного стану;

принципи надзвичайного стану, які містяться у Міжнародному пакті «Про громадянські і політичні права», що мають обов'язковий характер для національного законодавства держав учасників цього Пакту;

діяльність уповноважених міжнародних організацій з контролю за застосуванням законодавства щодо надзвичайного стану, вирішення спорів, які виникають в зв'язку з цим, тлумачення зазначених вище принципів (Комітет з прав людини, Європейська комісія з прав людини, Європейський суд з прав людини).

Надзвичайний стан вводиться з метою усунення загрози надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня та якнайшвидшої ліквідації особливо тяжких наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізації обстановки, відновлення правопорядку, конституційних прав і свобод громадян, створення умов для нормального функціонування органів державної влади.

З метою недопущення зловживання дискреційними повноваженнями в багатьох державах світу передбачається ускладнена процедура введення надзвичайного адміністративно-правового режиму, наприклад, коли акт введення надзвичайного стану затверджується парламентом. На це твердження вказує і практика розбудови інституту надзвичайних адміністративно-правових режимів у законодавстві держав світу. Мається на увазі загроза

агресії чи воєнні дії, загроза незалежності, територіальної цілісності, державним інститутам, економічній стабільності, громадському порядку та безпеці взагалі. В окремих державах підставою введення надзвичайного адміністративно-правового режиму є положення, що пов'язані та впливають із міжнародних зобов'язань.

Аналіз закордонного досвіду дозволяє більш чітко уявити світовий рівень розвитку національного законодавства, що регулює адміністративно-правові відношення в умовах надзвичайних ситуацій, а також впроваджувати цей досвід у практику застосування механізму правового регулювання цієї проблеми в Україні. В країнах світу збройні сили залучаються до ліквідації техногенних аварій і природних лих лише в крайньому випадку, в разі нестачі ресурсів регіональної влади та інших відомств, тоді як в Україні присутність військових в умовах надзвичайних ситуацій – давня стійка традиція, яка продовжує існувати всупереч чинному законодавству України.

Багато корисного в законодавстві України впроваджено з досвіду Міжнародного та іноземного права, проте має і власні національні особливості, які не характерні для інших держав. В зв'язку з цим нормативно-правова база режиму надзвичайного стану України потребує подальшого дослідження та вдосконалення. На особливу увагу заслуговує дослідження правового режиму надзвичайного стану, що вводиться через виникнення надзвичайних ситуацій соціально-політичного характеру.

Задерієнко С.І., к.військ.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ГАЗОВИЙ ВОЛОНТАРИЗМ РОСІЇ ЯК ЗАГРОЗА ЕНЕРГОБЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ ТА ЄС

Згідно з даними Міжнародної енергетичної асоціації (IEA) обсяги споживання газу в Європі та світі в найближчому десятилітті суттєво зростуть. Зокрема, ця тенденція на європейському просторі супроводжується відмовою Німеччини від використання ядерної енергетики, скороченням споживання Європою вугілля та створенням газових електростанцій з метою зменшення викидів в атмосферу CO₂ в рамках європейської екологічної політики. Враховуючи вищесказане, можна спрогнозувати зростання імпорту до Європи додаткових обсягів газу, у тому числі і з Росії.

Залежність України від російського ринку газу на даний час істотно знизилася, оскільки наша держава упродовж останніх двох років знайшла європейських постачальників і скоротила споживання газу на 20% шляхом реформування енергетичного сектора. Прес-служба української компанії «Нафтогаз» періодично повідомляє, що і надалі планує приймати російський газ лише для транзиту, тому що Росія залишається поки що головним постачальником газу в ЄС, але і в Європі вона втрачає статус монополіста. Цьому сприяє відкриття в Литві терміналу скрапленого природного газу (СПГ), який дозволяє країні купувати газ в США, де він коштує вполовину дешевше, ніж у Європі.

Поява американського блакитного палива суттєво впливає на ціноутворення на європейському ринку. Завдяки СПГ-терміналам і збільшенню поставок з Норвегії та Північної Африки, а також зростанню недовіри до Газпрому Євросоюз тепер у значно безпечнішому становищі в питанні енергозабезпечення, ніж це було два роки тому. До того ж російська компанія Газпром тимчасово припинила маніпулювати цінами, щоб не втратити свою частку на європейському ринку, оскільки 52% доходів вона отримує саме в Європі. Але немає гарантій того, що газовий волонтаризм Росії не проявиться з новою силою.

Для запобігання енергетичному тиску з боку Москви з початком минулого року в Європі почали й активно продовжують обговорювати перспективи створення Енергетичного Союзу. Зокрема, Президент Європейської ради Дональд Туск запропонував встановити єдину ціну на газ, що надходить з Росії. За його думкою, запровадження єдиної вартості дало б можливість запобігти маніпуляціям Росії в питанні ціноутворення для європейських країн, які більш ніж на 80% залежать від газових поставок саме з Російської Федерації. Тоді запропонована

Туском ідея не знайшла схвального відгуку, оскільки майже усі західні країни Європи мали досить вигідні контракти з Росією.

Нещодавно проти політики Москви з'явилися два нових незаперечних докази, що можуть змусити Європейський Союз замислитися над пропозицією колишнього Прем'єр-міністра Польщі. Перший із них полягає в тому, що ситуація, яка склалася у результаті агресивної війни Росії проти України, показала європейським партнерам, що газ для Росії – це не тільки спосіб заробітку надприбутків, а й постійний інструмент політичного тиску. Суть другого доказу полягає в незадоволенні ЄС тим, що російський проект «Північний потік-2» підриває основи європейської солідарності.

Газпром марно добивається побудови нової газотранспортної системи «Північний потік-2», вартістю 10,7 мільярдів доларів. Причини побудови цього газогону суто політичні, оскільки Росія намагається виключити Україну з числа транзитерів російського газу до ЄС. Як неодноразово зазначалося, Європі не потрібна ця система, навіть якщо припустити, що Газпрому і вдасться втілити цей план, ціни на газ не зростуть оскільки вже є інші постачальники, отже, компанія може зазнати серйозних збитків.

У разі створення Енергетичного Союзу його першим завданням стане будівництво мережі газових інтерконекторів і терміналів, які сприятимуть появі справжнього ринку газу в Європі та дозвлять, у разі несприятливих відносин з Росією, постійно отримувати газ з інших джерел, щоб не допустити енергетичної катастрофи в будь-якій з країн Союзу. Це – головне питання енергетичної безпеки ЄС, що стосується економічних відносин окремих його членів із Російською Федерацією.

Яку роль у проєкті Енергетичного Союзу може зіграти Україна? На сьогодні Україна є найменш енергоефективною державою в Європі. Річне споживання газу на одну людину в декілька разів вище, ніж у країнах ЄС, через високу енергозатратність великих підприємств, особливо хімічної промисловості, та незадовільний стан житлово-комунального сектора. Однак, попри це, Україна може стати гарантом енергетичної безпеки Європи і водночас важливим учасником Енергетичного Союзу. Як відомо, підземні газосховища країни вмщують понад 30 млрд куб. м газу, при цьому внутрішній видобуток газу становить близько 20 млрд куб. м. Маючи такі об'єми сховища та будучи такою ж енергоефективною, як, наприклад, Німеччина чи Польща, держава цілком би задовольнила свій попит власним видобутком, і запровадивши незначний газовий імпорт.

Ще українські підземні газосховища можуть служити гарантом безперервних поставок газу до Європи. Для прикладу, сьогодні річне використання газу в Польщі становить близько 16 млрд куб. м, у разі зриву поставок з РФ Україна зможе майже упродовж двох років забезпечувати Польщу газом зі своїх сховищ. Такий стан справ повністю унеможливило використання Росією інструменту газового шантажу членів Енергетичного Союзу, незважаючи на їхнє географічне розташування. До того ж обсяг досліджених і оцінених обсягів сланцевого газу в Україні становить 1,2 трлн куб. метрів, що ставить Україну на четверте місце в Європі за обсягами резервів цього типу після Польщі, Франції та Норвегії.

Задля покращення своїх позицій члени Енергетичного Союзу повинні будуть якнайшвидше реалізувати існуючі проєкти з будівництва СПГ-терміналів та допомогти Україні розвинути її газовидобувну галузь, щоб поступово позбутись Російської Федерації, як ненадійного постачальника газу до ЄС.

Ільницька У.В., к.політ.н., доцент
Національний університет «Львівська політехніка»

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

У сучасному глобальному суспільстві, де відбувається динамічний розвиток інформаційних технологій, інформація є одним із найпотужніших ресурсів, і потенціал будь-якої держави визначається рівнем розвитку її інформаційної інфраструктури, обсягом інформаційних ресурсів, можливістю активно функціонувати у глобальному інформаційному

просторі. Євроінтеграційний вектор зовнішньої політики України передбачає активну розбудову інформаційного суспільства та формування національного інформаційного простору. Водночас перед нашою державою постає проблема ефективного забезпечення інформаційної безпеки, захист національного інформаційного простору, який зазнає суттєвих загроз.

Інформаційна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки держави. Згідно з законодавством України, поняття «інформаційна безпека» визначається як «стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається завдання шкоди через: неповноту, невчасність, обмеження, викривлення інформації; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване поширення, використання, порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації». Відповідно, інформаційна безпека держави – це стабільний стан захищеності держави, її національних інтересів від зовнішньої та внутрішньої інформаційної агресії, інформаційної експансії, інформаційного тероризму, комп'ютерного шпигунства, кіберзлочинів, кібервійн, інформаційно-психологічних війн, операцій, пропагандистсько-маніпулятивних негативних деструктивних впливів, незаконного втручання у державні інформаційні мережі; застосування сучасних інформаційних технологій, поширення в національному просторі дезінформації, а також спотвореної, викривленої, упередженої, суб'єктивної інформації.

Національний інформаційний простір України, на жаль, зазнає суттєвих загроз і небезпек, а інформаційний суверенітет держави потребує захисту і збереження. Загрози національній безпеці України в інформаційній сфері – це сукупність факторів, умов, чинників, технологій, методів та прийомів, які передбачають здійснення негативного інформаційного пропагандистсько-маніпулятивного впливу на свідомість (підсвідомість) та поведінку різних верств населення через нав'язування певних стереотипів, установок з метою порушення конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України.

Варто наголосити, що проблема захисту національного інформаційного простору від зовнішніх і внутрішніх загроз актуалізується в умовах російсько-українського конфлікту та інформаційної експансії Російської Федерації, коли забезпечення інформаційної безпеки стає чинником збереження національної ідентичності України та функціонування її як суверенної незалежної держави. Метою інформаційної експансії Російської Федерації є забезпечення домінування в українському медіа-просторі, контроль над інформаційними потоками. Для цього Кремль активно застосує технології інформаційно-психологічних операцій та війн, в основі яких – упереджене та тенденційне висвітлення фактів та явищ суспільно-політичного життя, викривлення, спотворення, перекошування інформації, маніпулятивний вплив на свідомість українських громадян, нав'язування ідеологічних стереотипів. Через російські пропагандистські інформаційно-психологічні кампанії, акції, медіа-заходи відбувається вплив не лише на суспільну свідомість громадян України, а й на світову громадськість. В результаті – послаблюється міжнародний імідж нашої держави, уповільнюються євроінтеграційні процеси.

Загрози інформаційній безпеці чітко визначені у «Доктрині інформаційної безпеки України» та інших нормативно-правових документах. Варто відзначити такі загрози інформаційній безпеці та інформаційному суверенітету України: дискредитація внутрішньої і зовнішньої політики нашої держави на світовій політичній арені; нівелювання авторитету окремих державних діячів та політичних лідерів; поширення серед різних верств українського населення ідей сепаратизму та ідей, що провокують протистояння, сутички й конфлікти на національному і релігійному ґрунті; посягання окремих суб'єктів світового політичного процесу на державний суверенітет, територіальну цілісність України, її економічний, науково-технічний, оборонний потенціал, а також на інформаційну інфраструктуру та інформаційні ресурси; комп'ютерна злочинність, комп'ютерне шпигунство, кібертероризм, кібервійни, технології яких спрямовані на сферу державної безпеки і оборони.

Причинами зростання загроз інформаційній безпеці України, дискредитації нашої держави у світовому медіа-просторі та здійснення проти України інформаційної експансії з боку Російської Федерації та інших суб'єктів міжнародних відносин є: 1) недосконалість та неефективність нормативно-правового забезпечення інформаційних відносин у межах

національного інформаційного простору України; 2) недостатній контроль з боку владних органів України за інформаційними потоками, що функціонують у національному та світовому медіа-просторі; 3) відсутність консolidованої діяльності владних інститутів щодо забезпечення інформаційної безпеки та захисту інформаційного суверенітету; 4) низький рівень розвитку інформаційної інфраструктури України; 5) нерозробленість ефективної інформаційно-комунікативної державної політики у сфері національної (та інформаційної) безпеки; 6) відсутність у світовому інформаційному просторі конкурентоспроможної національної медіа-продукції, яка б забезпечувала поширення об'єктивної, правдивої, актуальної, неупередженої інформації про події в Україні. Це призводить до того, що світова громадськість відчуває брак інформації або отримує її з джерел, які дезінформують, надають викривлену, спотворену, неповну інформацію щодо нашої держави, а українська аудиторія, у свою чергу, надає перевагу іноземній інформаційній продукції; 7) діяльність вітчизняних ЗМІ щодо систематичного, об'єктивного висвітлення фактів, подій та явищ, є недостатньою та позбавлена стратегічного планування.

Забезпечення інформаційної безпеки України в умовах дестабілізуючих негативних інформаційно-психологічних впливів, інформаційних протистоянь та експансіоністської агресивної інформаційної політики Російської Федерації потребує консolidації зусиль на усіх рівнях державної влади та громадянського суспільства. Зокрема для збереження суверенітету України та інформаційної безпеки держави пріоритетними завданнями владних інститутів мають стати: вдосконалення нормативно-правової бази для захисту її національного інформаційного простору; активна інтеграція України у світовий та європейський інформаційний простір, забезпечення участі нашої держави в процесах використання глобальних інформаційних мереж і систем, поширення вітчизняної інформаційної продукції у світовому медіа-просторі.

Kowalski K., dr.
Uniwersytet Łódzki

REKONWERSJA AMERYKAŃSKIEJ GOSPODARKI NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH DZIAŁAŃ ADMINISTRACJI USA W LATACH 1944–1950

II wojna światowa była najbardziej kosztownym konfliktem zbrojnym w historii Stanów Zjednoczonych. Wydatki związane z wojną wyniosły 341 mld USD. Ameryka wyszła z tego konfliktu zwycięsko zarówno na polu militarno-politycznym, ale także gospodarczym. Niebagatelny wpływ odegrał brak zniszczeń (poza Pearl Harbor, który jako część Hawajów nie wchodził w skład terytorium USA) na własnym terytorium (jakkolwiek jednak, unikając zniszczeń swojego terytorium, Ameryka poniosła najcięższe od czasów wojny secesyjnej straty w ludziach: 253 tys. zabitych, 670 tys. rannych, 114 tys. jeńców i 65 tys. zaginionych).

Amerykański boom gospodarczy rozpoczął się jeszcze przed przystąpieniem kraju do wojny w grudniu 1941 r., a sama II wojna światowa była początkiem wieloletniej prosperity. Dochód narodowy per capita wzrósł z 1230 dol. w 1939 r. do 2390 dol. w 1945 r. Dla porównania, w czasie wojny PNB Europy Zachodniej na jednego mieszkańca zmniejszył się o 20%. W rezultacie, przewaga, dzieląca gospodarkę USA od reszty państw powiększała się. Na Stany Zjednoczone przypadało ok. 1/3 globalnego produktu. Amerykański PKB z 1945 r. był wyższy od zsumowanego PKB Europy (wraz z ZSRR). Podobna dysproporcja zachodziła w przypadku rezerw złota. USA dysponowały 60% udziału w światowych rezerwach tego kruszcu a dodatkowo 66% produkcji ropy naftowej. W czasie, gdy gospodarki wielu krajów świata zmuszone były zmierzyć się z problemami niedoboru surowców strategicznych, przemysł amerykański zwiększał produkcję, znaczną część przeznaczając na eksport.

Dzięki sprzyjającej koniunkturze, produkcja przemysłowa USA (głównie zbrojeniowa, stanowiąca w 1944 r. 46% dochodu narodowego) wzrosła w latach 1939–1947 o 70% i pod koniec lat 40. stanowiła połowę światowej produkcji przemysłowej. M.in. dzięki temu rósł wolumen produkcji światowej – w 1947 r. przewyższał poziom z 1939 r. o 42%. Przypadek USA decydował

zaś o bardzo nierównomiernym rozkładzie tego spektakularnego przyrostu. Dodać należy, że największe wykorzystanie mocy amerykańskiej gospodarki przypadło na rok 1944, kiedy to wskaźnik produkcji przemysłowej przewyższał średni poziom z lat 1935–1939 średnio o 135%.

Po zakończeniu działań wojennych nieuniknionym problemem musiało się stać wygaszanie zamówień ze strony rodzimego sektora zbrojeniowego, co oznaczało spadek zapotrzebowania na siłę roboczą. W 1944 r. przemysł zbrojeniowy dawał pracę dla 22% Amerykanów, w samych siłach zbrojnych kolejnym 18% (dla porównania w przypadku Wielkiej Brytanii udziały te były jeszcze większe i wynosiły odpowiednio: 33% i 22%). W Waszyngtonie zdawano sobie z tego sprawę, mając w pamięci nie najlepsze doświadczenia po zakończeniu Wielkiej Wojny. Jeszcze w maju 1945 r. przewidywano, że rok później bez pracy będzie 6 mln ludzi, a w kolejnym roku liczba ta wzrośnie o kolejny milion. Z tego m.in. powodu Harry Truman przedstawił we wrześniu 1945 r. 21-punktowy program socjalny, w którym przewidywano ustanowienie powszechnego ubezpieczenia medycznego, podniesienie płacy minimalnej i utrzymanie tymczasowej kontroli cen.

Do rozwiązania pozostawały kwestie zdemobilizowanych żołnierzy i wojennej regulacji cen. Jeśli chodzi o pierwszą kwestię, to nie powtórzono zaniedbań z 1918 r., które po latach skutkowały wtedy poważnymi zamieszkami w Waszyngtonie (wzmocnionymi dodatkowo przez Wielki Kryzys w czerwcu 1932 r.). Był to problem znaczącej wagi, gdyż we wrześniu 1945 r. w służbie czynnej pozostawało ciągle 12 mln żołnierzy. Sprawę weteranów uregulowano jeszcze w trakcie wojny (ustawa z 22 czerwca 1944 r. – Servicemen's Readjustment Act), przyznając żołnierzom prawo do pomocy w formie nisko oprocentowanych (4%) pożyczek na dokończenie nauki, zakup domu, gospodarstwa wiejskiego lub uruchomienie firmy. Łączne wydatki federalne na te cele wyniosły aż 31 mld USD i skutkowały łagodną demobilizacją (3 mln żołnierzy w służbie czynnej w 1946 r. i 1,6 mln w 1947 r.). Zagadnienie regulacji cen przybrało inny obrót. Już w 1945 r. amerykańska administracja rozpoczęła wygaszanie potencjału produkcyjnego. Z tego tytułu oraz w wyniku anulowania zawartych wcześniej kontraktów zbrojeniowych uzyskano 20 mld USD. W efekcie, pod koniec 1945 r. przemysł amerykański był w stanie w 90% wytwarzać dobra potrzebne przeciętnego konsumentowi. 1 lipca 1946 r. zlikwidowano Biuro Zarządzania Cenami (ceny kontrolowano od 1942 r.), odpowiedzialne za administracyjne ustalanie cen kilkuset towarów. Wyjątkowo, kontrola cen ryżu i cukru trwała aż do czerwca 1947 r. Krótkotrwałym efektem likwidacji Biura był 6% wzrost cen w lipcu 1946 r. Koszty utrzymania wzrosły o 25% do połowy 1947 r., ale dalszy wzrost został zahamowany i regulowany był napływem brakujących dotąd dóbr.

W sumie amerykańska rekonwersja przybrała znacznie łagodniejszy przebieg, niż przewidywano w końcowym okresie wojny. Nie sprawdziły się pesymistyczne zapowiedzi co do wielomilionowego bezrobocia. Nieznacznie spadły zarobki ludności zatrudnionej w przemyśle, co było spowodowane zawieszeniem produkcji wojennej (a także spadkiem przychodów z tytułu nadgodzin) oraz inflacją, sięgającą 12%. Biorąc pod uwagę płace, pracownicy przemysłu znaleźli się w położeniu z 1942 r. Spadek konsumpcji był niwelowany poprzez oszczędności z czasów wojny (suma oszczędności powiększyła się jedenastokrotnie w latach 1939-1945). W sumie oszczędności odłożone w czasie wojny oraz obniżka podatków w 1946 r. skutecznie zwiększyły popyt na dobra konsumpcyjne. Odłożone w czasie zapotrzebowanie, poparte możliwościami finansowymi skutkowało powojennym boorem zakupowym i stały się trwałą podstawą powojennego rozwoju gospodarczego USA.

Klusek M., dr. hab.

Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie

PROCESY REPRYWATYZACYJNE A BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE PAŃSTWA

Brak ustawy reprivatyzacyjnej w Polsce mocno komplikuje proces dochodzenia roszczeń związanych z reformą rolną przeprowadzoną po II wojnie światowej. Obecnie dla właścicieli lub ich prawnych spadkobierców jedyną drogą do odzyskania swojego majątku pozostaje złożenie skargi o stwierdzenie nieważności przejęcia ich nieruchomości na potrzeby związane z realizacją dekretu o reformie rolnej. Takiej możliwości są pozbawieni właściciele, których nieruchomości zostały przejęte przez państwo zgodnie z postanowieniami dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z września 1944 r. Nie mogą oni wystąpić o zwrot lub rekompensatę.

W związku z tym, iż reprivatyzacja odbywa się kosztem budżetu państwa w jej proces został zaangażowany Departament Ewidencji, Reprivatyzacji, Rekompensat i Udostępniania Akcji funkcjonujący przy Ministerstwie Skarbu. Departament dysponuje Funduszem Reprivatyzacji, utworzonym w 2000 r. Na podstawie wniosków instytucji reprezentujących Skarb Państwa w postępowaniach sądowych lub administracyjnych, w których przyznano wywłaszczonym rekompensatę, wypłatę ich realizuje się z Funduszu.

Co do konieczności uchwalenia ustawy reprivatyzacyjnej występuje pełna zgoda. Natomiast pomimo kilkudziesięciu projektów zgłoszonych w latach 1990-2007 niewiele nas przybliżyło do jej uchwalenia. Już ocena konstytucyjności dekretu o reformie rolnej jest mocno dyskutowana. Dla części autorów za akt obowiązujący w 1944 r. tj. momencie uchwalenia dekretu o reformie rolnej była konstytucja marcowa, a dla pozostałych kwietniowa. Podobnie wiele emocji budzi podmiotowy zakres przyszłej ustawy, formy zadośćuczynienia. Kogo będzie obejmować ustawa: czy jedynie osoby fizyczne, które w momencie wejścia ustawy są polskimi obywatelami, czy również osoby nie posiadające polskiego obywatelstwa lub którzy opuścili kraj. W przypadku form zadośćuczynienia oczekiwana przez byłych właścicieli ziemskich lub ich spadkobierców jest zwrot mienia w naturze, a kiedy nie byłoby to możliwe powinna zostać każdorazowo określona wysokość oraz forma wypłaty świadczenia. W ostatnich projektach ustawy reprivatyzacyjnej pojawiła się wersja przyznania rekompensaty w miejsce zwrotu nieruchomości w naturze. Dyskusyjną jest w tym przypadku wysokość rekompensat. Ważnym jest aby została zaakceptowana nie tylko przez osoby uprawnione do ich otrzymania ale również przez społeczeństwo, gdyż reprivatyzacja odbędzie się kosztem innych sfer budżetowych i środki te nie zostaną przeznaczane na pozostałe, także ważne i naglące potrzeby. Musimy również pamiętać o tym, iż nie wolno nam dopuścić do naruszenia bezpieczeństwa finansów państwa, gdyż bezpieczeństwo to podobnie jak prawo własności, podlega ochronie konstytucyjnej (art. 31 ust. 3 Konstytucji).

Niestety w toczącej się dyskusji nad projektem ustawy o reprivatyzacji nieruchomości ziemskich przejętych na potrzeby związane z realizacją dekretu o reformie rolnej najczęściej podkreśla się wyłącznie obowiązek zadośćuczynienia krzywdom byłych ziemian, a prawie całkowicie pomija się kwestię zobowiązań ciążących na nieruchomościach ziemskich w momencie ich przejęcia. Wyjątkowym jest stanowisko Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. W formalnym zgłoszeniu zainteresowania pracami nad projektem ustawy powstałym w 2008/2009 o *świadczeniach pieniężnych przyznawanych niektórym osobom, których dotyczyły procesy nacjonalizacji* Muzeum uważa, iż w przyszłej ustawie powinien się znaleźć przepis, który winien zawierać wyraźne stwierdzenie, że na wysokość zadośćuczynienia mają wpływ prawa ciążące na nieruchomości, takie jak np. hipoteki, służebności i inne ciężary ujawnione w księdze wieczystej w chwili nacjonalizacji. Brak takiego przepisu może skutkować wielką ilością sporów na tle wykładni art. 17–18 projektowanej ustawy – zważyć bowiem należy, jak wielka była skala zadłużenia nieruchomości, zwłaszcza ziemskich, w chwili ich nacjonalizacji. Jednocześnie uwzględnienie zadłużenia jest uzasadnione względami słuszności, a także interesem Skarbu Państwa, gdyż niejednokrotnie długi hipoteczne miały wysokość bliską lub przewyższającą wartość samej nieruchomości. Nieuzasadnione jest więc jednakowe traktowanie takich właścicieli, którzy w warunkach okresu międzywojennego doprowadzili swoje majątki do zadłużenia i takich, którzy w zadłużenie nie popadli. Należy do tego dodać, że w znacznym stopniu nieruchomości zadłużone były na rzecz państwowych instytucji bankowych (jak Państwowy Bank Rolny) lub wprost na rzecz skarbu państwa z tytułu zobowiązań podatkowych. Równie oczywiste jest uzasadnienie dla konieczności uwzględnienia przy wycenie nieruchomości innych obciążeń, choćby takich jak służebności, które w sposób oczywisty wpływają na wartość nieruchomości. Następnie Muzeum jest zdania, że dla rzeczywistego uwzględnienia długów i ciężarów na nieruchomościach projektowana ustawa powinna jednoznacznie określać sposób przerachowania wysokości hipotek (i zabezpieczonych nimi wierzytelności). Wartości te bowiem uległy denominacji wskutek zmiany systemu pieniężnego i bez uregulowania tej kwestii wycena nieruchomości (oraz urealnienie ograniczonych praw rzeczowych, jak zastaw czy hipoteka) będzie nastroczała istotnych problemów lub wręcz okaże się niemożliwa.

Należy się zgodzić z Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. Przygotowując projekt ustawy o reпрыватизації нерухоomości ziemських przejętych na potrzeby związane z realizacją dekretu o reformie rolnej powinno się uwzględnić nie tylko roszczenia byłych właścicieli lub ich spadkobierców ale również zobowiązania ciężące na nieruchomościach ziemskich w momencie ich przejęcia przez państwo oraz konsekwencjach z tego wynikających. W wyniku kryzysu gospodarczego w dwudziestoleciu międzywojennym większość właścicieli ziemskich, podobnie jak pozostałe grupy rolników znalazła się bowiem w trudnej sytuacji finansowej. Wskutek tego przed wybuchem II wojny światowej rzadkością były majątki ziemskie wolne od zobowiązań na rzecz państwa, przedsiębiorstw samorządowych i państwowych, banków, instytucji kredytowych, zakładów ubezpieczeń, instytucji ubezpieczeń społecznych oraz innych wierzycieli. Uwzględnienie kwestii zobowiązań właścicieli ziemskich w przyszłej ustawie reпрыватизаcyjnej jest słuszne zarówno ze względów moralnych, jak i prawnych. Ustalenie wysokości tych obciążeń (wobec faktu reform pieniężnych zmieniających wartość złotego po II wojnie światowej) powinno nastąpić poprzez obniżenie wysokości świadczenia o kwotę w wysokości odpowiadającej stosunkowi wartości tych obciążeń do wartości nieruchomości albo w chwili nacjonalizacji, albo też w chwili wybuchu wojny.

Ta ostatnia kwestia – według jakiej mianowicie daty należy oceniać rzeczywisty stan obciążeń hipotecznych – jest nader istotna, albowiem duża część tych obciążeń wynikała z zadłużeń w polskich instytucjach kredytowych, które w czasie okupacji znalazły się pod kontrolą niemiecką i w konsekwencji realizowały cele okupanta ze szkodą dla interesu polskiej instytucji, np. obniżając zadłużenie w celu uzyskania przedterminowej spłaty kredytów.

Powojenne orzecznictwo Sądu Najwyższego uznało takie czynności za nieważne. Powyższe wymaga więc także odpowiedniego uwzględnienia w projektowanej ustawie. W tym samym celu ustawa powinna regulować problem ograniczonych praw rzeczowych na ruchomościach i nieruchomościach, które to prawa nie mogły być realizowane wskutek przejęcia mienia obciążonego tymi prawami, np. hipotek na nieruchomościach ziemskich przejętych w ramach reformy rolnej. Najwłaściwszym sposobem jest przywrócenie takich praw na tych nieruchomościach, które podlegają wydaniu jako przejęte bez podstawy prawnej.

Кудрявцев В.О.
Военно-дипломатична академія
імені Євгенія Березняка

ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ: ПОЗАМІЛІТАРНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ КРАЇН ЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

Збройна агресія Російської Федерації щодо України, а також деструктивна зовнішня політика Москви стосовно західних партнерів нашої держави призвели до зміни балансу сил у європейському регіоні та переорієнтації політики безпеки країн Європейського регіону. За цих умов зусилля провідних країн світу та суміжних з Україною держав були спрямовані на перегляд стратегій забезпечення національної та воєнної безпеки у напрямі підсилення їх оборонної складової. Наслідком цього стало істотне зближення позицій європейських держав щодо актуалізації вирішення українського питання і поглиблення партнерських відносин між країнами євроатлантичного простору та Україною, зокрема у безпековій сфері.

Ратифікувавши угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Україна, у свою чергу, отримала інструмент і дороговказ для власних подальших перетворень. Виконання вимог цієї Угоди надало можливостей Україні в подальшому стати повноцінним членом Європейського Союзу.

Проте, на заваді процесу гармонійної інтеграції України до європейських та євроатлантичних структур та створення єдиного континентального простору стабільності, безпеки і стійкого економічного розвитку постала збройна агресія Російської Федерації щодо нашої держави та неврегульованість політичних конфліктів довкола неї.

Тому, основними напрямками реалізації державної політики безпеки у зовнішньополітичній сфері Україною задекларовані:

1. Зусилля на регіональному рівні спрямовуватимуться на створення ефективної системи взаємодії у Центральній та Східній Європі з метою забезпечення безпеки та стабільності. Для цього використовуватимуться насамперед інструменти та можливості ОБСЄ та Ради Європи. Особлива увага приділятиметься формуванню механізмів забезпечення безпеки в регіоні Чорного моря.

2. Україна проводитиме спільно з іншими європейськими союзниками політику денуклеаризації та демілітаризації Чорноморського регіону; сприятиме поверненню до режиму оновленого Договору про звичайні збройні сили в Європі; братиме активну участь в опрацюванні існуючих та внесених нових безпекових ініціатив, спрямованих на зміцнення стабільності і колективної безпеки в Європі.

Осторонь процесів, що відбуваються в Україні і довкола неї, не залишається і Європейський Союз (ЄС). Так, у підсумковій декларації Ризького саміту Східного партнерства зазначено, що ЄС залишається прихильним своїй підтримці територіальної цілісності, незалежності та суверенітету всіх своїх партнерів. Повне дотримання всіх принципів і зобов'язань, закріплених в 1975 році в Заключному акті в Гельсінкі та в 1990 році в Паризькій хартії всіма учасниками ОБСЄ, а також повна повага до принципів та положень Статуту ООН мають вирішальне значення для спільного бачення вільної, демократичної, мирної і неподільної Європи.

Природно, що на тлі анексії Автономної Республіки Крим і збройного вторгнення Російської Федерації у східні області нашої держави, проблема врегулювання політичних конфліктів у суміжних з Україною державах відходить на другий план, проте намагання Москви реалізувати на теренах Донецької і Луганської областей придністровський сценарій зумовлює необхідність наукового осмислення феномена придністровського конфлікту та розроблення заходів з адаптації державної політики України до динамічних змін ситуації в регіоні.

Останнім часом проблема придністровського врегулювання знаходиться під пильною увагою як міжнародних організацій, політичної еліти різних країн, громадських інституцій так і широкого кола зарубіжних та вітчизняних науковців.

Так, питання про надання спеціального статусу Придністров'ю у складі єдиної молдовської держави розглядалось на засіданні Ради міністрів ОБСЄ у Белграді 3-4 грудня 2015 року.

Крім того, останніми роками спостерігається активізація досліджень проблем виникнення політичного конфлікту довкола Придністров'я, його перебігу, інтересів ключових гравців та перспектив врегулювання. Крім того, у сучасній політологічній науці створено достатнє теоретичне підґрунтя для дослідження політичних конфліктів на пострадянському просторі як чинників впливу на національну безпеку держав регіону. Існує значна кількість публікацій, в яких розглянуто конкретні конфлікти, що виникали останнім часом, та проблеми їхнього врегулювання.

Проте, недостатньо дослідженими є методологічні аспекти визначення ризиків і загроз національній безпеці України, зумовлених наявністю неврегульованого придністровського конфлікту, впливу його подальшого «заморожування» на рівень міжнародної безпеки країн Чорноморського регіону. Бракує наукових досліджень щодо визначення шляхів мінімізації ризиків національній безпеці нашої держави у процесі врегулювання придністровського конфлікту, ролі, місця і конкретних завдань суб'єктів сектора безпеки і оборони України з його ефективної реалізації.

Тому особливої актуальності набувають наукові дослідження з розроблення механізмів реалізації державної політики України з врегулювання політичних конфліктів сучасності, як чинників впливу на стан міжнародної безпеки країн як глобального, так і регіонального рівнів.

Купрієнко Д.А., к.т.н., доцент
Національна академія Державної прикордонної служби України

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ЩОДО ВИБОРУ КОНЦЕПЦІЇ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Починаючи з 1991 року і до сьогодні на Державному кордоні (ДК) України відбуваються функціональні трансформації, які полягають у спробах врегулювання його фундаментальних функцій (бар'єрності та контактності) внаслідок змін різних аспектів міждержавних відносин (політичних, військових, економічних, соціальних тощо) з країнами,

що межують. Цими аспектами охоплена прикордонна сфера – сфера життєдіяльності особистості, суспільства та держави, у якій здійснюється їх транснаціональна взаємодія, яка пов'язана з функціонуванням ДК, його перетином фізичними особами, переміщенням через нього товарів, транспортних засобів, енергії та інформації, а також із діяльністю суб'єктів забезпечення прикордонної безпеки (ПБ) та інших суб'єктів, які безпосередньо пов'язані з реалізацією державної прикордонної політики.

У цьому контексті важливо підкреслити, що міждержавні відносини є невід'ємною складовою системи міжнародних відносин, на яких будується загальна концепція ПБ. Таким чином, ПБ одночасно є складовою двох систем: національної безпеки та міжнародної безпеки. Загальна концепція ПБ спрямована на забезпечення сталого розвитку суспільства (соціальних об'єктів) на різних рівнях світової системи з її кордонами через взаємодію глобальних, регіональних та національних суб'єктів при збереженні домінуючої ролі держави.

Разом із тим прикордонне безпекове середовище України має виразно диференційований характер. Так, показовим прикладом ескалації воєнної загрози є розвиток подій, пов'язаних із тимчасовою окупацією частини державної території у межах Луганської та Донецької областей, анексією Автономної республіки Крим. Інша обстановка розвивається на ділянках ДК з Європейським Союзом, де відбувається поступове зниження бар'єрності ДК внаслідок поступової лібералізації в'язового режиму та імплементації поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі, що взаємопов'язано з очікуваним зростанням транснаціональних потоків.

Отже, різним ділянкам ДК України притаманні певні трансаторові, суспільно-політичні, соціокультурні та економічні особливості. Стає очевидним, що універсальний підхід щодо забезпечення ПБ на вельми різних рубежах держави не набуде потрібної ефективності. Необхідним є формування та застосування у межах загальної концепції ПБ різноманітних часткових концепцій ПБ, назвами яких, напр., є: «прикордонні стіни», «залізна завіса», «інтегроване (комплексне, координоване, узгоджене, спільне) управління кордонами», «світ без кордонів». Кожна з часткових концепцій передбачає досягнення певного рівня прозорості (транспарентності) ДК для законних транснаціональних потоків, а також рівня прийняттого ризику від реалізації загроз. Отже, зміну рівня транспарентності ДК у напрямі від його бар'єрності до контактності можна інтерпретувати як наслідок еволюції міждержавних відносин. Так, щодо транспарентності ДК можна виділити такі фази еволюції міждержавних відносин: фаза 1 – транснаціональне сполучення відсутнє, кордони повністю бар'єрні й охороняються мілітарно; фаза 2 – знижується військова функція ДК, у той же час відновлюється суспільно-економічне значення кордонів; фаза 3 – зменшення мілітарного бар'єра при стабільності економічного (мита) і суспільного (паспорти, візи) значення кордонів; фаза 4 – економічне і суспільне значення кордонів втрачається у зв'язку з лібералізацією (зменшенням державного контролю) закордонної торгівлі і паспортної політики, однак залишаються в'язовий режим та контроль за пересуванням через ДК (із цієї фази починається економічна інтеграція); фаза 5 – відбувається подальша лібералізація товарообігу, а також запровадження безвізового переміщення з дотриманням відносного контролю за переміщенням через ДК; фаза 6 – повна лібералізація товарообігу, а також повна свобода переміщення через ДК, прикордонний контроль максимально спрощений і обмежений; фаза 7 – повна лібералізація товарообігу, а також повна свобода переміщення через кордон з дотриманням спрощеного та обмеженого контролю ДК; фаза 8 – повна ліквідація контролю ДК, а переміщення через нього може відбуватися у будь-якому місці і в будь-який час.

Таким чином, рівень транспарентності, якого потрібно досягнути, може слугувати підґрунтям для вибору часткової концепції ПБ відносно конкретної держави, а саме: фази 1, 2 (кордони закриті) – «прикордонні стіни», «залізна завіса»; фази 3–7 (кордони відкриті, але контрольовані та захищені) – «інтегроване (комплексне, координоване, узгоджене, спільне) управління кордонами»; фаза 8 (кордони відкриті) – «світ без кордонів».

При цьому регулювання транспарентності може здійснюватися шляхом усунування чи встановлення різних видів прикордонних бар'єрів, основними з яких є: ландшафтні (природні

перешкоди), мілітарні (інженерні споруди та загородження оборонного значення), фізичні (інженерні споруди та загородження правоохоронного значення), демографічні (слабка заселеність прикордонних територій, що знижує інтенсивність транснаціональної взаємодії), комунікаційні (слабка розвиненість транснаціональних комунікаційних шляхів), адміністративно-правові (дія державних інститутів або норм, що ускладнює транснаціональне сполучення), соціокультурні (відмінності, що створюють для більшості представників однієї держави несприятливе або чуже соціокультурне середовище), економічні (несприятливі економічні чинники у сфері транснаціональної взаємодії).

Мазіпчук І.Ю.

Львівський національний університет
імені Івана Франка

УКРАЇНСЬКИЙ ЖУРНАЛІСТ ЯК ОДИН З ЧИННИКІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВОЄННИХ ДІЙ

Згідно із законодавством України, інформаційна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави. Протилежний цьому стан відповідає наступним ознакам: неповнота, невчасність та невірогідність інформації; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване поширення, використання, порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Проте очевидним є те, що недостатньо мати затверджене визначення, що таке інформаційна безпека. Законодавство країни має сформулювати та законодавчо закріпити перелік необхідних дій щодо забезпечення її реалізації. Недотримання норм інформаційної безпеки може призвести до розвалу цінностей, традицій, а також втрати захисту населення країни як з фізичного, так і з морального боку.

Через пряму агресію Росії проти України наші засоби масової інформації (ЗМІ) мають можливість відчувати всю силу прокремлівської пропаганди під час бойових дій. У цей час журналістам дуже важливо розуміти, як протистояти такій боротьбі та сприяти захисту інформаційної безпеки держави. Медійники повинні усвідомлювати відповідальність за кожне написане та сказане слово, адже через брак досвіду у військовій журналістиці, вони можуть лише нашкодити країні та допомогти ворогові в інформаційній та збройній війні.

Питання захисту інформаційного простору були розглянуті у багатьох роботах. За даною тематикою ряд публікацій було видано такими науковцями та журналістами, як В. Петрик, О. Мацука, Г. Петренко, К. М'ясникова, В. Іванов, Р. Шутов та інші.

Так, у роботах В. Іванова можна знайти твердження, що вказують на слабкий захист інформаційного простору, в першу чергу, зі сторони політичних угруповань. В. Петрик, кандидат наук з державного управління, у своїх працях стверджує, що інформаційна війна має безліч засобів, як знищити країну-суперницю: розповсюдження ідей сепаратизму, зниження рівня інформаційного забезпечення органів влади та управління, дискредитація фактів історичної, національної самобутності народу, завдання шкоди безпеці інформаційно-технічної інфраструктури (машинно-технічним засобам, програмному забезпеченню, засобам та режиму захисту від несанкціонованого витоку інформації). Проте, в зазначених роботах не проведено аналізу та узагальнення практичного досвіду роботи журналістів саме на лінії збройного зіткнення з противником, а також відсутні відповідні рекомендації щодо забезпечення заходів інформаційної безпеки країни під час висвітлення бойових дій у ЗМІ.

За останні кілька років в Україні зростає кількість нападів на журналістів, їх викрадень та вбивств. За соціологічним дослідженням міжнародної федерації журналістів та репортерів інформаційних видань (газети «Дзеркало тижня», «Кореспондент», інформагентство iPress та ін.) у 2012 році зафіксовано 324 випадки порушення свободи слова, у 2013 – 496 випадків, у 2014 – 995. Ці ж дослідження показують, що пік викрадень журналістів припав на квітень 2014 року, коли в полоні знаходилось 20 журналістів.

Загалом за 2014 рік у полоні побувало 79 журналістів, 7 з яких загинуло.

Хоча за 2015 рік таких соціологічних досліджень ще немає, Інститут масової інформації зафіксував один випадок убивства журналіста, 30 випадків нападів, 39 – перешкоджання законній діяльності репортерів. Проте кількість цих жертв могла б бути меншою через недопущення певних помилок у процесі професійної діяльності журналістів у фронтовій, прифронтовій смугах і на непідконтрольних Україні територіях.

Основні помилки українських журналістів під час воєнних дій:

1. Недотримання правил безпеки. Більш як 50% журналістів працюють у зоні АТО без касок та бронежилетів із написом «преса». Це однозначно збільшує кількість загиблих і поранених репортерів.

2. Відсутність акредитації може нашкодити як журналісту, такі армії. По-перше, без неї прес-офіцери не зможуть надати журналісту інформацію, а також захистити його життя. По-друге, журналіст не знатиме, що можна знімати, а що ні. Це може призвести до висвітлення інформації, яка допоможе противнику.

3. Висвітлення дій підрозділів он-лайн та дій майбутніх, тобто тих, що плануються. Від цієї інформації може залежати безпека цілого сектора. Країна-агресор, проаналізувавши отриману інформацію, може завдати превентивний удар.

4. Висвітлення наслідків дій сепаратистів. Таку інформацію також небезпечно висвітлювати. Якщо противник обстрілює «наосліп», то саме завдяки матеріалам проукраїнських ЗМІ вони дізнаються, куди потрапили, і внести корективи для подальшого нападу.

5. Показ панорамної картинки. Звичайна панорамна картинка місцевості може розказати, де перебуває противник країни-агресора.

6. Показ локації знаходження армії, знімання прихованою камерою. Це також додаткова інформація для ворога, яка може нашкодити українській армії. Такі дії взагалі можна вважати завданням умисної шкоди збройними силами.

7. Знімання зброї і техніки, висвітлення роботи волонтерів. Така інформація надасть противнику дані про наявну кількість боєприпасів, тип та стан наявного озброєння і військової техніки.

8. Висвітлення жорстоких сцен (мертві тіла або поранені).

Таким чином, аналіз та узагальнення роботи ЗМІ у період активних бойових дій в країні, дає змогу сформулювати наступні пропозиції:

журналістам потрібно не допускати помилок під час роботи у зоні збройного конфлікту;

потрібно нагадувати населенню його історію, традиції, цінності, мову, висвітлювати події і людей, які змінили країну на краще, піднімати бойовий і моральний дух країни;

не зловживати негативними подіями в країні та своїми обов'язками, надавати достовірну інформацію, яка возвеличує національний дух населення;

основними завданнями засобів масової комунікації України вважати впровадження політики українізації, підвищення морально-психологічного рівня населення, забезпечення інформаційної безпеки армії та країни в цілому, тим самим здійснюючи протидію пропаганді противника.

Малик І.Р., к.і.н., доцент

Національний університет «Львівська політехніка»

ПОКОЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Український дослідник М.М.Присяжнюк виділяє два покоління інформаційного протистояння. До першого вчений відносить техногенну сторону, тобто фізичний вплив на засоби зв'язку та розповсюдження інформації. Виходячи з цього, операціями першого покоління є зашумлення каналів радіозв'язку, перешкоджання роботи засобів радіоелектронної розвідки противника, блокування серверів ворога та комп'ютерних мереж. Друге покоління інформаційного протистояння представляє гуманітарну сторону даного явища або інформаційно-психологічний вплив.

XX ст. є періодом зародження другого покоління інформаційного протистояння. Цікавими для дослідження інформаційно-психологічного впливу є ті сфери що, на перший погляд, не мають із даним поняттям нічого спільного. Як вказує Стефан Хосмер, психологічні ефекти авіаударів можуть суттєво скоротити тривалість збройних конфліктів, а також затрати, пов'язані із ними. У деяких конфліктах психологічний ефект від авіаударів може бути більш важливим, ніж фізичні руйнування. Ймовірність авіаударів по стратегічних об'єктах може спровокувати керівництво ворожої сторони зупинити протистояння. З іншого боку, бомбардування живої сили противника може настільки деморалізувати війська, що останні психологічно не будуть готові до опору. Таким чином, фізичні атаки у певних випадках можуть виступати ще й джерелом психологічного впливу. І, очевидно, психологічний вплив від фізичної атаки виправдовував очікування, так як у XX ст. стають досить поширеними напрями, що побудовані, головним чином, на здійсненні інформаційно-психологічного впливу. Тут, в першу чергу, слід зазначити пропаганду.

Пропаганда виникла у 30-х роках XX ст. у Європі. Піонером даного напрямку є Німеччина. На початку Другої світової війни німці були лідерами в області застосування інформаційних технологій для формування суспільної думки. Очевидно, рейх вважав пропаганду потужним інструментом, так як було створено цілу індустрію, що формувала інформаційний простір Німеччини: кінематограф, радіо, преса, постери. Метою даних інформаційних операцій було створити образ Німеччини, як найбільш прогресивної та непереможної держави. Слід відзначити, що під впливом перебувало не лише населення Німеччини. Об'єктами пропаганди також були і сусідні держави. Отже, пропаганда – це здійснення інформаційно-психологічних операцій у певному інформаційному просторі для досягнення визначеної наперед реакції об'єкта впливу.

«Директива Департаменту Оборони США 3600.01» від 23.05.2011 р. дає таке визначення інформаційної операції. Інформаційні операції – це об'єднане застосування основних можливостей електронної війни, операцій у комп'ютерних мережах, операцій з підтримки поінформованості військових (military information support operations), військового обману та операцій з підтримки безпеки, а також застосування додаткових можливостей вищевказаних дій для впливу на процес прийняття рішень ворожої сторони. Тут необхідно вказати, що саме на цей документ посилається український дослідник Б.М. Юськів під час наведення визначення «інформаційна війна». Виходячи із визначення поняття «інформаційна операція», інформаційне протистояння – це сукупність інформаційних операцій, що здійснюються стосовно одна однієї ворогуючі сторони. Ґрунтовне дослідження явища інформаційного протистояння почалось саме із військового сектора. США здійснює глибокі дослідження у цій сфері, і основна частина сучасної літератури з дослідження інформаційного протистояння є результатом більш як 50-річної роботи американських вчених.

Важливим фактором, що дав поштовх дослідженням у сфері інформаційних операцій, стали події війни у В'єтнамі (1959–1975). Даний конфлікт є яскравим прикладом сили, яку дає маніпулювання інформацією і наслідки, що можуть виникнути при неконтрольованому розповсюдженні даних. Огляд критичних моментів конфлікту показує, що розвиток подій мав би зовсім інший характер, якби у США не почалися протести, котрі спровокували вихід держави із конфлікту. Головною причиною виникнення руху за зупинку війни було те, що інформацію, котру передавали журналісти із території протистояння, не піддавали цензурі. Громадяни Америки на власні очі бачили усі жахи конфлікту. Сполучені Штати Америки не змогли захистити свій інтерес у регіоні в силу витоку інформації. Це була внутрішня поразка.

Суспільні зміни, викликані інформаційними технологіями, не мають виключно позитивний характер. Держави та організації можуть стати занадто уразливими для нападу в силу суттєвої залежності від інформаційних технологій. Інформаційні атаки – ефективний інструмент для знешкодження ворожих сил, діяльність котрих напряму залежить від інформаційних технологій. У військовому просторі інформаційні операції можуть стати новим методом ведення партизанської війни. Численні публікації про несанкціонований доступ до комп'ютерних ресурсів Департаменту Оборони США підтверджують актуальність

питання захисту інформаційних систем на національному рівні. У 1997 Комісія із питань захисту життєво важливих інфраструктур при президентові США (President's Commission on Critical Infrastructure Protection) оприлюднила звіт, згідно з яким уразливими до інформаційних атак є: засоби масової інформації та мережі зв'язку, системи постачання електроенергії, системи постачання та збереження газу та нафти, фінансовий та банківський сектори, перевезення, системи водопостачання, системи екстреної допомоги та державні установи. Отже, інформаційні технології, що застосовують для досягнення військових цілей, можуть також бути використанні у політичному та економічному просторах. І це є очевидним, так як політичний та економічний простори є місцем основної частини сучасних конфліктів. Постає питання: чому?

Фактором переходу основної частини конфліктів із військового простору в економічний та політичний є, поряд з іншим, демократизація світової спільноти після II світової війни. Демократичні переконання заперечують використання фізичної сили для розв'язання конфліктів. Проте сутність людини вимагає нових здобутків та експансії, що, зрозуміло є фактором виникнення суперечок. Тобто протистояння – природний стан взаємодії людей. Таким чином, якщо кількість конфліктів у військовому просторі знизилась, це не означає, що протистояння зникло. Конфлікти перейшли в інший простір – інформаційний.

Марцінко Н.М.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ВИКЛИКИ ЄВРАЗІЙСТВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Так склалося історично, що територія України знаходиться на «перехресті» цивілізацій. Тому не дивним є те, що завжди було багато «сусідів», які хотіли володіти українськими землями та поневоленими українцями. Як тільки визволявся український народ від влади «західних сусідів» – потрапляв під «опіку східних». Черговий шанс на незалежність з'явився в українців у кінці XIX – початку XX століття, коли Велика війна порушила віру в «цивілізоване людство», змінила ідеології, «породила» нову концепцію – Євразійство.

Євразійство – це реакція російських мислителів на трагедію Росії – відсутність чіткої національної ідеї. Основоположниками та ідейниками нової концепції стали лінгвіст Н. Трубецькой, географ та економіст П. Савицький, історик Г. Флоровський, музичний письменник П. Сувчинський, вперше заявили про себе на початку 20-х років XX століття випуском збірника статей «Исход к Востоку». З 23 року активно друкуються євразійські журнали, виходять маніфести та активно друкуються книги на цю тематику. Поступово виробляється ідеологія Євразійства, яка включала в себе відмову від еволюційної теорії, визнавала унікальність кожної культури, формування глобального альтернативного політичного проекту для всього людства, в центрі якого – ідея Росії як самобутньої цивілізації.

Після певних суперечок в кінці 20-х років XX ст. у колі євразійців відбувся розкол. Ліберальні євразійці у своїх твердженнях прагнули відмежувати Росію від іншого європейського світу, але також не вбачали приналежності її до Азії. Їхні погляди розглядали євразійство, як варіант тоталітаризму. І продовження своїх ідей вони вбачали у комуністичному режимі, який на той час уже був сформований. Праві ж євразійці стверджували, що політика захлиснула ідею – ідею слов'янофільства, критикували діяльність та ідеологію більшовиків та оголосили лівих антиєвразійцями.

Припинивши своє існування у 1938 році, концепція стає затребуваною після розпаду СРСР, як реакція на ліберальні реформи російської влади. Створюється неоевразійство, основоположником якого є А. Дугін. Філософ додає до ранньої концепції геополітичну теорію (протистояння «суші» і «моря»), намагається трактувати поняття «мережєвих війн», тобто взаємодію в інформаційному просторі з суперником, додає третю парадигму – «архаїчний модерн». Неоевразійці вважають за доцільне відновити географічний простір та об'єднати держави, які там знаходяться. Наголошують на «багатополярності» світу та необхідності

відмовитись від таких політичних понять, як лібералізм, комунізм, фашизм. Крім цих понять, А. Дугін активно підтримує політику В. Путіна, яка полягає у «добровільному» або «анексованому» приєднанні сусідніх держав. Багато сучасників вважають погляди Дугіна близькими до фашизму. Андреас Умланд стверджує, що Дугін захоплюється раннім нацизмом і в 2006 році ставив у приклад для наслідування Отто і Грегора Штрассерів, Ф. Ніцше.

Підтримавши російське керівництво у 2008 році, Дугін під час «п'ятиденної війни» в Південній Осетії, закликаючи встановити в Грузії проросійський режим на заміну «маріонеткового американського», на початку лютого 2014 року, аналізуючи розвиток подій, які відбувались в Україні, висловився, що це загрожує встановленням «неонацистського режиму, прикритого Яценюком», який буде направлений проти геостратегічних інтересів Росії. Встановлення цього порядку, на його думку, повинно призвести до національно-визвольної війни, наслідки якої негативно відобразяться на російському населенні (яке проживає на окупованих територіях). Тому Росії необхідно втрутитись, причому негайно, хоча це може вилитись у конфлікт із США.

Агресія Росії щодо України стала здебільшого наслідком того, що «перепробувавши» різні варіанти «приєднання» братської держави, РФ не може допустити геостратегічної втрати України. Східні сусіди не можуть допустити розвитку подій при яких з'являться незалежна розвинута європейська держава на їхньому кордоні.

І тут саме стала в пригоді концепція євразійської інтеграції. Знайшлися і політичні сили, які бачили вихід України з кризи тільки інтегрувавшись у Євразійський союз. До прогресивних українців-євразійців варто віднести Н. Вітренко, Д. Корчинського, В. Марченка, О. Калашнікова, В. Медведчука, хоча їхня політична діяльність зводиться, здебільшого, до бажання бути головними розпорядниками кремлівських коштів, які виділяються на їхнє функціонування. Але коли «всі мирні дії» виявились марними і не принесли очікуваного результату, Москва перейшла до радикального способу вирішення проблеми – військового.

Отже, всі дії Москви говорять про втілення свого найважливішого геополітичного плану «збирання земель». І Україна Путіну необхідна для того, щоб європеїзувати Росію, як у свій час це зробив Петро І. Можна довго сперечатися «про старших та молодших братів». І хоча Володимир Путін і розповідає про добровільне приєднання «бажаючих» сторін до Євразійського союзу, проте наголошує на очевидних проблемах країн-союзниць.

Але аналіз дій провідних світових країн свідчить про те, що після практично 2 років збройного протистояння на Сході України більшість громадян держав Європи континенту ще не усвідомили, наскільки небезпечними можуть бути наслідки нового тоталітарного виклику XXI століття.

Мильченко О.М.

Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

ЕВЕНТУАЛЬНИЙ ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ УКРАЇНИ У СВІТІ, ВИЯВЛЕННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Однією з важливих потенційних загроз національній безпеці (НБ) будь-якої країни є вплив на інформаційне середовище. Для забезпечення інформаційних потреб сучасного суспільства необхідне існування та розвиток певного середовища, яке б задовольняло інформаційні потреби людей, сприяло підвищенню інформаційної обізнаності та формуванню певних поглядів на повсякденну їх життєдіяльність. Суб'єктом впливу є людина та суспільство у цілому, а об'єктом – інформаційна сфера.

На жаль, сьогодні можливо констатувати що Україна значно програє Росії в ефективності інформаційного впливу як на теренах країни так й за її межами. Неefективність роботи інформаційної структури, відсутність чіткої інформаційної політики держави, некомпетентний підхід у кадровій політиці, проблеми з фінансуванням, слабка цензура, відсутність чіткого розуміння важливості протистояти інформаційним загрозам, здійснення своєчасного аналізу та прогнозування призводять до зниження іміджу України у світі та є прямими загрозами у НБ.

Аналітики Чепменського університету (Каліфорнія, США) зауважують, що у сфері інформаційних технологій Росія має суттєву перевагу над Україною. Зокрема, на тлі війни на Донбасі російським хакерам вдалося атакувати системи електронної пошти українських військових, контррозвідки, прикордонників та правоохоронних структур. Останнім часом російські кібератаки порідшали, але висновки є невтішними: РФ має доступ до українських телекомунікацій, оскільки саме вони їх розробляли і за бажанням зможуть зруйнувати ці комунікаційні системи.

Останнім часом дуже гостро постала проблема зі свободою слова. У рейтингу «Репортерів без кордонів» Україна за рівнем свободи преси опустилася на два пункти – до 129-го місця. Ситуація зі свободою слова в Україні краща, ніж у Криму, Луганську та Донецьку, де «... зовсім немає плюралізму думок». Україні потрібна реформа законодавства у частині діяльності ЗМІ. Зокрема, Україна потребує реформи місцевих ЗМІ, оскільки існує проблема їх незалежності.

Наступним дуже важливим інформаційним аспектом впливу на суспільство є діяльність релігійних громад та конфесій.

Українська Православна Церква Київського Патріархату хоче позбавити Росію впливу на Україну через Церкву. Зараз Київський патріархат підтримує 60% населення, до нього з різних регіонів переходять парафії.

Факти свідчать, що РПЦ оголосила війну Україні, в якій Українська православна церква Московського патріархату перетворилася на потужну зброю, яка захищає інтереси Росії. Теологи висловлюють здивування, чому Українська держава не приділяє належної уваги цій проблемі.

Таким чином, релігійний аспект може стати загрозою національним інтересам України, її суверенітету та є потужним інформаційним ресурсом, який необхідно враховувати під час формування концепції інформаційної політики держави.

Наступний важливий аспект – це порушення прав людини, як приклад, кримське питання. У заяві представника ЄС з питань зовнішньої та безпекової політики наголошується, що у Криму продовжують порушувати права кримських татар та залякувати їх. ЄС продовжує підкреслювати свою стурбованість з приводу погіршення ситуації з правами людини на півострові після незаконної анексії Криму Російською Федерацією, в тому числі з правами осіб, які належать до меншин.

Експерти відзначають, що влада поки не виправдовує сподівання українців, невдоволення в суспільстві росте. Ця ситуація стала джерелом тертя між урядом України та її європейськими союзниками, особливо в Німеччині та Франції. Росія продовжує успішно діяти в інформаційному середовищі Європи. До 600 млн доларів було витрачено щодо створення англومовного телерадіомовлення на теренах Європи. За великі кошти було укладено контракти з всесвітньовідомими теле-, радіожурналістами які на дуже високому професійному рівні ведуть передачі на каналах «Russia Today» та інших. Дуже активно та успішно використовуються англومовні видання для ведення російської пропаганди.

Водночас аналітики зазначають що значною мірою, розчарування можна було очікувати, оскільки процес реформування в Україні здається повільним. Замість вживання ефективних заходів законодавча та виконавча влада зосередили свою увагу на прийнятті законів, які навіть примножують бюрократію. Аналітики вказують, що нестабільність в Україні більш за все влаштує російську владу. Росія чекає, щоб внутрішні проблеми України зробили її менш привабливою для Заходу.

США та ЄС вимагають від української влади реформ, Захід готовий оплачувати реформи в Україні, але не готовий платити за збанкрутілу державу. Тому США і ЄС вимагають провести монополізацію. Логіка Заходу наступна: дерегуляція усуне підстави для монополій, а монополізація призведе до зменшення впливу олігархів і розширить можливості інших соціальних груп, що спричинить за собою перереформування держави. Крім того, це спростить ведення тут бізнесу для ТНК.

Українська дипломатична школа більше спеціалізується на відповідях, ніж на ініціативах. Замість сучасних дипломатичних аналітичних структур створено Міністерство інформаційної політики (не під проект, а під людину).

Як наслідок, провал у сфері інформаційної політики загалом.

Перший рік нової влади довів, що дипломатія в Україні сприймається на рівні політичного класу як інструмент внутрішньої політики. Найгостріша проблема української зовнішньої політики – це не кошти і не кадри, а відсутність концепції.

Таким чином, аналізуючи потенційні загрози у НБ України в інформаційній сфері, матеріали зарубіжних ЗМІ, можна зробити висновки, що сьогодні зовнішньополітична діяльність влади характеризується відсутністю багаторівневої стратегії, вона базується на діях у відповідь, а не на ініціативах та кроках на упередження. Україна повинна враховувати у своїй діяльності зовнішні фактори – західний та російський. Позитивним кроком є активізація інформаційної складової зовнішнього інформаційного впливу, протидія російській інформаційній експансії.

Мунтян Б.І., к.і.н.

Військова академія (м. Одеса)

ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ СУЧАСНИХ «ГІБРИДНИХ ВІЙН»

Термін «гібридна війна» (hybrid warfare) був запропонований наприкінці ХХ століття в США для опису певної стратегії ведення сучасних війн. В російськомовному сегменті Інтернет він появився в середині 2009 року. Але особливо актуальним і вживаним це поняття стало після того як Російська Федерація в березні 2014 року анексувала Крим, а потім здійснила агресію на Сході України. Сьогодні ним широко оперують не тільки військові фахівці, а і політики різних рівнів. В тому числі керівники провідних країн світу та найбільш значущих міжнародних організацій, таких як ООН, НАТО та інших.

Разом з тим на сьогоднішній день єдиного визначення, що таке «гібридна війна», немає у жодному офіційному міжнародному правовому документі. До того ж, термін «гібридна війна» взагалі відсутній у воєнних доктринах провідних країн світу. Не існує його й у Воєнній доктрині України, прийнятій у вересні 2015 року, тобто у самий розпал «гібридної війни» проти нашої держави. Це, на погляд експертного середовища, є правовим нонсенсом.

Для ефективної протидії проявам «гібридної війни» це явище потрібно ретельно вивчати. Щоб його вивчати, його потрібно описати. А для цього потрібно, як мінімум, сформуванати понятійний апарат.

На думку багатьох експертів, «гібридна війна» – це війна із поєднанням принципово різних способів та прийомів її ведення, які скоординовано застосовуються для досягнення загальних цілей цієї війни.

Типовими компонентами «гібридної війни» є:

- інформаційна війна між протидіючими сторонами, в тому числі і у кіберпросторі;
- економічні, політичні, дипломатичні, гуманітарні та інші невійськові заходи, які супроводжуються прихованими військовими операціями;
- війна, для ведення якої залучаються нерегулярні збройні формування (сепаратисти, терористи, повстанці, партизани, кримінальні елементи, так звані добровольці та ін.);
- класична війна, яку ведуть регулярні армії протидіючих сторін.

Вважається, що в умовах «гібридної війни» саме невійськові заходи є головним інструментом примусу протидіючої сторони до виконання певних політичних, економічних, територіальних та ряду інших вимог. Бойові дії є другорядними і використовуються, головним чином, для демонстрації рішучості намірів протидіючих сторін.

Головними ознаками «гібридної війни» є:

1. Використання для досягнення цілей війни усіх компонентів «гібридної війни».
2. Повне ігнорування однією або обома протидіючими сторонами прийнятих міжнародною спільнотою Правил ведення війни (Женевські та Гаазькі конвенції).
3. Категоричне заперечення державою-агресором на усіх рівнях своєї участі у війні. Коли її військовослужбовці потрапляють у полон, держава-агресор від них відмовляється.
4. Широке залучення однією або обома протидіючими сторонами цивільного населення (в тому числі жінок та дітей) для вирішення суто воєнних завдань.

5. Постійне використання однією або обома протиборчими сторонами території населених пунктів (міст та сіл) для розташування бойових позицій військ.

Треба сказати, що при всій новизні терміна «гібридна війна» явище далеко не нове. Певні компоненти «гібридних війн» виникли разом з появою війн. А війни, як відомо, виникли при зародженні рабовласницького суспільства, разом з економічним розшаруванням первісного суспільства і розподілом його на класи.

До таких компонентів відносяться:

- використання елементів інформаційної війни, таких як розповсюдження різних чуток та дезінформації;

- підкуп високопоставлених політичних та військових діячів противника та дестабілізація, через підкуплених агентів впливу військово-політичної обстановки у стані противника;

- використання протестного потенціалу місцевого населення (партизанські, національно-визвольні та інші протестні рухи);

- використання різних нерегулярних збройних формувань.

Ще у стародавньому китайському трактаті «Мистецтво війни» видатного китайського стратега Сунь Цзи (544–496 рр. до н.е.) війна розглядається як сукупність економічних, політичних, дипломатичних та військових заходів. При цьому ідеальним варіантом досягнення цілей війни генерал Сунь Цзи вважав перемогу над противником отриману політичними та дипломатичними методами, без вступу у воєнні дії взагалі. Тому він рекомендував вести активну дипломатію, рішуче руйнувати військово-політичні союзи противника та ламати його стратегію.

Якщо ж обставини не дозволяють повністю уникнути воєнних дій, то їх, згідно з трактатом генерала Сунь Цзи, потрібно максимально обмежувати як у просторі (території) так і у часі. Розширення масштабів воєнних дій та затягування їх у часі Сунь Цзи вважав нерозумним та негуманним стосовно народу, оскільки це приносить величезні економічні збитки державі та бідуюванню народу.

Велика увага у трактаті приділена використанню елементів інформаційної війни, таких як розповсюдження різних чуток та дезінформації, а також підкупу високопоставлених політичних та військових діячів противника та дестабілізації, через підкуплених агентів впливу військово-політичної обстановки у стані противника.

Розгляду цих питань присвячений останній, тринадцятий розділ трактату, який називається «Використання шпигунів». Генерал Сунь Цзи вважав, що оплата діяльності шпигунів обійдеться значно дешевше, ніж утримання армії у ході воєнних дій, та тих збитків, які можуть завдати воєнні дії державі та народу. Тому він рекомендував не шкодувати грошей на шпигунство і підкуп. Разом з тим Сунь Цзи вважав за необхідне активно і рішуче виявляти шпигунів противника і негайно їх страчувати.

У IV столітті до нашої ери рекомендації генерала Сунь Цзи, викладені у трактаті «Мистецтво війни», стали основою для створення трактату «Тридцять шість стратагем», що містить тридцять шість коротких фраз разом із поясненнями. За своєю суттю, ці стратагеми є принципами воєнного мистецтва, тобто тисячолітньою військовою мудрістю, яка подана у стислій формі. Багато із них є прямими рекомендаціями щодо ведення «гібридних війн». Головною особливістю стратагем є їх універсальність, яка полягає у тому, що китайці їх використовували і продовжують використовувати не тільки у військовій сфері, а практично у всіх сферах людської життєдіяльності.

Видатними стратегами і полководцями усіх часів для перемоги над противником і досягнення цілей війни широко використовувався протестний потенціал місцевого населення. Так, Олександр Македонському у війні проти персів значну допомогу надавали місцеві племена та народи, які раніше були завойовані персами і були незадоволені їхніми правліннями. Щодо прикладів із новітньої історії, то значний вклад у перемогу союзників над гітлерівською Німеччиною внесли широкі партизанські та повстанські рухи, які розгорнулися на теренах майже усіх окупованих Німеччиною, країн.

Стосовно використання нерегулярних збройних формувань, то найбільш відомий і яскравий історичний випадок – використання англійською королевою Єлизаветою I (1533–1603 рр.) піратів для підриву іспанської та португальської морської могутності. Серед тогочасних англійських піратів найбільш відомим був «пірат Ї Королівської Величності» Френсіс Дрейк. Протягом довгого часу Єлизавета I робила вигляд, що вона ніяк до нього не причетна. Але потім, у 1588 році, присвоїла Френсісу Дрейку звання віце-адмірала, а згодом призначила його командувачем однієї із флотилій британського флоту.

Узагальнення історичного досвіду дозволяє зробити наступні висновки:

1. Російською Федерацією проти України ведеться повноцінна «гібридна війна» із використанням усіх її компонентів. Ця війна довго та ретельно готувалась і була спрямована на досягнення глобальних геополітичних цілей. Для початку її військової фази був обраний (цілком імовірно, що був створений штучно) дуже вдалий момент («Г рабувати під час пожежі» – п'ята китайська стратагема).

2. У дуже важкій ситуації, яка склалась з початком військової фази цієї «гібридної війни», нове керівництво Української держави діяло вкрай розумно і на межі можливого. Бойові дії були локалізовані на порівняно невеликій території Сходу України, укладено перемир'я і головні зусилля з регулювання ситуації були перенесені у політичну та дипломатичну сферу.

3. У результаті таких дій української сторони Російська Федерація на сьогоднішній день не досягла запланованих цілей війни, а Україна виграла час, зміцнила свою обороноздатність та добилась ізоляції Росії на міжнародній арені.

4. Протистояння України з Російською Федерацією не закінчилось. Можливі різні несподіванки. Тому Україна повинна бути готовою відповісти на кожний хитрий «гібридний крок» Росії таким же кроком, тільки підсиленням історичним досвідом та потужним українським гвинтом.

Нагірняк М.Я., к.і.н., доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,

Нагірняк А.Я., к.і.н., доцент

Національний університет «Львівська політехніка»

БЕЗПЕКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ: РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ

Церква Христова із самого початку свого існування намагалася охоплювати своєю діяльністю всі сфери суспільно-державного життя. І в наші часи Церква в Україні не є самозамкненою структурою. Її священнослужителі намагаються бути гарантом безпеки особистості у всіх сферах життя нашої держави.

Демократичні перетворення в українському суспільстві та армії зумовили впровадження принципу свободи релігії в країні та створюють реальні можливості для цього процесу у військових структурах. І хоча держава поки що не виробила дієвого механізму ефективної взаємодії між Церквою і армією, попри всі законодавчі обмеження та заборони Церква завжди проповідувала й проповідуватиме Христа у війську. Цей обов'язок для християнина вищий за змінювані державні закони.

Віруючий військовослужбовець – це християнин, тому все те, чого Церква навчає і вимагає від своїх вірних, – обов'язкове і для нього. Все, чого навчає Церква, зобов'язує воїна, позитивно впливає на всю його діяльність і формує певний тип військової культури.

Життя в екстремальних ситуаціях ставить перед людиною дуже специфічні завдання. Але християнські чесноти не стають для нього необов'язковими, навпаки: на них слід наголошувати сильніше. Адаже, погодьтєся, патріотизм захисника вимагає від нього набагато більше, аніж від цивільної людини. Він зобов'язаний покласти в разі необхідності на жертвовник Батьківщини своє життя. І людина-патріот чинить це не із зовнішніх спонук – вимог закону, а із внутрішніх – з любові до своєї Вітчизни, відповідальності за виконання свого гуманного обов'язку.

Праця військовозобов'язаного – це постійне перебування в спільноті, в умовах колективної свідомості. Такі умови несуть небезпеку нівелювання особистих чеснот на угоду загальної норми, створюють неабиякі можливості до розвитку смиренності, вірності обов'язку. Армія може бути чудовою школою формування в душі молоді людини вміння послуху, підпорядкування, відповідальності. Водночас душпастир повинен вчити бачити в колективі сукупність особистостей, помічати неповторність і цінність кожної з них, берегти власні життєві набутки. Пастирська турбота Церкви щодо військових пояснюється особливими умовами військового життя, яке випадає переважно молодим чоловікам, часто відірваним від своїх орієнтирів і від цивільного життя, і ця турбота Церкви проявляється здавна. Священик призваний бути водночас і духовним наставником, і слугою кожної людини, яка перебуває під його опікою. У всі часи військові священники проповідували любов до Батьківщини, мужність і здатність до опору, піклування про поранених, рятували душі, хоронили вбитих, заспокоювали людей, розвивали в собі і в людях довкола потребу у молитві, виявляли готовність присвятити себе справедливій справі і ніколи не брали до рук зброю, маючи своєю зброєю молитву і християнські чесноти.

Практичне життя кожної людини дає чимало підтверджень того, що релігійне виховання стримує людину від морального падіння та допомагає їй виконувати свій обов'язок перед суспільством. Варто зазначити, що суто військовоє, професійне виховання солдатів може обмежуватися виключно армією. І за короткий термін військової служби істотно вплинути на людину майже неможливо, особливо в плані викорінення аморальних схильностей, які являються результатом неправильного духовного виховання, оскільки армія має справу із уже сформованими духовно особами.

Наступна риса характеру, що формується душпастирем в мілітарних організаціях і є гарантом безпечної служби, – вірність обов'язкові перед Богом та іншими людьми. Завданням душпастиря є, серед іншого, допомога в пошукові сенсу виконання безлічі дріб'язкових і на перший погляд непотрібних обов'язків, до чого змушена людина у війську. Перспектива гідного проходження школи цих обов'язків, власне, й провадить через гартування в чесноті послуху й вірності обов'язкові до належного християнинові поступу в аскетичному самовдосконаленні, в основі якого повинно лежати вчення про спокуту, спасіння.

Завданням душпастиря виступає вирішення проблеми розвитку внутрішньої дисципліни християнина, яка повинна базуватися на аскетичному навчанні, у вдосконаленні в наслідуванні євангельських чеснот. Пізнання глибокого змісту православної аскетичної відкриттяється в армії під несподіваним ракурсом, але це дає можливість винести з років вимушеного самообмеження досвід свідомого обмеження своїх потреб і вимог згідно з величною метою досягнення досконалості задля спасіння душі.

Капелан покликаний вказувати на цінність праці, виховувати нетерпимість до власних лінощів. Це досягається суворим і невблаганим режимом дня, невпинною боротьбою з лінощами. Власне тим до чого мусить привчати служба у війську.

Військова служба може бути виявом глибокої релігійності, коли вона обумовлена прагненням захистити Україну від ворогів, стати на варті самостійної держави, на захист життя інших людей та їхнього майна. Душпастирське навчання неодмінно прямує до такої інтерпретації військового обов'язку, що підпорядкований Христовому вченню живе за принципом: «Немає більшої від тієї любови, як хто душу свою покладе за друзів своїх» (Ін. 15, 13).

Душпастирська опіка не повинна перетворюватися на механічну заміну ідеологічної служби минулого. Її мета є протилежною до служби виховника. Замість поширення фальшивих ідей та політичних міфів Церква дбає про виховання в правді, збереження людської особистості військовика неушкодженою та здатною до духовного вдосконалення за будь-яких умов.

Виховна робота командирів та душпастирська діяльність священника повинні взаємно доповнювати одна одну та мати спільний знаменник – і тоді результати будуть вагомими.

Отже, головним завданням військового священика – завжди бути поруч з військово-службовцем і бути для нього духовною підтримкою, гарантом безпеки у різних моментах його служби. Душпастир повинен виконувати місію апостолів, йти туди і до тих, хто за різних обставин, навіть бажаючи, не може прийти до Церкви, оскільки виконує свій обов'язок, охороняє свою Батьківщину та свій народ.

Крім забезпечення конституційного права військовослужбовця на задоволення своїх релігійних потреб, присутність духовенства у Збройних Силах полегшить адаптацію молодих солдатів, сприятиме усуненню жорстокості, зокрема «дідівщини», попередженню випадків самогубства, певному умиротворенню у військових колективах.

Якщо у нашому війську воїн буде мати можливість спілкуватися зі своїм Творцем, виявляти Йому свої проблеми і радощі, брати активну участь в богослужбовому житті Церкви, то й стосунки між людьми будуть набирати зовсім іншого виміру, вони будуть мати християнський характер. Адже Христос не вчить обману, шахрайства, неповаги та ненависті до ближніх. Він закликає нас до поваги, до ширості, до любові. Тільки Він є джерелом сили і витривалості в нелегких життєвих ситуаціях, джерелом безпеки, спокою та правдивої радості.

Військо є невід'ємною інтегральною частиною суспільства, і його проблеми не повинні бути нам байдужими. Церква це розуміє, і саме тому на кожній Літургії чуємо: «...І за все військове Господеві помолімося».

Пашкова О.О.

Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ

Зважаючи на ті виклики та загрози, які постали перед нашою державою, особливої актуальності набуло питання забезпечення інформаційної безпеки як елементу національної безпеки. У цілому інформаційна безпека передбачає запобігання завдання шкоди через неповноту, несвоєчасність і недостовірність поширюваної інформації, несанкціонований обіг інформації з обмеженим доступом, а також захист від негативного інформаційно-психологічного впливу. Умовно розрізняють технологічний та гуманітарний її аспекти. Технологічний пов'язаний із засобами збору, накопичення, обробки і поширення інформації, гуманітарний – з її змістом та його впливом як на окрему особистість, так і на суспільство у цілому.

Стратегія національної безпеки України 2015 року визначає актуальні загрози національній безпеці, якими вважаються інформаційно-психологічна війна, фальшування української історії, формування російськими засобами масової інформації викривленої картини світу. Усе це здійснюється для підризу суспільно-політичної стабільності в Україні. Так, як зазначає В. Горбулін, упродовж останніх десяти років такий вплив російською стороною здійснювався на три аудиторії: західну, українську і власне російську. Головним завданням на західному напрямі було доведення штучності української нації і безперспективності української державності як такої (про що свідчать численні заяви політичного керівництва Російської Федерації на міжнародних заходах). У свою чергу, серед українців поширювалися міфи про історично обумовлену єдність з російським народом, а серед росіян – ідеї великодержавного шовінізму. Для цього активно використовувалися як засоби масової інформації, так і розважальна індустрія (кіно, телебачення, радіомовлення, Інтернет). У таких умовах очевидною є суперечність між гарантуванням громадянам права на вільний доступ до інформації і необхідністю відстоювати національні інтереси. З огляду на це потребує посилення саме гуманітарний аспект інформаційної безпеки, що передбачає захист громадян від негативних інформаційних впливів, протидію маніпуляціям суспільною свідомістю і поширенню недостовірної інформації та має втілюватися через інститути освіти, культури, а також масової комунікації.

Освітня галузь, на яку зараз покладено завдання консолідації суспільства і збереження єдиного соціокультурного простору, спроможна бути рушієм становлення повноцінної національної спільноти. Провідне місце в цьому процесі належить українознавчим та історичним дисциплінам, що спрямовані на формування цілісного бачення вітчизняної історії, уявлень про походження та розвиток нації та держави. Так, прийняті у 2015 році Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді і Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр. мають на меті формування національної ідентичності саме через освітнє середовище.

У зв'язку з домінуванням російського продукту в українському культурному просторі особливої актуальності набуло питання виробництва і просування вітчизняної продукції. Державної підтримки потребує культурна індустрія (кінематограф; видавнича справа; перекладацька, виставкова діяльність; музейна справа тощо). Це, у свою чергу, передбачає виробництво кіно- і відеофільмів, видання історичної науково-популярної, наукової, художньої літератури, публікацію розсекречених архівних документів (наприклад, у 2015 році ухвалено закон «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 рр.») тощо.

Потребує запровадження ефективна система заходів щодо протидії розпалюванню міжнаціональної, міжетнічної та міжрелігійної ворожнечі, а також поширенню дезінформації як зарубіжними, так і вітчизняними ЗМІ. Однак заборона транслявання на території України окремих іноземних теле- і радіоканалів як протидія інформаційній експансії стало важливим, проте недостатнім заходом. Одним із кроків у цьому напрямі стало ухвалення закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прозорості власності засобів масової інформації та реалізації принципів державної політики в сфері телебачення і радіомовлення», котрий зобов'язує розкривати інформацію про реальну структуру власності та відомості про кінцевого власника компанії, що, у свою чергу, має на меті унеможливлення впливу зацікавлених осіб на змістове наповнення підконтрольних ЗМІ.

Таким чином, забезпечення гуманітарного аспекту інформаційної безпеки потребує належної державної підтримки і скоординованої роботи усіх соціальних інститутів. Вироблення й просування власного погляду на історію країни та її місце у світі стане можливим лише за умови системного продукування вітчизняного якісного конкуренто-спроможного інформаційного продукту й поширення його по усій території України. Крім того, об'єктивне висвітлення подій української історії, незалежно від політичної кон'юнктури, сприятиме усвідомленню національної ідентичності, подоланню взаємовідчуженості населення окремих регіонів України та консолідації української нації у цілому.

Пилявець Р.І., к.і.н., доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ «ГІБРИДНОЇ ПОЛІТИКИ» РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Головною загрозою для національної та воєнної безпеки України в сучасних умовах є зовнішня політика Російської Федерації. Дії пугінського режиму, спрямовані на повномасштабну й тривалу дестабілізацію ситуації в нашій країні, примус до виконання фактично ультимативних і відверто неприйнятних умов, кінцевою метою мають підпорядкування України, втягнення її до геополітичного простору РФ у якості країни-сателіту та повну й остаточну відмову від європейської інтеграції.

Політика сучасної Росії – це в цілому виклик світовому співтовариству. Та насамперед вона має антиукраїнське спрямування: з лютого 2014 р. її виразною ознакою стало пряме порушення суверенітету й територіальної цілісності України. Такі дії РФ, а саме окупація

частини території України – АР Крим, розпалювання Росією збройного конфлікту в східних регіонах України та руйнування системи світової та регіональної безпеки і принципів міжнародного права, як зазначено у преамбулі нової редакції Военної доктрини України, зумовили перегляд і уточнення доктринальних положень щодо формування та реалізації воєнної політики України.

Серед головних тенденцій, що впливають на сучасну воєнно-політичну обстановку довкола України, особливе місце належить тим, що безпосередньо пов'язані з політикою нашого північно-східного сусіда. Це, передусім, активна дестабілізуюча зовнішня політика РФ щодо сусідніх держав, міжнародних організацій, включаючи НАТО і ЄС; поширення нею практики проведення спеціальних операцій та дій провокаційного характеру для створення конфліктних ситуацій; інформаційна війна РФ проти України й країн Заходу тощо.

Означене зумовлює актуальність розгляду характерних рис і особливостей «гібридної політики» РФ. Під «гібридною політикою», на думку вітчизняних експертів, слід розуміти цілеспрямоване комплексне застосування політичних, дипломатичних, торговельно-економічних (у т.ч. кредитно-фінансових, паливно-енергетичних, військово-технічних тощо), а також інформаційно-пропагандистських та ін., у т.ч. нетрадиційних («асиметричних») заходів однієї держави (або коаліції держав) з метою підпорядкувати собі внутрішню і зовнішню політику іншої/інших за допомогою широкого спектра прихованих способів та механізмів підкупу, залякування та шантажу як керівництва політичних і бізнес-еліт, так і різних партійних і соціальних груп, загалом населення цих держав. Отже, «гібридна політика» спрямована, насамперед, на підпорядкування одній державі внутрішньої та зовнішньої політики іншої (інших) держав за допомогою широкого спектра «асиметричних» заходів.

На думку авторитетного вченого директора НІСД В. Горбуліна, «гібридна війна» Росії проти України – це ключовий інструмент російської геостратегії реваншу, кінцевою метою якої є поступове, але неухильне відновлення російського впливу і ваги на міжнародній арені. Уточнимо: президент РФ В. Путін, вважаючи розпад СРСР найбільшою геополітичною катастрофою ХХ ст., поставив за мету досягти Росією таких позицій на міжнародній арені, які мав СРСР у другій пол. ХХ ст., тобто у період «холодної війни». У цьому контексті важливою є й недавня заява російського прем'єр-міністра Д. Медведева про скочування світу до нової «холодної війни», в чому він звинувачує США і НАТО. Згадаємо, що історичний період «холодної війни» став наслідком сформованого внаслідок результатів Другої світової війни «біполярного» світоустрою. Саме такий геополітичний світовий порядок з виключною роллю РФ як одного з двох світових лідерів прагнуть відродити кремлівські вожді.

Виходячи з цього «гібридна політика» РФ спрямована передусім проти США, об'єднаної Європи, НАТО. Її зорієнтовано на підрив у країн Європи відчуття благополуччя та гарантованої захищеності з боку ЄС і НАТО. Москва прагне розвалити ЄС або, як мінімум, вбити перманентний клин між США та їх європейськими союзниками, а також між країнами Західної та Східної Європи. Головною ж метою «гібридної політики» В. Путіна, спрямованої проти НАТО, є недопущення розширення Північноатлантичного союзу, поступове його ослаблення та руйнація.

У цьому сенсі слід сприймати конкретні кроки РФ. Сподіваючись компенсувати слабкість своїх звичайних сил, Росія значно знизила «поріг» використання ядерного озброєння: за новою редакцією Военної доктрини РФ (грудень 2014 р.), допускається застосування ядерної зброї у разі виникнення неядерної війни, яка може загрожувати існуванню держави.

Основний зміст «гібридної політики» РФ щодо окремих країн (коаліцій) закладено у відповідних документах (проектах, програмах, планах) у спосіб їх цілеспрямованого розповсюдження або декларації у вигляді загроз, погроз, чуток, фейків, «інформаційних бомб». Безумовно, у рамках «гібридної політики» Кремль рішуче й агресивно налаштований повернути Україну до сфери свого впливу за будь-яку ціну. Для цього він докладає зусиль і на міжнародній арені, використовуючи дипломатичні, економічні, енергетичні та військові

важелі. Задля піднесення своєї ролі на міжнародній арені РФ активізував і підірвав діяльність спецслужб. На думку багатьох міжнародних і українських експертів, існують підстави, що вказують на причетність Росії до штурмового створення та поглиблення серйозних проблем для безпеки європейських країн, наприклад, із ситуацією в Сирії, потоками мігрантів, терористичними актами ісламістів в Європі, організацією політичних вбивств тощо.

На жаль, як показує розвиток подій упродовж останніх місяців, навряд чи союзники України (США і провідні країни ЄС) готові до кінця йти у відстоюванні свободи і незалежності України, заплатити таку ціну для перешкоджання втілення російських планів щодо України, яку готова заплатити російська влада за повернення України до своєї орбіти.

Висновок. В умовах боротьби України з агресивною політикою РФ, її всебічним втручанням у внутрішні справи нашої країни ми не можемо лише сподіватися на належну підтримку і допомогу ззовні, яка останнім часом слабшає. Разом із активною зовнішньополітичною діяльністю щодо забезпечення підтримки України з боку західних союзників українська влада, водночас, повинна виходити із того, що у боротьбі як зі збройною агресією Росії, так і взагалі у протидії «гібридній політиці» Росії, слід розраховувати на власні, українські сили. Ми повинні бути міцними, щоб не лише відбити агресію, а й у недалекій перспективі повернути незаконно загарбане ворогом. А для цього необхідно зміцнювати обороноздатність України, її національну і воєнну безпеку.

Pietrzyk P., dr

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych w Warszawie

BEZPIECZEŃSTWO MATERIAŁÓW ARCHIWALNYCH JAKO ELEMENT OCHRONY DÓBR KULTURY NA WYPADEK KONFLIKTU ZBROJNEGO

Kultura to jeden z najważniejszych czynników narodotwórczych, posiadających ogromne znaczenie dla integracji narodowej. Dobra kultury to przede wszystkim dobra ruchome lub nieruchome, które mają wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu, np. zabytki architektury, sztuki lub historii, stanowiska archeologiczne, zespoły budowlane mające znaczenie historyczne lub artystyczne, dzieła sztuki, rękopisy, książki i inne przedmioty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym, a także zbiory naukowe i poważne zbiory książek, archiwaliów lub reprodukcji wyżej wymienionych dóbr kultury. To również gmachy, których zasadniczym przeznaczeniem jest przechowywanie lub wystawianie dóbr kulturalnych ruchomych, czyli muzea, biblioteki, archiwa, ale również schrony mające na celu przechowywanie na wypadek wojny dóbr kulturalnych ruchomych, ośrodki obejmujące znaczną liczbę dóbr kultury, zwane „ośrodkami zabytkowymi”.

Jak wynika z powyższej definicji archiwalia (czyli dziedzictwo dokumentacyjne) zostały uznane za jeden z elementów dóbr kultury. Organizacja Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, dalej: UNESCO) poszła jeszcze dalej. Uznając dziedzictwo dokumentacyjne za bezcenne świadectwo historii, rozwoju cywilizacyjnego świata, źródło wiedzy o różnych kulturach, społeczeństwach i archiwum pamięci zbiorowej, powołała do życia program Pamięć Świata (*Memory of the World*). Został on zainicjowany na konferencji zwołanej do Pułtuska w Polsce w 1992 r. a na jego powstanie wpływ miała rosnąca świadomość znaczenia samego dziedzictwa dokumentacyjnego dla zachowania pamięci oraz coraz większa świadomość zagrożeń dla tegoż dziedzictwa, w związku z ilością konfliktów jakie od początku lat 90-tych XX wieku wybuchły zarówno w Europie (wojna w byłej Jugosławii: Chorwacja, Bośnia, Kosowo), jak i innych rejonach świata (m.in. wojna abchasko-gruzińska, wojna domowa w Tadżykistanie, Nigrze, Etiopii, Rwandzie, czy I wojna w Zatoce Perskiej).

Jednym z instrumentów oddziaływania programu Pamięć Świata stała się «Międzynarodowa Lista Pamięci Świata», tworzona od 1997 r. Od momentu jej utworzenia wpisywano na nią jedynie te

obiekty dziedzictwa dokumentacyjnego, które zostały uznane przez ekspertów UNESCO za mające szczególne, ogólnoświatowe znaczenie. Bezwzględnym warunkiem dokonania wpisu na Listę jest spełnienie kryteriów określonych w podstawowym dokumencie Programu Pamięć Świata: *Memory of the World: General Guidelines*. Na koniec 2015 r. międzynarodowa Lista obejmowała około 350 wpisów, zawierających dziedzictwo dokumentacyjne bardzo zróżnicowane pod względem treści, czasu i miejsca pochodzenia, formy oraz nośników, na których zostało utrwalone.

Wyróżnić należy przynajmniej trzy najważniejsze zagrożenia dóbr kultury, jakie mogą wystąpić w wyniku konfliktu zbrojnego. Są to: częściowe uszkodzenie lub całkowite zniszczenie, utrata w wyniku kradzieży wywołanej przez zamieszanie i brak ochrony oraz utrata w wyniku wywiezienia określonych ruchomych dóbr kultury przez państwo – agresora. Materiały archiwalne (dziedzictwo dokumentacyjne) są szczególnie narażone na tego rodzaju sytuacje. Ze względu na materiał, na jakim zostały wytworzone (papier, pergamin, taśma) można je bardzo łatwo zniszczyć lub uszkodzić. Ze względu na swoje rozmiary a jednocześnie atrakcyjność kolekcjonerską pojedyncze dokumenty, księgi czy posyty mogą być doskonałym celem dla potencjalnych złodziei. Ze względu zaś na zapisaną na nich informację stanowią «łakomy kąsek» do wywiezienia przez państwo – agresora.

Rekwizycje, kontrybucje, celowe niszczenie, kradzieże dokonywane zarówno przez szeregowych żołnierzy, jak i ich przełożonych, czy wreszcie metodyczna i w pełni zorganizowana grabież to nieodłączna część wszystkich konfliktów zbrojnych. Z wydarzeniami tymi nierozzerwalnie wiążą się też tragiczne losy dóbr kultury. Modelowym przykładem państwa, które w trakcie swojej historii utraciło ogromną część swoich dóbr kultury, w tym zbiorów archiwalnych, jest między innymi Polska. Systematyczna grabież i niszczenie polskich zbiorów trwało bardzo długo, począwszy od tzw. potopu szwedzkiego, poprzez okres rozbiorów, a szczególnie w czasie II wojny światowej.

Pomimo opisanych powyżej zagrożeń powstałych w wyniku konfliktów zbrojnych i nierespektowania przez poszczególne państwa podpisanych układów i konwencji, najlepszym elementem ochrony dóbr kultury i tak pozostaje prawo międzynarodowe, a zwłaszcza konwencje dotyczące zabezpieczenia dóbr kultury. Nie mniej ważne są powoływane do ochrony dziedzictwa instytucje międzynarodowe, jak wspomniany Program Pamięć Świata, czy też najbardziej wydawałoby się prozaiczne działania jak stosowanie znaków ochrony zabytków. Najbardziej praktycznym zaś elementem ochrony są lokalne programy postępowania na wypadek występowania poszczególnych zagrożeń.

Podstawą prawną w zakresie międzynarodowej ochrony dóbr kultury jest konwencja *O ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego*, podpisana 14 maja 1954 r. w Hadze. Nie należy jednak zapominać, iż próby uregulowania tego zagadnienia podejmowane były już dużo wcześniej i datować je należy przynajmniej od drugiej połowy XIX wieku. Jednym z największych osiągnięć konwencji haskiej było przede wszystkim jasne określenie przedmiotu ochrony. Terminologia poprzednich aktów prawnych była bowiem bardzo niejednolita: «zabytek», «dzieła sztuki», «zabytki historyczne i artystyczne».

Lokalne programy ochrony opracowane i wdrożone na wypadek zagrożenia konfliktem zbrojnym powinny przewidywać sposób postępowania z dobrami kultury. Najlepiej, jeżeli plany takie zostały opracowane oddzielnie dla nieruchomości dóbr kultury i oddzielnie dla ruchomych. Miejsca przechowywania zbiorów mogą stanowić pomieszczenia zaadaptowane do tych celów, bądź specjalne budowle ochronne. Schrony przeznaczone na zabezpieczenie zabytków mogą być projektowane i przygotowywane jako budowle wolno stojące, bądź mogą stanowić integralną część nowo wznoszonych, rozbudowywanych i przebudowywanych obiektów.

Dla sprawnego i łatwego postępowania na wypadek wystąpienia zagrożenia najcenniejsze zbiory w miejscu ich stałego przechowywania powinny być specjalnie oznaczone, a w magazynach powinny znajdować się worki lub skrzynie, do których szybko da się spakować dokumenty przeznaczone do ewakuacji lub ukrycia.

Приходько Ю.І., к.пед.н., доцент
Центр воєнно-стратегічних досліджень
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ВІЙСЬКОВО-ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Актуальність дослідження проблем особистісно орієнтованої підготовки військових фахівців зумовлена такими чинниками: необхідністю впровадження вимог сучасних нормативно-правових документів щодо стратегії національної безпеки України, партнерства з країнами НАТО на основі військових освітніх стандартів, розвитку сектора безпеки та оборони, ідей гуманістичної освітньої концепції; врахуванням в процесі навчання потреб та індивідуально-психологічних особливостей особистості; вимогами щодо підвищення якості підготовки фахівців, схильних до творчої діяльності, лідерства; швидкоплинністю оновлення знань і поглядів на ведення збройної боротьби, боротьби з міжнародним тероризмом; вичерпаністю можливостей багатьох традиційних форм і методів підготовки фахівців; необхідністю пошуку та застосування інноваційних педагогічних технологій, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності тих, хто навчається, на якісне засвоєння навчального матеріалу, формування та розвитку компетенцій, мотиваційної сфери.

Основою реалізації зазначених проблем у військово-освітній політиці мають стати і набути пріоритетного значення освітні технології особистісно орієнтованої спрямованості як у викладанні навчальних дисциплін, так і в організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців. Організація навчання на таких засадах сприяє формуванню та розвитку особистості фахівця, спроможного виявляти ініціативу, творчо виконувати поставлені завдання, приймати відповідальні рішення, самостійно, критично мислити, продукувати ідеї, захищати власну точку зору, переконання, систематично й неперервно поповнювати знання шляхом наполегливої самоосвіти протягом служби. Розроблення та запровадження засад особистісно орієнтованої підготовки військових фахівців дозволить: визначитися з пріоритетами наскрізного цілеутворення на всіх етапах підготовки військових фахівців; забезпечити системний, комплексний підхід до планування, організації та здійснення процесу навчання та викладання; покращити управління військово-педагогічним процесом, аналіз, прогнозування, проектування та діагностику рівня знань, умінь, навичок, компетенцій; забезпечити єдність навчання, виховання, розвиток фахівців, їх професійну, психологічну підготовку до військово-професійної діяльності.

Зміст особистісно орієнтованої підготовки військових фахівців, форми, методи та навчально-матеріальне забезпечення мають проектуватися на засадах варіативності. При цьому модель їх розроблення характеризується блочно-модульною побудовою навчального матеріалу, високим ступенем самостійності та індивідуалізації навчання. Блочно-модульна побудова навчального матеріалу з навчальних дисциплін, тобто його структуризація, реалізується на 2 ієрархічних рівнях: рівні навчальних дисциплін та рівні модуля. Проектування та викладання кожного модуля здійснюється на наступних організаційно-методичних засадах: поділ на теоретичну та практичну складові; розробка пакетів особистісно орієнтованих завдань; проведення лекцій, практичних занять, самостійної роботи; проведення контрольних робіт, здійснення контролю рівня засвоєння знань; розроблення вимог до вихідних знань і вмінь курсанта (слухача) після засвоєння модуля; оцінка вхідного рівня знань напередодні кожного заняття; розроблення структурної декомпозиції модуля; коригування педагогічної діяльності.

Організація та методика особистісно орієнтованої підготовки військових фахівців має базуватися на засадах всебічного вивчення їх індивідуально-психологічних особливостей,

Методичну основу особистісно орієнтованого навчання на різних видах занять становить пошук та запровадження ефективних способів комунікативного впливу викладача та типів

взаємодії з тими, хто навчається. Виходячи з визначених науковцями 3 рівнів спілкування (високий, середній, низький) та видів впливу (позитивний, негативний) викладач має в кожній навчальній ситуації, залежно від обставин, застосовувати відповідні стилі комунікативної взаємодії з тими, хто навчається. В цілому можна наголосити, що спілкування повинно носити цілісний характер на підставі гармонійного поєднання таких його компонентів, як обмін інформацією, організація взаємовідносин, пізнання особистості того, хто навчається тощо.

Важливою складовою особистісно орієнтованої підготовки військових фахівців є коригування педагогічної діяльності за результатами усіх форм контролю та самоконтролю. До основних елементів, які мають коригуватись, слід віднести такі: рівень цілепокладання; система потреб і мотивів діяльності суб'єктів навчального процесу; модель педагогічної та процесуальної діяльності (ефективність навчально-методичної роботи); уміння викладача конструювати навчальні завдання у відповідності з інтелектуальними та психофізіологічними можливостями тих, хто навчається; співвідношення реального характеру впливу викладача на майбутніх фахівців із загальногуманістичними та демократичними принципами взаємодії (суб'єкт-суб'єктні відносини); подолання стресових і конфліктних ситуацій (ступінь прив'язаності до реальних умов викладання навчальних дисциплін); подолання стереотипів і тенденцій до жорсткої алгоритмізації викладацької діяльності (індивідуальна система засобів педагогічної дії); система педагогічного контролю; комплексність засобів педагогічного впливу; ступінь і повнота матеріально-технічного та методичного забезпечення навчальних занять.

Складовими організації і методики особистісно орієнтованої підготовки військових фахівців є такі: конструювання пакетів навчальних завдань на різні види занять з вивчення теоретичного та практичного матеріалу; вивчення індивідуально-психологічних особливостей тих, хто навчається, і в першу чергу їх інтелектуальних здібностей та працездатності; організація та методика проведення різних видів навчальних занять з особистісно орієнтованим спрямуванням і використанням засобів спілкування та діалогізації; діагностика (контроль) та моніторинг результатів навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів навчання; коригування дидактичних і процесуальних елементів педагогічної діяльності.

Рубель К.В., к.і.н., доцент
Стефанцев С.С.

Военно-дипломатична академія
імені Євгенія Березняка

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ТА АВТОМАТИЗАЦІЇ ДОБУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ З НИХ: БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ

В розвідувальних органах провідних країн світу добування інформації з відкритих джерел вважається окремим видом розвідки (OSINT – Open Source Intelligence, розвідка з відкритих джерел). Її сутність полягає у зборі інформації з великої кількості різного роду відкритих джерел про явище або об'єкт. До відкритих джерел традиційно відносять газети, журнали, радіо, телебачення та мережу Інтернет. Одним з актуальних напрямів розвідки з відкритих джерел протягом останнього десятиліття є аналіз одного з найбільших ресурсів у мережі Інтернет – соціальних мереж.

Якщо у попередні роки з теоретичної точки зору проблемним питанням було визначення основних видів інформації, яку можна добувати з соціальних мереж про особистість, суспільні рухи, регіони, оснащення місцевості тощо, то сьогодні більше акцентується проблема удосконалення методичних підходів до збору даних з мереж в інтересах спецслужб. ЗМІ у воєнних конфліктах зарекомендували себе не тільки як джерело інформації з військових питань, але, на жаль, як поле для проведення інформаційно-психологічних операцій та дезінформаційних кампаній. Особливо це актуально по відношенню до соціальних мереж як до новітнього каналу масової комунікації. Досвід військових, що викладений у відкритих

публікаціях, свідчить, що соціальні мережі активно використовуються ними для збору та перевірки даних про людей, збройні формування, навіть для проведення вербувальних операцій. Проте, водночас такі технології використовують і незаконні формування, що посилює рівень небезпеки для Збройних Сил України, зокрема у зоні проведення АТО.

Попадає необхідність визначити основні характеристики мереж, що мають враховуватись у інформаційно-аналітичній діяльності. Також серед існуючого програмного забезпечення для пошуку інформації з відкритих джерел виокремити програмний продукт та пошукові сервіси, які використовуються для об'єктивізації добування інформації з соціальних мереж, перевірки її достовірності.

На основі аналізу статистичних даних провайдерів про користувачів мереж можна визначити перелік найпопулярніших з них як авторитетного каналу комунікації в кожному регіоні, а також визначити базові параметри, за якими характеризують мережі.

Принципово важливими особливостями соціальних мереж як відкритого джерела інформації є:

функціонування інформаційних потоків в них в режимі реального часу;

багатовекторність сталих комунікативних зв'язків (з технічної точки зору мають назву «ребра зв'язків») з різнопрофільними інформаційними ресурсами;

швидке насичення комунікативних потоків, що породжуються інформаційними приводами з традиційних ЗМІ, інформацією регіонального та місцевого масштабу, яка може становити для розвідки більшу цінність, ніж повідомлення глобальних ЗМІ;

мінімізація цензури та контролю контенту.

З іншого боку, саме означені риси соціальних мереж ускладнюють процес автоматизації збору даних з них в інтересах ЗС, у порівнянні, наприклад, з більш традиційними методами автоматизованого контент-аналізу повідомлень преси.

Для збору інформації про соціальні мережі пропонується або використовувати уже існуючі архіви даних, або створювати нові. Щодо існуючих архівів, то найбільшим є інтернет-архів «Alexa». Для аналізу веб-сторінок, створених починаючи з 1996 року, слід використовувати архів «Wayback Machine – Internet Archive».

За результатами аналізу даних спеціалізованих друкованих видань та електронних джерел, можна запропонувати список програм та пошукових сервісів, які сьогодні використовуються для пошуку інформації з соціальних мереж. Встановлено, що сьогодні найбільш популярними для вирішення означених задач є: Maltego (використовується для аналізу зв'язків між людьми в соціальних мережах Twitter і Facebook, групами, веб-сайтами, доменами, мережами, частинами інтернет-інфраструктури), CaseFile (молодший брат Maltego, призначена для аналізу даних, які збираються в офлайн, а не з відкритих джерел), Fbstalker (призначена для збору інформації про користувача на основі його Facebook-профілю), OSINT Orsec (здійснює пошук по ключових словах у свіжих публікаціях Pastebin, Facebook, Reddit, Twitter, Stackexchange), search.twitter.com (пошукова система призначена для пошуку інформації в соціальній мережі Twitter), blogsearch.google.com (пошукова система призначена для пошуку інформації в блогах соціальних мереж). Серед зазначеного програмного забезпечення в інтересах ЗС пропонується застосовувати програмне забезпечення Maltego, програму, яка проводить пошук інформації на основі різноманітних сканувань, в тому числі сканувань на наявність документів з метаданими, аналізує отриману інформацію та графічно відображає зібрані дані. За допомогою програмного забезпечення Maltego можливо також побудувати соціально-комунікативні граfi інформаційного потоку в мережах від будь-якого суб'єкта.

Таким чином, веб-простір відіграє не тільки важливу роль для виявлення загроз інформаційній безпеці. Раніше збір даних з соціальних мереж на початку їхнього існування проводився в ручному режимі та був завданням, що вимагало великих зусиль і часових витрат. Проте сьогодні автоматизований аналіз соціальних мереж це завдання децю спростило, що підвищує ефективність та результативність процесу прийняття рішень вищим керівництвом держави.

SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA CYBERPRZESTRZENI

Zagadnienie bezpieczeństwa jest pojęciem interdyscyplinarnym. Zagrożenia związane z cyberprzestępczością oraz cyberterroryzmem należą do jednej z najszybciej i najdynamiczniej rozwijających się gałęzi zagrażających bezpieczeństwu w wymiarze informacyjnym. Na wskazane zagrożenia narażeni są zarówno obywatele poszczególnych państw, jak również instytucje państwowe. Coraz częściej poruszona zostaje również kwestia bezpieczeństwa dyplomatów w wskazanym wymiarze. Ze względu na posiadane informacje, dyplomaci stanowią tę grupę, która w sposób szczególnie narażona jest na ataki «cyberprzestępców». Funkcjonowanie cyberprzestrzeni polega na gromadzeniu, przetwarzaniu i przesyłaniu danych za pośrednictwem systemów informatycznych.

Łącząc się z Internetem oraz wykorzystując jego zasoby używamy różnych urządzeń takich jak komputery, telefony komórkowe oraz inne nowoczesne urządzenia elektroniczne. Wg danych Organizacji Narodów Zjednoczonych z cyberprzestrzeni korzysta kilka miliardów użytkowników. Jest to wręcz idealna przestrzeń dla przestępców, którzy pozostając anonimowi uzyskują dostęp do naszych danych osobowych, które świadomie lub nieświadomie umieszczamy w sieci. Zagrożenia związane z bezpieczeństwem w Internecie dramatycznie wzrosły w ostatnich latach. Na świecie ofiarą cyberprzestępców padło już 431 milionów osób dorosłych.

Do najczęściej występujących form cyberprzestępczości można zaliczyć te, z których związane z fałszowaniem tożsamości. Należy do nich tak zwany «phishing» polegający na oszukiwaniu internautów w celu uzyskania ich danych osobowych; «malware», czyli złośliwe oprogramowanie, które zazwyczaj nieumyślnie zainstalowane zbiera dane osobowe oraz «hacking», czyli włamania umożliwiające zdalny, nielegalny dostęp do czyjegoś komputera. Przestępcy próbują używać tych metod, aby wykraść informacje dotyczące kart kredytowych i zasobów finansowych. Ponadto Internet staje się również miejscem przestępstw związanych z naruszaniem praw autorskich i własności intelektualnej, a także przestępstw takich jak pornografia dziecięca i obrót materiałami przedstawiającymi wykorzystywanie dzieci.

Wg innej klasyfikacji do najczęściej popełnianych przestępstw w cyberprzestrzeni zaliczamy: uzyskiwanie bez opłat komercyjnego oprogramowania, uzyskiwanie kodów – numerów seryjnych specjalnych plików zwanych «crack» lub Keygen” mających na celu ominięcie zabezpieczeń programów stosowanych przez producentów, w konsekwencji odblokowanie płatnych programów aby te działały w pełnej wersji czyli bez żadnych ograniczeń; nielegalna wymiana utworów chronionych prawami autorskimi – głównie muzyka, filmy, gry, programy i inne; przełamywanie zabezpieczeń i dokonywanie włamań na cudze konta w tym na konta pocztowe, konta w różnych serwisach; sprzedaż za pośrednictwem serwisów aukcyjnych lub ogłoszeniowych fikcyjnych przedmiotów, celem wyłudzenia korzyści majątkowej – popularnie nazywane «oszustwem»; usunięcie danych informatycznych – najczęściej związane z przełamaniem zabezpieczeń; zakupy przy użyciu cudzych numerów kart płatniczych; uszkodzenie danych, zmiana zawartości danych lub ich kradzież; niszczenie strony internetowej; zablokowanie dostępu do strony internetowej; stworzenie wiernej kopii strony internetowej celem uzyskania poufnych danych np. strony banków, proces popularnie nazywany Phishingiem; instalacja i używanie programów szpiegujących np. Trojany, Keylogery; kradzież sygnału telewizyjnego rozpowszechnianie materiałów dot. pornografii z udziałem nieletnich, oraz zawieranie znajomości przez «pedofilów» z nieletnimi w celu ich wykorzystania na tle seksualnym oraz wiele innych.

Dynamiczny rozwój zagrożeń oraz przypadków naruszających bezpieczeństwo systemów i sieci informatycznych, jak również wszystkich grup użytkowników korzystających z usług oferowanych przez współczesne, unowocześnione technologie informatyczne powoduje, że zapewnienie bezpieczeństwa przestrzeni tworzonej przez te systemy stanowi od pewnego czasu jeden z najistotniejszych problemów na poziomie krajowym oraz międzynarodowym. Zagwarantowanie bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni stanowi niezbędny akcent w zapewnieniu niezakłóconego

функціонування суспільства та держави у всіх аспектах. З цим питанням тісно пов'язано поняття кібертероризму, а отже зв'язок тероризму та кіберпростору. Частіше випадки атаків кібертерористичних та все більша кількість випадків протидії діяльності в кіберпросторі вимагає необхідності розробки відповідних механізмів правових – як на рівні національному, так і міжнародному та прийняття відповідних дій апарату державного.

У доповіді зроблено спроба представлення національних та міжнародних рішень правових, що формують систему безпеки кіберпростору та конкретних дій, що забезпечують безпеку порушуваних у кіберпросторі суб'єктів. Представлено також конкретні випадки атаків кібертерористичних та інцидентів пов'язаних з незаконною діяльністю в кіберпросторі.

Соляр І.Я., д.і.н., доцент

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКИХ ПАРТІЙ

Українські політичні партії (від заснування до травня 2016 р.) розглядали проблеми національної безпеки (в різній мірі) як найактуальніші. Кожна програма політичної партії давала відповіді на розв'язання питань національної безпеки. Політичні партії (як складова політичної системи України) брали участь у розробці законопроектів, доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та ін. сферах, чим сприяли створенню правового поля, інструментарію задля реалізації безпекової політики держави.

У розвитку партійної системи України виділяють шість етапів:

I (1990–1995) – становлення багатопартійності;

II (1996–1999) – формування системи поляризованого плюралізму;

III (2000–2004) – перехід до системи поміркованого плюралізму;

IV (2005 – лютий 2010) – стабілізація системи поміркованого плюралізму;

V (лютий 2010 – лютий 2014) – еволюція в напрямі системи з «партією-гегемоном»;

VI (лютий 2014) – повернення до системи поміркованого плюралізму, посилення тенденцій до створення партій лідерського «персоналістського» характеру.

Політичні партії поділяють основні принципи забезпечення національної безпеки: пріоритет прав і свобод людини і громадянина; верховенство права; пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів; своєчасність і адекватність захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам; чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки; демократичний цивільний контроль над Військовою організацією держави та ін. структурами в системі національної безпеки; використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів колективної безпеки.

Українські партії визнають пріоритети національних інтересів України, визначені Законом України «Про основи національної безпеки». Водночас діяльність політичних партій на кожному з вищезазначених етапів часто не сприяла зміцненню політичної і соціальної стабільності в суспільстві. Українські ліві партії та Партія Регіонів (сьогодні Опозиційний блок) не підтримували забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі та в євроатлантичний безпековий простір.

Українські політичні партії на всіх етапах своєї діяльності привертати увагу до загрози національним інтересам і національній безпеці у зовнішньополітичній сфері. Зокрема на

першому етапі всі політичні партії консолідовано виступили проти втручання Російської Федерації (РФ) у внутрішні справи України (конфлікт навколо Севастополя (1993 р.), політика президента АР Крим Мешкова). Починаючи з другого етапу (1996 р.) провладні політичні партії, а також КПУ, СПУ – недооцінили залишення у формі оренди Чорноморського флоту РФ у Криму, не вбачаючи загрози національним інтересам і національній безпеці України. Більшість політичних партій у 2008 р. не вбачали загрози національній безпеці і не винесли жодних уроків з агресії Російської Федерації у Грузії, створення псевдонезалежних держав в Осетії та Абхазії, агресії РФ в Молдові та створення Придністровської Молдавської Республіки.

Політичні партії недооцінювали загрози у сфері державної безпеки, зокрема розвідувально-підривну діяльність іноземних спеціальних служб (зокрема ФСБ Російської Федерації); загрозу посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права і свободи громадян. Провідні політичні партії (від лівих до правих), зокрема їхні представники та лідери, часто сприяли поширенню корупції в органах державної влади, зрощенню бізнесу і політики, організованій злочинній діяльності, не звертали уваги на небезпечне зниження рівня забезпечення військовою та спеціальною технікою та озброєнням нового покоління Збройних Сил України, інших військових формувань, що загрожує зниженням їх боєздатності і повільністю у здійсненні реформування Военної організації та оборонно-промислового комплексу; незадовільний рівень соціального захисту військовослужбовців.

Найбільше уваги політичні партії приділяли загрозам в економічній сфері. На декларативному рівні партії усвідомлювали дані загрози, відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам, зростання кредитних ризиків; велика боргова залежність держави, критичні обсяги державних внутрішнього і зовнішнього боргів; «тінізація» національної економіки, переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними. Проте представники провідних політичних партій, перебуваючи у виконавчій владі, не змогли досягнути істотних результатів у подоланні загрози національній безпеці та обороні України.

На сучасному етапі політичні партії часто виступають поза правовим полем Закону України «Про основи національної безпеки України». Вплив фінансово-промислових груп на діяльність політичних партій спотворює їх характер, функції (перетворення їх у бізнес-клуби за інтересами). Політичні партії перетворюються часто зі складової політичної системи в елемент її розхилення. Цьому сприяє відсутність ефективного виборчого законодавства, можливості ререєстрації політичних партій.

Степанов А.Д.

Военно-дипломатична академія
імені Євгенія Березняка

АНАЛІЗ ДЕЯКИХ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ НАПЕРЕДОДНІ КОНФЛІКТУ

Сучасна політична обстановка всередині України, обстановка в світі та стан міжнародних відносин дозволяють зробити припущення про низьку ймовірність відновлення активних бойових дій в зоні проведення Антитерористичної операції (АТО) у найближчій перспективі. Поряд з цим неможливість проведення Комплексу заходів з виконання Мінських угод у встановленні терміни ні у кого не викликає сумнівів. У такій ситуації виникає необхідність здійснювати пошук шляхів вирішення конфлікту в мирний, демократичний спосіб з урахуванням політичної обстановки, яка склалася на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей на даний час.

Оцінку сучасних політичних умов обстановки в регіоні неможливо проводити без урахування політичних процесів в Донецькій та Луганській областях напередодні конфлікту. Беручи до уваги, що аналізу впливу Російської Федерації на політичне життя України в той період приділено багато уваги, інтерес викликають саме внутрішньополітичні процеси у визначеному регіоні, які на даний час не мають однозначної оцінки.

Аналіз наукових праць щодо особливостей політичного життя України в доконфліктний період свідчить про те, що ознаки розколу у суспільстві існували й на початку 90-х років ХХ сторіччя, але найбільшою виразністю набули після подій Помаранчевої Революції 2004 року.

Саме в цей період деякі політичні сили Сходу України в своїй діяльності починають активно використовувати стереотипи радянсько-комуністичної свідомості, «мовне питання», поняття «слов'янського братерства», а також духовної, культурної та історичної єдності української та російської націй. Інші політичні сили, які орієнтувались на підтримку західних регіонів країни, також використовували політичні спекуляції на історичному минулому, різних типах політичної культури, відмінностях в економічному та соціальному розвитку регіонів України в умовах їх штучного протиставлення у політичних цілях.

Така ситуація призвела в тому числі до виникнення в той період суспільних організацій та політичних партій (діяльність деяких з них була заборонена згодом державою), які зараз відіграють важливу роль у політичному житті так званих «ДНР» та «ЛНР». Крім цього, слід враховувати стабільно сильні позиції Комуністичної партії України (КПУ), яка у своїй програмі чітко визначала курс на зближення з Росією та декларувала лозунги Комуністичної партії Радянського Союзу, розраховуючи ностальгічні почуття електорату.

Починаючи з 2004 року в ході кожної передвиборчої кампанії основні політичні сили робили ставку не на вирішення актуальних проблем всього українського суспільства, а на дискредитацію опонентів та підтримку окремих регіонів країни. Крім цього, з приходом нової влади питання регіональної політики та інтеграції суспільства відверто ігнорувались.

Результати парламентських виборів 2012 року в Донецькій і Луганській областях свідчать про однозначну перемогу провладної в той час Партії Регіонів (ПР) та КПУ, а також поразку «прозахідних» партій «Батьківщина», «Удар» і «Свобода».

Отже, станом на початок 2014 року, партії, які очолили Євромайдан, мали мінімальну підтримку в регіоні, а події, які відбувались на Євромайданах в містах України, сприймалися населенням Сходу України в переважній більшості негативно. Не є дивним, що дії влади, яка була сформована з опозиційних партій після втечі Президента України Януковича, а також обмеження діяльності провідних політичних сил Донецької та Луганської областей (ПР та КПУ) створили підґрунтя для розвитку сепаратистських настроїв. Але найпотужнішим поштовхом до сепаратизму в регіоні та створення так званих «ДНР» та «ЛНР» стала анексія АР Крим. Перспектива входження до складу РФ за Кримським сценарієм виявилась дуже привабливою для населення, яке залишилося без підтримки своїх колишніх лідерів, одна частка яких втекла за кордон, а інша бездіяла.

Таким чином, в результаті дослідження встановлена низка причин, які у сукупності з іншими факторами призвели до формування у населення Донецької та Луганської областей сепаратистських настроїв. Визначено, що нехтування центральною владою держави у період з 2004 по 2014 роки особливостями політичної атмосфери у різних регіонах країни в умовах інформаційно-психологічного впливу Російської Федерації призвели до створення умов, оптимальних для проведення гібридних дій та розв'язання збройної агресії проти України. Навіть на підставі цього, без урахування сучасної політичної обстановки в регіоні, можливо зробити висновок, що політичні настрої населення Донецької та Луганської областей суттєво відрізняються від тих, що на даний час існують в українському суспільстві. Отже, політичні аспекти безперечно потребують аналізу і врахування при розробці заходів з повного врегулювання конфлікту.

ПОШИРЕННЯ КОРУПЦІЇ – ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕЦИ УКРАЇНИ ТА СТАБІЛЬНОСТІ В СУСПІЛЬСТВІ

В сучасних умовах корупція стала чинником, що є реальною загрозою конституційному ладу і національній безпеці України. Це явище негативно впливає на такі сторони суспільного життя як: політика, економіка, державне управління, правова і соціальна сфери, міжнародні відносини, громадська свідомість. Корупційні зв'язки фактично руйнують правові, етичні засади між людьми і стають у нормою поведінки.

На сучасному етапі розвитку України поширення корупції в органах державної влади, зрощення політики і бізнесу визнано основними реальними загрозами національній безпеці держави. Про це зазначено у Законі України від 19.06.2003 р. № 964-IV «Про основи національної безпеки України» (ст. 7, абз. 9).

Незважаючи на прихід до влади нового покоління кадрів, зміну політичної еліти та оновлення практично всіх гілок влади, за даними порівняльного аналізу досліджень рівнів корупції в Україні, що проводились Центром Разумкова та компаніями Transparency International, Gallup International у 2013–2015 роках, корупція в Україні замість зменшення у деяких сферах зросла на 5–18%. Соціологічне дослідження, проведене Центром Разумкова 6–12 листопада 2015 року, охопило 2008 опитуваних віком від 18 років, у всіх регіонах України, за винятком тимчасово окупованих територій Луганської та Донецької областей та Криму.

Дані, оприлюднені Українським інститутом стратегій глобального розвитку та адаптації, свідчать про те, що корупція пронизала всі сфери життя, і, незважаючи на оновлення влади, її масштаби ростуть. Так, скажімо, у 2013 році 47,3% українців вважали судову систему повністю корумпованою, у 2015 році – таку думку висловили вже 66% українців. Аналогічна (близько 20%) динаміка спостерігається і в інших сферах: правоохоронній – 45,5% у 2013 р. і 64% у 2015 р., державній 44,9% і 56%, медицині 40,6% і 54% відповідно.

«Практично кожен українець стикався з корупцією на побутовому рівні – в школі, вищому навчальному закладі, поліклініці. Водночас, за висновками експертів, варто зазначити, що значна частина корупції в Україні виконує не функції «каталізатора», як у країнах з низьким корупційним тиском, а функції «необґрунтованого ускладнення і штучного створення перешкод».

Виходячи із вищенаведеної статистики не дивним є те, що 30% українців вважають, що внутрішні загрози є більшою небезпекою для незалежності, територіальної цілісності України і її суверенітету, ніж зовнішні. І лідером тут, як не дивно, із показником 7,67 балів, за шкалою від 0 до 10 балів серед різних зовнішніх і внутрішніх загроз (за даними Центру Разумкова) є корупція, яка очолює перше місце серед усіх внутрішньодержавних загроз.

За результатами того ж дослідження, майже половина респондентів вважають корупцію причиною порівняно низької ефективності Збройних Сил та інших військових формувань України. На думку соціологів, не дуже природно, що в умовах збройного протистояння громадяни держави в цілому оцінюють внутрішні загрози не безпечнішими за зовнішні.

Результати діяльності законодавчої та виконавчої влад в Україні, відсутність реальних реформ, наявність невирішених соціальних питань негативно позначаються на сприйнятті України у світі. При цьому найголовнішими чинниками зростання корупції, на думку експертів Transparency International, стали бездіяльність Національного антикорупційного бюро України, антикорупційної прокуратури, недовиконання Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки у сфері забезпечення виконання рекомендацій міжнародних антикорупційних моніторингових механізмів, зокрема у рамках моніторингового механізму Конвенції ООН проти корупції, Групи держав проти корупції (GRECO), Антикорупційної мережі Організації економічної співпраці та розвитку для Східної Європи та Центральної Азії.

На сьогодні найбільш загрозливими, як не дивно, залишаються внутрішні виклики національній безпеці. Неспроможність державних органів влади належним чином виконувати свої функції, в першу чергу у сфері захисту прав та свобод людини і громадянина, веде до зростаючої недовіри до держави з боку громадянського суспільства. Подальше використання витратної економічної моделі, відсутність стимулювання інноваційних процесів і динамічного розвитку нових технологічних укладів зумовлюють неконкурентоспроможність української економіки, унеможливають ефективний ріст рівня та якості життя населення, сприяють посиленню соціальної напруги, поширенню протестних настроїв. Дані чинники разом із реальним станом системи забезпечення національної безпеки, поширенням корупції в державних органах перешкоджають розв'язанню першочергових проблем суспільного розвитку. Вони призводять до зростання екстремістських настроїв і рухів, сприяють політичній радикалізації, що у стратегічній перспективі створює реальну загрозу територіальній цілісності і національному суверенітету України.

Угрин Л.Я., к.політ.н.
Львівський національний університет
імені Івана Франка

СПВІДНОШЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Безпека є однією з найважливіших екзистенційних потреб людини, суспільства та людства загалом. У найширшому розумінні поняття безпеки інтерпретується у науковій літературі як відсутність загроз і ризиків базовим принципам функціонування суспільства чи іншого суб'єкта, його цінностям. Соціальний прогрес, наукові та технологічні революції не усунули основних загроз існуванню особи, суспільства, держави, навпаки – ускладнення та диференціація суспільних та політичних систем постійно розширює спектр небезпек та ризиків; вони трансформуються разом з розвитком людської цивілізації.

Глобалізований світ характеризується такими тенденціями у сфері безпеки: глобалізація ризиків (т.зв. глобальні проблем) і одночасне посилення впливу локальних загроз та конфліктів; трансформація традиційної ієрархічної системи безпеки (держав – суспільство – особа) у мережеву, зумовлену, з одного боку, гуманізацією суспільних та міжнародних відносин, з іншого – нездатністю сучасних держав самотужки гарантувати міжнародну та внутрішню безпеку; актуалізація суб'єктивних аспектів безпеки і домінування суб'єктивних чинників сприйняття загроз – ідей, ідеологій, смислів, культурних норм та ідентичностей. Попри збереження традиційних для макросуспільних рівнів безпеки екзистенційної важливості суверенітету, територіальної цілісності, соціально-політичного порядку вони все ж опосередковуються смислами та дискурсами, які конструюються та нав'язуються суспільству через ЗМІ; суттєве розширення спектра проблем, які можуть бути публічно і дискурсивно представлені крізь призму безпеки (цьому сприяє нівелювання меж між політичним, громадським та приватним у сучасних суспільствах). Зазначимо, що дискурс дозволяє трансформувати будь-які проблеми у питання безпеки, що мають першочергове значення. Представники Копенгагенської школи Б. Бузан, О. Вевер і Я. де Вільд обґрунтували з позиції конструктивістської методології, що будь-яке явище через відтворення загрози у дискурсі може сек'юритизуватися безвідносно чи має воно об'єктивний характер, чи сконструйований для маніпулювання суспільною свідомістю.

Ще одним вагомим аспектом сучасної безпеки є її реалізація в умовах т. зв. «суспільства ризику», основною характеристикою якого вчені (З. Бауман, У. Бек, Е. Гідденс) називають непевність людського буття. Відомий британський соціолог З. Бауман у книзі «Індивідуалізоване суспільство» вирізняє такі риси «суспільства ризику»: втрата людиною контролю над більшістю значимих соціальних процесів, зростаюча невизначеність та прогресуюча незахищеність особистості перед лицем не контрольованих нею змін, прагнення людини відмовитися від досягнення перспективних цілей заради отримання негайних результатів.

Непевність, в межах якої функціонують і особа, і суспільства, і держави, посилення глобальної невпорядкованості (Дж. Розену) підкреслюють у сучасних інтерпретаціях безпеки здатність суб'єкта (передовсім держави чи наддержавних утворень) забезпечити збереження його системної цілісності, системних зв'язків між його елементами, що знаходить своє відображення у стабільності й консолідованості сучасних суспільств. В такому сенсі системи безпеки є невід'ємним атрибутом складних соціальних систем і організацій.

Якщо розглядати безпеку як стан усталеного існування і розвитку суб'єкта, його конкурентоспроможності у міжнародних відносинах, доходимо висновку про все тісніший взаємозв'язок і взаємообумовленість безпеки та ідентичності суб'єкта у глобалізованому світі. В політичний дискурс вбудовується поняття ідентичності як вагомого об'єкта безпеки, оскільки цілісність функціонування сучасних спільнот неможлива без усвідомлення його самототожності в контексті визначення Інших і Чужих. Французький вчений Домінік Моїзі зазначив: «В епоху глобалізації, коли всі і все взаємопов'язані, надзвичайно важливо встановити власну індивідуальність: Я унікальний, я інший, я готовий боротися, доки ви не визнаєте моє існування».

Визначимо й інші аспекти взаємозв'язку безпеки та ідентичності. По-перше, ідентичність опосередковує формування (конструювання) образів небезпек і відповідно образів Чужого (ворога), які не лише формують відповідну оборонну доктрину, а й сприяють консолідації суспільства та політичного режиму. Розмитість образу Чужого зумовлює політики безпеки та зовнішніх відносин, не завжди релевантні об'єктивним загрозам. Наприклад, в Україні т. зв. політики «багатосторонності» та «нейтралітету» у попередній період Незалежності, були відображенням відсутності (чи помилковості) образу Чужого, його місце зайняв сек'юритизований внутрішній Інший, Чужий (для кожного регіону), що технологічно конструювався групами еліт для отримання корпоративних та ситуаційних вигод на шкоду національній безпеці. По-друге, ідентичність є ментальним маркером уявлень про територіальні межі спільноти через сукупність символів, образів, кодів, дискурсів, які символізують Своє. По-третє, ідентичність опосередковує формування уявлень про інструменти реалізації безпекових стратегій і загалом їхню ціну для суспільства.

І, нарешті, використання ідентичності як аналітичного концепту дає змогу зрозуміти, чому одні загрози – важливі для суспільства, а іншим воно надає периферійного значення, що є одним з чинників вироблення релевантної внутрішньому та міжнародному контексту й ресурсам стратегії безпеки та розвитку суспільства і держави.

Удовиченко Т.С., к.е.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК МАТЕРІАЛЬНА ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Проблема економічної безпеки України вже багато років залишається однією з життєво важливих для існування і розвитку України як суверенної єдиної держави. В умовах нестабільності глобальної системи безпеки, під тиском внутрішніх та зовнішніх загроз постала необхідність визначити забезпечення економічної безпеки України визначальною складовою системи національної безпеки.

Забезпечення економічної безпеки входить до складу найважливіших функцій держави. Проблема економічної безпеки ніколи не існувала сама по собі. Вона є похідною від завдань економічного зростання на кожному ступені розвитку суспільства. Конкретний зміст цієї проблеми змінюється залежно від тих, що склалися в цей період внутрішніх і зовнішніх умов.

Сутність національної безпеки та її складових (історично поняття національна безпека включало політичну, військову та економічну сфери) формується законодавчими актами, які визначають стратегії національної безпеки. Цими законодавчими актами також визначають сучасні зовнішні та внутрішні загрози національній безпеці.

У 1947 року президентом Гаррі Труменом був підписаний Акт про Національну безпеку, який визначив концепцію національної безпеки США.

«Стратегія національної безпеки», яка періодично оновлюється, є офіційним баченням проблем національної безпеки в США. «Стратегія національної безпеки» (лютий 2015 року) традиційно наголошує на необхідності збереження лідерства США у світі, опікується питаннями військової і зовнішньої політики, крім того в цьому документі розглядаються питання внутрішньої безпеки і економічного розвитку, які в попередніх стратегіях не вважалися такими, що відносяться до сфери національної безпеки США.

У КНР 01 липня 2015 року був прийнятий новий закон про національну безпеку. Цей закон уточнює задачі із забезпечення національної безпеки країни по 11 аспектах, які включають політичну, економічну, територіальну, військову та науково-технічну сфери.

Указом президента РФ «О стратегии национальной безопасности Российской Федерации» від 31 грудня 2015 року визначені національні інтереси та стратегічні національні пріоритети країни. Національними пріоритетами названі оборона країни, державна та суспільна безпека, підвищення якості життя громадян, економічне зростання та ін.

Нова «Стратегія національної безпеки України» була введена в дію Указом Президента України від 26 травня 2015 року. Цей документ визначає актуальні загрози національній безпеці України та основні напрями державної політики національної безпеки України, до яких віднесено територіальні, військові, політичні та економічні аспекти.

Аналіз вищезазначених документів дає змогу визначити, що національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів громадянина, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз в економічній, політичній, військовій, інформаційній, екологічній, гуманітарній та інших областях.

Економічна криза 2008 року показала нестійкість світової фінансової системи, важливою економічною загрозою для усіх країн. Такі глобальні економічні потрясіння безперечно визначають основною складовою системи національної безпеки – «безпеку економічну».

В XX столітті національна безпека в більшості розглядалася як захист від зовнішніх загроз за допомогою силових структур. Тільки після закінчення «холодної війни» національна економічна безпека отримує самостійне значення, але єдиного розуміння економічної безпеки або економічних аспектів національної безпеки в сучасній науці немає.

Категорія «економічна безпека» в сучасному розумінні вперше почала вживатися президентом Ф. Рузвельтом в 30-ті роки XX століття. Він визначив економічну безпеку індивідуума основою забезпечення економічної безпеки держави і суспільства в цілому. Таку направленість економічна безпека в США має і в теперішній час.

У Китаї в основі уявлення про національну економічну безпеку лежить «економічний суверенітет». Китайський вчений Джанг Йонг дає таке визначення економічній безпеці - це здатність забезпечувати поступове зростання життєвих стандартів усього населення через національний економічний розвиток при збереженні економічної незалежності.

Основні положення Державної стратегії економічної безпеки РФ ґрунтуються на припущенні, що її реалізація повинна створити не лише необхідні умови для досягнення загальних цілей національної безпеки і забезпечити не лише ефективне рішення основних завдань виходячи з національних інтересів країни, але і забезпечити захист громадянських прав населення, підвищення рівня життя, а також активно впливати на світові процеси, які зачіпають інтереси Росії.

В Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (2013 р.) економічна безпека визначається як стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання. Складовими економічної безпеки є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки.

На наш погляд, під економічною безпекою необхідно розуміти стан економічної системи, при якому забезпечуються оптимальні умови для життєдіяльності і розвитку індивіда, гарантована

захищеність національних інтересів, достатній оборонний потенціал та її здатність протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Умовою успішної реалізації стратегії національної безпеки у всіх її сферах (військової, політичної, технічної) є достатній економічний потенціал, який забезпечує можливість протистояти, як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам. Таким чином, економічна безпека є базисом та матеріальною основою національної безпеки.

Франчук В.І., д.е.н., професор

Мельник С.І., к.е.н., доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ ВИМІР

Поняття «безпека» та «економічна безпека» окрім застосування у наукових джерелах використовуються й у основних нормативно-правових актах України. У статті 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. В статті 17 передбачено, що найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу є захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки.

Про економічну безпеку також йдеться, хоч і не прямо, у статті 13У «Про основи національної безпеки України», де викладено сутність поняття «національна безпека». Це визначення, з одного боку, надто громіздке, бо здійснено спробу перелічити сфери державного управління, а з іншого, вичерпного переліку не наведено. Крім того, прямо не вказано, що економічна безпека є складовою Національної безпеки. Водночас аналіз його змісту показав, що економічна безпека є складовою національної безпеки.

Отже, доцільно у 3У «Про основи національної безпеки України» передбачити статтю «Складові національної безпеки», де потрібно навести їх перелік, до якого належить й економічна безпека. Крім того необхідно внести зміни до ст. 1 цього Закону й викласти її у такій редакції: національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталій розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах державного управління.

У Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України використовується термін «економічна безпека». Це практично єдиний нормативний документ, у якому офіційно трактується зміст зазначеного терміна, а саме: економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави.

Із цього визначення очевидно, що воно має дві сторони: пасивну і активну. З погляду статистики економічна безпека – стійкий стан економічної системи країни, що характеризується наявністю необхідних та достатніх за потенціалом елементів, за допомогою яких можна протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам. Друга частина – відображає активну дію, а саме здатність національної економіки задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави. З таким трактуванням категорично неможна погодитися, щонайменше з двох причин. По-перше, потреб у конкретної людини та держави є дуже багато, зокрема є й такі, що практично задовольнити їх неможливо у зв'язку з обмеженими ресурсами, або вони можуть бути навіть шкідливими для людини чи держави. Тому юридично зобов'язувати державні й суспільні інституції проводити діяльність на задоволення будь-яких потреб людини чи державного апарату не професійно та економічно безвідповідально. Про те саме так у цій частині трактує Закон. По-друге, задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави – це не завдання функції економічної безпеки, оскільки її призначення полягає у протидії загрозам та збереженні цілісності економічної системи.

Отже, було б доцільно застосовувати у Методиці оцінки рівня безпеки України наступне визначення: економічна безпека – це стан національної економічної системи у межах граничних значень, її здатність зберігати стійкість та протидіяти загрозам з метою збереження її цілісності, а також створення умов для реалізації життєво важливих економічних інтересів особи, суб'єкта господарювання та національних економічних інтересів.

У структурі поняття «економічна безпека» на другому ієрархічному шаблі відведено місце економічній безпеці суб'єкта господарської діяльності. Проте ні в Конституції України, ні в ЗУ «Про основи національної безпеки України» немає норми, де б безпосередньо йшлося про забезпечення безпеки чи економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності. На практиці підприємства для забезпечення власної економічної безпеки керуються вимогами статей 3 та 17 Конституції України.

Економічна безпека людини, яка ієрархічно у структурі поняття «економічна безпека» є на первинному, базовому рівні, визначається насамперед обсягами її реальних доходів та рівнем і якістю життя. З одного боку, це залежить від конкретної людини, її праці, а з іншого – від діяльності влади й органів управління щодо створення для цього відповідних суспільних умов та правових механізмів, а також, і в першу чергу, щодо формування механізмів протидії потенційним чи реальним загрозам. Загрози можна поділити на дві великі групи: 1) загрози втрати майна та доходів; 2) загрози втрати умов життєдіяльності людини. Протидія зазначеним загрозам й становить головний зміст економічної безпеки людини, основними засобами якої є: 1) економічні права і обов'язки людини; 2) діяльність особи та влади і органів управління.

Отже, застосування поняття «економічна безпека» в основних нормативно-правових актах України певною мірою є обмеженим, а визначення його змісту не завжди коректним. У зв'язку з цим є потреба в удосконаленні правової бази України з питань економічної безпеки на основі сучасних науково-практичних розробок.

Хардель Р.З.

Сенюк Ю.В.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

МЕТОДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ МОБІЛІЗАЦІЇ

Ми живемо в інформаційну епоху. І в наш час не залишається сумнівів – інформація є ресурсом, товаром і зброєю. Недооцінка ролі інформаційного забезпечення під час планування будь-якого процесу неодмінно призведе до втрат в ході його реалізації. Це можуть бути втрати часу, втрати матеріальних ресурсів або навіть втрати серед особового складу, але вони неодмінно будуть.

Вочевидь, саме в цій площині слід шукати відповідь на питання: чому в ході четвертої, п'ятої та шостої черг часткової мобілізації ми були змушені вживати широкомасштабних заходів щодо розшуку військовозобов'язаних. В тому числі і тих, що стояли в чергах до військових комісаріатів під час першої черги.

Фактором, який напряду впливає на повноту і якість проведення заходів мобілізації людських і транспортних ресурсів, є громадська думка. Іншими словами, абсолютно вмотивовані на захист Вітчизни військовозобов'язані вживатимуть будь-яких дій для того, щоб «стати до строю», навіть якщо їм будуть у цьому перешкоджати. З іншого полюсу – військовозобов'язаних із середовища суспільства, абсолютно переконаного у відсутності необхідності захищати державу, не «поставити до строю» навіть під загрозою каральних акцій. Місце розташування громадської думки суспільства в цілому і військовозобов'язаних як частини соціуму між цими полюсами і визначатиме якість проведення мобілізації людських ресурсів.

Саме для реалізації цього фактора впливу на якість проведення мобілізаційних заходів, Президент України своїм Указом від 30.01.2015 № 40/2015 «Про додаткові заходи щодо забезпечення проведення часткової мобілізації у 2015 році» визначив завдання Міністерству інформаційної політики, Державному комітету телебачення і радіомовлення України, обласним, Київській міській державним адміністраціям за участю Національної телекомпанії України щодо інформаційного супроводження заходів мобілізації.

Проте у ході заходів, спрямованих на підтримку й посилення боєздатності України, виникли певні труднощі. Однією з причин стала недостатня інформаційна підтримка всередині країни, з іншого боку – масована інформаційна атака ззовні.

Інформаційна війна, яка ведеться Росією проти України, – це постійний пошук і використання актуальних інформаційних приводів, здатних сформулювати необхідну громадську думку.

Немає жодних сумнівів, що й журналісти, і розвідники, і неурядові російські організації працюють узгоджено. Кремль – єдиний центр керування для російської інформаційної машини.

Для зриву процесу мобілізації в Україні російські пропагандисти застосовували такі прийоми, як контрастне зображення подій, дезінформування, демонстративні дії, залякування й інші.

Інформаційний вплив Кремля для зриву мобілізації використовує різні форми: публікації у ЗМІ, телерепортажі й радіопередачі. Найбільш поширеними стали акції висловлення невдоволення родичами призвоників до керівництва військових комісаріатів.

В обумовлений час близько 20 чоловік збираються біля будівлі військкомату. Туди ж прибувають «замовлені» журналісти. Натовп мітингуючих в агресивній формі висловлює вимоги з поліпшення забезпечення у зоні конфлікту (засоби захисту, боєприпаси, їжа, побутові умови), дотримання правових норм при відправленні у зону АТО (відмітки в усіх документах військовослужбовця), залишення у сім'ї годувальника й інше.

При цьому, якщо представник військкомату йшов на діалог з протестуючими й намагався конкретно розібратися з того або іншого епізоду, мітингуючі своїх прізвищ не називали й тут же розходилися. Така неадекватна поведінка натовпу надто характерна для замовленого мітингу.

Також застосовуються сюжети у випусках новин, в яких йдеться про начебто свавілья співробітників військових комісаріатів в ході оповіщення військовозобов'язаних. Нерідко в таких сюжетах робиться акцент на помилки працівників військових комісаріатів (оповіщення померлих, інвалідів, вже призваних на військову службу військовозобов'язаних). Інформаційний меседж, який таким чином намагаються донести, – влада діє несправедливо, чинить опір будь-яким доступним способом. Доводяться також і способи ухилення від служби.

Таким чином, мобілізація в Україні послужила інформаційним приводом для чергової інформаційної кампанії Росії проти нашої держави.

Метою інформаційної кампанії РФ проти України щодо мобілізації є нав'язування думки про непотрібність і ущербність додаткового призову військовозобов'язаних для створення резерву сил АТО.

На жаль, визначені Президентом України завдання щодо інформаційного забезпечення заходів часткової мобілізації в повній мірі реалізовані не були. Міністерство інформаційної політики в якості звіту про виконану роботу наводить ряд рекламних роликів, які були створені та транслювалися в радіо та телемережі. Такі заходи, звичайно, мають певну цінність, але по суті складають собою негнучку рекламну кампанію, яка не має зворотного зв'язку та ніяк не реагує на інформаційні атаки противника.

В свою чергу, місцеві органи влади та військові комісаріати в змозі організувати інформаційне супроводження в ЗМІ виключно на місцевому рівні (і в тих регіонах, де така можливість була використана максимально, заходи часткової мобілізації були виконані краще).

Разом з цим, найбільший вплив на громадську думку мають центральні ЗМІ, а в них, як було показано, переважають негативні аспекти подання інформації щодо заходів мобілізації. При цьому свобода слова, вільні ЗМІ якраз і є однією з тих демократичних цінностей, за які ми, власне, і боремось. Тому заборона негативної подачі інформації не буде ефективним інструментом в нашій боротьбі за свідомість нації.

В якості прикладів таких спроб можна навести відкриття кримінального провадження та взяття під варту журналіста Руслана Коцаби та видворення з України редактора телеканалу «Інтер» Марії Столярової. З позиції впливу на громадську думку такі заходи мають скоріше негативний ефект, створюючи для агента впливу образ «репресованого», «потерпілого за правду», та спонукають прислухатись до ідей, що пропагує «потерпілий». Крім того, такі випадки в свою чергу є вихідним матеріалом для чергових інформаційних атак з боку противника.

Найбільш ефективною зброєю в інформаційній боротьбі, без сумніву, є не репресивні дії, а застосування симетричних інформаційних впливів. Іншими словами, у відповідь на кожний негативний сюжет має вийти три сюжети із чітким і зрозумілим роз'ясненням: в чому неправда в цих сюжетах, хто і для чого їх замовляє, і як полягає ситуація насправді. Задля цього необхідно задіяти цілісну систему інформаційної підтримки заходів мобілізації в державі, в якій окремим елементом передбачити нейтралізацію негативних інформаційних впливів.

Черник П.П., к.політ.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ФІЛОСОФСЬКО-ІДЕОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ВЕСНОЮ 2014 року

Щоб зрозуміти війну Росії на території України в 2014 році, нам потрібно зрозуміти її цілі не тільки в прагматичному, а суто психологічному сенсі. Якщо коротко відповідати, то це – імперія, православ'я, «російський світ» та євразійство.

З різних висловлювань сучасних російських політиків можна зробити висновок, що сьогодні Росія намагається відновити царсько-радянську імперію в її основних ознаках: відновлення колоніальної території колишньої російської імперії та СРСР, державницька ідея, що об'єднує ідеали (православ'я, марксизму), сильна армія і поліція, жорстка одноосібна влада, висока лояльність населення, зовнішня політика експансії.

Якщо для імперії немає сильних ідей, що здатні забезпечити її довгострокове існування та розвиток, то залишається єдина причина, мета і підстава імперії – «імперія – це імператор». Сьогоднішня Росія у своїх імперських претензіях повинна собі зизнати, що В. Путін і є ідея російської імперії. Нинішня російська влада не просто імперська, вона самодержавна.

Війна за православ'я. У Росії, як православній державі, «цезаропапізм» виникає за часів Петра I. Саме по собі православ'я є історичним рухом християнської релігії, що має довгий і успішний досвід старців, що свідчить про багаторівневу духовну практику. Однак «цезаропапізм», що вразив Росію в Синодальний період (1700–1917), був знищений лише більшовиками, які від'єднали церкву від держави.

Проте з моменту краху СРСР Росія поступово усуває відділення церкви від влади і поволі рухається назад до «цезаропапізму», відроджуючи при цьому не просто православ'я, а фундаменталістське православ'я. Православний фундаменталізм – це політизоване православ'я.

Війна за євразійство. Євразійство для Росії є нічим іншим, як жорсткою дією телурократичного імперіалізму (обмеженого континентом Євразії). Основний суб'єкт геополітики – держава, а в Росії це ще і все суспільство, що діє під керівництвом цієї держави. Це великодержавне євразійство – тобто євразійство суспільно-політичне, яке вважає, що лише Росія повинна контролювати континент Євразія. Контраргумент Європа-США – Європа (і насамперед Німеччина) може співпрацювати з Росією, поки Росія не порушує правил економічної співпраці. У випадку військових претензій на євразійство Європа неминуче опиняється в союзі з США проти Росії і робить її претензії на євразійство безглуздими. Інакше кажучи, актуалізація євразійства неминуче актуалізує атлантизм, який виграє у євразійства за рахунок парадигмально більш складної гри.

Війна за «російський світ». «Російський світ» – концепція міжнародного трансдержавного і трансконтинентального співтовариства, що об'єднане причетністю до Росії і лояльністю до російської мови та культури. «Російський світ» розглядається як феномен глобального масштабу, яким, поряд з Росією, володіють тільки Іспанія, Португалія, Франція, Китай, а також Великобританія. В даний час концепцію «російського світу» в Росії дуже часто розглядають саме як цивілізаційну. У цьому сенсі в уявленні про «російський світ» входить: 1) православ'я; 2) російська культура і російська мова; 3) спільна історична пам'ять і спільні погляди на суспільний розвиток.

Отже, виходячи з попередніх міркувань сучасна Російська геополітична доктрина заснована на політико-філософській концепції «російського світу», яка є ідеологічним ґрунтом для нового геостратегічного утворення «Євразійський союз». Найважливішою складовою цього проєкту має бути лояльна проросійська Україна, або ж її південно-східні регіони та Крим. Тому бажання Москви – «Третього Риму» встановити контроль над колискою православ'я Києвом – «Другим Єрусалимом» – є принциповим.

Таким чином, саме прихід до влади В. Путіна можна вважати початком пошуку Москвою власної «геостратегії реваншу», метою якої є комплекс завдань, ключове з яких – поступове, але неухильне відновлення російської впливовості та значущості на міжнародній арені. Період із 2001-го по 2014 рр. можна зарахувати до часу пошуку форм і методів, що допомогли б реалізувати відповідні геополітичні задуми. При цьому паралельно проводилася й «геополітична (психологічна) мобілізація» населення держави. Вона реалізовувалася через класичні механізми нав'язування власному народу образів «зовнішнього ворога», відчуття Росії як «оточеної фортеці» та загальне відновлення антизахідної (переважно антиамериканської) риторики.

Анексія території АР Крим багато в чому була вдалою завдяки не лише докладно розробленому плану дій, а й слушно вибраному моменту для його реалізації. Це, зокрема: ослаблення центральної влади та часткове «беззладдя» на тлі зміни влади; зростання суперечностей (а швидше актуалізація вже наявних) між Центром і регіонами; незадовільний психологічний і матеріально-технічний стан українських безпекових структур; антагонізм між різними силовими структурами; особливо активна інформаційно-пропагандистська робота Росії саме в Криму протягом усіх років незалежності України. Усе це зумовило якщо не ідеальні, то дуже близькі до них умови проведення спеціальної операції з анексії Криму. Однак уже в подіях, які розгорталися в регіонах Східної України, значна кількість цих умов не виконувалася, що примусило Росію перейти до формату традиційного військового вторгнення.

Щодо прийняття рішень на суто психологічному рівні, то варто сказати, що як усередині Росії, так і за кордоном прийнято вважати В. Путіна одноосібним лідером, який все вирішує самостійно. Усі наявні свідчення говорять, що він покладається на дуже вузьке коло радників, і ніхто з них не в змозі оскаржити його пропозиції. Більше того, політичне середовище в Росії на рівні еліти і на громадському рівні штовхає В. Путіна до підвищення вимог, а не до поступок. На рівні еліти російський істеблшмент розділений на два табори – «прагматичний», який зараз при владі завдяки підтримці В. Путіна, і «безкомпромісний». Російська громадська думка підтримує якраз прихильників максимально жорсткої лінії. Разом з тим, все більше військових і співробітників спецслужб підтримують посилення дій відносно США і Європейського союзу через українську кризу. Прихильники жорсткого курсу вважають, що потрібно перенести гру на те поле, де Росія сильна, використовувати військову силу для просування російських інтересів, як зробив В. Путін в Криму, і нав'язати Заходу свої умови.

Відносно обмежені цілі російського президента в Україні можуть бути розширені, якщо він не зустріне серйозного опору. Зрештою, гладка анексія Криму викликала сплеск ентузіазму в Москві і дискусію про створення «Новоросії» зі східних і південних областей України від російського до румунського кордону. Однак стійкість українського населення, рішучість українського уряду боротися за свої землі і західні санкції суттєво вплинули на тону агресії.

НАУКОВІ ОСНОВИ ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

Проведений аналіз теоретико-методологічних основ і сучасних підходів до розуміння проблем забезпечення національної безпеки України дозволяє зробити наступні висновки:

1. Реалії ХХІ століття вимагають формулювання нових питань, зокрема, наскільки ефективно система забезпечення національної безпеки справляється із складністю викликів та загроз національним інтересам, як використовувати наявне розуміння складності при плануванні, розробленні та реалізації політики національної безпеки, оцінці її ефективності у рамках нових теорій насильства, війни, безпеки. З цієї точки зору можна говорити про свого роду парадокс, коли розуміння складності і нелінійності організованого насильства, війни, нового середовища безпеки спрощує загальну картину шляхом виокремлення низки змістовних вимірів безпеки. Деякі з проблем безпеки лінійні, передбачувані і можуть бути вирішені з використанням класичних лінійних методів. Інша частина не має точних рішень, коли необхідно обмежитися безліччю найбільш вірогідних рішень. Сучасне безпекознавство стверджує, що не існує однієї вичерпної відповіді на складні виклики безпеці. До аналогічного висновку підводять теорія складних адаптивних систем, теорія державного управління, воєнна історія і теорія, теорія національної безпеки, що недвозначно говорять про необхідність обмежуватися рішеннями, які працюють і можуть бути реалізованими в потрібний час і в потрібному місці.

2. Теорія складних адаптивних систем, теорія державного управління, теорія національної безпеки, воєнна теорія використовують той самий концептуальний фрейм для роботи із складними викликами безпеці. Це означає, що використання теорії складних адаптивних систем у сфері національної безпеки є не лише можливим, але спрощує ситуацію і дозволяє бути більш прагматичними, спонукає до використання прийнятних і працюючих стандартів ухвалення рішень при розгляді складних проблем. Прийняття ідеї складності з контамінації дозволяє виділити і відокремити складні явища і аспекти вирішуваної проблеми від простих, тим самим обмежуючи складність. Сама складність при цьому, звичайно ж, залишається, але прийнятий вище стандарт прийнятних рішень дозволяє виявити безліч окремих рішень і підвищити вірогідність ухвалення коректних рішень.

3. Місце України в сучасному глобальному просторі можна визначити як лімітроф (міжцивілізаційний простір) в трьох значеннях: в геополітичному вона дійсно опинилася між НАТО і РФ; в економічному – між країнами з переважно ринковою, соціально зорієнтованою економікою Заходу та хаотичною, грабіжно-експлуатованою новим правлячим класом економікою Росії; в духовно-моральному – між тоталітарним, моноідеологічним і лжеморальним минулим і невизначеним, невідомим майбутнім.

4. Міжнародні відносини в геополітичному трикутнику «Україна – РФ – країни Заходу» характеризуються крайнім ступенем загострення, що обумовлено міждержавним протиборством, в ході якого використовуються технології дестабілізації суспільно-політичної та економічної систем, технології регіональної дезинтеграції держави, наступальні військові комунікативні технології, що насамкінець може призвести до втрати державності Україною.

5. У загальному рейтингу схильності до розпаду, який оприлюднив Американський Фонд Миру, Україна перебуває в передостанньому ешелоні країн, тобто серед тих, які «схильні до розпаду» (17 місце із 49 країн Європи та колишнього СРСР). Ймовірність розпаду України пояснюється не лише воєнно-політичними, внутрішньополітичними та духовно-культурними, а й економічними причинами, оскільки національна економіка не «інтегрує», а «розділяє» та «протиставляє» різні групи населення.

6. За умов низької ефективності механізму реагування на кризові ситуації ризиками національної безпеки України є: втрата міжнародної підтримки демократичних перетворень в Україні; згорання курсу європейської та євроатлантичної інтеграції України; зростання рівня загроз державному суверенітету та територіальній цілісності.

Для розв'язання проблеми забезпечення національної безпеки України в умовах зростання рівня загроз територіальній цілісності держави рекомендується реалізувати план «стабілізаційних заходів». Суть стабілізаційних заходів – зіграти на випередження своїх опонентів із врахуванням як спроможностей України, так і міжнародної підтримки (санкції, місії спостерігачів і т.д.).

Умовно стабілізаційні заходи поділено на п'ять блоків:

I. Внутрішньополітичний блок. В цьому напрямі є доцільними наступні дії:

1. Встановлення в країні ліберального західного авторитаризму на кшталт уряду генерала де Голля.

2. Послідовна політика зближення із Заходом по всіх напрямках та підтримка взаємовигідних взаємин з РФ на чітких економічних засадах.

II. Зовнішньополітичний блок. В цьому напрямі є доцільними наступні дії:

1. Продовження консультацій із західними партнерами з питань поглиблення, розширення масштабів і забезпечення безперервності санкцій, здатних змусити РФ відмовитися від широкомасштабної агресії.

2. Стимулювання розширення іноземної допомоги Україні з використанням стандартних і нестандартних механізмів.

3. Жорстке відстоювання своїх позицій на міжнародних переговорах у різних форматах. Вважати неприпустимими вимоги до України, що утискають її права на захист її цілісності, недоторканності, суверенітету, національної безпеки.

III. Силовий блок. В цьому напрямі є доцільними придушення збройного опору незаконних (терористичних, бандитських) воєнізованих формувань.

IV. Стабілізаційний блок. Заходи в цьому напрямі стосуються налагодження нормальної життєдіяльності вивільнених населених пунктів, регіонів, поступового переходу їх до режиму мирного часу.

V. Інформаційний блок. Заходи в цьому напрямі стосуються активізації контрпропаганди, внутрішньої і зовнішньої популяризації ідей нової України.

Щурко О.М., к.політ.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ОБРАЗУ ДЕРЖАВИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

В умовах кризи системи світової безпеки важливим ресурсом реалізації зовнішньої та внутрішньої політики стає позитивний образ держави, що забезпечує її впізнаваність у глобальному інформаційному просторі та формує міжнародний авторитет. Сучасні держави здійснюють активні пошуки ефективних іміджевих стратегій для створення «attractiverpower», що поряд з «hardpower» є елементом могутності та сили.

В епоху інформаційного суспільства, надшвидкісного поширення інформації, інноваційних технологій посилення взаємозалежності та транспарентності суспільств в умовах глобалізації образ держави потребує особливої уваги в контексті потенційних можливостей використання маніпулятивних стратегій в процесах інформаційних чи «гібридних воєн» і конфліктів. Сфера протистояння між державами змістилася у інформаційно-комунікативну мережу, де взаємодіють вже не реальні держави, а лише їх образи. Війна образів – «імагомахія» обумовлена існуванням та модернізацією способів і методів впливу на свідомість, сприйняття та дій

суспільств в контексті постмодерного трактування дійсності. За словами Ж. Бодрійяра, ми живемо у світі симулякрів, коли слова втрачають своє первісне значення і набувають сенсу в образах, які стають ідеалами та константами сприйняття світу, де картинка підмінює зміст.

Кожну державу сприймають через образи, що історично сформувалися, впливають на її поведінку, реалізацію зовнішньополітичних стратегій та авторитет у міжнародному середовищі. Образ держави є також важливим підґрунтям легітимізації діяльності урядів зі здійснення внутрішньої політики з огляду на те, що він є вагомим чинником формування індивідуальних і колективних ідентичностей, національної ідеї, без яких неможлива консолідація суспільства, особливо у складні, переломні моменти його буття. Щоб ефективно функціонувати, образ держави має бути синтетичним, правдоподібним, яскравим та конкретним, спрощеним (стереотипізованим).

В процесах конструювання і трансформації образу держави використовують довгострокові іміджеві стратегії для нівелювання деструктивних впливів екзогенних чинників, забезпечення стабільної «присутності» у глобальному міжнародному просторі з метою захисту її репутації, сили та могутності від агресивних дій проєктивних держав.

Інформаційна політика держави, особливо в міжнародному комунікаційному просторі, має бути активною, наступальною та з миттєвою реакцією. На захищеність від інформаційних загроз найбільшою мірою впливають державні ЗМІ, інституції, що ефективно реалізують іміджеві стратегії, дипломатія та потужна зовнішньополітична пропаганда. Їх діяльність повинна бути скоординованою, організованою та безперервною. Вразливість і неконтрольованість інформаційного поля демонструє неспроможність держави управляти інформаційними потоками, що спрямовані на її дискредитацію, адекватно реагувати на загрози національній безпеці і забезпечувати позитивний міжнародний образ. В процесах конкурентної боротьби держави потребують образу, що представлятиме їх як надійних, передбачуваних партнерів з чіткою і зрозумілою політикою та стратегіями розвитку, сприятиме залученості до членства у міжнародних інститутах узгодження колективних інтересів та забезпечення світового миру та безпеки.

Для України, що перебуває на шляху демократичних трансформаційних перетворень, побудова ефективних довгострокових іміджевих програм, наявність дієвих сучасних кризових медіастратегій в умовах безпрецедентних зовнішніх викликів та загроз є нагальними та життєво необхідними потребами, реалізація яких потенційно забезпечить та гарантує перспективи відновлення територіальної цілісності та суверенітету влади і народу. Підтримка міжнародного середовища у сучасному глобалізованому світі є визначальним чинником успішності проведення і внутрішньої, і зовнішньої політики.

Особливості сприйняття світовим співтовариством образу України загалом та його окремих чинників і складових, їх відповідність загальновізаним міжнародним демократичним стандартам найточніше виявляються у результатах соціологічних досліджень та опитувань, які проводять закордонні рейтингові агентства. Зокрема в рейтингу Doing Business-2015 Україна займає 96 позицію (зростання 16 пунктів) – за рівнем розвитку процесів у спрощенні системи оподаткування, Freedom House – покращення показників у «рейтингу свободи» та «політичних прав», проте залишилася у категорії «частково вільних» країн.

Але, передовсім, спостерігаються негативні оцінки: за The Fragile States Index (здатність влади контролювати збереження цілісності територій, демографічну, політичну та економічну ситуацію) – 84 місце, акцентовано на загрозі переходу від (fragile) до (failed) держав; 12 місце у рейтингу GTI (Global Terrorisism Index); за рейтингом рівня миролюбності Інституту миру та Центру миру і вивчення конфліктів Сіднейського університету – 141 місце (зниження – мінус 30 позицій). Як демонструють рейтинги Transparency International та оцінка закордонних політиків, зокрема Джо Байдена та Джефрі Пайєтта, основною проблемою в Україні є зниження рівня життя населення, корупція та кланово-олігархічні відносини у вищих органах влади. Отже, можна стверджувати, що загалом позитивні тенденції у сприйнятті України та її

образу міжнародною спільнотою спостерігаються в оцінці функціонування громадянського суспільства, духовно-культурній та освітній галузях, негативно ж сприймається передовсім діяльність влади та політичної еліти. Така ситуація унеможливила здійснення ефективної внутрішньої і міжнародної політики, подолання негативних кризових явищ в економіці, забезпечення економічної, політичної та воєнної безпеки України.

Особливостями сучасного міжнародного образу України є: неконгруентність процесів конструювання образу та політичної реальності, дисонанс іміджевої та інформаційної політики з реальною діяльністю, конфлікт між базовими цінностями органів влади та громадянського суспільства. Подолання цих історично обумовлених тенденцій, створення дієвої та ефективної іміджевої стратегії, здійснення активної інформаційної політики, демократизація усіх галузей життя суспільства і держави в майбутньому забезпечить повноправну участь у світових економічних, політичних та соціально-культурних процесах і дасть можливість Україні стати достойним актором міжнародних відносин.

Wild-Urbaneк M., mgr (doktorantka)
Uniwersytet Rzeszowski

BEZPIECZEŃSTWO SOCJALNE W DZIAŁANIACH LIGI KOBIEТ W POLSCE PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Bezpieczeństwo socjalne stanowi ważną część składową polityki bezpieczeństwa społecznego państwa. Państwo powinno to bezpieczeństwo zapewnić stosując odpowiednie narzędziaprawne, instytucjonalne czy też finansowe. Sama kategoria bezpieczeństwa socjalnego w pełni rozwinęła się po II wojnie światowej, stając się z czasem jednym z bardziej istotnych elementów bezpieczeństwa wewnętrznego. Podobnie działo się w państwach należących do radzieckiej strefy wpływów i funkcjonujących w ramach systemu tzw. realnego socjalizmu.

Państwa te z nazwy określane były jako socjalistyczne, co miało wskazywać na ich szczególną dbałość o zabezpieczenie socjalne obywateli. Sfera socjalna rzeczywistości od początku odgrywała w nich, przynajmniej w warstwie deklaracji i propagandy, znaczącą rolę. Nie inaczej było w rządzonej przez komunistów Polsce, gdzie dążenie do utworzenia społeczeństwa socjalistycznego silnie było wspierane przez aktywność socjalną wszechwładnego państwa. Obok odpowiednich resortów do tego powołanych, czyli Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej oraz Ministerstwa Zdrowia szereg działań na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego obywateli podejmowały również organizacje zrzeszające szerokie masy ludności, posiadające w związku z tym szerokie wpływy społeczne, ale powołane w dużej mierze w celu wzmocnienia politycznej kontroli nad społeczeństwem. Do takich organizacji zaliczyć można związki zawodowe, organizacje kombatanckie i młodzieżowe, aktywna na tym polu w całym okresie istnienia Polski Ludowej pozostawała również Liga Kobiet.

Społeczna Organizacja Ligii Kobiet z Tymczasowym Zarządem Głównym, w skład którego weszło początkowo 9 przedstawicieli stronnictw politycznych, powstała w 1945 roku. W roku 1949 przekształcona została w Ligę Kobiet. Swoim zasięgiem objęła cały kraj i stanowiła kolejny z elementów systemu podporządkowywania społeczeństwa komunistycznej władzy. Była również w pewnym stopniu miejscem wyrażania i realizacji potrzeb kobiet, a poprzez swoje przedstawicielki obecna na wszystkich praktycznie szczeblach władzy starała się uzyskać pewien wpływ na sytuację kobiet.

Mimo widocznej od początku silnej presji politycznej duże znaczenie w działalności Ligii Kobiet odgrywały działania podejmowane w sferze społecznej, które można interpretować jako zmierzające do zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego przedstawicielkom płci pięknej. Wyrażały się one dużą aktywnością zarówno w kwestii włączania kobiet do pracy produkcyjnej i stwarzania im w ten sposób możliwości zabezpieczenia potrzeb bytowych, jak też angażowania się w sferę pomocy społecznej oraz działań na rzecz ochrony zdrowia kobiet i dzieci.

W pierwszym najtrudniejszym z punktu widzenia bezpieczeństwa socjalnego obywateli okresie Liga Kobiet postawiła sobie za cel zapewnienie pomocy doraźnej kobietom oraz dzieciom, a jego realizację opierała na współpracy z organizacjami zajmującymi się działalnością opiekuńczą takimi jak Centralny Komitet Opieki Społecznej, Komitet Opieki nad Matką i Dzieckiem, Polski Czerwony Krzyż, Państwowy Urząd Repatriacyjny. Podejmowane w tym czasie działania na rzecz kobiet koncentrowały się przede wszystkim na udzielaniu wsparcia tam, gdzie było ono najbardziej potrzebne. Formy tego wsparcia były różne od rozdzielania pieniędzy pomiędzy najuboższych, dożywianie dzieci, po zdobywanie odzieży.

W kolejnych dekadach istnienia Polski Ludowej na pierwszym miejscu wśród dążeń Ligi Kobiet na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego znajdowały się działania w sferze zapewnienia kobietom i ich dzieciom podstawowych potrzeb bytowych. Do tej kategorii aktywności zaliczyć można starania o zapewnienie pomocy doraźnej realizowanej na przykład przez dożywianie dzieci w szkołach, czy też wdrożenie programu przysłowiowej szklanki mleka dla uczniów. Ważnym filarem podejmowanych przez Ligę Kobiet działań na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego była pomoc w zatrudnianiu kobiet. Celem było upowszechnienie pracy kobiet, a jego osiągnięcie starano się uzyskać zarówno poprzez wsparcie w znalezieniu stałej lub czasowej pracy w zawodach kobiecych, jak i w oparciu o szeroki wachlarz szkoleń podnoszących i poszerzających kwalifikacje kobiet. Ważnym aspektem tej sfery dbałości o bezpieczeństwo socjalne kobiet było organizowanie przez Ligę Kobiet ogródków jordanowskich, żłobków i przedszkoli, dzięki czemu kobiety mogły łatwiej podejmować decyzje o podjęciu pracy.

Niezwykle istotnym polem oddziaływania Ligi Kobiet na sferę bezpieczeństwa socjalnego były kwestie związane z ochroną zdrowia. Problematyka ta była Lidze szczególnie bliska, co potwierdzał również statut organizacji. Liga koncentrowała się przede wszystkim na działaniach zapobiegawczych i promocyjnych, które miały przynieść zmniejszenie zachorowalności na wiele schorzeń, zwłaszcza zakaźnych, ale również podniesienie stanu świadomości zdrowotnej wśród kobiet, a szczególnie matek. Służyć temu miała organizacja licznych spotkań z lekarzami i położnymi, w trakcie których podejmowano sprawy najistotniejszych chorób, pokazywano jak sobie z nimi radzić, podejmowano też problemy chorób kobiecych. Na spotkaniach omawiano także tak istotne i współcześnie sprawy szpeczeń i skutków ich zaniedbań. Szczególnie duży nacisk kładła Liga na upowszechnienie prawidłowych nawyków higieniczno-sanitarnych, wciąż jeszcze słabo uświadomionych w społeczeństwie.

Żarna K., dr
Uniwersytet Rzeszowski

EWLUCJA MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA KONFLIKTÓW ZBROJNYCH

Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych reguluje normy dotyczące rozpoczęcia i końca konfliktów zbrojnych, reguluje zasady okupacji nieprzyjacielskiego terytorium, postępowanie z jeńcami wojennymi, rannymi i chorymi, osobami cywilnymi. Prawo to reguluje zasady odnośnie metod i środków prowadzenia walki. Ważnym komponentem międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych są również prawne następstwa wojny zarówno jeżeli chodzi o strony biorące bezpośredni udział w wojnie, jak i państwa neutralne. Źródłami międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych są z jednej strony akty prawa międzynarodowego z jednej a z drugiej normy zwyczajowe. Treść prawa zwyczajowego była ewoluowała na przestrzeni wieków, dały się również zauważyć duże różnice jeżeli chodzi o poszczególne kręgi kulturowe.

Od połowy XIX stulecia nastąpił przełom wywołany tworzeniem wielostronnych umów międzynarodowych, w wyniku czego zaczął kształtować się obowiązujący system traktatowego prawa wojennego. W Paryżu 16 kwietnia 1856 r. na zakończenie wojny krymskiej została podpisana Deklaracja w sprawie wojny morskiej. Deklaracja zniosła korsarstwo i regulowała prawa państw neutralnych w wojnie morskiej.

Kolejnym wielostronnym aktem międzynarodowym była Deklaracja w sprawie pocisków wybuchających małego kalibru z 29 listopada 1868 r. nazywana Deklaracją Petersburską. Wprowadziła zakaz używania pocisków o wadze mniejszej niż 400 g, które wybuchalyby lub zawierały substancje wybuchowe i zapalające. Deklaracja zawierała również wskazania ogólne, wg których prawnie dopuszczalnym celem działań wojennych powinno być osłabienie siły wojskowej przeciwnika, nie powinno się również używać broni zwiększającej niepotrzebne cierpienia żołnierzy.

W drugiej połowie XIX w. podjęto szereg starań mających na celu kodyfikację zasad międzynarodowego prawa wojennego, czego efektem było uchwalenie Deklaracji Brukselskiej z 1874 r. stanowiącej projekt kodeksu prawa wojny lądowej. Została ona wykorzystana przy opracowaniu kolejnego projektu prawa wojny lądowej, który został zaakceptowany przez Instytut Prawa Międzynarodowego jako tzw. Podręcznik Oksfordzki. W okresie tym utrwaliły się dwie podstawowe zasady międzynarodowego prawa wojennego: równości stron walczących i konieczności wojennej.

W latach 1899 i 1907 odbyły się w Hadze dwie międzynarodowe konferencje dyplomatyczne poświęcone prawu wojennemu. Rezultaty drugiej z tych konferencji to dwanaście konwencji, które stały się najbardziej wszechstronnym zbiorem prawa wojennego. Czwarła z konwencji zawiera zbiór reguł prawa wojny lądowej (tzw. Regulamin Haski). Określa definicję sił zbrojnych, wymienia zakazane sposoby walki, zasady postępowania z jeńcami wojennymi i zachowania na okupowanym terytorium nieprzyjacielskim, zawierania rozejmów oraz traktowania parlamentariuszy. Nie udało się jednak uregulować statusu prawnego partyzantów. Pomimo tego postanowiono zastosować zasadę, że w przypadkach nie uregulowanych przez Konwencję ludność i strony walczące pozostają pod opieką i władzą zasad prawa narodów – to tzw. Klauzula Martensa. Z innych konwencji haskich z 1907 r. warto wspomnieć o III Konwencji dotyczącej rozpoczynania wojny oraz V Konwencji, traktującej o prawach i obowiązkach państw neutralnych w czasie wojny. Konwencja VI, VII, VIII, IX, X, XI i XII dotyczy wojny morskiej.

W kontekście prawa wojny morskiej warto wspomnieć o Oksfordzkim Podręczniku Wojny Morskiej z 1913 r. a także londyńskiej deklaracji w sprawie prawa wojny morskiej z 26 lutego 1909 r., która pomimo faktu iż nie obowiązuje, to uważana jest za zbiór wytycznych, zwłaszcza w kontekście blokady morskiej i działań przeciw nieprzyjacielskiej żegludze i handlowi.

Osobną kategorię stanowią konwencje genewskie, z których pierwsza została przyjęta w Genewie w 1864 r. Wraz z konwencją przyjętą w 1906 r. zawiera ona przepisy ochraniające chorych i rannych żołnierzy. Protokół Genewski z 17 czerwca 1925 r., zawierający zakaz stosowania gazów bojowych i substancji podobnych oraz środków bakteriologicznych. Nie doszło do kodyfikacji prawa wojny powietrznej ani do umocnienia ochrony ludności cywilnej. Trzy konwencje z 1929 r. i cztery konwencje z 1949 r. chronią chorych i rannych żołnierzy, rozbitków w silach zbrojnych, jeńców wojennych i określone grupy osób cywilnych. Konwencje te uzupełniły dwa protokoły z 1977 r. odnoszące się do ochrony ofiar spośród ludności cywilnej i osób biorących udział w walce.

Warto podkreślić kilka dokumentów regulujących poszczególne kwestie jak: konwencja dotycząca użycia lub posiadania broni bakteriologicznej i toksycznej (1972 r.), konwencja dotycząca użycia przez wojsko technik modyfikacji środowiska (1976 r.), konwencja z trzema protokołami dotycząca okrutnych bądź masowych broni konwencjonalnych (1981 r.).

W latach 90. XX stulecia rozpoczęły się prace nad powołaniem pierwszego stałego międzynarodowego sądu karnego, który sadiłby najpoważniejsze masowe naruszenia praw człowieka. Starania te zostały uwieńczone w 1998 r., kiedy to uchwalono Statut Rzymski na mocy którego powstał Międzynarodowy Trybunał Karny.

СЕКЦІЯ 3

**СУЧАСНІ ВОЄННІ КОНФЛІКТИ
ЯК ВИКЛИК ПОЛІТИЦІ БЕЗПЕКИ У СВІТІ**

Бураков Ю.В., к.і.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

**ЛОКАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ У СИРІЇ І
ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ КРАЇНАМ СХІДНОЇ ЄВРОПИ**

«Арабська весна», яка призвела до блискавичного краху багатьох авторитарних режимів у близькосхідному регіоні, в Сирії починалася досить мляво, а протестні настрої зростали поступово. Загострення в країні розпочалося 6 березня 2011 р., коли в невеликому місті Дар'я 15 школярів віком від 10 до 15 років були затримані за графіті зі словами «Народ прагне падіння режиму» – популярним гаслом «арабської весни», яке вони бачили у телевізійних репортажах з Єгипту та Тунісу.

18 березня після п'ятничної молитви кілька тисяч мешканців міста вийшли на вулиці з вимогами звільнити підлітків. У розгні демонстрації поліцією загинули мирні протестанти. 19 березня на похорони загиблих прийшло вже близько 10 тисяч осіб з вимогами притягнути до відповідальності посадових осіб, винних у загибелі людей, а також покласти край корупції в державі (цікаво, що розвиток подій у далекій Сирії певною мірою нагадує розвиток подій у ході Революції Гідності в Україні, де жорстоке побиття силовиками режиму Януковича мирного студентського Євромайдану вивело на вулиці міст сотні тисяч обурених батьків). 20 березня дітей відпустили. Виявилось, що під час арешту вони піддавалися тортурам.

Мешканців Дар'я підтримали демонстранти в Дамаску, Хомсі, Латакії та інших великих міст. В середині квітня 2011 р. увага світу була прикута до міста Хомс, де по демонстрантах відкрили вогонь. 22 квітня протести відбулися у двох десятках міст, а по демонстрантах знову стріляли урядові війська. Після цього події в країні переросли у повномасштабну громадянську війну.

У ході громадянського протистояння виникли і набули поширення ісламістські радикальні групи, які в умовах багатоконфесійної Сирії висунули гасло «джихаду», священної війни проти іновірців. Значний вплив на затягування конфлікту в Сирії мав зовнішній чинник, активне втручання сусідніх держав.

Так, в сусідньому Іраку від світової терористичної організації «Аль-Каїда» виокремилися група незгодних, яка назвалася «Ісламська держава Іраку та Леванту». Група була проти конспірації, за відкриту діяльність з метою створення «правильної ісламської держави», а головно – активно фінансувалася з невідомих джерел поза близькосхідним регіоном. Зростали її збройні загони, підконтрольні території.

Знаний чеченський політичний діяч в екзилі Ахмед Закаєв, певно, має рацію, коли вказує, що автори «Ісламської держави Іраку та Леванту» ті самі, що і автори «Кавказького емірату» (проекту Федеральної служби безпеки РФ у чеченсько-російських війнах), а найбільша на сьогодні світова терористична організація створена і фінансується Кремлем.

У 2013 р. збройні загони «Ісламської держави Іраку та Леванту» перенесли бойові дії з Іраку до Сирії і захопили значні території. 29 квітня 2014 р., «Ісламська держава Іраку та Леванту» була перейменована на Ісламську Державу (далі – ІД) й оголосила себе «всесвітнім халіфатом».

У березні 2013 р. режим Асада був звинувачений у застосуванні забороненої хімічної зброї під час штурму міста Алеппо. В умовах розгортання широких репресій урядовими військами та загальним хаосом, що призвів до масового кровопролиття, у зв'язку із загрозою використання зброї масового знищення, США та держави ЄС вирішили втрутитися в конфлікт.

У ніч на 23 вересня 2014 р. авіація США завдала повітряних ударів по об'єктах урядових військ. Незабаром міжнародні сили коаліції (до неї увійшли США, Канада, Австралія, Велика Британія, Франція, Німеччина, Італія, Польща та арабські держави – Саудівська Аравія, Катар, Бахрейн, ОАЕ, Йорданія) бомбардували також і об'єкти бойовиків «Ісламської Держави» в районі міста Ракка на півночі Сирії і в районі провінції Абу-Камаль біля кордону з Іраком.

30 вересня 2015 р. несподівано для світової громадськості у війну в Сирії втрутилася Росія. Російська авіація раптово завдала бомбового удару по військових силах поміркованої опозиції, яка успішно протидіяла режиму Башара Асада з допомогою міжнародних сил коаліції. Російський диктатор В. Путін оголосив, що Росія вступила у війну на прохання законного президента Сирії. У ході бомбардування, а пізніше і обстрілювання території, зайнятої опозиційними силами, ракетами середньої дальності (з Каспійського моря) офіційний Кремль заявляв, що обстріл проводився об'єктів «Ісламської Держави», хоча насправді атакувалися війська поміркованої опозиції.

Наприкінці листопада 2015 р. російський військовий літак з боку сирійського кордону порушив повітряний простір Туреччини і був збитий силами протиповітряної оборони. Це викликало загострення російсько-турецьких відносин і погрози застосування сили з боку кремлівських керівників до Туреччини. Враховуючи, що остання є членом НАТО, провокаційні дії Кремля могли призвести до глобального конфлікту.

Мета вторгнення Кремля у близькосхідний, стратегічно важливий для США, нафтовий регіон була очевидна: відволікти увагу світової громадськості від війни на Сході України, увійти у процес дипломатичного врегулювання, виторгнути пом'якшення економічних санкцій і, головню, домогтися невтручання США у російсько-українську війну й підготовку широкомасштабної агресії проти держав Східної Європи.

Певною мірою Кремлю цього вдалося досягнути. Президент США Барак Обама заявив, що Україна є основним інтересом Росії, але не США, які ніколи не втрутаються у справи Східної Європи.

15 березня 2016 р. несподівано, так, як і почалася, агресія Російської Федерації у Сирію припинилася. Лідер Росії В. Путін дав наказ негайно розпочати виведення збройних сил Російської Федерації із країни. У результаті російської агресії – тисячі жертв серед цивільного населення, зруйновані міста, мільйони біженців в Європі, а у політичному плані відбулося зміцнення позицій диктатора Башира Асада, який став повноправним учасником переговорного процесу. За цих умов значно зросла загроза ескалації російської агресії проти України. Слід скерувати зусилля усім народам Східної Європи на посилення безпеки від загрози з боку путінської Росії.

Воробйов Г.П., к.і.н.

Генеральний штаб Збройних Сил України

СКЛАДОВІ ВІЙСЬКОВОЇ ОПЕРАЦІЇ У ЛІВІЇ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ

Події «арабської весни» характеризуються низкою спільних рис, до яких належать: відсутність єдиного лідера, проведення масових демонстрацій та виступів, захоплення центральних площ великих міст. Вимоги протестувальників також були здебільшого економічного та політичного характеру. Найвищий рівень насильства під час придушення виступів населення спостерігається у Лівії та Сирії, адже ці країни й досі перебувають у стані громадянської війни. Особливо активними дії опозиційних сил були на Сході Лівії. Штаб-квартирою опозиції стало місто Бенгазі.

Тоталітарний режим лівійського диктатора Муамара Каддафі після перших спалахів «арабської весни» узяв курс на силове придушення протестів. Слід зауважити, що Радою Безпеки ООН було відразу ж прийнято відповідну Резолюцію № 1970, як спробу зупинити репресії М. Каддафі шляхом адресних санкцій, ембарго на поставки озброєння, а також застосування кримінальної відповідальності за злочини проти людства. Водночас можливість введення «іноземних окупаційних сил» була категорично відхилена, оскільки Ліга Арабських

Держав не погоджувалась на залучення наземних сил, а політична підтримка цієї регіональної організації мала велике значення та забезпечила більшість у Раді Безпеки ООН щодо запровадження вето з боку інших держав.

Повстанська організація, що діяла у Бенгазі, позиціонувала себе як Перехідна Національна Рада (ПНР) із чітко визначеною політичною метою: усунення М. Каддафі від влади.

Військові дії у Лівії розпочалися 19 березня 2011 року військами коаліції, до складу якої увійшли 9 країн. Пізніше до неї вступили ще 6 держав. Операція союзників складалася з трьох етапів.

У ході першого етапу авіаударами були знешкоджені лівійські пункти ППО. На другому етапі об'єктами ураження стали бази лівійських ВПС, а також резиденція Каддафі у Тріполі. На третьому – удари завдавалися безпосередньо по військах лівійської армії. Незважаючи на те, що дії союзників змусили відійти від Бенгазі війська й танки Каддафі, повстанці не змогли скористатися ситуацією і перейти у наступ.

Військова компонента у Лівії складалась із двох взаємопов'язаних військових операцій та мала загальну назву «Ранкова Одиссея».

На першому етапі, протягом березня 2011 р., проводилася операція «Початок шляху» під загальним керівництвом США. У подальшому, з квітня до жовтня цього ж року керівництво коаліційним угрупованням було покладено на війська НАТО, а операція отримала найменування «Об'єднаний захисник».

Основу угруповання багатонаціональних сил складало військові формування США, Великобританії та Франції загальною чисельністю 320 літаків, близько 50 бойових кораблів та більше 4 тис. морських піхотинців.

Крім того, на території Лівії за активної участі іноземних спецслужб і військових радників багатонаціональної коаліції були сформовані збройні формування ПНР. Їхню основу склали представники силових структур, що перейшли на бік опозиції, молодь, бойовики різних ісламських угруповань. Загальна чисельність воєнізованих формувань Перехідної Національної Ради складала 10-11 тис. чоловік.

Для досягнення мети воєнної кампанії країни-учасниці коаліції зосередили свої зусилля на застосуванні авіації, бойових надводних кораблів і багатоцільових атомних підводних човнів. Слід зауважити, що озброєння і військова техніка застосовувалися при повній відсутності протидії з боку урядової армії Лівії.

Середня інтенсивність дій авіації Альянсу склала від 60 до 90 вильотів на добу. Основною формою застосування тактичної авіації в операції була авіаційна підтримка формувань опозиції. До завдання повітряних ударів залучалися в основному літаки тактичної авіації ВПС США, Великобританії, Франції та Канади.

З метою забезпечення необхідних умов для ведення опозиційними силами наступальних дій командування союзників застосовувало ударні гвинтокрили. Їхніми основними завданнями були авіаційне прикриття і вогнева підтримка збройних формувань опозиції; завдання ударів по стаціонарних і мобільних об'єктах урядових військ; повітряна розвідка, висадка і евакуація розвідувальних груп; перекидання військ і вантажів; пошуково-рятувальне забезпечення польотів.

Всього за час проведення операції «Об'єднаний захисник» авіація союзників здійснила більше 26 000 бойових вильотів, у тому числі понад 9600 для завдання вогневих ударів по об'єктах на території Лівії.

Завдяки операції коаліційних сил перемогу в Лівії здобули загони опозиції, а лідер Лівійської Джамахірії Муамар Каддафі був вбитий. Після цього 31 жовтня 2011 керівництво Північноатлантичного союзу заявило про успішне завершення лівійської воєнної кампанії.

Важливою особливістю лівійської кризи стала та обставина, що активну роль у поваленні режиму Каддафі зіграли деякі ісламські держави. Найбільший внесок у вирішення цього завдання здійснили аравійські монархії, що фактично засвідчило завершення епохи «єдиного» арабського світу. Основною причиною зайняття ними такої позиції стало прагнення ліквідувати одного із своїх регіональних конкурентів, а також створити умови для подальшої реалізації планів Саудівської Аравії і Катару щодо створення «Сунітського халіфату».

Лівійська кампанія виявила і проблеми у НАТО: нерівномірність витрат та різний рівень участі у бойових діях держав – членів Альянсу. Близько 60 % фінансових витрат припало на Францію і Великобританію. При цьому після закінчення воєнної кампанії різко загострилася конкурентна боротьба між союзниками за доступ до вуглеводних ресурсів і контроль за формуванням нових владних структур в Лівії.

Поряд з цим, завершення військової операції не призвело до стабілізації військово-політичної ситуації в країні та регіоні в цілому. Слід зауважити, що розвиток ситуації в цій країні відбувався за класичним «іракським сценарієм»: замість одного диктатора з'явилося безліч неконтрольованих екстремістських угруповань, діяльність яких призвела до подальшої дестабілізації обстановки в регіоні. Дії Альянсу з врегулювання лівійської кризи продемонстрували низку нових складових в організації та проведенні військових операцій щодо вирішення локальних конфліктів.

Комарчук О.О.

Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»

Не новина, що сьогодні Україна перебуває у стані військового конфлікту з Російською Федерацією. Ця проблема безпосередньо стосується населення України, особливо проживаючого на окупованій території АРК та Донбасу. Зумовлено це перш за все тим фактором, що російсько-українська «війна» має дещо інше забарвлення, ніж звичне для цього терміну значення. Дійсно, якщо правила ведення військових конфліктів чітко закріплені в нормах міжнародного права («права Гааги» – права війни та «права Женеви» – права миру), то дії країни-агресора взагалі не підпадають під жодні нормативні акти чи правила ведення «війни». Цей факт беззаперечно ускладнює можливість чіткого розуміння населенням того, що відбувається в країні, не говорячи про успішність проведення оборонних дій від противника. Військовими науковцями подібний вид війни був охарактеризований наприкінці ХХ ст., і був введений у термінологію збройних конфліктів як «гібридна війна». Свідками подібного роду військових конфліктів людство вже стало протягом останніх декількох десятиліть, а саме: війна в Карабаху, Лівансько-Ізраїльська війна 2006 р., Російсько-Грузинська війна 2008 року. Але найбільш триваліша та кровопролитна «гібридна війна», демонструючи весь потенціал жадіття та непередбачуваності, на жаль, відбувається в ході Російсько-Українського конфлікту 2014–2016 рр. Дії агресора зустріли рішуче протистояння з боку ВСУ, та протягом двох років продовжується відстоювання територіальної цілісності та суверенітету України.

Взагалі термін «гібридна війна» пояснює нову військову стратегію, яка поєднує в собі «звичайну війну», «малу війну» та «кібервійну», не закріплений жодним міжнародним законодавчим актом та служить для поєднання дій із залученням ядерної, біологічної, хімічної зброї саморобних вибухових пристроїв та засобів інформаційної війни. Подібний вид збройного протистояння має певні переваги для країн-агресорів. По-перше, як було зазначено вище термін «гібридна війна» не закріплений жодним міжнародним нормативним актом (тому відповідальність за дії агресору не передбачені), до того ведення бойових дій покладається на терористичні та ополченські бандформування (звісно, із залученням кадрів регулярної армії агресора, але обов'язково у формі без розпізнавальних знаків або під приводом участі у бандформуваннях). По-друге, представники країни-агресора публічно відкидають можливість будь-якого зв'язку із зазначеними формуваннями, доки не буде досягнуто певної мети. По-третє, агресор, вдаючи нейтральну позицію до військових подій, отримує право брати участь у міжнародних переговорах, миротворчих операціях щодо врегулювання військових конфліктів, до яких начебто не має відношення.

Найважливіша мета ведення «гібридної війни» полягає не в класичному розумінні захоплення території противника, а в економічній та політичній дестабілізації держави, триманні в страху

населення в цілому, переманюванні на свою сторону якомога більше прихильників, схвалення легального уряду країни до вигідних для агресора дій, або зовсім його зміни з метою повного підпорядкування країни під свій контроль при формальному збереженні незалежності. А тому для успішності ведення вищезазначених дій необхідне супроводження «інформаційною війною» із залученням різноманітних технологій ЗМІ, в тому числі маніпулятивних.

Психологічний аспект агресора полягає у необхідності обґрунтування та виправдання своїх дій не тільки перед власним населенням чи населенням окупованої території, а й висвітлення перед світовою спільнотою необхідності таких дій та перекладання первісної вини на противника з метою підміни фактів та його звинувачення. Завдяки науковим розробкам було запроваджено цілісну систему ідеологічного обґрунтування і супроводу військових дій.

Звісно, для цього залучаються ЗМК різних рівнів та, використовуючи особливість свідомості людини (гнучкість до отриманої інформації), досягають певних результатів. Перш за все це обумовлено тим, що людині (через брак часу або відсутності знань в тій чи іншій галузі) досить важко визначити, яка інформація є істиною, а яка хибною. Тому частіше всього доводиться сприймати її в такому вигляді, в якому вона надається, послаючись чи то на авторитет джерела, чи то на власні відчуття або переконання та погляди інших. В результаті чого виникає можливість до маніпулювання людською свідомістю через надання особі інформації саме в тому вигляді, який є найвигіднішим для сторони, що її надає (маніпулятора). Наприклад, для проведення інформаційно-психологічної операції проти сил АТО і цивільного населення до складу армійських корпусів «ДНР» та «ЛНР» введено підрозділи психологічного впливу на війсьکو та населення, діяльність яких проявляється у підміні фактів, дискредитації, створенні неіснуючих міфів, чуток і т.д.

Ведення «гібридної війни» неможливо без зазначеного внеску засобів масової інформації із обов'язковим використанням технологій маніпулювання, тому що шляхом розумного переконання досягнути мети агресору значно складніше.

Тому як висновок автор наголошує на тому що поява такого явища, як «гібридна війна», свідчить про необхідність перш за все не лише детального розгляду та вивчення суто військових аспектів, а й приділення необхідної уваги супроводжувальним військовій дії маніпулятивним технологіям засобів масової інформації, а точніше, створення програми протидії таким технологіям (розробка й схвалення національної стратегії забезпечення кібербезпеки, створення захищеного національного сегмента кіберпростору; побудова ефективної та оперативної протидії будь-яким мережевим кібератакам, запобігання втручанням у внутрішні справи країни і нейтралізація посягань на її інформаційні ресурси з боку інших держав). Підвищення культурного рівня населення, повага до історії свого народу, наголошення на необхідності перевірки достовірності отриманої інформації (особливо від підозрілих джерел) також відіграють основну роль у протистоянні з ворогом в ході «гібридної війни».

В іншому випадку керівництву країни доведеться безпомічно спостерігати за злочинними діями країн-агресорів, які все частіше будуть використовувати маніпулятивні технології ЗМІ в ході ведення «гібридної війни».

Куравський В.Г., к.і.н.

Державний науково-випробувальний центр
Збройних Сил України

ПРИДНІСТРОВСЬКИЙ КОНФЛІКТ 1992 РОКУ ЯК ВИКЛИК ПОЛІТИЦІ БЕЗПЕКИ У СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Неврегульовані військові конфлікти у Східній Європі є однією з основних перешкод створення єдиного європейського простору безпеки, стабільності та економічного процвітання країн регіону. Для України найбільш проблемним є придністровський конфлікт, який в умовах Антитерористичної операції у Донецькій і Луганській областях створює суттєві ризики національній безпеці нашої держави.

Аналіз передумов придністровського конфлікту показує, що вирішальний поштовх до розростання його до збройного протистояння дали політико-економічні чинники (антагоністичні протиріччя правлячих еліт в Молдові та бажання Російської Федерації зберегти контроль над економікою регіону та стратегічними транспортними коридорами). Суттєву роль у розпалованні конфлікту відіграв розкол зовнішніми гравцями населення країни за мовною ознакою. Молдова та Придністров'я мали різне історичне минуле і дуже коротке, з історичної точки зору, співіснування в рамках однієї республіки.

Внутрішньополітична ситуація у Молдові під впливом загальносоюзних дезінтеграційних чинників постійно ускладнювалася з кінця 1980-х років. 25 серпня 1991 року Верховна Рада Придністровської Молдавської РСР прийняла «Декларацію про незалежність Придністровської Молдавської РСР» (далі – ПМР). Станом на грудень 1991 року національний склад населення ПМР складала молдовани – 40%, українці – 28,3%, росіяни – 25%.

Парламент Молдови 27 серпня 1991 року прийняв закон «Про декларацію про незалежність» за № 691, в якому зазначалося, що закон від 2 серпня 1940 року «Про створення союзної Молдавської РСР» не має юридичної сили. Законодавче протистояння між Молдовою і Придністровською Молдавською Республікою поступово переросло у протистояння силове. Військовий етап конфлікту був спричинений спробою військово-політичного керівництва Молдови, під впливом третьої сторони, силовим шляхом встановити свій суверенітет над лівим берегом Дністра. З вересня 1991 року спалахують збройні сутички, особливо напруженою була ситуація у Дубоссарах. Ескалація конфлікту розпочалася навесні 1992 року, коли протягом березня-квітня Молдова до своїх збройних формувань мобілізувала до 18 тисяч резервістів, Міністерству оборони в оперативне підпорядкування передали підрозділи Міністерства внутрішніх справ і Міністерства національної безпеки, а Придністров'я після квітневої мобілізації стало озброювати гвардійців та «робочі загони» озброєнням з військових складів 14-ї армії.

Динаміка розвитку придністровського конфлікту має ознаки, що стали характерними для всіх пострадянських збройних протистоянь, а саме: переростання іррегулярних зіткнень загонів бойовиків-добровольців у повномасштабні бойові дії регулярних підрозділів з використанням усієї наявної бойової техніки. Слід відзначити статусно-ресурсну асиметрію придністровського конфлікту та активне озброєння воюючих сторін Російською Федерацією. Однією з особливостей придністровського протистояння стало використання авіації для матеріально-технічного забезпечення військ та у бойових діях. Після розпаду СРСР Молдова отримала 31 бойовий літак колишнього 86-го винищувального полку Чорноморського флоту СРСР (МіГ-29, МіГ-29УБ – аеродром Маркулешти) і 8 вертольотів (у тому числі 4 бойових Мі-24 – аеродром Кишинів). У бойових діях їх активно використовували не лише для проведення повітряної розвідки, але й для вогневого ураження та бомбардування позицій противника.

22 червня 1992 року військове командування Молдови використало два бойові літаки МіГ-29, що несли по шість бомб (ОФАБ-250) для знищення стратегічного мосту через Дністер у м. Бендери. Для контролю за результатами нальоту був задіяний один МіГ-29УБ. Пілоти провели бомбометання неточно, міст залишився цілий, однак було знищено декілька житлових будинків у прибережному селі Паркани. 23 червня молдовські МіГ-29 здійснили спробу бомбардування нафтового терміналу в населеному пункті Близній хутір, та один із літаків був збитий засобами протиповітряної оборони 14-ї армії Російської Федерації. Загалом використання бойової авіації в умовах, коли самопроголошене утворення мало невелику площу (4163 км²) витягнуто з півночі на південь вздовж Дністра, вело до порушень повітряного кордону України.

Навесні та влітку 1992 р. Румунія активізувала дії військово-транспортної авіації, здійснюючи логістичне забезпечення молдавської армії. Декілька разів румунські літаки порушували повітряний простір України. Відповідно українські МіГ-29 піднімалися у повітря на перехоплення та витіснення порушників з повітряного простору держави. Неодноразові порушення державного кордону України виявили проблему в управлінні наявними силами і недостатньою взаємодією між керівництвом ВПС і ППО України в питанні охорони повітряного простору країни. Це стало одним із чинників, що суттєво вплинув на прискорення та напрямки військового будівництва в Україні.

Таким чином слід відзначити, що придністровський конфлікт 1992 року став викликом політиці безпеки у Східній Європі, де зіткнулися інтереси як країн регіону, так і світових лідерів. Хоча з серпня 1992 року триває етап пошуку мирних шляхів врегулювання придністровського конфлікту за участю різних за рівнем та колом учасників переговорів, позиції сторін ще далекі від зближення. Політичні сили Молдови не сформували єдиного бачення вирішення конфлікту, а керівництво Придністров'я економічно зацікавлене у неврегульованості конфлікту.

Куцька О.М., к.і.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

АНАЛОГІЇ ПРОПАГАНДИСТСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ В ЄВРОПІ 1944-1945 рр. ТА РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ 2014-2016 рр.

У роки Другої світової війни радянська пропаганда стала не лише рупором СРСР, а перетворилась у своєрідну етнопсихологічну розвідку, яка надавала військово-політичному командуванню Радянського Союзу рецепти безкровної перемоги над ворогом. Протягом наступних років російська пропаганда приділяла велике значення останній світовій війні, а за час президентства В. Путіна ця тема стала ключовою в «системі ідеологічних координат» Росії.

Пропонуємо провести порівняння пропагандистського впливу СРСР на держави в межі, яких вступила Червона Армія у 1944–1945 роках, та Росії в ході «гібридної війни» на території України протягом 2014 – початку 2016 років.

Першим із таких критеріїв є формування образу ворога. Путінська пропаганда щодо уряду та Збройних Сил України на початку 2014 року стала практично відбитком військової лексики радянської пропагандистської машини щодо гітлерівської Німеччини часів Другої світової війни. В обох випадках ворогом стають фашисти та націоналісти. Одночасно в обох випадках можна прослідкувати інше семантичне поле «ми», «наші», «радянські люди» («росіяни»). При цьому як виступи військово-політичного командування Радянського Союзу, так і гасла путінських політиків розквітають сполученнями «єдність російського народу, волелюбний дух», що певним чином влітають лексику Другої світової війни в сучасну історію, намагаючись підкреслити спільне історичне минуле.

Наступним критерієм оцінки пропаганди визначимо технічні засоби розповсюдження агітаційних та інформаційних матеріалів. Так, у роки Другої світової війни загальнополітична пропаганда як вищий рівень впливу на населення Німеччини та інших європейських країн розповсюджувалась практично лише за допомогою радіо та безпосередньо із Москви. Враховуючи розвиток технічних засобів у XXI столітті, Росія мала можливість оперативно та безмежно впливати на українське населення протягом багатьох років, налаштовуючи окремі регіони України на промосковську політику.

Говорячи про оперативний та тактичний рівень радянського пропагандистського впливу на війська противника та населення європейських країн в роки Другої світової війни, маємо на увазі в першу чергу роботу 7-х відділів політуправлінь фронтів, а саме: усні передачі через радіоредакції фронтів та потужні звукомовні станції; друковану продукцію фронтових, армійських та дивізійних друкарень. На сьогодні Росія використовує як засіб передачі інформаційного впливу на території Луганської та Донецької областей місцеві підконтрольні проросійським сепаратистам засоби масової інформації (ЗМІ), які дублюють інформацію з Росії та ведуть власну пропагандистську кампанію, орієнтовану на політику Кремля. Що стосується друкованої пропагандистської продукції, то здебільшого вона виготовляється в Росії, проте використовуються для повідомлень із пропагандистською начинкою й місцеві друковані засоби масової інформації.

Наступний критерій оцінки пропагандистських заходів – методи психологічного впливу. Перший метод – переконання – базується на власному критичному сприйнятті людьми

інформації та подій. Наприклад, для того, щоб інформація до противника виходила із різних джерел, які практично дублювали її, переповідаючи різними словами, радянські пропагандисти одночасно подавали розвиток ходу бойових дій на малюнкових листівках, через гучномовні станції, відправляли парламентарів чи полонених у розташування противника. Подібні методи використовували й кремлівські ЗМІ. Так, російські телеканали демонстрували картинку про події із захоплення державних установ в Луганській, Донецькій, Запорізькій, Одеській областях України у квітні 2014 року, передавали коментарі очевидців, переконуючи, що дані акції підтримують усі області південно-східного поясу України.

Такий метод психологічного впливу, як навіювання, ґрунтується на підсвідомому сприйнятті інформації. Наприклад, у роки Другої світової війни для навіювання використовували свідчення військовополонених, і тим самим відбувалось навіювання уявлення, що здача у полон – це звичайне явище, яке є єдино вірним. Якщо говорити про сучасні події в Україні, можна навести наступний приклад навіювання: протягом лютого-березня 2014 року за допомогою російських ЗМІ проходило інтенсивне позиціонування Криму як «особливого суб'єкта» в українській політичній ситуації, а отже, з боку російських медіа засобів відбувалось формування у кримчан саме цієї «особливої» самооцінки.

Ще один метод психологічного впливу – маніпуляція – направлений на зміну поведінки, установок людей у такій формі, яку вони навіть не помічають. Так, в ході усієї Другої світової війни червоноармійці бачили чисельні приклади жорстокості гітлерівських військ, що викликало у них різко негативну реакцію. Це відбувалось поряд із тим, що у більшості своїй радянські люди не знали усієї правди про життя на протилежному боці лінії фронту. Подібний негатив простежується й у російській пропаганді при описі військовослужбовців Збройних Сил України та добровольчих батальйонів. Паралельно російські політтехнологи спонукали глядачів до боротьби із цим ворогом, до захисту російськомовного населення в Україні та до необхідності «збирання російських земель».

На завершення варто наголосити, що в історії не може бути абсолютних аналогій, внаслідок чого вона не може давати чітких практичних рекомендацій. Проте, вищенаведені факти пропагандистського впливу є цікавими з точки зору узагальнення аналітичних матеріалів та теоретичних висновків щодо вагомості інформаційно-психологічного забезпечення безпосередньо в ході бойових дій, миротворчих та стабілізаційних операцій. Водночас незаперечним є той факт, що пропагандистські заходи залишаються важливим викликом інформаційній безпеці держави.

Мельник О.М., к.е.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

КЛАСИФІКАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ СУЧАСНОСТІ

В сучасних умовах військовий конфлікт за змістом бойових дій, типів причин та суб'єктної основи дістав нове якісне наповнення, сутність якого полягає в:

1. Змінах у змістовній частині конфліктів сучасності, які залежать від:
 - домінування переважно регіонального характеру військових конфліктів;
 - складності процесу прогнозування ходу та характеру конфлікту;
 - непередбачуваності наслідків конфлікту.
2. Причинах конфліктів, які набувають комплексного характеру внаслідок:
 - переходу суспільства від парадигми модерна до постмодерна;
 - різкої соціальної диференціації суспільства;
 - інтенсифікації процесів урбанізації.

3. Трансформації суб'єктної бази учасників військових конфліктів, які визначаються:

- мінімізацією загрози повномасштабної світової війни, зниження значення суб'єктів у формі коаліцій держав й окремих держав;

- появою несистемних політичних і соціальних акторів в природі військового конфлікту сучасності (незаконних збройних формувань, кримінальних елементів, маргінальних політичних структур та інше).

Траєкторію розвитку воєнного мистецтва сучасності визначили дві тенденції, що сформувалися ще в дев'яностих роках минулого століття.

Особливе значення має зростання «інформаційної озброєності» озброєння та військової техніки (ОВТ), що є першою тенденцією у системах виявлення, космічних системах, зв'язку, комп'ютерних, бойового управління та розвідки. Цей напрям дав можливість підвищити ефективність ядерних і звичайних зразків ОВТ. Це відбулося за рахунок якісного розширення можливостей виявлення та супроводження цілей і оптимізації технічних характеристик.

Досліджуючи другу тенденцію, доцільно підкреслити важливість «людського чинника» у проведенні військових операцій щодо інформаційних систем. А також ця тенденція визначає шляхи зменшення вразливості інформаційно-комунікативних систем до зовнішнього, ворожого впливу, мінімізацію помилок у програмному забезпеченні, максимальне усунення технічних збоїв.

Отже, відбувся процес діалектичного розвитку, де швидкими темпами зростала якість інформаційного озброєння, бойова ефективність ОВТ та виявилася проблема низького рівня захищеності систем управління від зовнішніх деструктивних впливів в умовах інтенсифікації гіперрозвитку технологій, інформаційної зброї та варіативності способів їх застосування. Чітко простежується тенденція перенесення сфери традиційного протистояння між наступальними й оборонними системами у кіберпросторі, що внаслідок інтеграційних процесів трансформувалася у глобальну сферу інформаційно-технічного протистояння.

Суть протистояння полягає в:

- безмежності спектра простору і часу. Априорі, інформаційне протистояння не може бути чітко окреслено ні системою озброєння та військової техніки (ОВТ), ні простором, ні часом, ні окремим театром воєнних дій;

- відсутності чіткої нормативно-правової регламентації у міжнародній сфері (крім обмежень з розгортання радіолокаційних станцій);

- варіативності сукупності множини конфігурацій. Засоби інформаційного протистояння окреслені синтезом різноманіття форм і способів застосування;

- не до кінця вивчені можливості та впроваджені підходи до практичного застосування інформаційних технологій у системі стратегічних ядерних засобів, повітряно-космічної, протиповітряної оборони, що дозволяє багатофункціональне використання новітніх технологій та ексклюзивних форм і засобів їх використання у військовій сфері.

Головною характеристикою ведення воєн сучасності є впровадження в інформаційній сфері синтезу протистояння та застосування реальних бойових дій з використанням традиційних методів та форм.

Одночасно спостерігається «розмивання» основи класифікації сучасних воєн у порівнянні із війнами минулого. На думку російського дослідника В.І. Сліпченко, на основі форм і методів збройної боротьби було сформульовано класифікацію поколінь воєн, а саме: перше покоління – часів античних, аграрних та кочових суспільств; друге покоління – епохи мануфактурного виробництва; третє покоління – ранніх індустріальних суспільств; четверте покоління – розвинутих індустріальних суспільств; п'яте покоління – локальні конфлікти і «холодна війна» ядерної епохи; шосте покоління – неконтактні, дистанційні війни із застосуванням високоточної зброї; сьоме покоління – інформаційно-мережеві.

Отже, В.І. Сліпченко в основу класифікації впровадив цивілізаційний підхід до воєн минулого та технологічний підхід до воєн сучасності, що знижує структурованість запропонованої класифікації.

Класифікацію воєн ХХ–ХХІ століть дослідник М. Хамзатов висвітлює як надскладне соціально-політичне явище, яке залежно від основних характеристик поділяється на: війни

великих мас населення (I світова війна) – 1914–1918 рр.; війну моторів (II світова війна) – 1939–1945 рр.; війну з абсолютизацією ролі ЗЗМУ («холодна війна») – 1945–1991 рр.; когнітивну війну з опорою на інформацію як основний засіб ведення бойових дій – 1992–2010 рр.; війну Керваного Хаосу – сукупності роз'єднаних у просторі, але об'єднаних єдиною метою військових конфліктів – з 2010 р. Ця класифікація має занадто загальний характер, але більш відповідає основі класифікаційного поділу.

«Холодна війна», на думку українського вченого М. Сенченка, була Третьою світовою (1946–1991 рр.), а з 1992 р. людство перейшло у фазу Четвертої світової війни. Він вважає, що: «Особливість сучасної війни в тому, що більшість людей не відчувають воєнних дій, не здогадуються, що вона перманентна і відбувається щоденно, щогодини і щохвилини. Вона невидима і її бойові дії відчуває тільки та частина людства, яка добре поінформована. Сучасна війна має три театри воєнних дій: геополітичний або фізичний, інформаційний чи психологічний, духовний або цивілізаційний».

На основі проведеного дослідження доцільно стверджувати, що у сучасному світі відбуваються суттєві зміни у воєнних доктринах, які зумовлені появою нових оцінок характеру війн сучасності, а саме:

- матеріальні ресурси втратили свою ефективність, оскільки відбувається стрімкий розвиток інформаційних процесів;
- інтенсивними темпами впроваджуються нові види озброєнь;
- перманентним процесом відбувається розробка нових сучасних зразків озброєнь із врахуванням новітніх технічних засобів та комунікацій;
- психологічний тиск та глибока маніпуляція свідомістю людей зумовлена інтенсифікацією процесів застосування нових технологій у психології.

Павленко О.С.

Київський славістичний університет

РОЗПАД ЮГОСЛАВІЇ І НОВА ГЕОПОЛІТИЧНА КОНФІГУРАЦІЯ БАЛКАН ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ

Існування Федеративної Соціалістичної Республіки Югославії (СФРЮ) було логічним продовженням геополітичних змін на Балканах, які відбулися в період між Першою світовою війною і завершенням Другої світової війни. Кожного разу балканські проблеми були симптомом кризи європейської системи безпеки. Після Першої світової війни народи майбутньої Югославії вийшли переможцями та здійснили спробу об'єднання у форматі Королівства Сербів, Хорватів, Словенців. Однак досягти тоді міжнародного замирення і стабільності не вдалося.

Реваншизм нацистської Німеччини зруйнував Версальську систему міжнародних відносин в Європі. Наслідком цього став не лише розпад Королівства Сербів, Хорватів, Словенців, а й окупація Балкан у 1941–1945 роках вермахтом. У горнилі партизанської боротьби з німецькими окупантами народилась нова форма єдності балканських народів, результатом якої стала Соціалістична Федеративна Республіка Югославія.

За часів «холодної війни» Югославія була одним із лідерів Руху Неприєднання. Однак геополітичні зміни в Європі 1989–1991 років синхронізувались із загостренням кризи югославської моделі соціалізму, наслідком чого став розпад СФРЮ та війна на території колишньої Югославії впродовж 1991–1995 років.

Не менш гострою стала косовська криза, яка від 1989 року була латентною, а після 1998 року набула форми військового конфлікту за участі країн-членів НАТО. З одного боку, процеси глобалізації роблять інтенсивнішими міждержавні зв'язки, спонукають до економічної та політичної інтеграції. Однак внаслідок цього гострішими стають проблеми міжнародного спілкування, втрачається традиційна ідентичність та частішими стають

міжнародні конфлікти. Вони стимулюють розпад багатонаціональних держав, які орієнтуються на принцип багато культурності.

Проблема набуття незалежності Косово вже понад три десятиліття залишається в центрі балканських і глобальних суперечностей. Наслідком цих процесів стала геополітична трансформація не лише Балкан, а й усієї Європи. Косовський конфлікт також висвітлює основні проблеми миротворчої діяльності міжнародних організацій та наглядно ілюструє протиріччя між стратегіями зі встановлення миру, зокрема, за допомогою «гуманітарної інтервенції» та підтримання миру з використанням традиційних засобів й визнання територіальної цілісності та суверенітету «проблемних» національних держав. Косово також дає яскравий приклад неврегульованого правового конфлікту між різними нормами міжнародного права, одна з яких визнає принцип поваги до суверенітету та територіальної цілісності не лише національних, а й багатонаціональних держав, а інша визнає право націй на самовизначення. Колізія між цими нормами залишається суттєвою перешкодою для ефективної реалізації політики міжнародних організацій у Косово. Процес набуття незалежності та суб'єктності державою Косово перетворився на символ складності трансформації «після ялтинської» системи міжнародних відносин, з одного боку, та протиріч розвитку новітньої системи міжнародних відносин від однополюсної до багатопольової структури.

Перший етап 1981–1991 рр. був спрямований на формування вимоги незалежності Косово, консолідації албанської діаспори в Європі заради підтримки ідеї відокремлення Косова від Сербії. Другий етап 1991–1998 рр. став часом початку збройної боротьби косовських албанців за незалежність в умовах складної та суперечливої трансформації сербської державності. Відразу позиції основних учасників міжнародних відносин з цього приводу поляризувалися. США наполягали на формальному дотриманні прав людини, хоча в умовах запеклої партизанської та антипартизанської війни цього ідеалу навряд чи можна було досягти. Європейський Союз, занепокоєний негативним прикладом Косово для євроінтеграції та безпеки, йшов у фарватері спроб дипломатичного врегулювання конфлікту. Внаслідок дії цих тенденцій косовський конфлікт вийшов за межі балканського регіону та став елементом глобального протистояння різних полюсів сучасної системи міжнародних відносин. На третьому етапі у 1999–2008 рр. відбулася максимальна інтернаціоналізація косовського конфлікту.

Четвертий етап розпочався 17 лютого 2008 р. з акта проголошення незалежності Косова та характеризується боротьбою албанської й головним чином американської дипломатії за міжнародне визнання цього факту. Албанські власті Косова намагаються демонструвати незалежність від кондомініуму ЄС і США (НАТО). Серйозною проблемою косовського державотворення залишається не лише відсутність «власної національної історії», а й відповідної міфології як основи державотворчої ідеї. Існування двох албанських держав в Європі виглядає як перебір, але проти створення «Великої Албанії» виступають донори й протектори Косова. У цьому сенсі «незалежність Косова» виконує роль додаткових гарантій для тривалого збереження дійсного статусу протекторату ЄС і США. Присутність міжнародних структур стала визначальним фактором існування Косова. Миротворча діяльність ОБСЄ на різних етапах конфлікту ускладнювалася нормативними документами цієї організації. Вони не лише визнають принцип добровільності дій сторін у процесі зміни державних кордонів, а й передбачають одностайність у прийнятті рішень. Внаслідок цього війна 1999 р. стала символом краху миротворчих зусиль ОБСЄ у Косово. Додатковим символом неефективності ОБСЄ в Косово стало дублювання його функцій структурами ЄС та ООН. Суттєвими проблемними факторами діяльності ООН у Косово також залишаються протиріччя між постійними членами Ради Безпеки ООН з приводу підходів до врегулювання. Економічні проблеми ООН переносить на Євросоюз. Додатковою слабкістю місії ЄС у Косово є невизнання незалежності цієї території п'ятьма з двадцяти семи країн ЄС (Грецією, Іспанією, Кіпром, Словаччиною, Румунією). Неврегульованість ситуації на Балканах залишається однією із ключових проблем для Європейського Союзу.

ІНЖЕНЕРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ ВСЕБІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

За досвідом проведення Антитерористичної операції (АТО) на Сході нашої держави, всебічне забезпечення бойових дій з ліквідації збройного конфлікту організується і здійснюється на основі загальних принципів забезпечення бойових дій, з урахуванням конкретних умов виконання завдань і особливостей застосування військових частин, підрозділів Збройних Сил (ЗС) України.

Успішне виконання бойових завдань частинами та підрозділами Збройних Сил, за досвідом АТО, неможливе без всебічного забезпечення, тим більше без такого важливого виду бойового забезпечення, як інженерне, що організовується з метою своєчасного та прихованого розгортання військ (сил), проведення ними маневру, створення необхідних умов для успішного виконання поставлених завдань, підвищення рівня захисту військ (сил) та об'єктів від засобів ураження противника, завдання противнику втрат та ускладнення його дій.

Важливою особливістю інженерного забезпечення бойових дій військ в АТО на Сході країни є те, що вони починаються і ведуться в умовах мирного часу, при відсутності на конфліктних напрямках достатньої кількості розгорнутих угруповань військ, в тому числі частин і підрозділів інженерних військ. Бойовий досвід у особового складу, як правило, відсутній. Ці обставини за умов доброго знання і вмілого використання особовим складом незаконних збройних формувань (НЗФ) місцевості, її загороджувальних і маскувальних властивостей вимагають значно більшого, у порівнянні із звичайними умовами, залучення інженерних сил і засобів силових структур, нестандартних прийомів і способів їх бойового застосування та організації інженерного забезпечення в цілому. Це зумовило низку питань з організації інженерного забезпечення бойових дій.

Новими нетрадиційними формами бойових дій стали оборонно-наступальні, стримувальні, рейдові дії. Обставини вимагали підвищити ефективність інженерного забезпечення цих форм бойових дій, тому присутність саперів у складі будь-яких загальновійськових підрозділів при веденні цих дій була обов'язковою. Свій подальший розвиток отримала оборона у формі розосередженої та її фортифікаційне обладнання, що застосовувалась у ході АТО.

Від ступеня виконання завдань інженерного забезпечення значною мірою залежить безпека особового складу. Застосування в АТО частин і підрозділів Сухопутних військ (СВ), в тому числі інженерних, змушує командирів критично переосмислити окремі положення Бойових статутів Сухопутних військ, Настанови з інженерного забезпечення ЗС України.

В ході АТО командири і штаби досить часто механічно переносили в нестандартну оперативно-тактичну обстановку «класичну» тактику, яку вони вивчали у військових університетах і академіях. Хоча загальноприйняті положення науки і перемоги в ході «гібридної війни» не завжди гарантували необхідну ефективність.

Як свідчить досвід АТО, для військ був нехарактерним перехід до оборони в її «класичному» вигляді, який передбачає протидію мобільним формуванням противника на широкому фронті. При побудові оборони та її інженерного забезпечення враховувались можливості впливу НЗФ та ДРГ російсько-терористичних військ на елементи бойового порядку, об'єкти і комунікації тилу частин СВ.

За досвідом АТО, розміри смуг оборони є значно більшими, ніж передбачені сьогодні діючим Бойовим статутом. Застосування з'єднань і частин у повному складі в цих умовах стає неможливим. Тому виконання вищеперерахованих завдань покладалося на зведені підрозділи, основу яких складали механізовані (мотопіхотні), як правило, від взводу до батальйону, в тому числі на батальйонні тактичні групи. Це значно підвищило вимоги до їх тактичної самостійності.

Набутий досвід показує, що основними способами ведення оборонних дій підрозділами СВ є стримувальні і блокувальні, а також розосереджена оборона з застосуванням засад, вогневих мішків і кочуючих вогневих точок. Це дозволяє ефективно сполучати контактний (ближній) і дальній (дистанційний) бій, застосування наземного і вогневого маневру, мінно-вибухових загороджень, які створюються, в тому числі, дистанційними засобами.

Проте цей спосіб дій передбачає відмову від лінійно зайнятих батальйонами позицій і перехід до оборони силами невеликих бойових груп в опорних пунктах, розосередження по всьому простору району оборони батальйону запасних позицій, вогневих засобів та шляхів маневру, які опираються на розвинену систему інженерних загороджень.

Бойовий досвід в АТО свідчить: у більшості випадків оперативний успіх дій військ забезпечувався діями дрібних формувань (рота, взвод). При цьому основною бойовою одиницею був механізований (мотопіхотний) батальйон. Прикладом подібного зміщення пріоритетів є героїчні дії багатьох підрозділів у ході проведення АТО.

Сьогодні доводиться констатувати очевидний факт – збройні конфлікти все частіше стають винятком з перевірених боями (і перемогами в них) правил, а дії частин і підрозділів виходять за загальноприйняті рамки. Тому військам доводиться перевчатися в ході ведення бойових дій, зазнаючи при цьому невиправданих втрат і ставлячи під загрозу зриву виконання поставлених бойових завдань. Як бути?

Очевидно, не потрібно забувати, що бойовий досвід не можна недооцінювати. Як і не можна перед ним схилитися. Отже, досвід, набутий в АТО, повинен бути застосований, ми повинні заново вивчити і оволодіти способами виконання завдань інженерного забезпечення ведення як наступальних, так і оборонних дій. Але з урахуванням сучасної реальності.

Печенок І.С., к.і.н., с.н.с.

Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

УКРАЇНА – РОСІЯ: ІСТОРІЯ ПРОТИСТОЯНЬ

Російська пропаганда сьогодні посилено оперує такими пафосними епітетами, як «спільне минуле», «братні слов'янські народи», «тісне переплетення історичних доль», «один народ». Для нинішніх українсько-російських стосунків характерним є різне усвідомлення українцями і росіянами державотворчих процесів на теренах Русі. Московія/Росія упродовж періоду свого існування постійно користується широким набором інструментів, націлених не лише на заперечення українського етносу, подання його як частини «русского мира», але й прагнення стерти історичну пам'ять українців щодо своєї самобутності.

Сучасна війна є прямим продовженням кількасотлітнього протистояння українців московській експансії. Багатогранність російсько-української війни, її відмінності від війн минулого спонукали до формування нових «штампів» щодо її нібито унікальності. А чи так це насправді?! Практично всі аспекти сучасної війни мають «довгу бороду», яка своїми коренями походять з XV ст., а інші взагалі сягають XII ст. Відмінності є лише у комбінації прийомів, помножених на новітній рівень сучасних технологій, специфіку розміщення основних гравців на міжнародній арені та стереотипів мислення. Виходячи з цього ключовими складовими сучасної російсько-української війни стали: офіційні заперечення Росією своєї участі у війні та невизнання себе стороною, яка воює; прагнення Росії видати війну в Україні як громадянський конфлікт; проведення псевдореферендумів про створення квазидержавних утворень, і де-факто їх підпорядкування Росії; агресивна інформаційна війна; шантаж світового співтовариства можливістю застосування ядерної зброї.

Приховування своєї прямої причетності до війни – типовий засіб російських еліт у війнах з Українською державою. Вперше був застосований під час російсько-української війни 1658-1659 рр., коли московське військо вторглося в Гетьманщину без оголошення війни. Так само 17 грудня 1917 р. після ультиматуму Раднаркому, висунутого в маніфесті Українській

Народній Республіці (УНР), більшовицька Росія звинуватила Центральну Раду в «контрреволюційності». Цей документ містив і ультимативні вимоги до українського уряду відмовитися від спроб створення Українського фронту, дозволити перекидання радянських військ з фронту на Дон і нагомість не пропускати туди козачі частини та припинити роззброєння «революційних» загонів в Україні. Все це нагадує вимоги Кремля, озвучені в 2014 році, – зрєктися українцям європейського вибору, увійти до Митного Союзу, зробити російську мову державною, стати частиною «русского мира».

18 грудня уряд УНР відхилив усі пункти ультиматуму. У відповідь Раднарком ухвалив вважати Центральну Раду в стані війни з Радянською Росією, що нині є практично повною аналогією рішення Ради Федерації від 1 березня 2014 р., яка надавала В. Путіну дозвіл вводити війська на територію України для «нормалізації суспільно-політичної ситуації» і «виходячи з інтересів безпеки громадян Російської Федерації, наших співвітчизників та особового складу військового контингенту Збройних сил Російської Федерації...». В обох випадках привід до війни було обрано з неперевершеним цинізмом.

Отже, війну було оголошено. Після цього нечисленна більшовицька фракція І Всеукраїнського з'їзду Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів, що зібралися в Києві, залишила з'їзд і виїхала до Харкова. Тут більшовики з делегатами з'їзду Рад Донецького і Криворізького басейнів оголосили про проведення власного «Всеукраїнського з'їзду Рад», що нагадує проголошення т. зв. Донецької та Луганської народних республік (ДНР і ЛНР).

Провокування й фінансування антиукраїнських рухів, розв'язання громадянської війни та спекуляції у різних комбінаціях застосовувалися Московією, починаючи з XV ст. У війні 1507–1508 рр. для деморалізації противника Москва вперше намагалася використати внутрішню усобицю у Великому князівстві Литовському і Руському (повстання князя М. Глинського). Напередодні Смоленської війни 1632–1634 рр. Москва апелювала, хоча й безуспішно, до низів і козаків, закликаючи зрадити на свою користь. Під час агресії Московії проти Гетьманщини в 1658–1659 рр. Московія не лише зброєю підпирала низи проти державної влади, а й розігрувала регіональну карту – Полтавський полк і Запорозжя проти центру, що до болю нагадує спроби спровокувати відцентрові тенденції у Харкові, Дніпропетровську, Запоріжжі, Миколаєві, Одесі й Херсоні. Тоді Москва вперше використала стратегію формування квазідержавних утворень на українських теренах. В обозі стрілецького війська перебував «наказний гетьман» Іван Беспалий, якого Москва протиставляла легітимному правителю – гетьманові Івану Виговському, тримаючи за маріонетку. Такими нині є керівники т. зв. ЛНР і ДНР.

Під час боротьби за незалежність України в 1917–1921 рр. усі ці московські стратегії були доведені до досконалості. Тут і натравлювання низів на державну владу за допомогою соціальної демагогії, і нелегітимний з'їзд Рад у Харкові, який проголосив утворення Радянської України як «окремої держави», і Донецько-Криворізька республіка, і переманювання українських військових частин на свій бік та використання своїх агентів для розвалу української армії, й організація заколотів в українських містах Сходу та Півдня.

Використання Московією інформаційної війни – це ідеологічний супровід своїх вторгнень. Починаючи з війни 1500–1503 рр. на щит було піднято гасло про нібито переслідування православних, яких зібралася захищати Московія та проголошувалися «історичні права» на українські землі. А сучасна ідеологема про «русский мир» є прямою аналогією ідеї створення панправославного світу на чолі з Московією.

Усі, хто спроможний думати й аналізувати, були шоковані цинічністю московської пропаганди, яка вихлопнулася на цілий світ. «Київська хунта», «фашисти», «нацисти», «бандерівський шабаш» – це ще не найгрубіші вислови на адресу Революції Гідності й нової української влади. Українська та західна преса зарясніла порівняннями путінської пропаганди із геббельсівською. Проте, йому було у кого вчитися й на суто російському ґрунті. «Війна маніфестів», яку розгорнув Петро І проти Івана Мазепи, за своїм духом, стилем і змістом мало чим відрізняється від інформаційної війни як складової агресії В. Путіна. Хіба що незрівнянними є суто безпрецедентні технічні можливості.

Отже, у 2014 році російські «стратегі» не вигадали нічого принципово нового, а пішли шляхом своїх попередників, прилаштовуючи до сучасних реалій лише підходи, випробувані в XV–XX ст. Саме збройна агресія як втілення постійних імперських планів Московії/Росії взяти під контроль Україну визначали головний вектор українсько-російських стосунків.

Письменний О.О., к. політ. н.
Воєнно-дипломатична академія
імені Євгенія Березняка

«ГІБРИДНІ ВІЙНИ» ЯК ВИКЛИК СИСТЕМИ СВІТОВОЇ БЕЗПЕКИ

Світова боротьба за сфери впливу є головною причиною виникнення внутрішніх і міжнародних конфліктів. У сучасних умовах малоімовірними є відкриті силові дії з боку сусідніх держав з метою реалізації своїх політичних планів. Такі дії засуджуються світовою спільнотою, яка захищає правила мирного співіснування держав. Тож у разі застосування військової сили агресором провідні держави світової спільноти вдаються до термінових дій, спрямованих на зупинення ескалації конфлікту (економічних, політичних санкцій та силового тиску, зокрема й воєнного протистояння). Відтак, для досягнення воєнних і політичних цілей держави можуть вдаватися до запровадження політики впливу на інші країни з використанням дестабілізуючих заходів соціального, політичного та економічного характеру за потужною інформаційно-пропагандистською підтримкою в рамках замислу ведення «гібридної війни».

Більш потужні в економічному й військовому відношенні держави мають відповідні ресурси, а відтак, і можливості для реалізації своєї політики впливу на інші держави. Найбільш ймовірними, на думку автора, у близькому майбутньому будуть воєнні конфлікти за сценаріями керованих і підтримуваних так званих революцій і радикальних рухів із скоєнням терористичних актів, сепаратистських дій, що провадяться за планами «гібридної війни».

Сьогодні Російська Федерація (РФ) досить вдало використовує стратегію «гібридної війни» проти України. При цьому широко застосовується тактика дій за принципом «розділяй і володарюй». Уміле використання такої тактики дає можливість загоріти внутрішні протистояння, ослабити економіку, знизити рівень політичної стабільності.

Вагоме місце в «гібридній війні» належить інформаційній підтримці. На нашу думку, інформаційний чинник у «гібридній війні» є досить важливим, а подекуди й цілком самостійним її елементом, що має свої цілі, завдання та відповідні алгоритми й ресурси для їх досягнення. Вдала інформаційна кампанія дає можливість агресору досягати цілей з використанням людських ресурсів країни, що є метою інтервенції, та людських ресурсів інших країн з одночасним зменшенням впливу міжнародної спільноти на свої агресивні дії.

Важливість інформаційної складової можна проілюструвати на прикладі останніх дій РФ проти України. У новітній світовій історії складно знайти приклад більш агресивної, широкої за змістом, спектром впливу і засобами ведення інформаційно-психологічної кампанії. По суті вона являє собою сукупність взаємопов'язаних та узгоджених за метою, завданнями, часом і об'єктами впливу інформаційних акцій, що провадяться для сприяння досягненню цілей агресивної політики РФ щодо України.

Об'єктами впливу інформаційної складової «гібридної війни» РФ проти України є не лише наша держава. Російська інформаційно-пропагандистська кампанія ведеться за трьома напрямками: проти України як об'єкта агресії; на міжнародній арені (вплив на зовнішній світ в особі третіх країн) і всередині власної країни.

Варто наголосити, що вдала інформаційна кампанія підготовчого періоду «гібридної війни» дає змогу агресору залучити велику частину людського потенціалу країни – жертви агресії до активних деструктивних дій, яка за підтримки спецслужб країни-агресора по суті стає основною рушійною силою на початковому етапі активних збройних протистоянь. Так, наприклад, інформаційна кампанія РФ, що розпочалася задовго до початку анексії Криму і

активних антиукраїнських дій на Донбасі, дала можливість сформувати у певній частині українського суспільства відповідні соціальні й політичні настрої. Таким чином було створено сприятливі умови для ведення активної фази «гібридної війни».

Слід зазначити, що інформаційна кампанія, яка проводиться агресором у рамках «гібридної війни», будується на викривлених фактах, упереджених поглядах на ситуацію та відвертій дезінформації. При цьому дії країни-агресора складно кваліфікувати з позиції чинних міжнародних нормативно-правових норм. Основною правовою проблемою щодо кваліфікації дій сторони-агресора є невизнання нею участі в конфлікті, оскільки її регулярні збройні формування не ведуть відкритих силових дій. Більше того, інколи держава – організатор конфлікту, за підтримки якої всередині країни – цілі агресії провадяться антидержавні дестабілізуючі заходи з використанням збройного насилля, позиціонує себе на міжнародному рівні як миротворець, заперечуючи свою причетність до ескалації конфлікту. Власне, саме цим і небезпечні «гібридні війни».

Нечіткі грані суб'єктів та об'єктів конфлікту, конфліктуючих територій, строків початку війни ускладнюють можливість кваліфікації таких дій у рамках чинного міжнародного правового поля, на основі якого функціонує система міжнародної колективної безпеки.

Сьогодні система світової безпеки не повною мірою відповідає потребам світової спільноти щодо протистояння викликам і загрозам, що класифікуються як класичні війни й збройні конфлікти. Більше того, вона зовсім не готова протистояти «гібридним війнам». На нашу думку, нормативно-правова база з питань міжнародної безпеки потребує суттєвого вдосконалення для боротьби з конфліктами на кшталт «гібридних війн». При цьому особливу увагу необхідно звернути на врегулювання питань щодо протидії на міжнародному рівні агресивним деструктивним інформаційним кампаніям, що провадяться в рамках ведення «гібридних війн».

Питльована Л.Ю., к.і.н., доцент
Український католицький університет

УКРАЇНЬКА ТА СВІТОВА БЕЗПЕКА 2014–2016 років У ПОЛІТИЧНІЙ КАРИКАТУРІ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСУ CAGLE CARTOONS

Хоча золотим віком політичної карикатури були XIX та XX століття, в епоху цифрових ЗМІ вона залишається затребуваним засобом, здатним привернути увагу суспільства до проблем сучасності. Особливої злободенності карикатура набуває у кризові моменти історії.

Порушення суверенітету і територіальної цілісності України, анексія Криму, ігнорування основоположних принципів міжнародного права, злам системи повоєнних відносин у Європі є загрозою безпеці всього світу. Візуальне відображення стурбованості проблемами безпеки бачимо у численних карикатурах, присвячених подіям в Україні 2014–2016 рр.

Для аналізу нами було обрано сайт Cagle Cartoons (<http://www.cagle.com/>), який має найбільшу аудиторію з числа подібних ресурсів (більш як 3 млн унікальних відвідувачів щомісяця). Він створений Дериллом Кейглом (Daryl Cagle), відомим сучасним американським карикатуристом. Колишній президент Національного товариства карикатуристів США Д. Кейгл також зробив успішну кар'єру редакційного карикатуриста телеканалу новин і політики MSNBC, який з 2010 р. неодноразово випереджав за рейтингами CNN. Заснована 2001 р. Д. Кейглом корпорація Cagle Cartoons (www.caglecartoons.com) займається розповсюдженням карикатур 60 провідних карикатуристів та 14 оглядачів у більш як 850 газет США та світу.

Нами було відібрано 85 карикатур сайту 2014–2016 рр., темою яких є російсько-український конфлікт, загрози і виклики національній безпеці України, а крізь її призму – безпеці Європи та світу. Останні ми розглядаємо так, як їх тлумачать Закон України 2003 р. «Про основи національної безпеки України», рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня «Про Стратегію національної безпеки України» та від 2 вересня 2015 р.

«Про нову редакцію Воєнної доктрини України». Серед об'єктів національної безпеки вони визначають конституційний лад України, її суверенітет і територіальну цілісність. Серед можливих загроз виокремлюють територіальні претензії та втручання у внутрішні справи України з боку інших держав; поширення міжнародного тероризму; незаконне ввезення у країну зброї, боєприпасів; прояви сепаратизму, намагання автономізації окремих регіонів України тощо. Основними темами, які застосовувалися при пошуку, були «Україна», «Росія», «Крим», «війна», «безпека», «зброя», «сепаратизм», «тероризм», «Путін», «перемир'я», «НАТО», «ЄС».

Більшість карикатур стосуються порушення територіальної цілісності і суверенітету України (порушення державного кордону України Російською Федерацією (причому ревізія повоєнних кордонів подається і як загроза безпеці Європи загалом); анексії Криму; інспірації та підтримці сепаратистських настроїв на Сході України з боку Росії; проведенню референдуму березня 2014 р. у Криму). Малюнки однозначно пов'язують війну на Сході України із політикою Кремля.

Художники акцентують увагу на загрозах безпеці України у контексті розпочатої Росією «гібридної війни». Вони демонструють факт нарощування російської військової потуги поблизу державного кордону України; постачання бойовиків, військової техніки та засобів матеріально-технічного забезпечення на Схід України (в тому числі засобами т.зв. гуманітарного конвою); діяльність на території України незаконних збройних формувань.

Дії пугінського режиму часто класифікуються як терористичні. Численні малюнки висвітлюють збиття малайзійського борту МН 17 2014 р. та реакцію В. Путіна на оприлюднення висновків розслідування Міжнародної групи цивільних журналістів Bellingcat травня 2015 р. Участь Росії у сирійському конфлікті показується або паралельно із подіями на сході України, або як наступний крок, спрямований на дестабілізацію ситуації і просування російських інтересів у різних регіонах світу.

Конфлікт на сході України розцінюється як чинник, що не дає можливості Україні реалізувати такий пріоритет національної безпеки, як гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина. Реалізація європейського вибору та формування системи колективної безпеки за участю України (зокрема, співпрацю з НАТО) теж зображується кризь протидію з боку Росії.

Факт російської агресії пов'язується із загрозою економічній безпеці України, а також з економічними інтересами як російських, так і українських олігархів. Засобом демонстрації спільності проблем України та Європи є їх енергетична і газова залежність. На думку художників, дії Росії щодо України несуть загрозу економічній безпеці і самої Росії (найчастіше через санкції та ціни на нафту).

Карикатури висловлюють песимізм щодо Мінських домовленостей, перемир'я на сході України, а також сумнів у широті бажання глав держав-учасників переговорів (А. Меркель, Ф. Оланда, П. Порошенко, В. Путіна) досягнути ефективного результату.

Художники показують недолугість і недостатність зусиль Європи та США (Б. Обама) щодо врегулювання українсько-російського конфлікту, небезпеку спроб Заходу пожертвувати Україною, віддавши її на поталу імперським амбіціям Росії, сподіваючись у такий спосіб купити собі власну безпеку. Можливими сценаріями подальших дій Росії є захоплення країн-сусідів (найбільш вразливими об'єктами зображуються Молдова, Білорусь, країни Прибалтики) і аж до повернення Аляски.

Об'єктами критики карикатуристів є такі організації, як НАТО (особливо сили швидкого реагування), ОБСЄ, рідше – ООН, не здатні реалізувати покладені на них функції забезпечення безпеки. Факт недотримання домовленостей суб'єктами міжнародного права трактується як прямий шлях до, як мінімум, нової «холодної війни», яка зображується як загроза стабільності світового порядку загалом.

Тож карикатури ресурсу Cagle cartoons репрезентують уявлення про пряму кореляцію проблем безпеки України і світу із зовнішньою політикою Росії та перспективами вирішення українсько-російського конфлікту.

Плазова Т.І., к.і.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

МІЖНАРОДНІ СИЛИ СПРИЯННЯ БЕЗПЕЦІ ТА МИРОТВОРЧА МІСІЯ УКРАЇНИ В ІСЛАМСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ АФГАНІСТАН

З проголошенням незалежності України одним із пріоритетних напрямів зовнішньої політики нашої держави є участь у заходах міжнародної спільноти щодо підтримання миру та безпеки в світі, відвернення та врегулювання міжнародних конфліктів. Враховуючи, що на сучасному етапі безпека будь-якої з держав значною мірою залежить не лише від надійності її кордонів, але й від загальної військово-політичної ситуації, керівництво нашої країни спрямовує свою миротворчу діяльність на співпрацю з Радою Безпеки ООН та з НАТО, при цьому дотримуючись загальноновизнаних принципів та норм міжнародного права. На політичній карті світ і надалі є ряд країн, в яких загострені внутрішні конфлікти з загрозою перерости у міждержавні, для вирішення яких залучають міжнародні військові сили. Також нагальною проблемою початку третього тисячоліття стала боротьба з тероризмом. На даний час попри непросту ситуацію в країні проведення Антитерористичної операції на сході, окупацію з боку Російської Федерації Автономної Республіки Крим, Україна і надалі бере активну участь у миротворчих операціях в багатьох країнах світу. Однією з країн, де Україна надає допомогу саме в плані миротворчої діяльності, є Республіка Афганістан.

Приводом до початку воєнних дій на території Республіки Афганістан стали події 11 вересня в Сполучених Штатах. Їх було класифіковано як теракти, відповідальність за які взяла на себе група осіб, що підтримувалися «Аль-Каїдою» та її лідером Усамою бен Ладеном. За даними розвідки, на кінець 2001 року Усама бен Ладен переховувався в Афганістані. Таким чином, заручившись міжнародною підтримкою, Сполучені Штати Америки фактично легітимізували основу для початку війни – 70 країн підтримали, 40 країн заявили про свою участь. Військову операцію проти ісламського тероризму було розпочато на початку жовтня 2001 р. Одночасно з початком воєнної операції на території Афганістану у військовому керівництві США та НАТО неодноразово піднімалось питання про створення міжнародної організації, метою якої буде координація дій країн-учасників операції.

Згодом, в грудні 2001 р. на конференції в Бонні Радою Безпеки ООН відповідно до Розділу VII Статуту ООН було прийняте рішення про створення міжнародної коаліційної місії зі сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан під патронатом НАТО. Основними завданнями цієї багатонаціональної місії було перш за все надання допомоги в діяльності сил уряду Афганістану та особового складу контингенту ООН; створення та підготовка сил безпеки Афганістану та відбудова цивільних об'єктів, пошкоджених внаслідок бойових зіткнень.

На час утворення до складу Міжнародних сил сприяння безпеці входило 18 країн під керівництвом Великобританії.

Аналізуючи питання участі українських миротворчих сил в операції Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані, слід зазначити, що співробітництво в цій галузі досить тривалий період обмежувалося наданням повітряного простору України для прольоту літаків країн-контрибуторів Міжнародних сил сприяння безпеці та забезпеченням послуг з авіаційного перевезення (на комерційній основі), їх особового складу та вантажів.

У 2007 році Президентом України було підписано Указ «Про направлення миротворчого персоналу України для участі в операції міжнародних сил сприяння безпеці», а в січні 2010 року було підписано наступний Указ «Про направлення додаткового миротворчого персоналу України для участі в операції Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан». Згідно з цим указом український миротворчий персонал в Міжнародних силах максимально міг становити 30 осіб.

Загалом весь час участі українського національного персоналу в Афганістані їх максимальна одноразова загальна чисельність складала 24 чоловіки – це військові лікарі, спеціалісти з розмінування та штабні офіцери.

До складу українського контингенту, починаючи з 2007 року, переважно входила група військовослужбовців Центру розмінування Головного управління оперативного забезпечення Збройних Сил, що дислокується в місті Кам'янець-Подільський. Місцями дислокації українських військових на території Афганістану стали міжнародний аеропорт Кабул (в складі національного елемента забезпечення литовського військового контингенту) та м. Герат (в складі італійського контингенту).

Основними завданнями українського національного персоналу в Афганістані було налагодження та підтримка взаємодії з урядовими структурами Афганістану та представниками міжнародних організацій, що перебувають в країні; виконання заходів щодо безпеки особового складу литовської Групи реконструкції провінції Гор; оцінка ситуації в зоні відповідальності Групи, участь в процесі аналізу потреб та процесу відбудови провінції, надання медичної допомоги представникам МССБ та місцевому населенню та дорадча допомога лікарям місцевих лікарень; інженерна розвідка доріг, об'єктів та місцевості та виконання заходів з протидії застосуванню саморобних вибухових пристроїв та знешкодження вибухонебезпечних предметів в зоні відповідальності Групи; надання необхідної спеціальної підтримки в діяльності литовського національного контингенту; надання консультативно-дорадчої допомоги військовослужбовцям Афганської Національної Армії з питань обслуговування та експлуатації вертолітної техніки.

Загалом, за час перебування українських військових в Афганістані було виявлено та знешкоджено понад 15 тисяч вибухонебезпечних предметів та саморобних вибухових пристроїв. Бойові завдання українські військові виконували в складі груп зі знищення вибухонебезпечних предметів спільного італійсько-українського інженерного підрозділу. На сьогодні місяця українського національного персоналу в Республіці Афганістан ще не завершена, і там досі перебуває ряд українських військових та медиків.

Щодо внеску України у безпеку та розбудову Афганістану, то він завжди отримував позитивну оцінку від країн, з якими співпрацює наша країна. В першу чергу мова йшла не лише про участь українського національного персоналу в операціях Міжнародних сил сприяння безпеці, але й про підготовку афганських силових структур, розмінування територій, надання медичної допомоги місцевому населенню, відновлення інфраструктури окремих провінцій.

На даний час Афганістан і надалі залишається країною, яка привертає до себе увагу та вимагає певного реагування не лише з боку Північноатлантичного альянсу, але й більшості країн світового співтовариства. Всі зусилля спрямовані на те, щоб допомогти афганському народу в розбудові країни, де не буде місця для підтримки тероризму та відповідно загрози міжнародному миру та безпеці.

Pawlikowski G., dr
Uniwersytet Rzeszowski

KONFLIKT NA WSCHODZIE UKRAINY A ZACHOWANIA WYBORCZE W WYBRANYCH PAŃSTWACH ROSYJSKIEJ «BLISKIEJ ZAGRANICY»

Spontaniczne wystąpienia w Kijowie, które przekształciły się w «Euro Majdan» doprowadziły do obalenia ekipy prezydenta Wiktora Janukowycza i do głębokich zmian w układzie sił politycznych na Ukrainie. Niespodziewanym i nieprzewidywanym wówczas skutkiem wystąpień stała się aneksja Krymu przez Rosję i początek konfliktu militarnego w Donbasie. W kontekście tych wydarzeń pomijany jest często aspekt wpływu politycznego i militarnego zaangażowania Rosji na decyzje wyborcze w państwach (regionach) tzw. «bliskiej zagranicy».

Najlepszym przykładem są radykalne zmiany preferencji politycznych w wyborach do Rady Najwyższej Ukrainy w 2014 r. Podczas głosowania największą liczbę mandatów zdobyli przedstawiciele kursu prozachodniego: Bloku Petra Poroszenki (132), Frontu Ludowego (82) i Samopomocy (33). Marginalizacji politycznej uległa rządząca dotychczas Partia Regionów, która nie wystawiła nawet swoich kandydatów.

Należy zwrócić uwagę, że kluczową rolę w przejęciu przez Rosję władzy na Krymie odegrała Rada Najwyższa Republiki Autonomicznej Krymu. Większość w Radzie posiadała prorosyjska Partia Regionów; w wyborach 2010 r. zdobyła ona 80 na 100 mandatów (48 w okręgach jednomandatowych i 32 w okręgach wielomandatowych). W wyniku inwazji «zielonych ludzików» 17 marca 2014 r. Rada przekształcona została w Radę Państwową Republiki Krymu. Większość działaczy Partii Regionów (ok. 80 %) przeszła do «Jednej Rosji», która 14 września 2014 r. zwyciężyła w zorganizowanych wyborach. W sferze propagandowej – zapewnienie bezpieczeństwa rosyjskojęzycznym mieszkańcom Krymu – było to kluczowym argumentem Rosji za przyłączeniem Krymu. Zgodnie z rosyjskim prawodawstwem do Rady Państwowej Krymu wchodzi 75 deputowanych wybieranych według mieszanej ordynacji: 50 w okręgu wielomandatowym, 25 w okręgach jednomandatowych. W wyborach proporcjonalnych «Jedna Rosja» otrzymała 70,18 % głosów (45 mandatów), Liberalno-Demokratyczna Partia Rosji Władimira Żyrinowskiego 8,49 % poparcia (5 mandatów); w wyborach większościowych 25 mandatów zdobyli kandydaci «Jednej Rosji».

Podmiotem, który stał się dla Rosji pretekstem do ingerencji na Ukrainie była mniejszość rosyjska/rosyjskojęzyczna. Po rozpadzie ZSRR jest to trwały i stale wykorzystywany przez Rosję element polityki zagranicznej w jej dążeniach do odbudowy idei «Rosyjskiego Świata». Idea ta stanowi niezwykle ważny element doktryny Władimira Putina, zmierzającej do reaktywacji «Imperium». Pojęcie to oznacza wspólnotę ludzi mówiących po rosyjsku, identyfikujących się z religią i kulturą prawosławia oraz odwołujących się do wspólnych, często historycznych wartości.

Obszarem o szczególnym znaczeniu dla Rosji jest Łotwa i Estonia, ponieważ ok. 25–30 % mieszkańców tych państw, należących do Unii Europejskiej i Paktu Północnoatlantyckiego, stanowią Rosjanie. W przeprowadzonych w 2014 r. wyborach parlamentarnych na Łotwie zwyciężyła prorosyjska Socjaldemokratyczna Partia «Zgoda» otrzymując ok. 23 % głosów (24/100 mandatów). Mimo zwycięstwa nie utworzyła rządu, na skutek powstania antyrosyjskiej koalicji. Same wybory odbywały się w okresie napięć społecznych wywołanych nie tylko agresją Rosji na Ukrainie, ale przede wszystkim informacjami w rosyjskojęzycznych mediach o wzmocnionej obronie interesów mniejszości rosyjskiej w państwach nadbałtyckich.

Podobna sytuacja wystąpiła w 2015 r. w Estonii. W wyborach parlamentarnych zwyciężyła wprawdzie prozachodnia Estońska Partia Reform, zdobywając 27 % głosów (30/101 mandatów). Jednak przedwyborcze sondaże wskazywały na możliwość zwycięstwa prokremlowskiej Estońskiej Partii Centrum, która ostatecznie zajęła drugie miejsce. Wpływ na wysoką frekwencję (64,2 %) a może nawet wynik wyborów mogły mieć też manewry rosyjskich wojsk spadochronowych przy estońskiej granicy, które zakończyły się w przeddzień wyborów.

Kolejnym państwem znajdującym się w ścisłym zainteresowaniu Rosji jest Mołdawia. Państwo to należy uznać za przypadek szczególny, ponieważ część jej terytorium stanowią obszar separatystycznego Naddniestrza oraz autonomicznej Gagauzji. W przypadku Naddniestrza symbolem prorosyjskiego nastawienia elit może być propozycja złożona w marcu 2014 r. przez Radę Najwyższą Naddniestrza aby rosyjska Duma dokonała zmian w prawie, by w przyszłości przyłączyć ten obszar do Rosji. Po wyborach w 2015 r. doszło do przetasowań w Radzie Najwyższej, w której większość mandatów zdobyła partia «Odnowa»; w tym przypadku wybory wzmocniły tylko prorosyjski i antymoładawski kierunek polityki zagranicznej. Z kolei o prorosyjskich nastrojach Gagauzów świadczą wyniki referendum z 2014 r. i wybory baszkana w 2015 r. W referendum 98,5 % głosujących poparło integrację Mołdawii z Unią Celną Rosji, Białorusi i Kazachstanu, a 98 % głosowało za niepodległością dla Gagauzji, jeśli Mołdawia utraci suwerenność. W 2015 r. sukces w wyborach na baszkana odniosła kandydatka prorosyjskiej Partii Socjalistów Irina Vlah. Jej kampania była aktywnie wspierana przez władze rosyjskie, m.in. została przyjeta przez przewodniczących obu izb rosyjskiego parlamentu i wspierali ją rosyjscy deputowani. Jej główny konkurent Nikołaj Dodogło wspierany przez Partię Demokratyczną otrzymał nawet zakaz wjazdu do Rosji. Zaangażowanie Rosji w Gagauzji należy uznać za bezprecedensowe. Dzięki niemu po raz pierwszy w historii baszkan został wybrany w pierwszej turze (51,01%). Działania Rosji w Gagauzji przypominają budowę prorosyjskiego zaplecza politycznego na Krymie w latach 2010–2014.

Geopolityczne zmiany w Europie wywołane agresywną polityką Rosji rozpatrywane są często wyłącznie w aspekcie konfliktu na Ukrainie. Dla władz rosyjskich jest tylko jeden z wielu odcinków zmierzających w sposób pośredni do odbudowy wpływów w swojej «bliskiej zagranicy». Do tego celu obok presji ekonomicznej i surowcowej wykorzystywane są również mechanizmy systemu demokratycznego.

Сегеда С.П., д.і.н., доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

«ГБРИДНА ВІЙНА» РОСІЇ В УКРАЇНІ ЯК ВИКЛИК МИРНОМУ СПІВІСНУВАННЮ ЛЮДСТВА

Одним із завдань яке поставив собі уряд РФ, – це втягнути в орбіту свого безпосереднього впливу країни СНД. Об'єднуючою ідеологією для цієї мети стала концепція «російського світу», яка була вперше офіційно озвучена у квітні 2007 року у «Посланні Федеральним збором Російської Федерації Президента Росії Володимира Путіна». Російська православна церква, розвиваючи цей постулат, в листопаді 2009 року на відкритті Третьої асамблеї російського світу устами Патріарха Кирила проголосила, що можна ввести у використання поняття «країна російського світу», це означає, якщо в країні використовується російська мова як мова між-національного спілкування, зберігається загальноісторична пам'ять, існують єдині поняття цінностей суспільного будівництва «...щоб не втратити цінності і спосіб життя... орієнтуючись на які створювалася «велика Росія». Ядром російського світу є Росія, Україна і Білорусь.

Ідея «збирання земель» бере початок із часів Івана Грозного, коли виникло бажання побудувати Росію як третій Рим. Вона видозмінювалася, набуваючи різної інтерпретації: в кінці 18 століття течії слов'янофільства, що, за думкою українського історика М.П. Драгоманова, об'єднувала слов'ян під егідою Росії, на початку 20 століття – світової революції, провідником якої мала стати перша в світі соціалістична держава, то всепроникаючий інтернаціоналізм, то теорія братніх слов'янських народів, у тридцяті роки ХХ століття – євразійство, яке реанімовано Росією і нині.

Російський світ, Митний союз, Євразійство – це різні назви проєктів, що втілювала в життя Росія, основні положення яких викладені у документах, що визначають внутрішню і зовнішню політику держави, таких, як, наприклад, Концепція зовнішньої політики і Стратегія національної безпеки РФ до 2020 року. Для ідеї створення світової наддержави Росії крім ідеї треба мати ще й економічне підґрунтя, яке знаходиться в країнах СНД. Бо вони є конкурентами Росії на світовому ринку торгівлі природними ресурсами (газ, нафта, руда, металобрухт, деревина тощо). РФ прагне обмежити доступ країн СНД до ринку ЄС, монополізувати його і виступати одноосібно від імені всіх. Відмова від підписання нашою державою угоди про Митний союз спричинила розв'язання Росією «гібридної війни» проти України.

Територія РФ 17098246 кв. км, населення 146 млн густота 8,55 чол. на кв.м, а з приєднанням України і Білорусії до РФ можна вже говорити про наддержаву з населенням близько двохсот мільйонів з виходом до північних і південних морів і мріяти далі про встановлення влади над Середземномор'ям. Адже віра православна з Константинополя пішла.

На думку автора, Радянський Союз не розпався, а був реформований згори. Матеріали 19-ї конференції комуністичної партії СРСР свідчать, що економіка країни, основу якої склали нафта і газ, що експортувалися в Європу, не могла задовольнити потреби народного господарства. Бо СРСР попав під санкції Західного Світу за введення військ у Афганістан і розв'язання там громадянської війни. Радянському Союзу була потрібна суттєва перебудова, щоб поправити матеріальний стан держави. Створення СНД, по суті, – це своєрідна трансформація СРСР згори. Бо якби це відбулося знизу, то б верхівка КПРС не втрималася б при владі, її чекала б неминуча люстрація. Ідея перебудови мала на меті залучення іноземних інвестицій для модернізації застарілої матеріальної виробничої бази, розробки нових технологій.

Розвал Радянського Союзу – це афера, великий обман комуністичною верхівкою всього світу і народів, як своїх, так і чужих. Але кремлівські можновладці не повністю врахували людський фактор. Запозичення, гранти, кредити, що почали надходити до колишніх радянських республік, безцеремонно розкрадалися. Нова «національна еліта» (колишня партноменклатура), переводила їх у закордонні банки. Це було вигідно і Західній Європі, де переважно зберігають свої вклади бізнесмени нової формації, оскільки ці кошти знову повернулися до них і працюють над розвитком економіки цієї ж таки Західної Європи. І вигідно новій еліті, яка гадає, що за допомогою закордонних рахунків забезпечує собі безбідне майбутнє. Але як показали події, такі сподівання марні. Рахунок Павла Лазаренка, Саддама Хусейна, Муамара Каддафі, Віктора Януковича були заарештовані, вилучені і залишені в тих країнах, де й були покладені на рахунки. Новітні технології літакобудування, машинобудування тощо не прийшли на територію колишнього СРСР. В основному розвивалася харчова й переробна промисловість. Пострадянські республіки завжди знаходилися в полі тяжіння Кремля, а ті, які хотіли вийти з-під його впливу і почати будувати свої національні держави, обов'язково підпадали під жорсткий прес Москви. Як приклад, маємо Азербайджан, від якого російські сепаратисти відірвали Нагірний Карабах, Молдавію, що втратила частину у вигляді Придністровської Республіки, Грузію, від якої відкололи Північну Осетію й Абхазію. Чеченську Республіку знищили, а потім почали відбудовувати, посадивши там маріонетковий уряд. А якщо згадати події в Угорщині, Афганістані, коли інспірована Москвою опозиція іноземних країн «просила» й «просить» збройної допомоги від Росії для захисту своєї «опозиційної гідності».

Росія веде гібридні війни у світі. Намагається стати світовим лідером, без якого жодне рішення не приймалося б. Анексія Криму і вторгнення на Сході України, одностороннє рішення на введення російських військ у Сирію, загострення стосунків із Туреччиною. Наступні – європейські країни, колишнього Варшавського договору. Аналітики Центру передового досвіду НАТО зі стратегічних комунікацій прийшли висновку, що радикалізація правих організацій і емігрантська криза в Європі спричинені Росією.

Ослаблення напруженості у світі – це продовження санкцій проти РФ. Вони є ефективним засобом мирного упокорення агресора. Афганістан є тому прикладом. Майже 11 років потрібно було керівництву колишнього Радянського Союзу відважитись на проведення реформ, в результаті яких утворилася нове явище – СНД. Зовсім свіжий приклад Ірану, який підпав під світові санкції за розвиток ядерної програми.

Скорич Л.В., к.і.н.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ОПЕРАЦІЙ НАТО В АФГАНІСТАНІ

Аналізуючи новітню історію Афганістану, слід наголосити на тому, що весь цей час країна розвивається на основі конфронтації як між етнічним населенням Афганістану, так і на релігійному ґрунті. Після періодів співпраці настають періоди ворожнечі.

Ще в 1999 році Рада Безпеки ООН висунула вимогу про видачу організацією Талібан Усами бен Ладена. Також було запроваджено економічні санкції проти режиму Талібан та заборонено більшість авіарейсів до Афганістану. Згодом, наприкінці 2000 року, Радою Безпеки ООН було заборонено продавати або передавати військову техніку режиму Талібан.

Аналізуючи військові дії в Афганістані, слід зауважити, що Сполучені Штати задовго до подій 11 вересня в Нью-Йорку та у Вашингтоні розробили план боротьби з тероризмом.

Події 11 вересня 2001 року в США фактично стали приводом до чергової війни в Афганістані в контексті розгортання масштабної операції «Непохитна свобода», офіційною метою якої була боротьба із міжнародним тероризмом, а головними противниками стали

терористичні організації, що діяли на території окремих країн. За офіційною версією події 11 вересня 2001 року були терактами, за якими стояла група осіб, що підтримувалася «Аль-Каїдою» та її лідером Усамою бен Ладеном, який переховувався в Афганістані.

12 вересня 2001 року на засіданні Ради Безпеки ООН було засуджено терористичні напади на США, а Генеральна Асамблея ООН закликала до міжнародної співпраці в боротьбі з тероризмом.

Наприкінці 2001 року для детального розслідування була створена «Національна комісія з терористичних актів проти Сполучених Штатів», що надала свої результати 22 липня 2004 року. 14 вересня 2001 року Конгрес прийняв закон про використання військової сили проти терористів, який був ратифікований через чотири дні президентом США та Конгресом. Адміністрацією Президента США було проведено заходи законодавчої підготовки і без формального оголошення війни та посилань на Закон «Про військові повноваження» 20 вересня США висунули ультиматум ісламській організації Талібан з вимогою видати лідерів «Аль-Каїди».

Для легітимізації своїх дій на міжнародній арені 2 жовтня 2001 року США використали 5-ту статтю договору НАТО, що дозволяє всім країнам-членам Північного Альянсу завдати контрудару по агресору і 51-й пункт Статуту ООН про право на самооборону.

Дані документи передбачали можливість удару у відповідь за умов нападу на країну-учасницю НАТО зі сторони іншої держави, незважаючи на те, що міжнародна терористична організація не є державою та не підпадає під це визначення. Враховуючи, що на той період лідери організації «Аль-Каїда» перебували в Афганістані, саме ця країна стала мішенню для проведення антитерористичної операції. Заручившись міжнародною підтримкою Сполучені Штати Америки фактично забезпечили цим легітимну основу для початку війни – 70 країн підтримало, більше 40 заявили про свою участь. 7 жовтня 2001 р. розпочато військову операцію проти ісламського тероризму під назвою «Непохитна свобода». Звільнення території Афганістану від впливу руху ісламської організації Талібан стало основною метою яку задекларували США.

На конференції ООН, яка проходила в Бонні з 27 листопада по 5 грудня з питань політичного врегулювання в Афганістані, Рада Безпеки ООН прийняла рішення про створення міжнародної коаліційної місії зі сприяння безпеки в Афганістані під патронатом НАТО. Також було затверджено угоду про формування тимчасової адміністрації в країні. Надання допомоги в діяльності уряду й особовому складу контингенту ООН, відбудова цивільних об'єктів та створення і підготовка сил безпеки Афганістану стало основним завданням цієї багатонаціональної місії.

20 грудня 2001 року Рада Безпеки ООН дає згоду на скерування в Афганістан багатонаціонального миротворчого контингенту. А вже 4 січня наступного року в Кабулі офіційно було підписано угоду про розміщення багатонаціонального миротворчого контингенту.

Міжнародні сили сприяння безпеки (ISAF) розгорнули свою діяльність на території Кабула з метою надавати допомогу з встановлення Тимчасового перехідного уряду Афганістану на чолі з Х. Карзаєм, при цьому активно протидіючи силам руху Талібан, Аль-Каїди та польовим командирам. Спочатку МССБ очолювала Великобританія, наступна була Туреччина, а з лютого 2003 року Німеччина та Нідерланди. Тоді відбулося звернення до НАТО з проханням про допомогу. 3 серпня 2003 року Північноатлантичний альянс взяв на себе відповідальність за МССБ. З часу утворення міжнародний його склад включав у себе представників 26 країн – союзниць по Північноатлантичному альянсу.

У жовтні 2003 Рада Безпеки ООН розширила повноваження МССБ на усю територію Афганістану. Для реалізації цього завдання Міжнародна місія організувала поступове розширення військової присутності коаліційних військ у 4 етапи. В період з 2006 до 2011 року, військовослужбовці МССБ були залучені до інтенсивних бойових дій з угрупованнями бойовиків ісламістських рухів опору, зокрема у південних та східних провінціях Афганістану.

У липні 2013 року контроль за безпекою в країні було передано місцевим силовим структурам. Саме з цього часу контингент коаліції відіграє лише допоміжну роль. Звісно Альянс залучається і до вирішення інших актуальних проблем сьогодення та здійснює різні миротворчі та гуманітарні місії.

Станом на червень 2014 року близько 49902 військових з 50 країн (з яких 22 країни не є членами Північноатлантичного альянсу) пройшли службу у складі МССБ, яка діяла до 31 грудня 2014 року. 1 січня 2015 НАТО розпочала операцію «Рішуча підтримка», яка змінила військову місію міжнародних сил з підтримки безпеки в Афганістані (ISAF).

Загалом за час ведення війни в Афганістані знаходилося близько 130 тисяч американських і натовських військових. За словами представника коаліції Брайана Трайбаса, американські солдати при необхідності будуть продовжувати проводити контртерористичні операції, але їх основним завданням буде участь у вишколі місцевих військових та силовиків. Станом на 28 грудня 2014 року міжнародні миротворчі сили припинили свою місію в Афганістані, яка під егідою НАТО тривала понад 13 років.

Слободянюк М.В.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

«ГІБРИДНА ВІЙНА» – ДОСВІД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Буремні події на Сході України, агресія Росії проти незалежної української держави отримали назву «гібридної війни». При цьому у низки недостатньо обізнаних політологів та журналістів подібні бойові дії сприймаються як певне відкриття, війна ХХІ століття. Однак військова історія надає нам достатньо прикладів того, що подібні війни різного масштабу вже мали місце раніше, тобто, основні принципи цієї «гібридної війни» добре знайомі як політикам, так і військовим багатьох країн.

Прикладом «гібридної війни» цього періоду може слугувати неоголошена (тобто, «гібридна») війна Болгарії проти Сербії протягом 1914–1915 років на Балканах.

В результаті Другої Балканської війни (12 липня – 23 серпня 1913 року) Болгарії довелося змагатися проти своїх колишніх союзників – Сербії, Греції, Чорногорії та Румунії. 2 серпня 1913 року число противників Болгарії збільшилося – проти неї виступила й Туреччина. Австро-Угорщина у цей час Болгарію активно не підтримала, зрештою, як і Росія, що стало джерелом антиросійських настроїв у Болгарії і зумовило її вступ у Першу світову війну на боці Німеччини, Австро-Угорщини та Туреччини. В результаті, оточена зі всіх боків, Болгарія була змушена просити миру. 23 серпня 1913 року у Бухаресті підписали мирний договір, за яким вона втратила на користь Сербії та Греції значну частину завойованих у Туреччині територій, у тому числі й свою етнічну землю – Південну Добруджу, яку забрала Румунія. А 12 жовтня 1913 року у Стамбулі Болгарія підписала мир із Туреччиною та втратила Східну Фракію.

Тому, коли розпочалася Перша світова війна, в яку першою виявилася втягнута суперниця Болгарії – Сербія, не маючи спочатку ресурсів розпочати проти неї відкриті бойові дії, Болгарія вдалася до спеціфічних бойових дій, які нині ми й назвали «гібридною війною». Для цього болгарі використали загопи македонських комітаджів, прибічників Болгарії, які при поразці Болгарії у 1913 році були змушені емігрувати з Македонії на територію Болгарії. Вже у 1914 році 8 тисяч озброєних прибічників приєднання Македонії до Болгарії були зосереджені на кордоні з Сербією. Організацію та забезпечення цих загонів взяло на себе Військове міністерство Болгарії, керували всім офіцери болгарської армії.

Далі ці загопи розпочали набіги на сербську територію, організуючи диверсії на залізницях, яка сполучала Сербію з Салоніками, і через яку йшло постачання до сербської армії зброї та боєприпасів. Перша диверсія була організована 8 серпня 1914 року, і з цього часу напади стали постійними.

Сербія, яка була зайнята боротьбою з австро-угорською армією, не могла зосередити для захисту своєї території великі сили, тому змогла виділити лише 4570 офіцерів та солдатів зі складу ополчення. 250 км державного кордону Сербії з Болгарією охороняли лише шість рот (1259 чоловік) сербських прикордонників.

Як і у випадку з російською агресією проти України, участь Болгарії у цих бойових діях була очевидною. Ні місця підризу залізниці та мостів були знайдені боєприпаси та вибухівка

з клеймами софійських військових складів. У комітаджів на озброєнні з'явилися гвинтівки, якими була оснащена регулярна болгарська армія, і навіть кулемети. Однак уряд Болгарії на чолі з прем'єр-міністром В. Радославовим категорично відмовився визнати свою участь у цих бойових діях.

Навесні 1915 року близько 3 тисяч чоловік атакували сербський кордон протягом 34 км та знищили 14 сербських прикордонних варт. Далі було скоєно напад на станції Струмїця та Валандово. Проте підкріплення від сербської армії, яке вчасно підійшло, відкинуло нападників, які відійшли на болгарську територію. Після бою на полі було знайдено 30 вбитих болгарських та турецьких вояків, при яких знайшли документи, що свідчили про їх належність до болгарської та австрійської армій, болгарські армійські продовольчі пайки, зброю з клеймом «Софійський арсенал 1915 рік» та боеприпаси з датами випуску 1914 року. Раніше болгарська влада відкидала свою допомогу диверсантам зброєю під претекстом того, що зброя та військова уніформа підбирались місцевими селянами в ході попередніх Балканських воєн.

При відступі македонці змусили піти з ними й населення близько 15 сіл, які вони перед тим взяли під свій тимчасовий контроль. Це дало привід Болгарії заявити про необхідність захисту македонських болгар від утиску та знущання вояків сербської армії. При цьому знову уряд Болгарії звинуватив у всьому сербів, пояснивши інцидент поганим ставленням сербської влади до населення Македонії, що й стало, за версією Болгарії, причиною подій, названих у Софії «повстанням проти сербських загарбників».

Паралелі з подіями на Сході України в Донецькій та Луганській областях очевидні. Тому військова історія підказує нам, що принципи «гібридної війни» не є надбанням військової науки XXI століття, і тим більше не є російським винаходом. Справа лише в умовах їх застосування та масштабах цієї війни.

Тому військовою історію треба уважно і ретельно вивчати, щоби не опинитися раптом перед ще однією спробою повторити її в інших обставинах, як це сталося в Україні.

Харук А.І., д.і.н., професор
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ВИСВІТЛЕННЯ УЧАСТІ ПОВІТРЯНИХ СИЛ УКРАЇНИ В АТО НА СТОРІНКАХ ПОЛЬСЬКОЇ ФАХОВОЇ ПЕРІОДИКИ

Антитерористична операція на Сході України достатньо широко висвітлюється світовою пресою. Аналіз цих публікацій становить значний інтерес для вітчизняних дослідників, оскільки дозволяє виявити особливості сприйняття дій Збройних Сил України та інших військових формувань зарубіжними спеціалістами, поглянути під новим кутом на способи й ефективність їх бойового застосування. Велику увагу приділяють висвітленню АТО фахові видання Польщі – як найближчого сусіда України. У нашій розвідці ми проаналізуємо статті у часописі «*Lotnictwo*» – найбільш авторитетному авіаційному журналі Польщі.

До весни 2014 р. вказане видання час від часу публікувало статті, присвячені історії та сучасному стану певних видів і родів української військової авіації. Як приклад, можна згадати матеріал Себастьяна Загданського «*Ukraińskie śmigłowcyarmijne*», присвячений армійській авіації і вміщений у січневому числі «*Lotnictwo*» за 2014 р. У травні той же автор опублікував досить розлогу статтю про Повітряні сили України, де навів докладну характеристику цього виду Збройних сил на момент здобуття Україною незалежності. Сучасний стан висвітлено з опором на дані Білої книги за 2012 рік і повідомлення споттерів. Відзначено, що найбільш успішною з модернізаційних програм є допрацювання штурмовиків Су-25 і Су-25УБ до рівня Су-25М1/УБМ1. Завдяки цій модернізації точність ударів зросла на 30%, а висота, з якої можна прицільно використовувати засоби ураження, збільшилась втричі (до 5000 м). Водночас для модернізації МіГ-29 обрано дешевший варіант МУ1 (замість МУ2,

який дозволяв застосовувати керовану зброю «повітря-поверхня»). Модернізація ж Су-27 майже не ведеться (модернізовано тільки 1 Су-27УБМ1). У липневому номері було вміщено невеликий матеріал про втрати української авіації в зоні АТО. У ній, зокрема, відзначено, що знищення 6 червня 2014 р. над Слов'янськом літака Ан-30Б стало результатом нехтування українською стороною загрози з боку ППО незаконних збройних формувань (НЗФ).

Найбільш докладною й корисною для дослідників є стаття Марціна Гавенди «Ukrainiskie lotnictwo w wojnieo Donbas» у листопадовому номері журналу «Lotnictwo» за 2014 р. Автор не обмежується простим викладом хронології подій, а робить деякі висновки й узагальнення щодо дій української авіації. Він підкреслює різницю в польотах вертольотів в Африці (в складі українських миротворчих контингентів) і на Донбасі: в Африці літали не нижче 30 м, на Донбасі – 5 – 10 м, в екстремальних умовах знижуючись навіть до 3 м. Мі-8 при виконанні транспортних завдань часто діють паром – поки один розвантажується, другий лишається в повітрі, ведучи спостереження. Автор відзначає застосування українською авіацією тільки некерованих засобів ураження – реактивних снарядів та бомб.

Загалом, на думку М. Гавенди, до укладення Мінських угод у вересні 2014 р. українська авіація була тим чинником, що визначав асиметричний характер конфлікту. Сепаратисти, не маючи власної авіації, могли протиставити цьому тільки посилення ППО. Втрати авіаційної техніки були достатньо високі, але безперечними є й успіхи авіації – підтримка власних наземних військ, постачання, евакуація та ін. Без допомоги авіації неможливим було б таке тривале утримування Донецького й Луганського аеропортів.

Серед публікацій 2015 р. варто відзначити дві статті дослідника з Македонії Володимира Трендафіловського – щоправда не оригінальні, а перекладні, раніше опубліковані англійською мовою у «Air Forces Monthly». Перша з них – «Ukrainiskie Su-24 nad Donbasem» – вміщена у вересневому номері «Lotnictwo» й присвячена бойовому застосуванню українських бомбардувальників Су-24М та розвідників Су-24МР. У ній, зокрема, відзначено, що з червня 2014 р. українські літаки Су-24М та Су-24МР використовували як передову базу аеродром у Миргороді. Спочатку ці машини застосовувались для розвідки, однак ці польоти довелося припинити після того, як 2 липня один із Су-24МР був пошкоджений ракетою ПЗРК. Наприкінці серпня активізація бойових дій в районі Луганська змусила відновити використання літаків-розвідників. У серпні відзначається й застосування Су-24М для ударів по вузлах комунікацій, зайнятих терористами. З вересня 2014 р., після підписання Мінських угод, бойові польоти Су-24 припинилися.

Друга стаття В. Трендафіловського, опублікована в листопадовому номері, має назву «Ukrainscy lotnicy morscy – milczący bohaterowieo Криму» («Українські морські авіатори – мовчазні герої з Криму»). Головним сюжетом статті є історія виведення техніки 10-ї бригади морської авіації з Новодерівки (Крим) на «материкову» Україну. Наведені в статті дані дозволяють стверджувати, що внаслідок рішучих дій морських авіаторів з Криму була виведена майже вся техніка 10-ї бригади.

Ще один матеріал вказаного автора – «Ukrainiskie Su-25 nad Donbasem» – вийшла у лютому числі часопису. У ній проаналізовано застосування в АТО штурмової авіації. Відзначено, українські Су-25 були задіяні з самого початку Антитерористичної операції. У квітні 2014 р. група штурмовиків була перебазована у Дніпропетровськ, який використовувався як передова база (нетривалий час такими базами для Су-25 служили також Миргород і Чугуїв, а пізніше – Мелітополь). У бойових польотах Су-25 (крім боєкомплекту для гармати) брали, як правило, два блоки 80-мм НАР – такий варіант спорядження забезпечував достатньо довгий час перебування в повітрі у заданому районі. Іноді використовувались й інші види озброєння – бомби та керовані ракети Х-25МЛ. Автор аналізує також причини втрат Су-25 та заходи щодо компенсації цих втрат.

Підбиваючи підсумок відзначимо, що польська авіаційна періодика в 2014–2016 рр. містила кілька цікавих і змістовних публікацій щодо застосування української авіації в АТО. Однак, якщо в 2014 р. публікувались оригінальні дослідження польських авторів, то у 2015–2016 рр. – в основному перекладні роботи, які не відображають власне польське бачення проблеми.

СЕКЦІЯ 4

ВІЙСЬКОВІ АСПЕКТИ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ

Буяло О.В., к.т.н., с.н.с.
Воєнно-дипломатична академія
імені Євгена Березняка

Андрієнко А.М., к.т.н., с.н.с.
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

**АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОНІТОРИНГУ БЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТІВ
КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ДЕРЖАВИ**

В умовах інформаційного протиборства проблема забезпечення інформаційної безпеки об'єктів та елементів критичної інфраструктури (КІ) держави стає одним з пріоритетних завдань. Порушення інформаційної безпеки інфраструктури систем енергетики, транспорту або систем озброєнь може призвести до більш руйнівних наслідків, ніж застосування щодо них звичайних озброєнь. Тому в Україні захист об'єктів та елементів КІ є одним з пріоритетних завдань для забезпечення національної безпеки, економічної стабільності та цілісності держави.

Моніторинг ризику є важливим інструментом для визначення найкращого розміщення ресурсів і зусиль при аналізі вразливості та ймовірності їх використання. Оцінка загроз і вразливості створює основу для підготовки контрзаходів, необхідних для запобігання або пом'якшення наслідків атак на об'єкти та елементи КІ.

Для моніторингу ризику повинні використовуватися чітко визначені процедури, які використовують існуючі стандарти. В даний час існує велика кількість різних методологій та інструментальних засобів оцінки та управління ризиками. Сучасним міжнародним стандартом є документ ISO / IEC 27005 – «Information Security Risk Management» (Управління ризиками інформаційної безпеки). Заслуговує також уваги огляд методів та інструментальних засобів оцінки ризику, підготовлений ENISA (Європейське агентство мережевої та інформаційної безпеки).

На даний час існує велика кількість різних підходів для моніторингу: методологій та інструментальних засобів оцінки та управління ризиками.

У зв'язку з цим складність задач прийняття рішення у сфері управління ризиками породила різноманітні підходи для кількісної оцінки ймовірності втрат, а також для контролю подібних подій у системах ризик-менеджменту.

На сьогодні найбільше застосування знайшов метод «Value at Risk» (VaR). Йому притаманна складність управління даними, яких потребує система, але усі статистичні розрахунки досить прості. Слід зазначити, що цей метод знайшов широке застосування у банківській справі.

Відомий альтернативний підхід, заснований на аналізі перевищення граничних значень. Відповідно до цього підходу фіксується деяке високе граничне значення і задається розподіл ймовірностей, які перевищують таке значення.

Крім того, цілком можливе застосування методу асимптотичних форм, відомий як узагальнений розподіл Парето і його близьких аналогів. Перевагою даного методу перед іншими є те, що з кожним перевищенням граничного значення асоціюється якась подія, наприклад, відхилення значень контрольованих параметрів об'єктів КІ від еталонних значень.

Відомі й інші підходи до моделювання екстремальних значень, засновані на вже згаданих теоретичних результатах. Один з них розглядає розподіл найбільших і найменших статистичних величин за досліджуваний період. Можливий також більш надійний варіант взяття точок високорівневих перевищень, заснований на ймовірнісних та статистичних техніках Сміта.

У випадку, коли контроль і моніторинг стану КІ ведеться за декількома параметрами одночасно, прийнято використовувати декілька змінних стану. Можливим підходом до вирішення цієї проблеми є використання класу багатовимірних екстремальних значень розподілу (MVEDs).

Відзначимо, що найчастіше клас MVEDs зводиться до кінцевого одномірного параметричного сімейства. У цьому випадку екстремальні властивості широкого класу тимчасових багатовимірних рядів можуть бути обчислені тільки шляхом апроксимації, що має наближений характер та є достатньо трудомістким.

Іншим підходом є теорія екстремальних значень (EVT). Причому значний інтерес представляє являє можливістю використання EVT для управління ризиками в сферах, відмінних від страхування та фінансів. Зокрема, у сфері інформаційної безпеки. Базою EVT є закони обмеження екстремальних значень, наприклад, для річних максимумів серії статистичних спостережень змінних. Саме перевищення допустимих границь породжують позаштатні ситуації та призводять до масштабних негативних наслідків. Шкоду в такій системі пропонується пов'язувати з величиною перевищення значення заданого граничного рівня, за межами якого виникають позаштатні ситуації в КІ. Тому EVT доречно застосовувати для оцінки ймовірності появи екстремальних значень критичних змінних.

Будь-які деструктивні впливи інсайдера, атаки ззовні або збої при надмірно небезпечних режимах, встановлених адміністратором, – всі ці ситуації вимагають ризик-аналізу екстремальних значень змінних стану об'єктів КІ. Для даного класу об'єктів особливу увагу приділяють контролю параметрів, вихід яких за межі еталонних характеристик загрожує особливо великими збитками. Якщо при цьому EVT-моніторинг контролю таких параметрів доповнити процедурами оцінки і регулювання ризиків, то захищеність об'єктів КІ, безсумнівно, зросте.

Таким чином, математичний апарат EVT в цілому, і граничні розподіли екстремальних значень зокрема, являють собою не тільки теоретичний, але й очевидний практичний інтерес для критичних змінних стану контрольованих об'єктів КІ.

Гапєєва О.Л., к.і.н., с.н.с.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКА КАМПАНІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД КОНФЛІКТУ В КЕРЧЕНСЬКІЙ ПРОТОЦІ (ВЕРЕСЕНЬ–ГРУДЕНЬ) 2003 р.

Українсько-російський конфлікт на острові Коса Тузла належить до недостатньо вивчених проблемних питань найновітньої історії України. Хронологічні рамки політико-дипломатичного протистояння між двома країнами обмежуються періодом з 30 вересня по 2 грудня 2003 р.

Історіографія цієї проблематики представлена лише окремими науковими студіями, відсутні ґрунтовні дослідження щодо інформаційно-пропагандистської діяльності Російської Федерації у згаданій період часу.

Президент України Петро Порошенко у своєму зверненні щодо другої річниці початку спротиву російській окупації у Криму зауважив, що Російська Федерація готувалась до захоплення півострову, починаючи з 1991 року. І хоча тодішнє керівництво України існуючу загрозу усвідомлювало, проте недооцінювало.

«...Захоплення Криму не було випадковою операцією. На мою особисту думку, захоплення Криму почалося з Тузли», – вважає генерал-лейтенант Ігор Воронченко. «...в тому ж 2003 році почали скорочувати керченський окремих механізований полк..., там були «Гради», танки, піхотні підрозділи. Після тузлинського конфлікту прибрали полк, дивізіон, прибрали танки – залишилася одна танкова рота. Все це розвалили штучно. Це була цілеспрямована політика Кремля».

На фоні свідомого руйнування оборонної інфраструктури нашої держави не припинялось й інформаційне протистояння між Україною і «східним сусідом», час від часу змінювались лише форми і методи інформаційного впливу та тип пропагандистської риторики.

Задовго до згаданих подій депутатом Законодавчих Зборів РФ Олександром Травніковим у 1997 році було презентовано дві книги щодо історичної долі острова Коса Тузла. Це – «Коса Тузла. Причисленна територія» і «Коса Тузла и стратегические интересы России», в яких автор достатньо аргументовано доводить, що і Тузла, і Кримський півострів є територією, що належить Російській Федерації, а отже, і сферою її стратегічних інтересів. Спосіб викладення матеріалу в цих творах є елементом скритої пропаганди з метою формування відповідної суспільної думки щодо означеного питання, але саме ці твори стали ідеологічним підґрунтям у майбутньому конфлікті.

Формальним приводом конфлікту, що відбувся через шість років після виходу праць О. Травнікова, стала ситуація, яка нібито вимагала негайного проведення комплексу робіт з метою запобігання екологічній катастрофі в регіоні. Саме в цей період часу російськими ЗМІ активно розповсюджувалась думка, що будівельні роботи на острові виконуються суто для вирішення проблем з підтопленням острова Коса Тузла. За російською версією, роботи розпочалися з ініціативи губернатора Краснодарського краю Олександра Ткачова без погодження з вищим керівництвом держави. Разом з тим, протягом трьох днів від початку конфлікту, як констатують аналітики, губернаторові було надано своєрідний «карт-бланш» для просування своїх ідей у російських ЗМІ та на державних телеканалах, де він активно використовував образливу риторіку на адресу української сторони та непереконливу аргументацію своїх дій.

Після низки політико-дипломатичних консультацій, рішучих виступів українських парламентаріїв та відповідних заходів зі сторони Міністерства оборони України відбулася зустріч тодішнього Президента України Л. Кучми, який перервав свій візит до Бразилії, та Президента Російської Федерації В. Путіна, й конфлікт було вичерпано. Але ще багато років поспіль з російської сторони лунали думки про зраду національних інтересів РФ та «здачу» острова Коса Тузла Україні.

Автором було проаналізовано зміст публікацій у відомих російськомовних виданнях: «Ведомости», «Комсомольская правда», «Новые известия», «Время новостей», «Парламентская газета», «Новая газета», «Коммерсант», «Российская газета», «Московский комсомолец», «Независимая газета» та її додатку – «Независимое военное обозрение» у вказаний період часу; узагальнено матеріали ток-шоу, теледебатів, радіопередач, а також систематизовано виступи російської політичної еліти щодо зазначеної проблематики.

Автором виокремлено сім основних напрямів, за якими здійснювалося висвітлення конфлікту у російських ЗМІ, що підтверджується відповідними публікаціями.

Перше. Нав'язування думки, що населення Кримського півострову є проросійські налаштованим й підтримує російську політику.

Друге. Переконання населення РФ про готовність України розпочати війну.

Третє. Активне використання фейкових повідомлень.

Четверте. Дискредитація керівництва Незалежної України.

П'яте. Дискредитація керівництва АР Крим.

Шосте. Порівняння конфлікту з подіями на острові Даманський та формування думки про неможливість війни між братніми народами під гаслом «Другого Доманського не буде».

Сьоме. Переконання, що Північноатлантичний альянс не надасть Україні необхідної допомоги.

Отже, у згаданий період часу Російською Федерацією була розгорнута інформаційно-пропагандистська кампанія з метою фальсифікації історичних фактів, формування негативної думки про керівництво та політичну еліту України, дискредитації української армії.

Окремо слід вказати на застосування образливої риторики на адресу політичних партій та рухів України. Відповідні дії українських мас-медіа були невпевненими та нерішучими й обмежувались лише публікаціями з офіційних сайтів державних органів влади і управління.

Як слушно зауважив В. Горбулін: «Коли в 1991 Україна стала незалежною в результаті розпаду СРСР, це спочатку розглядалося і досі розглядається російською елітою як прикре історичне «непорозуміння», яке слід виправити якомога швидше». На підтвердження цих слів

наведемо думку російського політолога Ігоря Буніна, директора фонду «Центр політичних технологій», щодо подій навколо острова Коса Тузла: «У передвиборних умовах усі політичні сили в Україні змушені підключитися до якоїсь кампанії, спрямованої на захист української ідентичності. З моєї точки зору, ми трошки прогавили цей процес. Україна перетворюється на реальну державу, зі своїми кордонами, зі своєю ідентичністю, зі своїми цінностями. І в такій ситуації поблажливе ставлення до України треба міняти».

Гетьманчук П.М., к.політ.н.

Львівський державний університет внутрішніх справ

ВОЄННА ДОКТРИНА УКРАЇНИ ПРО ПРИРОДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»

2 вересня 2015 року Рада Національної Безпеки і Оборони України схвалила нову редакцію Воєнної доктрини, яка є основою для підготовки та прийняття воєнно-політичних, воєнно-стратегічних, воєнно-економічних і військово-технічних рішень, розроблення відповідних концепцій та програм за складовими воєнної безпеки держави. В зв'язку з цим дослідження її положень є актуальними та необхідними.

У загальному плані Воєнна доктрина України є системою поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи й шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів. У ній визначаються важливі воєнно-політичні положення, які мають відношення до багатьох сфер та видів діяльності в Україні.

Спеціальна увага в Доктрині приділяється «гібридній війні». Зокрема, визначається, що в такій війні відбувається перенесення ваги на асиметричне застосування воєнної сили непередбаченими законом збройними формуваннями, зміщення акцентів у веденні воєнних конфліктів на комплексне використання воєнних і невоєнних інструментів (економічних, політичних, інформаційно-психологічних тощо), що принципово змінює характер збройної боротьби.

У цілому під «гібридною війною» вже традиційно розуміють такі військові дії, які є неоголошеними і під час яких протилежна сторона атакує державні структури, регулярну армію та інші основні інститути противника за допомогою місцевих бунтарів і сепаратистів, підтримуваних зброєю і фінансами з-за кордону та деякими внутрішніми структурами (олігархами, організованою злочинністю, кіберзлочинністю, націоналістичними та іншими організаціями). Як свідчить практика, такі війни ведуться не лише за певні території, а й за вплив на свідомість людей. Коментуючи саме «гібридну війну», фахівці вважають, що вона є сучасним видом партизанської війни, яка об'єднує сучасні технології, традиційні військові дії із залученням до конфлікту різномірних за складом, засобами, рівнем та характером підготовки озброєних сил.

У Доктрині вказується, що причинами того, що Україна опинилася в якості «потерпілої» сторони в ході російсько-української «гібридної війни» є: 1) розбалансованість і незавершеність системних реформ у сфері національної безпеки й оборони; 2) недостатність ресурсного забезпечення сил оборони та неефективне використання наявних ресурсів; 3) низька ефективність системи державного управління суб'єктами забезпечення національної безпеки України у воєнній сфері; 4) недосконалість механізмів планування їх розвитку; 5) недостатній рівень готовності Збройних Сил України, інших, утворених відповідно до законів України, військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної спеціальної служби транспорту до ведення сучасної збройної боротьби; 6) недостатня ефективність державних органів, що провадять розвідувальну і контррозвідувальну діяльність; 7) недостатній рівень координації й узгодженості дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, низький рівень підготовки їх спеціалістів з питань безпеки і оборони; 8) невідповідність сучасним викликам сил цивільного захисту та їх технічного оснащення тощо.

Аналіз подій російсько-української війни дозволяє не тільки реконструювати стратегічні й тактичні задуми агресора, але і виявити певні закономірності «гібридної війни». Структура «гібридної війни» на досвіді російської агресії в Україні виглядає наступним чином: 1) тривалий підготовчий етап: держава-агресор (Російська Федерація) готувалася до застосування традиційних і нетрадиційних засобів ведення війни. Паралельно, час від часу розв'язувала енергетичні, економічні (торгові), інформаційні війни; 2) етап «м'якої сили»: фактичний початок агресії у «день Д», агресором дезавувалася (виводилася з тіні) та мобілізувалася «п'ята колона», розгорталася підривні соціальні технології на театрі воєнних дій та в тилу України, використовувалися масові акції в українських містах та велася потужна пропагандистська атака; 3) етап збройного силового протистояння, або «гаряча фаза»: агресор перейшов до використання традиційних засобів, відбувалася ескалація воєнних дій, застосовувалися усі можливі дії для підриву тилу, послаблення морально-психологічного стану Збройних Сил України, деморалізації військових та цивільних осіб.

Тому у Доктрині акцентується увага на вказаних воєнно-політичних викликах і ризиках, які можуть спричинити повномасштабну російсько-українську війну. Визначаються основні принципи, яких необхідно дотримуватись Україні під час підготовки держави до збройного захисту національних інтересів. Стверджується, що Україна підтримуватиме такий рівень обороноздатності, який одночасно з повним використанням можливостей щодо мирного врегулювання міжнародних суперечностей відповідатиме рівню воєнних загроз та водночас забезпечуватиме воєнно-стратегічний паритет з іншими державами регіону. При цьому, Україна не виключає можливості застосування воєнної сили також для локалізації та ліквідації внутрішнього збройного конфлікту в разі його виникнення. Окремо підкреслюється в Доктрині, що визначальним фактором зміцнення воєнної безпеки є реформування сил оборони, оптимізація та реорганізація Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України, військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення.

Гребенюк Т.М.

Федак Г.О.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТАХ

Початок ХХІ століття ознаменувався черговим етапом науково-технічної революції – впровадження в усі сфери життя інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), забезпечує нову якість інформаційного обміну, формують новий світовий інформаційний простір і надає потужний вплив на всі сфери життя суспільства: політику, економіку, культуру, міжнародні відносини, сферу національної та міжнародної безпеки.

Інформаційний простір виступає як глобальний фактор розвитку і визначає основні напрями суспільного прогресу. До найбільш важливих з них належать: прискорення наукового, науково-технічного, економічного, соціального розвитку, поява умов для визначення нових форм і методів забезпечення національної безпеки, її практичного використання; прогрес у галузі політичного, економічного та військового управління, міжнародних відносин.

Водночас розвиток процесу інформатизації спричиняє й цілий комплекс негативних геополітичних наслідків. Перш за все, це прискорення поляризації світу, збільшення розриву між багатими і бідними, технологічно відсталими і передовими країнами, що є головним джерелом нестабільності, сьогоdnішніх і майбутніх конфліктів. Ще більш потужним стає військовий потенціал передових у науково-технічному відношенні країн, що веде до зміни глобального і регіональних балансів сил, виникненню воєнних конфліктів.

Тобто, інформаційна революція не тільки прискорює прогрес цивілізації, але і створює нові загрози для національної та регіональної безпеки.

Викликають занепокоєність зміни, що відбуваються під впливом нових інформаційних технологій у військовій сфері. Події останніх років свідчать про те, що військова міць

залишається основним і найбільш вагомим аргументом у світовій та регіональній політиці. Більш того, значення військової сили в міжнародних справах продовжує зростати. Після холодної війни світ вступив у смугу регіональних збройних конфліктів і політичної нестабільності, число великомасштабних військових акцій регіонального та національного характеру різко збільшилася.

Широке впровадження нових інформаційних технологій значно збільшує бойові можливості традиційних видів озброєння та військової техніки. Під впливом інформаційних технологій якісно змінюються можливості розвідки та зв'язку, у багато разів зростають швидкості обробки великих масивів інформації та прийняття рішень, що дозволяє перейти до принципово нових методів управління військами і зброєю на всіх рівнях – від стратегічного до тактичного. Нові інформаційні технології забезпечили різкий якісний стрибок у підвищенні ефективності засобів радіоелектронної боротьби і створення принципово нового виду озброєнь – інформаційної зброї, призначеної для ураження військової та цивільної інформаційної інфраструктури ймовірного противника шляхом проникнення в його комп'ютерні мережі.

Таким чином, інформаційно-технологічна революція у військовій справі змінила традиційну форму ведення військового конфлікту. На думку американських експертів, навіть виборкове застосування інформаційної зброї до об'єктів військової та цивільної інформаційної інфраструктури має завершити протиборство на його ранній стадії, ще до початку активних бойових дій військ сторін, так як ескалація інформаційного нападу призведе до катастрофи. Володіння інформаційною зброєю, так само як і ядерною, забезпечує військову перевагу над країнами, що її не мають.

За наслідками широкомасштабного військового застосування інформаційну зброю можна з повною підставою віднести до нового виду зброї масового ураження з усіма витікаючими з цього факту проблемами. Перш за все, слід відзначити уразливість всіх країн, особливо високо розвинутих, від інформаційної зброї. Подібно до ядерної, інформаційна зброя одночасно може служити і фактором політичного тиску, і чинником стримування.

Сьогодні очевидно, що інформаційна війна - це не віртуальна реальність комп'ютерних ігор, а цілком відчутний інструмент досягнення перемоги у військовому чи політичному конфлікті. Немає сумніву, що в сучасних умовах інформаційна зброя стає найважливішою частиною військового потенціалу держави і багато країн послідовно й активно готуються до ведення інформаційних війн.

Поява інформаційної зброї ставить інформаційну безпеку в один ряд з такими проблемами, як поширення ядерної, хімічної і бактеріологічної зброї, міжнародний тероризм, наркоманія тощо, оскільки всі ці проблеми об'єднують глобальний характер та неможливість вирішення її в рамках однієї або декількох країн.

Інформаційні війни, інформаційний тероризм і інформаційний кримінал стали реальністю нашого часу. Сьогодні міжнародне співтовариство усвідомило загрозу національній і глобальній інформаційній безпеці. У багатьох країнах робляться часом достатньо жорсткі заходи в цій сфері, але вони виявляються малоефективними, насамперед внаслідок транскордонного характеру нових загроз та анонімності порушників. Ніхто не може почувати себе надійно захищеним, поодинокі борючись з інформаційними загрозами. Тільки створення міжнародного режиму забезпечення інформаційної безпеки і спільні дії його учасників можуть запобігти поширенню інформаційної зброї і небезпеці інформаційної війни, інформаційного тероризму та криміналу.

У сформованій ситуації знайти які-небудь критерії ідентифікації інформаційної зброї (крім програмних засобів), проблем інформаційної безпеки можливо тільки в тому випадку, якщо ставити питання не про заборону багатоцільових систем озброєнь, а про обмеження їх застосування по об'єктах цивільної інформаційної інфраструктури.

Також з вищесказаного випливає, що заборона розробки, застосування і поширення інформаційної зброї може застосуватися, головним чином, до одноцільової зброї, призначеної тільки для впливу на елементи інформаційної інфраструктури, наприклад, зброї, заснованої на програмних кодах, різного роду вірусах і засобах їх доставки. Однак універсальність,

скритність, раптовість застосування, знеособленість, економічність і висока ефективність впливу роблять таку зброю не тільки надзвичайно небезпечним засобом ураження інформаційної інфраструктури, але і ускладнюють створення системи міжнародного контролю над ним. Ситуація посилюється тим, що переважна більшість сучасних ІКТ, які можуть бути застосовані у військових, терористичних та кримінальних цілях, розробляються в цивільній сфері і контроль за їх створенням і розповсюдженням надзвичайно утруднений.

Разом з тим загроза задіяння цієї зброї реальна для всіх, і особливо для розвинених країн, складна інформаційна інфраструктура яких визначає все їхнє життя. Склалася ситуація, коли тільки спільні зусилля міжнародної спільноти і щодо забезпечення безпеки національних інформаційних інфраструктур можуть знизити загрозу застосування інформаційної зброї.

Данилов Д.Д.

Баранов Ю.М.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

РОЗВИТОК ЗАСОБІВ ПОДОЛАННЯ МІННО-ВИБУХОВИХ ЗАГОРОДЖЕНЬ У РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

У ході війни інженерні війська набули великого досвіду подолання різних видів загороджень, і перш за все мінно-вибухових. Сапери, як правило, вручну пророблювали десятки тисяч проходів у загородженнях противника, знешкоджуючи велику кількість мін і різних "сюрпризів".

У період війни пророблення проходів у мінних полях противника здійснювалось вибуховим способом, який був більш прогресивним і надійним, ніж ручний. Він застосовувався для пророблення проходів у комбінованих мінних полях при наявності в протитанкових мінах елементів, які унеможливають вилучення. Розмінування проходів здійснювалось з допомогою накладних зосереджених, підвісних та насувних зосереджених, подовжених зарядів вибухових речовин. При вибуховому способі не потрібно було визначати місце знаходження кожної міни, важливо було тільки визначити межі мінного поля.

У результаті бойової практики і безперервних пошуків було знайдено найбільш ефективні напрямки розвитку техніки.

У ході війни продовжувались роботи щодо створення засобів пророблення проходів у мінних полях танками. Удосконалювався танковий колійний трал, випробуваний ще у 1940 році під час радянсько-фінської війни. У 1943 році під керівництвом військового інженера Мугалева П.М. було завершено випробування колійного трала ПТ-3 для танка Т-34, який забезпечував пророблення в мінному полі колійного проходу з шириною кожної колії по 1,2 м. Трал навішувався на танк і забезпечував підрив протитанкових мін, встановлених у ґрунт. Вперше танкові трали були застосовані в бойових діях з розширення плацдармів у районі Києва військами 1-го Українського фронту в листопаді 1943 року. 166-й інженерно-танковий полк після артилерійської підготовки почав висування з вихідного рубежу до переднього краю німецької оборони. По слідах, залишених тралом, рухались танки та стрілецькі підрозділи. Атака танками переднього краю ворожої оборони без попереднього пророблення проходів виявилась для противника повною несподіванкою, що сприяло успіху наступу.

У більш широких масштабах танкові трали застосовувались влітку 1944 р. у Білоруській операції на ділянках прориву. Досвід не завжди був позитивним. Крім того, танки-тральщики часто виводились з ладу противником, так як їх дії не прикривались у певній мірі вогнем своєї артилерії і танків. Значно краще було організовано виконання завдань танками-тральщиками під час Вісло-Одеської операції, коли 116 і 92 інженерні танкові полки проробили 20 проходів та забезпечили пропуск 2 танкових бригад, 3 полків самохідної артилерії та 4 полків тяжких танків.

У подальшому у зв'язку з малою чисельністю танків-тральщиків у бойових порядках атакуючих військ цей спосіб пророблення проходів у ті роки не отримав широкого

застосування. Разом з цим він затвердив новий ефективний напрям розвитку тралової техніки, який отримав своє завершення вже в післявоєнний період.

Крім каткових тралів, з'явилися ножові, які використовувались у якості індивідуального засобу кожного танка. У цьому випадку можна успішно вирішувати основне завдання – забезпечення масованого застосування танків при прориві оборони противника.

На фронтах проводились випробування з удосконалення вибухового способу подолання проходів у мінно-вибухових загородженнях. Так, у 1-му Українському фронті в червні 1944 року випробувалась конструкція, розроблена саперами 42-ї мотоінженерної бригади, яка отримала назву "літаюча торпеда" (ЛТ-6), в якій реактивні снаряди М-13 використовувались в якості носія вибухових речовин. ЛТ-6 була спроможна перенести 70-80 кг вибухових речовин на відстань 1 км та призначалась для влаштування проходів у загородженнях противника, ураження особового складу та руйнування фортифікаційних споруд. Перше бойове застосування "літаючі торпеди" отримали під час Львівсько-Сандомирської операції у 60-й і 38-й арміях. Тим самим відкривався новий перспективний напрям механізації пророблення проходів у загородженнях, які отримали подальший розвиток.

Бойовий досвід показав, що організація та забезпечення подолання загороджень при спробі прориву підготовленої в інженерному відношенні оборони противника вимагає великих зусиль не тільки інженерних військ, а й загальновійськових командирів і штабів, підрозділів і частин всіх родів військ, підготовки їх особового складу до самостійного подолання всіх видів загороджень.

Під час радянсько-німецької війни ряд нових зразків інженерної техніки, розроблених або модернізованих у відповідності з вимогами часу, задовольняв основним потребам військ і давав можливість різко підвищити ефективність інженерних заходів. Це стосується перш за все засобів інженерних загороджень, засобів розмінування, інженерної розвідки тощо.

Свєсєв І.Г.

Національний університет оборони
імені Івана Черняховського

РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТІВ ОБОРОННОГО ПЛАНУВАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

З початком Антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях і протидії Україні агресії Російської Федерації стало очевидним, що система національної безпеки в її тодішньому вигляді не могла функціонувати ефективно. Проголошений у 2010 році позаблоковий курс України не дав змоги повною мірою захистити її національні інтереси у сфері безпеки.

З прийняттям Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості" наша держава визначила курс на інтеграцію в європейський економічний і правовий простір задля набуття членства в Європейському Союзі (далі – ЄС), а також поглиблення співпраці з НАТО з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в цій організації. Зазначене вимагає внесення відповідних змін до концептуальних документів у сфері забезпечення національної безпеки та оборони України.

З огляду на необхідність впровадження таких змін Президентом України затверджено Стратегію національної безпеки України (далі – Стратегія), яка є основою для розроблення інших документів стратегічного планування у сфері забезпечення національної безпеки, інших галузевих стратегій, а також державних програм розвитку органів сектору безпеки і оборони (далі – СБО).

З метою реалізації рішень Ради національної безпеки і оборони України, затверджених Президентом України щодо забезпечення готовності СБО до відсічі збройної агресії проти України в державі з 13 травня 2014 року було призупинено виконання Державної комплексної

програми реформування і розвитку Збройних Сил України до 2017 року (як такої, що була фінансово не забезпечена та не спрямована на створення боєздатного війська) та організовано проведення Комплексного огляду (далі – КО) СБО, а в його рамках – оборонного огляду.

За результатами проведення оборонного огляду:

Президентом України затверджено нову редакцію Воєнної доктрини України (далі – Воєнна доктрина) та Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України (далі – Концепція СБО);

Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію державної цільової оборонної програми розвитку озброєння і військової техніки на період до 2020 року та Концепцію Державної цільової програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2020 року.

Положеннями зазначених основоположних документів оборонного планування, зокрема, визначені:

актуальні загрози національній безпеці України;

основні напрями державної політики національної безпеки України;

актуальні воєнні загрози для України;

сценарії, за якими можуть бути реалізовані загрози воєнній безпеці України;

шляхи досягнення цілей воєнної політики України;

ключові завдання створення умов для відновлення державного суверенітету та територіальної цілісності України;

засади та основні завдання СБО, які потребують спільного застосування сил і засобів його складових;

шляхи формування національної системи реагування на кризові ситуації;

показники фінансового забезпечення СБО, витратків оборони та забезпечення розвитку оборонно-промислового комплексу (далі – ОПК);

системи поглядів на розвиток послідовного забезпечення переозброєння Збройних Сил України та інших військових формувань на нові зразки озброєння та військової техніки; модернізації і забезпечення випереджувального розвитку ОПК, нарощення його виробничих потужностей.

Найважливішим є те, що положення Стратегії, Воєнної доктрини та Концепції СБО стали основними вихідними умовами для розроблення нової редакції Стратегічного оборонного бюлетеня України (далі – СОБ) і програмних документів реформування та розвитку усіх складових сил оборони.

Нова редакція СОБ ґрунтується на сучасних поглядах на підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України. Цей документ включає програмні основи розвитку Збройних Сил і передбачає план дій досягнення стратегічної мети – побудови сучасного українського війська за європейськими стандартами.

На підставі положень нової редакції СОБ триває розроблення проектів Державної програми розвитку Збройних Сил України та Державної цільової оборонної програми розвитку озброєння та військової техніки на період до 2020 року. Ці програмні документи дадуть можливість визначити конкретні заходи щодо досягнення головної мети, етапи і терміни їх реалізації, відповідальних виконавців, необхідний ресурс та очікуваний результат реформування Збройних Сил.

Також сьогодні розроблено низку принципів нових документів відомчого рівня, максимально адаптованих до документів оборонного планування країн НАТО, зокрема:

Доктрину логістичного забезпечення, в якій запропоновано докорінне реформування системи логістики відповідно до стандартів НАТО;

Концепцію розвитку Сил спеціальних операцій Збройних Сил України як окремого роду військ;

нову редакцію Концепції кадрової політики Збройних Сил України, якою передбачено поступовий перехід на контрактну армію та створення потужного резерву;

зпочатковано розроблення Доктрини застосування Збройних Сил України та інших військових формувань з урахуванням досвіду ведення АТО на зміну морально застарілим засадам.

Таким чином, вищезазначені концептуальні і програмні документи оборонного планування формують основні пріоритети щодо гарантування національної безпеки, покликані максимально розвивати та адаптувати оборонні спроможності України до стандартів НАТО. Послідовний порядок їх розробки, передбачений чинним законодавством, забезпечує трансформацію політичних цілей держави у сфері оборони у практичні заходи щодо розвитку Збройних Сил України та інших сил оборони.

Сфімов Г.В., к.н.держ.упр., с.н.с.

Троценко О.Я.

Музика О.О.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ЩОДО СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ В УКРАЇНІ

З метою розуміння важливості проблеми вважаємо за необхідне кілька слів присвятити історії нелегкого становлення та розвитку системи територіальної оборони (ТрО) як у колишньому СРСР, так і з отриманням незалежності – в Україні, враховуючи те, що деякі дослідники вважають, що «..у радянських воєнних енциклопедіях та словниках 80-х років термін «територіальна оборона відсутній». Дійсно, починаючи з 90-х років минулого століття, почали формуватися погляди на сутність, завдання та організацію територіальної оборони в Україні. Але становлення та розвиток системи ТрО в країні здійснювався не на пустому місці. Починаючи з кінця вісімдесятих років, у колишньому Радянському Союзі визнається актуальною тема організації ТрО. В 1988 році виходять проекти «Настанови з територіальної оборони СРСР» (Ч1,2) тактичного (область – зона ТрО) та оперативного (військовий округ воєнного часу) рівня, в яких визначалися погляди (які підлягали перевірці практикою) щодо функціонування військового командування, збройних сил, інших військових формувань та правоохоронних органів, органів державної влади (партійних органів) в умовах особливого періоду з введенням в дію правового режиму воєнного стану (що слід особливо підкреслити для комплексного розуміння проблеми). Відповідно до цього, в обласних військових комісаріатах ще в мирний час створюються оперативні відділи. На базі внутрішніх і прикордонних Військових округів СРСР у воєнний час передбачалося створення Військових округів воєнного часу, якраз для виконання завдань територіальної оборони, організації тісної взаємодії з органами влади (партійними органами) для вирішення широкого кола питань, пов'язаних з обороноздатністю держави. Одночасно на базі прикордонних Військових округів у воєнний час, крім того, розгорталися відповідні Фронти для нанесення контрударів, у випадку нападу країн НАТО на угруповання Груп радянських військ, які були розташовані в країнах Варшавського договору і повинні були стримати перший удар. Але в умовах розвалу Радянського Союзу, «Настанови з територіальної оборони СРСР», практичної апробації не отримали. Разом з тим, вже у 1993 році під керівництвом Президента України проводяться перші стратегічні навчання у масштабі держави, на які залучені не тільки керівники силових структур, але і керівники галузей національної економіки держави, інших міністерств і відомств. Головний висновок навчань – це відсутність скоординованих дій між управлінськими складовими держави на особливий період, всі міністерства та відомства розробляють плани, але вони між собою (між відомствами) не узгоджені і не взаємопов'язані. З цього часу робляться певні кроки у напрямі відновлення та розвитку системи територіальної оборони в Україні. У 1994 році створюється управління територіальної оборони ГШ ЗС України, Центри територіальної оборони військових округів (оперативних командувань (ОК) та Центри територіальної оборони (ЦТрО) армій (армійських корпусів). Розробляється перша редакція

«Положення про територіальну оборону. Але у зв'язку з проведенням чергової реформи у ЗС та обґрунтуванням необхідності створення Головного командування Сухопутних військ (ГКСВ), управління територіальної оборони ГШ розформовується, а його функції повинні бути передані ГКСВ, при цьому без створення окремої структури в Командуванні, яка б безпосередньо займалася цим питанням, і тільки через два роки у його штат вводиться відділ територіальної оборони, але у складі оперативного управління ГКСВ, практично без будь-яких самостійних функцій, при цьому управління напрямків Головного управління ГШ питаннями організації територіальної оборони практично не займалося, вважалося за достатнє делегування повноважень ГКСВ. Витки подальших неодноразових і непродуманих реформувальних сфери держави, які супроводжувалися невинуватою частою зміною керівництва та поглядів на забезпечення обороноздатності держави, призводять вже до ліквідації не тільки ЦТрО армійських корпусів, але і ЦТрО оперативних командувань. У зв'язку з чим був втрачений накопичений досвід колишніх Прикарпатського та Одеських військових округів (в подальшому ОК). Так, ще нещодавно, на базі управлінь, відділів та служб ОК, при проведенні навчань і тренувань (на особливий період) формувалося та розгорталося управління Територіальної оборони і підготовки резервів (УТрО і ПР), яке розташовувалося і складало окремих ПУ, що залишався у місці постійної дислокації і на який прибували оперативні групи силових структур. На КП (у нинішньому розумінні КП) від УТрО і ПР убувала лише невелика оперативна група. Був відпрацьований штат і розроблені обов'язки посадових осіб управління, а головне, на чисельних навчаннях і тренуваннях пройшло практичне випробування щодо спроможності ефективно функціонувати. Одночасно із заходами територіальної оборони здійснювався аналіз (з навчання) безповоротних і санітарних втрат, організовувалося розгортання запасних і резервних частин (підрозділів) та робилися спроби спланувати підготовку в них як окремих спеціалістів, так і боєготових підрозділів для поповнення втрат, робилися спроби розібратися з порядком функціонування гарнізонів воєнного часу, які залишалися в тилловій смузі, зокрема організації охорони тилу угруповання військ (сил) тощо. Наслідком непродуманих реформувальних змуснених були відчуті при проведенні Антитерористичної операції на Сході України. Лише агресія проти нашої держави змусила терміново повернутися до вирішення зазначених проблем. При цьому ми повинні чітко розуміти, що увесь накопичений історичний досвід не повинен сприйматися однозначно і в сталому вигляді переноситися в сучасні умови, так би мовити канонізуватися. Такий підхід неодноразово засвідчував свою безпідставність і недієвість. Отже, і сьогодні, буде далеко не зайвим, а навпаки суттєвим положення про те, що будь який минулий досвід потребує безперервного творчого удосконалення і практичного випробування з урахуванням всієї сукупності наявних чинників, а також тих змін, які виникають. Іншими словами, – в сучасних умовах слід однаково уважно підходити до висновків, які зроблені як з аналізу Другої світової війни та інших воєнних конфліктів, так і оцінок сучасної воєнно-політичної ситуації з урахуванням всього комплексу змін у сучасних засобах та способах збройної боротьби. Неможливо вирішувати завдання обороноздатності держави новими прийомами, якщо уважно не вивчити доречність або хибність та помилки старих підходів.

Korzeniowski P., dr

Institut Historii, Uniwersytet Rzeszowski

ZASADY BUDOWANIA TRADYCJI WOJSKOWYCH POPRAZ NAZEWNICTWO JEDNOSTEK WOJSKOWYCH WOJSKA POLSKIEGO

Nazewnictwo jednostek wojskowych od najdawniejszych czasów pełniło nie tylko rolę typowo administracyjną i funkcjonalną, pozwalającą na łatwe ewidencjonowanie elementów sił zbrojnych. Oprócz tego typowo użytkowego zadania, pełniło ono ważną rolę w procesie budowania odpowiednich postaw wśród personelu wojskowego. Już w starożytności egipski faraon Ramzes II Wielki, prowadził swoją armię podzieloną na dywizje, noszące nazwy pochodzące od imion bogów: Amon, Ra, Ptah i Set. Przydzielenie tych nazw miało zwiększyć morale żołnierzy, którzy poprzez przynależność do danej jednostki byli przeświadczeni o opiece danego bóstwa.

W cesarstwie rzymskim z kolei poszczególne legiony oprócz numeru, posiadały także nazwy własne, czy to od nazwy prowincji, w której były formowane (np. Legion IV Macedoński) czy też mające charakter gloryfikujący (np. Legion VI Victrix – Zwycięzający). W okresie średniowiecza, poszczególne chorągwie rycerskie, walczyły pod sztandarami, na których były herby rodowe lub ziemskie. Walczący pod nimi wojownik był jednocześnie niejako reprezentantem swojej ziemi, walczył ramieniem w ramię ze swoimi sąsiadami, często krewnymi. W rezultacie jego niegodne zachowanie mogło pozbawić go statusu w lokalnej społeczności, z drugiej strony, czyny chwalebne i honorowe mogły przysporzyć mu prestiżu i poważania.

W czasach nowożytnych, gdy ponownie na pola bitew wkroczyły armie zawodowe, przez kierownictwem wojskowym pojawił się problem podniesienia morale i budowy odpowiednich postaw wśród żołnierzy. Jednym z nich było nadawanie jednostkom nazw własnych odwołujących się do monarchów lub wybitnych wodzów (np. Galizische Ulanen-Regiment «Fürst zu Schwarzenberg» Nr. 2, noszący imię jednego z wybitnych austriackich dowódców doby wojen napoleońskich). W niektórych armiach, szczególnie brytyjskiej, tradycje regimentów powstałych w tym okresie są kultywowane do dzisiaj, będąc istotnym elementem budowania dumy i patriotyzmu żołnierzy.

W czasach współczesnych również wykorzystuje się nazewnictwo wojskowe w celu podkreślenia najważniejszych postaw, których promocja jest uznawana za korzystną dla funkcjonowania sił zbrojnych, w tym m.in. patriotyzmu, postaw obywatelskich, dumy narodowej, ale także bardziej konkretnych zachowani na polu walki, tzn. koleżeństwa, odwagi, poświęcenia.

Na początku XX w. państwo polskie powstało po ponad stuletnim niebycie, musiało od podstaw budować swoje siły zbrojne, w tym także zbudować odpowiednią tradycję i etos wojskowy, przejawiający się również w nazewnictwie wojskowym. W okresie międzywojennym można wyróżnić 3 najważniejsze elementy tej tradycji, które w dużym stopniu są stosowane także obecnie. Pierwszym jest nawiązanie do chwalebnej przeszłości i triumfów oręża polskiego. Stąd w nazwach jednostek znaleźć możemy patronów, którymi najczęściej byli wielcy wodzowie (np. 20. Pułk Ułanów im. Króla Jana III Sobieskiego czy 24. Pułk Ułanów im. Hetmana Wielkiego Koronnego Stanisława Żółkiewskiego). Drugim jest nawiązanie do walk samych jednostek w okresie kształtowania się granic II RP czy też walk polskich formacji w okresie I wojny światowej (np. 1. Pułk Piechoty Legionów, 1. Pułk Ułanów Krechowieckich, 19. Pułk Piechoty Odsieczy Lwowa). Czasami oczywiście łączono te elementy, jak np. w przypadku 82. Syberyjskiego Pułku Strzelców im. Tadeusza Kościuszki. Trzecim elementem było uwzględnianie w nazwie jednostki rejonu, w którym były formowane, np. 17. Pułk Piechoty Ziemi Rzeszowskiej czy 37. Łęczycki Pułk Piechoty. Elementy wyróżniające stosowano głównie w stosunku do oddziałów wielkości pułku, sporadycznie do związków wyższego szczebla, choć zdarzały się wyjątki, jak np. 11. Karpacka Dywizja Piechoty, czy 6. DP, zwana często «Krakowska».

Kłęska wrześniowa w 1939 roku nie przerwała procesy tworzenia polskich tradycji wojskowych, była ona kontynuowana w oddziałach formowanych na zachodzie, a częściowo także w tych na wschodzie. W okresie PRL zerwano z budowaniem tradycji wojskowych II RP, starając się stworzyć własne, „socjalistyczne” tradycje, co przejawiało się także w nazewnictwie wojskowym. Odwoływano się tutaj w dużej mierze do wzorów radzieckich, akcentując wysiłek bojowy polskich formacji formowanych w ZSRR (np. 9. Drezdeńska Dywizja Piechoty, 2. Berliński Pułk Piechoty). Jeśli już w nazwach odwoływano się do militarnej historii Polski, to czasów stosunkowo odległych i raczej „zblizonych” ideologicznie (np. 1. Dywizja Piechoty im. Tadeusza Kościuszki).

Po 1989 roku polskie kierownictwo wojskowe stanęło przed problemem określenia odpowiednich nazw wojskowych, w których zawrzeć można było te elementy polskiej historii, do których nowe, niepodległe państwo chciało się odwoływać. Zadanie to, wbrew pozorom, nie było łatwe. W przeciwieństwie do II RP, gdzie budowano siły zbrojne niemal od podstaw, można było w momencie tworzenia nadać im odpowiednie nazwy, czy to w oparciu o wzorce historyczne, czy też bieżące sukcesy bojowe. W 1989 roku armia istniała, miała już określony system nazewnictwa, z którym duża część kadry w mniejszym lub większym stopniu się utożsamiała. Natychmiastowa zmiana istniejącego stanu rzeczy była trudna. Tym niemniej rozpoczęto proces mający na celu odejście od ideologicznych akcentów w nazwach jednostek wojskowych, zachowując jednak te elementy, które choć związane były z poprzednim systemem, odwoływały się do wysiłku zbrojnego polskiego żołnierza. Jednocześnie w ramach przeprowadzanych reorganizacji, związanych z dostosowaniem organizacji sił

збройних до вимогів НАТО, систематично приzwracano wzory stosowane w II RP, uzupełniając je o akcenty z okresu II wojny światowej. Stąd np. rzeszowska brygada nosi miano 21. Brygady Strzelców Podhalańskich im. im. gen. bryg. Mieczysława Boruty-Spiechowicza, co jest bezpośrednim nawiązaniem do okresu międzywojennego. Ale już 1. Warszawska Dywizja Zmechanizowana im. Tadeusza Kościuszki zarówno swój rodowód jak i nazewnictwo wywodzi wprost z formacji «ludowego» WP, choć jak widać, nie ma w niej żadnego odwołania ideologicznego.

Przyjęty system ma na celu unifikowanie różnych tradycji i przeszłości wojskowej polskiego oręża. Widać wyraźnie nacisk na kultywowanie tradycji II RP oraz wojsk polskich na zachodzie, ale nie zapomina się także o wysiłku militarnych tych żołnierzy, którym przyszło walczyć pod innymi sztandarami. Takie działanie ma również duży wymiar symboliczny, mający pokazać, że polski żołnierz przelewał krew zawsze dla dobra ojczyzny, bez względu na różnice polityczne i zawirowania historyczne.

Железник О.Ю.

Григорчук О.М.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ ВІЙСЬКОВОГО АСПЕКТУ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сучасна Україна є достатньо молодою державою, яка за короткий термін пройшла шлях свого державотворення. В цілому була прийнята відповідна законодавча база для сталого розвитку держави, в першу чергу з питань національної безпеки. За часи незалежності України, враховуючі геополітичну обстановку у світі, існуючі на той час виклики, небезпеки та загрози національній та воєнній безпеці України, система безпеки та стан сектору безпеки і оборони держави загалом відповідав викликам, які виникали у воєнній сфері.

Однак Збройна агресія Російської Федерації, та тимчасова окупація території України – Автономної Республіки Крим і міста Севастополя показали, що виникла необхідність негайного проведення докорінного уточнення вимог щодо змісту військового аспекту політики безпеки нашої держави. Оскільки військовий аспект політики безпеки є однією із основних складових політики з питань національної безпеки, до сфери дії якої належать створення, розвиток та використання сектору безпеки і оборони держави заради забезпечення воєнної безпеки держави, то в першу чергу необхідно уточнити концептуальні документи, які визначають всю воєнно-політичну діяльність держави.

Фундамент такої нормативно-правової бази складають Конституція України, закони України з питань оборони держави, Стратегія національної безпеки України, Воєнна доктрина України, Стратегічний оборонний бюлетень, а також міжнародні договори, схвалені Верховною Радою України і такі, що видані на основі зазначених законів, інші нормативно правові акти.

Перші принципові основи воєнної політики України закладені в оновленій Стратегії національної безпеки України, яка була затверджена Указом Президента України 26 травня 2015 року. Ця Стратегія національної безпеки України спрямована на реалізацію до 2020 року визначених нею пріоритетів державної політики національної безпеки, а також реформ, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС та Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 року.

Вперше в своїй історії Україна визнала, що збройна агресія і порушення територіальної цілісності України (тимчасова окупація Російською Федерацією Автономної Республіки Крим, міста Севастополя та військова агресія Російської Федерації в окремих районах Донецької і Луганської областей), нарощування військової потужності Російської Федерації в безпосередній близькості до державного кордону України, у тому числі потенційна можливість розгортання тактичної ядерної зброї на території Автономної Республіки Крим є основною воєнною загрозою для України, а Російська Федерація визначається як країна – агресор. Визначається, що основними цілями Стратегії національної безпеки є мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно-визнаного державного кордону України.

Суть нової політики національної безпеки визначено такими важливими положеннями: визначені цілі Стратегії національної безпеки України з урахуванням вимог сьогодення; уточнені актуальні загрози національній безпеці України;

визначені основні напрями державної політики національної безпеки України, де пріоритетом є відновлення територіальної цілісності України, створення ефективного сектору безпеки і оборони, підвищення обороноздатності держави, реформа Збройних Сил України, реформування системи державного управління, нова якість антикорупційної політики, інтеграція в Європейський Союз та особливе партнерство з НАТО.

Реформа Збройних Сил України передбачає формування нового органу управління – Об'єданого оперативного штабу як органу управління міжвидовими та міжвідомчими угрупованнями військ (сил) та розвиток Сил спеціальних операцій Збройних Сил України відповідно до доктрин і стандартів НАТО.

Реалізація Стратегії національної безпеки України потребуватиме спрямування щорічно на бюджетне фінансування сектору безпеки і оборони не менше 5 відсотків від валового внутрішнього продукту, а результатами виконання Стратегії Рада національної безпеки і оборони України заслуховує щорічні доповіді та приймає рішення стосовно стану її реалізації.

Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони держави продовжено в новій редакції Воєнній доктрині, яка була затверджена Указом Президента України 24 вересня 2015 року та в якій було визначено мету, та основні завдання воєнної політики.

Головною метою воєнної політики України є створення умов для відновлення територіальної цілісності держави, її суверенітету і недоторканності в межах державного кордону України.

Основними цілями у сфері воєнної політики України є:

відбиття збройної агресії Російської Федерації проти України;

забезпечення обороноздатності України на рівні, достатньому для запобігання виникненню збройного конфлікту, а у разі збройного конфлікту – для його локалізації і нейтралізації;

участь України у реалізації спільної політики безпеки і оборони Європейського Союзу;

удосконалення системи забезпечення воєнної безпеки, яка б гарантувала надійний захист держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, гідне сприйняття України на міжнародному рівні та відповідала критеріям членства України в ЄС і НАТО.

Воєнна доктрина є основою для підготовки та прийняття воєнно-політичних, воєнно-стратегічних, воєнно-економічних і військово-технічних рішень, розроблення відповідних концепцій та програм.

Продовженням цієї роботи є розроблення державного програмного документа – Стратегічного оборонного бюлетеня України, який повинен стати дорожньою картою реформи оборонного сектора України, у тому числі й ЗС України, затвердження якого знаходиться на завершальному етапі.

Отже, зміцнення воєнної безпеки України справедливо розглядається сьогодні державним керівництвом нашої держави як одна з головних передумов подальшого розвитку України та очевидно, що необхідною умовою успішного вирішення цієї проблеми є досконала нормативно правова база.

Задорожний В.П.

Галченкова М.Є.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ЩОДО ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Щодо інформаційних загроз, то сьогодні з'явилося безліч так званих експертів, які вважають себе фахівцями в усіх сферах, коментують будь-які події, дають всілякі поради. Причому кожному з цих експертів властиві такі якості, як абсолютна впевненість у власній правоті, амбіційність, неповага до іншої думки. Їх число збільшується в геометричній прогресії.

І, на жаль, наше суспільство готує саме таких «фахівців». На противагу плюралізму думок, ці експерти представляють певні інститути, центри, хоча суспільство чітко знає, хто чого вартий і хто на що здатний. Але наявний попит, певні замовлення створюють прошарок, який фактично веде війну в нашому інформаційному просторі проти України.

Яким чином протидіяти цьому? Перш за все, потрібно знати передумови такого стану. І ось тут аналіз ситуації в безпековій сфері призводить до таких висновків:

по-перше, держава втрачає в переважній більшості державні функції і, насамперед, функцію захисту. Якщо населення почуває себе незахищеним, якщо більшість людей невпевнені в майбутній долі, то держава, яка створювалася, щоб захищати людей, а не лише збирати податки і встановлювати «правила гри», не виконує своє головне завдання, а відтак, втрачає сенс свого існування. І про це треба кричати на всіх перехрестях і порушувати це питання на всіх рівнях;

по-друге, проблема фахівців. Так призначення посадової особи в уряді, як правило, здійснюється з політичних міркувань. До прикладу, новопризначений міністр уряду приводить із собою людей, особисто відданих йому. Вони змінюють людей, які роками займалися тими чи іншими проблемами і є фахівцями. Тобто створюється проблема фахівців – посадовців, які «роблять» політику;

по-третє, брак коштів на державну інформаційну боротьбу. Так, наприклад, виділені кошти на пропагування НАТО, хто забрав гроші? Невідомо. Вони канули в бюрократичній структурі. І ніхто ні за що не відповідатиме. Коли мова йде про пропаганду, то в розмовах з громадянами оперуються певними абстракціями. НАТО для людей – абстракція і лише незначний прошарок знає, чим відрізняється ОДКБ від НАТО. У даному випадку слід говорити про конкретні речі, зрозумілі для кожного. І тоді повинно бути чітко і зрозуміло сказано людям: «Шановні, якщо ви хочете почувати себе захищеними в ранзі нейтральної країни, то для цього потрібні військові витрати близько 7-10% ВВП (порівняно з нинішніми 1-1,5%), ми повинні утримувати армію значно більшої чисельності, визначити для армії зовсім інші завдання».

До речі, стратегічні завдання для ЗС України фактично визначені як для збройних сил високого рівня розвитку: ведення операцій і війни високої інтенсивності. Але, чи можуть ЗС їх виконати?

У нинішній політичній боротьбі кожна політична сила вирішує тактичні питання. Але Україна загалом втрачає стратегічне бачення свого місця у світі, своїх стратегічних завдань. Владні силові структури постійно перебувають у стані трансформації, і, в підсумку, не повною мірою здатні виконувати завдання, покладені на них державою. Відтак, держава може втратити головний мотив свого існування і рано чи пізно прийти до стану, коли нашу країну визначать як неспроможну державу (failed state), яка буде керуватися ззовні тими країнами, які визначають політику.

Можна сперечатися з думками стосовно пріоритетності загроз, але щодо інформаційної загрози національній безпеці України, то тут слід переосмислити її сприйняття. Насправді, йдеться не стільки про боротьбу з підривними впливами ззовні і зсередини, скільки про переформатування інформаційного та, насамперед, інтелектуального простору країни.

У нашому суспільстві побувають дуже дивні, часом примітивні, дійсно «унікальні», як для нашої країни, уявлення про її пріоритети через те, що ще дуже багато нинішніх політиків і чиновників до цього часу ментально і свідомо живуть у «Радянському Союзі».

Багато людей живуть у XIX столітті, не усвідомлюючи, наприклад, глобалізаційних процесів, розглядаючи формування стратегії національної безпеки з розрахунком лише на власні сили (не йдеться про оборонну сферу, це – окреме питання).

Немає розуміння цінності участі в міжнародних організаціях. Так, на питання «Яким гравцем у нашому регіоні є Польща?», іноді можна почути таку відповідь – «Торговим, сусідським...». Те, що Польща як член НАТО і ЄС має вплив на прийняття рішень глобального характеру, просто не усвідомлюється.

Тому необхідне поширення цих, у принципі, простих знань. Тоді й формування необхідної громадської думки піде набагато швидшими темпами.

Наступна загроза, про яку слід сказати та з якою вже зараз можна реально боротися, це – корупція, яка роз’їдає державні інститути. Можна сперечатися, що більшою мірою – надмірна політизація чи корупція – паралізує діяльність державного апарату, але ця загроза є дуже серйозною.

Існують прості, цілком зрозумілі рецепти боротьби з корупцією. Наприклад, декларування чиновниками не лише доходів, але й витрат тощо. Це технічні заходи, вони не призведуть до кардинальних змін, але здатні суттєво обмежити базу корупції.

Теж саме можна сказати про інші загрози невоєнного характеру: торгівлю наркотиками, наркоманію, нелегальну міграцію, розвідувально-підривну діяльність іноземних спецслужб. За всіма цими напрямками теж є зрозумілі рецепти.

Подолати ці проблеми неможливо, але обмежити їх у принципі можна, навіть у нинішніх надзвичайно складних умовах.

Івахів О.С., к.політ.н.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ЄВРАЗІЙСЬКЕ ПІДҐРУНТЯ УКРАЇНСЬКОГО ТА СИРІЙСЬКОГО КОНФЛІКТІВ

Інтеграційні процеси в Україні та країнах Азії, які були свого часу проголошені на найвищих рівнях, вступили в офіційно не афішований конфлікт із пріоритетною задачею Російської Федерації (РФ) – побудовою потужної євразійської держави на противагу процесам світової глобалізації.

З приходом до влади В.Путіна головним геополітичним пріоритетом Росії стало створення євразійської імперії з гнучким світоглядом і багаторівневим членством, оскільки сучасне євразійство стало одним із векторів зовнішньої політики РФ та частиною ідейного фундаменту нової російської державності.

В своїх поглядах та твердженнях неоевразійці не прив’язують концепт Євразії до Євразійського материка як географічного об’єкта та представляють її планетарною стратегією, яка визнає об’єктивність глобалізації і, відповідно, кінець епохи «національних держав», пропонуючи водночас свій оригінально-унікальний сценарій глобалізації – багатополярної з декількома глобальними зонами (полюсами). Виходячи з цих ідейних підходів Росія формує бачення свого геополітичного статусу, «природних кордонів», зовнішньополітичних пріоритетів та формує концепції свого майбутнього.

В цьому контексті спробуємо розглянути конфлікти в Україні та в Сирії.

Обидва конфлікти незважаючи на ряд відмінностей є багатовимірними, і власне багатовимірність виключає спрощений рецепт їх вирішення. Вони не можуть бути завершені шляхом простого припинення вогню, спровоковані вони структурними проблемами в обох державах, в них залучені зовнішні гравці, зокрема, Росія і США, які переслідують на цій шахівниці власні цілі.

Україна, як і Сирія, здавна були полем геополітичного змагання між США і Росією. В обох державах на момент початку збройного протистояння були присутні військові контингенти РФ, на початку обох конфліктів Москва опосередковано виступила в ролі жандарма, надаючи підтримку дискредитованим режимам.

Події в Сирії і в Україні сприймаються Росією як ключові баталії, від яких залежить розвиток подій в сусідніх країнах, оскільки вони, як показує історія, мають потенціал «перекидання» геополітичної конфронтації на територію сусідніх держав. Сирійська криза фактично відразу посилила етноконфесійну напруженість в сусідньому Лівані, загострила ірано-саудівську ворожнечу навколо Іраку та Ємену. У свою чергу, події в Україні можуть призвести до зростання антиурядових настроїв у самій Росії. З іншого боку «успіх» донбаського сценарію може повторитися в сусідніх державах, зокрема в тих, які мають або територіальні проблеми (Молдова, Грузія, Азербайджан), або значну частину етнічних росіян (Білорусь, Казахстан і з меншою ймовірністю – Латвія і Естонія).

Не можна оминати увагою і гуманітарні наслідки, які безпрецедентні за своїми масштабами: біженці (4–7 млн чол.), жертви (220–400 тис. чол.), військовополонені, зруйновані економіка та інфраструктура.

Обидві кризи також мають і внутрішній, і геополітичний компоненти. У внутрішньому плані вони були спровоковані структурними проблемами: авторитаризмом, корупцією, безробіттям, зловживаннями з боку силових структур. При цьому обидва режими швидко втратили політичну легітимність, вибравши силовий сценарій боротьби з протестами: сирійські урядові війська розстріляли помірних протестуючих, а українські силовики жорстоко розігнали студентів. Активне залучення зовнішніх сторін – в правових і неправових формах – зробили політичну конфронтацію предметом світової політики.

США і Росія – два ключових глобальних гравця, по-різному залучені в дані конфлікти. У сирійській війні Москва і Вашингтон діють майже симетрично – надають фінансову, військову та дипломатичну підтримку своїм протезе. Однак в Україні обидва гравці демонструють трохи різні підходи: США економічно, дипломатично і політично підтримують уряд у Києві, в той час як Росія вдається до прямої військової інтервенції для збереження ДНР і ЛНР та підтримує ці державоподібні утворення фінансово.

Управління конфліктами в Україні та Сирії дає Росії можливість відновити статус глобального і рівноправного партнера США, втраченого після розпаду СРСР, хоча анексія Криму, розпалювання війни на Донбасі, бомбардування в Сирії і ознаменували початок глобальної ізоляції Росії. Санкції США і ЄС у відповідь на дії РФ послалили «імперське перенапруження» Росії та змусили вживати термінових заходів для порятунку власної економіки. При цьому експерти вважають, що власне втручання Путіна в Сирії є однією із спроб захиститися перед «грою» Америки, яка розрахована на банкрутство Москви.

Путін розуміє, що після повалення режиму Януковича в Україні та можливого відходу Асада в Сирії Москва втрачає важелі тиску на Київ і Дамаск, що в свою чергу ставить під загрозу реалізацію проекту «євразійської імперії». Тому він вдається до всілякої дестабілізації ситуації в цих двох державах з метою компенсації інструментів впливу.

Водночас варто зазначити, що незалежна та суверенна Україна об'єктивно потрібна новій Європі, новій системі континентальних міждержавних відносин. Без неї неможливе створення системи колективної безпеки в Європі.

Івашенко О.В.

Орел С.М., к.т.н., с.н.с.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ В ГАЛУЗІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Безпеку в енциклопедичному сенсі можна визначити як індивідуальну або колективну свободу від страху. Завжди вважалось, що ця свобода на рівні країни забезпечується захистом від загроз територіальній цілісності, політичному суверенітету та національним інтересам. Однак зараз поняття безпеки поширюється як поняття захисту від інших загроз. Хоча часто причини конфліктів і небезпек неоднозначні, цілком очевидно, що деградація довкілля і зменшення природних ресурсів в сукупності з бідністю, хворобами, міграцією, поганим політичним і економічним менеджментом є джерелом напруги у багатьох регіонах світу.

Стабілізуючим фактором, що підвищує безпеку країни, є наявність у ній збройних сил, які, крім вирішення суто військових задач, часто вирішують задачі іншого плану: рятувальні, миротворчі, гуманітарні. При виконанні цих задач виникає певна взаємодія між збройними силами і довкіллям і можна говорити про необхідність забезпечення екологічної безпеки під час здійснення військової діяльності.

Під екологічною безпекою слід розуміти сукупність властивостей збройних сил та навколишнього природного середовища, які, з одного боку, забезпечують виключення або зведення до мінімуму вплив шкідливих екологічних факторів на війська, а з іншого боку, виключають або мінімізують шкідливі наслідки діяльності збройних сил на навколишнє природне середовище. Таким чином, екологічна безпека з одного боку являє собою той «щит», який запобігає або зменшує вплив на війська уражаючих фізичних, хімічних, токсичних та інших екологічних факторів, з іншого – усі військові об'єкти, казарми та військові містечка гарнізонів можуть розповсюджувати антропогенні фактори у навколишнє природне середовище. Бойове чергування у військових частинах, бойова підготовка, здійснення технічного та тилового забезпечення супроводжуються накопиченням відходів, викидів та скидів у районах дислокації військ. Накопичені речовини у зв'язку з їх природним переміщенням розповсюджуються на значні відстані від району їх виникнення і завдають шкоди особовому складу, місцевому населенню та довкіллю.

Для захисту військ і військових об'єктів від несприятливих екологічних факторів, рівно як захисту довкілля від шкідливих факторів військової діяльності, слід намітити і розглянути основні напрямки діяльності в галузі екологічної безпеки Збройних Сил України. До яких можна віднести:

- створення в Збройних Силах єдиних законодавчих і нормативно-правових актів у галузі охорони навколишнього природного середовища та забезпечення їх виконання;
- розрахунок припустимих норм забруднення навколишнього природного середовища і пошук засобів їх зменшення шляхом скорочення шкідливих викидів військової техніки;
- розробка нормативно-правової бази інформаційного і правового забезпечення з питань екології у Збройних Силах країни;
- створення та удосконалення структури екологічних органів у Збройних Силах, яка б забезпечувала оперативний контроль екологічної обстановки у всіх районах дислокації військових об'єктів;
- проведення екологічної паспортизації військових об'єктів;
- створення екологічного моніторингу навколишнього середовища особливо важливих об'єктів;
- виявлення, ліквідація і прогнозування впливу зон підвищеної фізико-географічної і техногенної небезпеки на військову безпеку України;
- розробка структури і створення інформаційної бази даних контролю, аналізу і прогнозування зон підвищеної техногенної небезпеки військових об'єктів;
- створення експертно-моделюючої системи ідентифікації зон підвищеної фізико-географічної і техногенної небезпеки й оцінка їхнього впливу на воєнну безпеку України;
- аналіз і оцінка природного ризику при будівництві військових об'єктів;
- розробка пропозицій і рекомендацій керівництва Збройних Сил і держави в цілому щодо забезпечення екологічної безпеки військовослужбовців;
- розробка концепції екологічного ризику військової діяльності;
- розробка методологічних основ і технічних засобів, спрямованих на мобілізацію психофізичних можливостей особового складу при виконанні завдань в екстремальних умовах;
- проведення медико-біохімічних досліджень для визначення механізмів психофізичного впливу на особовий склад техногенних і аномальних природних чинників;
- розробка і впровадження нетрадиційних технологій прогнозування екологічно- і соціально-несприятливих явищ;
- надання допомоги командирам, начальникам усіх рівнів у плануванні та організації виконання заходів щодо передбаченої природоохоронним законодавством охорони пам'яток природи, тваринного та рослинного світу, що знаходяться на військових об'єктах;
- розвиток міжнародної співпраці з екологічними структурами збройних сил інших закордонних країн.

Казмірчук Р.В., к.військ.н., с.н.с.

Хом'як К.М.

Ларіонов В.В.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA CHEMICZNEGO JAKO KLUCZOWY OBSZAR BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Analiza ostatnich lokalnych konfliktów zbrojnych świadczy, że broń masowego rażenia (BMR) jest stosowana relatywnie rzadko. Stosowanie broni chemicznej i biologicznej miało miejsce tylko w poszczególnych wypadkach i nie miało charakteru masowego. Zjawisko to można wyjaśnić nieposiadaniem takiego środka u jednej ze stron, albo znaczną przewagą jednej z nich, co dawało możliwość osiągnięcia celów działań bez użycia przedmiotowej broni. Innym zagrożeniem, nierozzerwalnie związanym z BMR, są tzw. Trujących Środków Przemysłowych, występujące niemalże w każdym większym mieście w wysokooraz średnio rozwiniętych rejonach świata. Zniszczenie tych obiektów, które w procesach technologicznych wykorzystują toksyczne substancje chemiczne, może doprowadzić do skażenia chemicznego dużych obszarów i spowodować znaczne straty.

Jednym z ważnych czynników powstania niebezpiecznej sytuacji w strefie działania jest usytuowanie w obszarze działania znacznej ilości obiektów przemysłowych lub gospodarczych które posiadają, albo wykorzystują w swoim procesie produkcyjnym silnie działające substancje trujące (SDST). Są to głównie zakłady związane z przemysłem petrochemicznym, rafineryjnym oraz składami z paliw i chemikaliów.

Większość SDST są to łatwo lotne płyny albo gazy. Przy awariach (zniszczeniach) obiektów chemicznie, w powietrzu w krótkim czasie tworzy się wysokie stężenie SDST. W celu ochrony narządów oddechowych, w takich wypadkach stosuje się przemysłowe albo izolacyjne maski przeciwgazowe. Ponadto, przy niskich stężeniach SDST krótkotrwale można wykorzystywać filtracyjne maski przeciwgazowe. Problemem staje się sposób zabezpieczenie w środku ochrony indywidualnej okolicznej ludności, a także w wielu przypadkach, personelu zakładów w których doszło do awarii.

Ze względu na niedostateczne zabezpieczenie ludności, oraz personelu zatrudnianego w chemicznie niebezpiecznych obiektów, zakłada się, że jednym z najbardziej skutecznych środków obrony jest ewakuacja ludności oraz zaangażowanie wyspecjalizowanych sił i środków (wojsko, straż pożarna) do likwidacji zagrożenia. Z oczywistych względów, zakres podejmowanych przedsięwzięć uzależniony będzie od rodzaju środka chemicznego, jego ilości i warunków pogodowych.

Należy zauważyć, że dużym niebezpieczeństwem dla ludzi i wszelkich organizmów żywych jest proces spalania niebezpiecznych materiałów chemicznych podczas pożarów np. zakładów rafineryjnych. W sytuacjach spalania niebezpiecznych materiałów poziom toksycznych dioksyny kilka razy przekracza dopuszczalny poziom substancji trujących. Pożary w obiektach chemicznych np. petrochemicznych mogą być również stałymi źródłami zanieczyszczenia w postaci opadów atmosferycznych. Skażenie miejscowości, źródeł zaopatrzenia w wodę, kolejowych węzłów i innych ważnych obiektów może doprowadzić do dużych strat ludzkich i katastrof ekologicznych z długotrwałymi skutkami, na które jedynym antidotum jest użycie środków obrony chemicznej.

Spójnie-ważnymi aspektami decydującymi o konieczności podjęcia działań w obszarze zabezpieczenia bezpieczeństwa chemicznego są możliwości:

- obniżenia natężenia w społeczeństwie, toksycznych czynników chemicznych;
- uzdrowienia narodu oraz obniżenia poziomu zachorowalności różnych grup ludności;
- zachowania i wsparcia na koniecznym dla normalnego rozwoju społeczeństwa poziomie, swojego genofundu;
- obniżenia śmiertelności ludności i możliwości odniesienia kalektw różnego stopnia wskutek działania toksycznych czynników chemicznych;
- efektywnego wykorzystania posiadanych kadr i przygotowania wykwalifikowanych fachowców w zakresie kompetencji i fachowej działalności, które dotyczą opracowania, produkcji, modernizacji i utylizacji toksycznych czynników chemicznych;

utrzymania środków obrony ludności, infrastruktury i terytoriów od niebezpieczeństwa chemicznego porażenia, a w konsekwencji przyczynienie się do wzrostu stopy życiowej ludności i poziomu dochodów budżetowych.

Strukturalną podstawą dla praktycznej realizacji szerokiego spektrum planowych przedsięwzięć w obszarze zabezpieczenia bezpieczeństwa chemicznego musi być wielostopniowy kompleksowy system bezpieczeństwa chemicznego.

Bezpieczeństwo Chemiczne społeczeństwa (jak i każda inna odmiana bezpieczeństwa: radiologiczna, biologiczna, ekologiczna) zależy od zdolności państwa na szczeblu krajowym, do tworzenia i utrzymania takich warunków, wypracowania takiej polityki, w tym odpowiedniej bazy prawnej i normatywnej oraz mechanizmów jej realizacji, w których zapewniony jest gwarantowany poziom bezpieczeństwa każdego obywatela. Proces tworzenia skutecznego i efektywnego krajowego systemu bezpieczeństwa chemicznego to skomplikowane, wielostopniowe zadanie w jednym z kluczowych obszarów bezpieczeństwa narodowego. Bez takiego podejścia obecnie rozumiane bezpieczeństwo traci swoją elastyczność i krajową skalę.

Wielopoziomowy zintegrowany system bezpieczeństwa chemicznego uzależniony jest od: rozpoczęcia zmian organizacyjnych krajowego systemu bezpieczeństwa chemicznego, utworzenia funkcjonalnego mechanizmu zapewniającego prawidłowe rozwiązanie różnorodnych zadań w zakresie istniejących i przewidywanych zagrożeń chemicznych, wypracowania i realizacji w praktyce kompleksowych działań z zakresu ochrony ludności i terenów narażonych na oddziaływanie czynników chemicznych, prawidłowego i terminowego reagowania na sytuacje nadzwyczajne, w tym na działania terrorystyczne z użyciem elementów broni chemicznej.

Колос Р.Л., к.і.н., доцент
Фтемов Ю.О., к.т.н., с.н.с.

Білик Ю.В.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ІНЖЕНЕРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ АРАБО-ІЗРАЇЛЬСЬКИХ ВІЙН

Досвід інженерного забезпечення бойових дій арабо-ізраїльських війн в ХХ ст. був отриманий в особливих фізико-географічних умовах, при протистоянні різних за чисельність збройних угруповань та з різним за кількістю озброєнням, випробування якого здійснювалось безпосередньо на театрі воєнних дій. Бойові дії відбувались в стислі терміни на недостатньо обладнаній у інженерному відношенні місцевості та є цінним досвідом для врахування в умовах ведення АТО на території Донецької та Луганської областей України.

Збройне протистояння угруповання військ та своєчасне виконання завдань інженерного забезпечення бойових дій було можливим лише за наявності великої чисельності підрозділів інженерних військ з обох сторін. На початку розвитку подій відбулось запізнене розгортання підрозділів інженерних військ, що призвело до суттєвого зниження можливостей з вогневого ураження ворогуючих сторін через те, що потрібно було мати в два рази більше військових інженерів. Очевидно було, що забезпечення засобами інженерного озброєння, частин та підрозділів, які брали безпосередню участь у бойових діях, перебувало на початковій стадії, особливо у прикордонних областях. При влаштуванні прикордонних укріплень потрібно було звертати увагу не на міцність укріплень, а на час їх подолання, для виключення можливості раптового проникнення на територію держави. Найбільшу роль у цьому мали відігравати мінно-вибухові загородження, що мали влаштуватися завчасно як на загрозованих танкодоступних напрямках, так і в ході ведення боїв.

Застосування противником батальйонних тактичних груп, що володіли завдяки всебічному забезпеченню високою мобільністю та бойовими можливостями спричинило потребу у виконанні завдань інженерного забезпечення з прикриття об'єктів глибоко всередині держави

завдяки створенню довготривалих фортифікаційних споруд, влаштуванню осередків загороджень з приховання виконання заходів.

Арабо-ізраїльські війни підтвердили необхідність забезпечення самостійних військових формувань, що діють у відриві від основних сил підрозділами інженерного забезпечення з числа інженерно-саперних, інженерно-дорожніх та переправно-десантних підрозділів. В резерві командування повинні були бути великі за обсягом спеціалізовані інженерні формування для забезпечення виконання завдань щодо завчасної підготовки позицій військ всередині держави.

Завдяки важливому розташуванню ізраїльської держави ведення бойових дій планувалось на території суміжних країн. Тому оборона передбачалась лише на окремих ділянках своєї держави для прикриття окремих ділянок кордону, закріплення захоплених рубежів, блокування оточених підрозділів противника, що було здійснено у війнах різних періодів 1948-1949, 1956, 1967, 1969-1970, 1982 років.

Інженерне забезпечення під час бойових дій 1948-1949 років було частковим, через ведення оборонних дій на всіх напрямках з травня по липень 1948 року. Ізраїльські війська для забезпечення живучості своїх підрозділів проводили фортифікаційне обладнання місцевості шляхом влаштування траншей та ходів сполучень, вогневих позицій для різних засобів, сховищ для особового складу для ефективної протидії єгипетського угруповання військ. В результаті виконання робіт створювались ротні опорні пункти, підготовлені до кругової оборони. На узбережжі Середземного моря в районах Йад-Мордехая, Май-дала, Ашкелона для фортифікаційного обладнання місцевості влаштовували окопи для стрілецьких підрозділів без влаштування довготривалих споруд та заглиблених сховищ через особливості ґрунту. Широко застосовувались невибухові загородження у вигляді парканів з колючого дроту, дровових спіралей в один та два ряди, барикад, руйнування дорожньої інфраструктури завдяки чому вдалося зупинити наступ противника.

Під час війни 1973 року бойові дії велися проти угруповання військ єгипетських та сирійських військ. Позиційні дії були зосереджені на утриманні Голландських височин, які були завчасно підготовлені до кругової оборони з фортифікаційних споруд промислового виготовлення. В подальшому для розвитку наступу влаштовувались шляхи руху між опорними пунктами. В проміжках між ними встановлювались протитанкові, протипіхотні та змішані мінні поля з мін фугасної та осколкової дії. Характерним для цього періоду було влаштування на кілометр фронту двох-трьох окопів для танків та стільки для польової артилерії. На кожний протитанковий засіб додатково готувалося укриття, щоб при наступі протитанкові засоби могли здійснювати переміщення та уражати броньовані цілі противника. Механізований батальйон ізраїльських військ обороняв по фронту до 6 км та глибину до 3 км в два ешелони, передові позиції виносилися вперед на відстань 400-800 м. Окопи влаштовувались переважно повного профілю з використанням зарядів вибухових речовин для рихлення ґрунту. Велику увагу приділялося маскуванню, влаштуванню хибних позицій військ, переміщенню військ для зміни районів розташувань, застосування артилерійських засобів що постійно пересуваються на місцевості. Крім цього безперервно здійснювалась інженерна розвідка противника та місцевості з метою з'ясування заходів інженерного забезпечення противника.

У війні 1967 року заходи інженерного забезпечення були спрямовані на забезпечення наступальних дій ізраїльтян проти Єгипту, Йорданії та Сирії. Заходи з підвищення живучості ізраїльських військ були спрямовані на фортифікаційне обладнання місцевості на єгипетському напрямку для відбиття наступу мотопіхотних підрозділів та морського десанту. На Йорданському напрямку активно влаштовувалися мінно-вибухові загородження для зменшення мобільності військ противника, однак їх щільність була недостатньою 0,3-0,5 через малі запаси мін. При фортифікаційному облаштуванні позиції підрозділів готувалися до кругової оборони.

Отже, основними завданнями інженерного забезпечення в арабо-ізраїльських війнах 1948-1949, 1956, 1969-1970, 1973, 1982 років було фортифікаційне обладнання місцевості, проведення заходів з маскування, підготовка та утримання шляхів руху, влаштування та подолання мінно-вибухових загороджень, влаштування невибухових загороджень, обладнання та утримання переправ та інженерна розвідка місцевості.

Лавриненко Н.Ю., к.ф.-м.н., доцент
Воєнно-дипломатична академія
імені Євгенія Березняка

БЕЗПЕКОВІ ЧИННИКИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Україна переживає найважчий період своєї історії як сучасної незалежної держави, оскільки, як зазначив Директор Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України В.Горбулін, знаходиться на “цивілізаційному розламі і на зламів геополітичних інтересів Заходу та Росії”. Свого часу, про це попереджав С.Хантінгтон, стверджуючи, що таке географічне сусідство нерідко призводить до протистояння, яке можна передбачити виходячи з логіки цивілізаційного розвитку.

Порушення Російською Федерацією (РФ) базових принципів міжнародного права, анексія Криму, пряма підтримка сепаратистських настроїв і незаконних збройних формувань самопроголошених республік на Сході України, здійснення заходів політичної, економічної й інформаційної війни проти нашої держави призвели до того, що під прямою загрозою опинився державний суверенітет та подальший поступ України як демократичної, правової, європейської держави. Події 2014 року в Україні, які перебували в центрі уваги Північноатлантичного Альянсу, продемонстрували, що питання безпеки є першочерговими і, як визначає директор офісу зв'язку НАТО-Україна М.Кожієл, потребують “...переоцінки бачення стратегічного середовища безпеки, і, як наслідок, перегляду низки програм і пріоритетів”. Для України це насамперед складний еволюційний шлях реформування та розвитку таких провідних державних інститутів, як Збройні Сили України, з урахуванням безпекових реалій, досвіду проведення Антитерористичної операції на Сході нашої держави, військових критеріїв членства в НАТО та досвіду набуття членства в Альянсі країнами Центральної та Східної Європи, зокрема Республікою Польща.

Як відомо, держава, яка бажає стати членом НАТО, має діяти відповідно до Membership Action Plan – Плану набуття членства (МАП), спеціально розробленого для дорадчої допомоги державам, які бажають приєднатися до НАТО. Аналіз загальних вимог МАП щодо позамілітарних аспектів безпеки є тією нормативною і методологічною базою, на основі якої визначаються основні якісні критерії, відповідно до яких країні-кандидату необхідно:

адаптувати до стандартів НАТО оборонну концепцію, воєнну доктрину, систему оборонного планування й оборонну структуру держави;

забезпечити належний рівень боєздатності всіх ЗС, участь у спільних операціях з НАТО та взаємосумісність з його силами;

бути готовою до виконання та забезпечення спроможності НАТО щодо реалізації принципу колективної оборони згідно із статтею 5 Вашингтонського договору.

Означені критерії висувають низку вимог і заходів, пов'язаних з підготовкою держави, її ЗС, озброєння та техніки, особового складу, нормативно-правової бази до євроатлантичної інтеграції. Важливим механізмом реалізації вимог до нашої держави, відповідно до вищезазначених критеріїв, є План дій Україна-НАТО, що базується на Хартії про особливе партнерство, яка є основою відносин Україна-НАТО. Варто нагадати, що в Хартії країни-члени Альянсу підтвердили свою підтримку суверенітету та незалежності України, її територіальної цілісності, демократичного розвитку, економічного процвітання, статусу без'ядерної держави та принципу недоторканості кордонів. Ці чинники є ключовими для стабільності та безпеки в Центральній і Східній Європі та на континенті в цілому.

Експансіонізм РФ, геополітична ситуація, що склалася навколо України, чітке визначення політичним керівництвом нашої держави стратегічного курсу на Євроатлантичну інтеграцію обумовили потребу інтенсифікації військової реформи та життя заходів щодо приведення ЗС України до стандартів НАТО.

Тому значний інтерес для України має досвід країн Вишеградської групи, які почали свій шлях до НАТО майже одразу після зміни їхніх політичних режимів. Наприклад, для Польщі

важливим компонентом реформування її ЗС була саме реалізація стандартів НАТО. Створені сили швидкого реагування Польща надає в розпорядження НАТО, а решта її ЗС виконують оборонні завдання. Одразу після вступу в Альянс Польща брала участь у миротворчих силах НАТО в Косово (KFOR) та Албанії (AFOR). Заслугує на увагу сформована практика посилення ЗС Польщі за рахунок фактично безкоштовної передачі військової техніки й озброєння з країн-членів НАТО і забезпечення перенавчання військовослужбовців. Також була проведена реструктуризація та модернізація оборонної промисловості, яка позитивно вплинула на економіку. Загалом, Польща інтенсивно й цілеспрямовано здійснює реформування ЗС – зміцнюючи державний суверенітет.

Сьогодні Україна, задекларувавши свою мету приєднання до НАТО, усвідомлюючи всі вимоги, які висуваються до країн-кандидатів, розпочавши реформування безпекових інститутів, з урахуванням вищезначених чинників, зробила досить багато. Так Президентом України затверджена Стратегія національної безпеки, введена в дію нова редакція Воєнної доктрини України, підготовлена і схвалена Кабінетом Міністрів України Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, підготовлена Дорожня карта щодо реформування МО і ГШ за стандартами НАТО. Порівняння здобутків реформування ЗС, практичних кроків, спрямованих на врахування досвіду країн-членів НАТО та досягнення відповідності військовим критеріям членства в НАТО, дає підстави зауважити, що в цій сфері Україна має найбільші здобутки та вагомий перспективи.

Отже, можна констатувати, що в Україні є комплексне бачення всіх проблем, пов'язаних із забезпеченням:

- відповідності держави військовим критеріям вступу в НАТО;
- спроможності зробити вагомий внесок в оборону НАТО;
- участі у спільних миротворчих операціях;
- взаємосумісності з силами НАТО.

Нешадін О.В.

Данилов Д.Д.

Фтемов Ю.О., к.т.н., с.н.с.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ БЕЗПЕКИ

Міжнародне безпекове середовище сьогодні опинилося у стані глибокої кризи, яку оцінюють як наймасштабнішу з часів розпаду «холодної війни». Експерти та політики почали говорити про загрозу глобального конфлікту, осередком якого можуть стати події у Східній Європі.

Унаслідок російської агресії проти України, окупації Криму та подій на Сході України система європейської і глобальної безпеки виявилася багато в чому безпорадною та неефективною, що поставило під сумнів можливість подальшого сталого розвитку на континенті. При цьому Україна опинилася на зламі глобальної системи безпеки, у найбільш гарячій точці зіткнення інтересів глобальних гравців.

Дії Росії проти України підризують регіональну стабільність у країнах від Балтії до Чорноморсько-Каспійського басейну, кидаючи виклик НАТО як ключовому елементу європейської безпеки та ставлячи під сумнів подальшу долю всього Європейського проекту й ідеї об'єднаної Європи.

Але з ситуацією в Україні Росія дещо прорахувалася і не змогла просунутись в глиб території України, бо мала сумніви, що проти неї буде застосовано більше санкцій. Росіяни не розраховували, що українці зможуть дати їм відсіч і що не зроблять ще якогось прориву.

Вперше за 10 років президент Росії приїхав до Нью-Йорка, йому потрібно було ще щось, про що б він міг говорити, оскільки як для нього ситуація в Україні виглядала дуже поганою. Тому, використовуючи ситуацію з потоком сирійських біженців, він звинуватив у ній США та

інші країни, які будімо розв'язали цю війну. Відповідно Росія вирішила стати рятівником режиму Сирії та укріпити там свої інтереси, у тому числі, військові бази в Тартусі. Цьому сприяло і те, що Сполучені Штати не мають політики щодо Сирії від 2011 року. Тому для Росії з'явилась можливість змістити увагу світової спільноти подалі від України, що підтверджується результатами зустрічі Президентів Росії та США: основний фокус переговорів на Сирії, не на Україні.

Дії Росії щодо України продемонстрували недостатню військову забезпеченість країн – членів НАТО в цьому регіоні. За винятком Естонії та Польщі (остання має одну з найбільш дієздатних армій у Європі), інші країни регіону в умовах економічної кризи значно зменшили видатки на оборону: середній показник у регіоні становить 1,1 % ВВП при встановленому НАТО порозі в 2 %. Отже, для реалізації гарантій відповідно до статті 5 Вашингтонського договору (про колективну оборону) ці країни не мають достатніх мілітарних можливостей.

Фактично в Європі сформувалася дворівнева стратегічна реальність. Із загального складу військ країн НАТО (3 млн особового складу і 1,5 млн з них – у Європі) в ЦСЄ та Балтії розташовано менше ніж 10 % (300 тис.). З 28 баз НАТО 23 розташовано в Західній Європі і лише 5 – у ЦСЄ та країнах Балтії. Американський військовий контингент зосереджено майже виключно в Західній Європі (тільки в Нідерландах американських військових більше, ніж в усіх країнах – членах ЦСЄ і Балтії разом узятих), з близько 200 одиниць нестратегічної ядерної зброї у ЦСЄ та Балтії немає жодної.

Регулярні війська РФ нараховують 1 млн осіб, натомість найбільша в ЦСЄ армія Польщі – 100 тис., в Балтійських країнах – від 5 до 10 тис. осіб. Загалом регулярні війська країн – членів НАТО в регіоні налічують 290 тис. осіб, тобто втричі менше, ніж у російській армії. У ключовій категорії повітряних сил перевага Росії є різною – 1793 бойові літаки проти 112 у Польщі та 327 у країнах – членах НАТО в регіоні загалом. Ця диспропорція на тлі збільшення видатків Росії на модернізацію армії і фактичного роззброєння в Європі надалі зростатиме.

Отже, можна дійти висновку, що основні елементи європейської безпеки – НАТО, ЄС, ОБСЄ – в умовах нападу Росії на Україну й окупації Криму виявили недостатню ефективність.

Виклики, які сьогодні зустрічаються з боку Росії, особливо щодо крихкого миру в Україні, це схиляння Європейської сторони до скасування санкцій вже в липні місяці поточного року та повернення до нормального ведення бізнесу. Фактично – це пастка для Заходу, яку розставила Росія. Бої і війна росіян проти України можуть відновитися будь-якої миті.

Росія продовжує відправляти танки в різні кінці світу, вбиває десятки людей і завдяки цій стратегії сідає за стіл переговорів. З нею починають говорити, і чим більше людей вона вбиває, тим більше до неї дослухаються і, наразі, це поки що працює. Так спроба Росії відвернути увагу від України вдалася. Про Україну не говорили так багато, як ми (українці) сподівалися, на Генасамблеї ООН.

Роль НАТО за нових умов значно підвищується. На тлі необхідності протистояння «жорстким загрозам» Альянс стає основою європейської безпеки. Агресія РФ проти України виявила слабкі місця у системі оборони НАТО на Сході Європи і спонукає до вжиття невідкладних військових та політичних заходів. РФ припинила бути партнером НАТО і розглядається нині як противник. США змушені звернути зовнішньополітичну увагу на Європу та знову починають відігравати роль одного з важливих гарантів європейської безпеки.

З огляду на те, що позаблоковиті не надала Україні додаткових гарантій національної безпеки, а сектор національної безпеки і оборони країни зазнав кризи, постає питання щодо більш активної участі у системах колективної безпеки, що діють у Європі та на більш широкому євроатлантичному просторі. З позиції збереження національної і регіональної безпеки України співпраця з НАТО є основним напрямом.

Доцільно також ініціювати переговорний процес з ядерними державами щодо укладення юридично зобов'язального документа, який би доповнив положення Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (Будапештського меморандуму) від 5 грудня 1994 р. конкретними механізмами автоматичного вжиття низки заходів щодо захисту безпеки України та відповідальності провідних держав світу за порушення зобов'язань.

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ НА СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Екологічну ситуацію на Східній Україні ще до початку військових дій можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду використання природних ресурсів та негативного впливу безпосередньо на усі об'єкти довкілля. Військові дії, які розпочалися на Донбасі з травня 2014 року, посилили екологічну небезпеку й без того вкрай забрудненого регіону.

Повітря. Від обстрілів артилерії мало місце загоряння кількох екологічно небезпечних підприємств: Авдіївського та Ясинівського коксохімічного заводів, Лисичанського нафтопереробного та Краматорського верстатобудівного заводів, "Точмашу" (Донецьк) й "Стиролу" (Горлівка). Також горів вугільний склад Ясинуватського коксохімічного заводу, який знаходиться на території Макіївки – між смт. Батман і мікрорайоном "Черьомушки".

У відпрацьованій породі, яка власне й складає терикон, міститься практично вся таблиця Менделєєва, включаючи й радіоактивні елементи. Оскільки в тілі терикону і без впливу антропогенних факторів може проходити самозаймання, а ще при підсиленні такого горіння розривами гранат, снарядів, ракет та іншої зброї в атмосферу викидаються тисячі тонн канцерогенних речовин та речовин, які руйнують озоновий шар, останні потім мігрують у ґрунти, водоносні горизонти та біоресурси, забруднюючи їх, і потрапляють в організм людини.

Небезпеку для довкілля становить потрапляння снарядів у місця складування небезпечних речовин, бурові установки, а також такі об'єкти інфраструктури, як газо-, нафто- та аміакопроводи.

Вода. Унаслідок військових дій водоканал Луганська знаходиться на порозі техногенної та санітарної катастрофи. Мародери, користуючись протистоянням, крадуть кабельні лінії та навіть окремі частини труб. Відтак, на водопровідних і каналізаційних мережах виникає чимало аварійних ситуацій. Мешканці Луганщини здебільшого споживають воду з поверхневих джерел, яка потребує суттєвого знезараження. Протягом тривалого, часу очисні споруди не функціонували.

У результаті бойових дій очисні споруди в Єнакієвому працювали за тимчасовою схемою електропостачання, оскільки основна лінія електропередач була пошкоджена. Унаслідок артобстрілів у Слов'янську постраждали фільтрувальна станція та очисні споруди, 19 каналізаційних і 3 водонапірних насосних станцій, майже 20 км каналізаційних та 36 км водопровідних мереж. Було знеструмлено Донецьку фільтрувальну станцію.

Під час артилерійського обстрілу Слов'янська на території насосної станції каналу Сіверський Донець – Донбас пошкоджені очисні споруди. Зупинка насосних агрегатів призвела до обмеження постачання міста як питною, так і технічною водою.

Нестача централізованого постачання питної води призвела до використання в її якості води підземних джерел з б'юветів та криниць. Однак забруднення ґрунтів призвело до погіршення якості води і неконтрольованого її санітарного стану.

Ґрунти. Результати дослідження ґрунтів свідчать про значний вміст важких металів на місці розривів снарядів, особливо в районах інтенсивних бойових дій. Так концентрація титану і ванадію, які застосовуються в ракетній техніці, в цих місцях перевищують фонові концентрації в 100 – 150 раз. Крім сполук титану і ванадію, зафіксовані високі концентрації сполук стронцію і кадмію, з яких останній є сильним канцерогеном.

Значна шкода нанесена бойовими діями природним ландшафтам. У зоні бойових дій розміщено понад половину об'єктів природно-заповідного фонду Луганської області і близько третини Донецької, в тому числі обидва наявні в регіоні природні заповідники і єдиний

національний природний парк. Пошкодження ґрунту викликані механічними факторами, проїздом по території важкої техніки, перш за все танків та інших типів гусеничної техніки. Рух техніки відбувався безпосередньо по території заповідника. У місцях падіння снарядів утворювались воронки. Саме на території регіонального ландшафтного парку "Донецький кряж" чисельність воронок сягнула критичного значення. За допомогою космічних знімків вдалося порахувати, що на території 225 км² Амвросіївського та Шахтарського районів (біля Савур-Могили) розриви снарядів призвели до утворення 15505 воронок діаметром від 1 метра (82 мм міномети) до 8 м (установки «Ураган»).

Крім того, до значних впливів на природно-заповідний фонд можна віднести й пожежі. Порівняння кількості пожеж у межах зони АТО із минулими роками показує, що загальні тенденції щодо динаміки кількості пожеж дуже подібні. Основною причиною сплеску зафіксованих загорянь є те, що пожежі вільно поширюються територією зони АТО і ніхто їх не гасить. Отже, вогнем пошкоджено 36226,19 га лісів, 113735,2 га степів, 147 044,56 га орних земель, що відповідно становить 18, 23 і 14% від їх площ у межах зони АТО.

Таким чином, військові дії на Сході України завдали шкоди усім без винятку об'єктам довкілля, значно зменшивши рівень екологічної безпеки регіону.

Радзіковський С.А.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ ЦІЛЕСПРЯМОВАНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВПЛИВУ ПРОТИВНИКА ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Однією із визначальних ознак XXI століття є той факт, що інформація стала чинником, здатним призвести до великомасштабних аварій, військових конфліктів і поразці в них, дезорганізації державного управління, фінансових органів і наукових центрів. У зв'язку з цим інформація вважається стратегічним національним ресурсом, одним з основних багатств держави.

Стало очевидним, що під впливом інформації всі сфери життя набувають нових якостей, але водночас зростає і потенційна уразливість суспільних процесів від інформаційного впливу. Рівень розвитку інформаційної сфери вирішальним чином впливає на економіку, обороноздатність і політику держави. Від цього значною мірою залежить поведінка людей, соціальна стабільність. Для реалізації власних національних інтересів провідні держави світу активно розробляють та втілюють у життя концепції інформаційної війни (ІВ) (information warfare), які забезпечують можливість впливу через інформаційну сферу на політичну, економічну, воєнну ситуацію в інших країнах. Саме тому інформаційна безпека починає відігравати одну з ключових ролей у забезпеченні національної безпеки будь-якої країни.

Поняття інформаційної безпеки з точки зору системного підходу виділяє чотири групи інформаційно-технологічних небезпек для країни, зумовлених досягненнями науково-технічного прогресу: перша група пов'язана з інтенсивним розвитком нового вигляду зброї – інформаційної, здатної ефективно впливати на психіку людей та інформаційно-технологічну інфраструктуру держави; друга група являє собою новий вигляд соціальних злочинів, які ґрунтуються на використанні досягнень сучасних інформаційних технологій: махінації з банківськими операціями, комп'ютерне хуліганство (впровадження "вірусів"), незаконне копіювання технологічних рішень тощо; третя група виявляється у вигляді електронного контролю за життям, настроєм, планами громадян, роботою політичних організацій, тотального комп'ютерного контролю за населенням країни; четверта група полягає у використанні інформаційних технологій в політичній боротьбі через засоби масової інформації (ЗМІ).

Агресія Російської Федерації (РФ) проти нашої держави на початку 2014 року, пов'язана з анексією Криму та збройним протистоянням на Сході України, супроводжується повномасштабною антиукраїнською ІВ, на проведення якої російське керівництво щорічно витрачає

мільярди доларів. Її негативний інформаційно-психологічний вплив характеризується наступними факторами:

перенесення агресії з воєнно-географічного простору в інформаційно-мережеве поле (блоги, представлені у яскравій формі та у супроводі численних коментарів, миттєво стають доступними великій кількості інтернет-користувачів);

різке зростання ролі ЗМІ, соціальних мереж у ініціюванні конфліктів, оскільки маніпулювання суспільною думкою можливе лише там, де відсутній або утруднений доступ людей до достовірної інформації;

посилення впливу ворожої ідеології на ту чи іншу сферу суспільного життя, в залежності від конкретних завдань визначаються пріоритети (наприклад, дискредитація керівництва держави, руйнування цінностей традиційного суспільства);

відсутність чітко виявлених ознак руйнівного впливу, якими характеризуються звичайне збройне протистояння.

Різноманітний арсенал їх засобів – від друкованої продукції на кшталт видавництв “Ексмо-Україна”, “Країна Мрій” (серія фантастичних антиукраїнських книг з відповідними назвами: “Україна в огні. Епоха мертворождалих”, “Поле боя – Україна. Сломаний трезубець” та інші) до кібератак (інформаційний тероризм, семантичні атаки, “гібсон-боротьба”) на Інтернет-сайти індивідуального та державного користування. Крім того, серед методів впливу на психіку та свідомість людей переважають наступні: маніпулювання, дезінформація, спонукання до самознищення тощо.

Джерела інформаційних небезпек для суспільства і держави можуть бути природними (об’єктивними) і неприродними (навмисними). Перші виникають в результаті ненавмисних помилок і технологічних несправностей, випадкових чинників, стихійних лих тощо. Навмисні інформаційні дії здійснюються свідомо і цілеспрямовано. При цьому часто використовуються ЗМІ, радіоелектронної боротьби, спеціальні програмні засоби для комп’ютерних мереж.

Небезпечні інформаційні дії агресора поділяються на два типи: перший тип впливу пов’язаний з витягом цінної інформації з метою зниження ефективності діяльності протилежної сторони та підвищення власної; другий – з впровадженням негативної інформації з метою навести протилежну сторону до прийняття помилкових рішень, до дій на шкоду собі.

Характер українсько-російського протистояння свідчить, що основними завданнями нашої держави щодо ведення інформаційної боротьби з агресором є:

налагодження тісної взаємодії між усіма складовими інформаційної боротьби в інтересах ефективного вирішення її завдань;

організація операцій з деморалізації збройних сил противника і одночасному проведенні заходів щодо забезпеченню психологічної стійкості своїх військ;

комплексне проведення заходів інформаційної боротьби з метою випередження противника у кількості, якості, оперативності інформації, необхідної для організації і ведення бойових дій при одночасному захисті інформації про свої війська;

введення в практику роботи органів військового управління всіх ланок під час операцій (бойових дій) заходів щодо планування і здійснення введення противника в оману;

формування спеціальних сил ведення програмно-комп’ютерної боротьби, їх всебічне оснащення і якісна підготовка до здійснення спеціальних заходів в комп’ютерних мережах;

втілення нових, а також удосконалення і ефективне застосування наявних інформаційних технологій;

постійне вдосконалення прийомів, способів і засобів захисту інформації в інформаційних системах всіх типів – соціальних, технічних, соціотехнічних;

налагодження взаємодії з питань інформаційної боротьби з органами виконавчої влади, іншими міністерствами і відомствами тощо.

Таким чином, інформаційна безпека – принципово нове явище в житті суспільства і держави. Відсутність інформаційного захисту веде до втрати політичної незалежності, тобто до фактичного програву війни невійськовими засобами, а саме – національні інтереси однієї держави перепідпорядковуються інтересам іншої держави, у якій більш високий інформаційний потенціал.

ШЛЯХИ ВПЛИВУ ТА НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Підготовка військ до виконання покладених на них завдань залишається безумовним пріоритетом діяльності Збройних Сил України, а її рівень – показником боєздатності військ, головним чинником суспільної довіри до Збройних Сил, а також до авторитету України у сфері міжнародної безпеки, які в свою чергу потребують якісної підготовки та пошук нових шляхів удосконалення системи підготовки Збройних Сил.

Підвищення ефективності бойової підготовки (БП) Сухопутних військ ЗСУ шляхом впровадження і масового поширення інформаційних і комунікаційних технологій є одним із пріоритетних напрямів виконання вимог керівних документів з питань підготовки ЗС України.

На сьогоднішній день аналіз воєнно-політичної обстановки на Сході України показав, що проти нашої країни та її Збройних Сил з боку Російської Федерації (РФ) активно проводяться інформаційно-психологічні операції (ІПО), які складають єдину систему операцій зі взаємопов'язаними цілями, спрямованими на:

- підтримку політичних і воєнних рішень керівництва РФ на міжнародному рівні з боку населення РФ та підконтрольних російській владі територій;
- нівелювання та викривлення рішень воєнно-політичного керівництва України, порушення діяльності органів військового управління;
- зниження морально-психологічного стану особового складу ЗС та інших силових структур України (в тому числі добровольчих батальйонів);
- деморалізацію населення України.

Якщо проаналізувати історію воєнного мистецтва можна відмітити, що донедавна війни велися традиційними збройними засобами з використанням регулярних армій. Критерієм війни завжди вважалося застосування летальної зброї. Специфіка сучасних, так званих «гібридних війн» полягає в тому, що вони ведуться з використанням не лише традиційних збройних засобів, а й нетрадиційних, зокрема політичних, економічних, інформаційних, ідеологічних, психологічних, гуманітарних, розвідувальних, які часто виявляються більш ефективними й руйнівними.

Наприклад, для досягнення своєї мети при проведенні «гібридної війни» проти України з боку РФ проводиться інформаційна війна, яка більшою мірою стала війною на ураження та руйнування свідомості наших людей, в тому числі і військовослужбовців Збройних Сил (ЗС).

Під інформаційною війною розуміється форма протистояння між суб'єктами інформаційної боротьби (державами, блоками та ін.) з використанням засобів масової інформації, комп'ютерних мереж, метою якої є інформаційно-психологічний вплив (ІПВ) на населення, органи державної влади і складові сектору безпеки та оборони для формування відповідної суспільної думки, підризу морального духу як усього суспільства, так і окремих його інституцій. Крім того, деструктивний вплив на системи управління досягається також шляхом проведення ІПО, які спрямовані, як правило, проти персоналу та осіб, що приймають відповідальні рішення, застосовується часто своєрідний тиск на їхню моральну стійкість, емоції та можливості прийняття рішень, а також дезінформація і навіть фізичне знищення.

Також, для досягнення політичних цілей РФ та з метою дестабілізації обстановки на Сході України значне поширення отримали терористичні акції, що проводяться ДРГ не лише в зоні проведення АТО, а й в інших регіонах України. З метою залякування населення і зниження морально-психологічного стану особового складу сил АТО незаконні збройні формування

використовують демонстраційні та провокаційні бойові дії, здійснюють низку інформаційно-психологічних акцій і дій, пов'язаних з приниженням авторитету військово-політичного керівництва та військових формувань України.

Активними учасниками цих операцій є військово-політичне керівництво РФ та її ЗС і спецслужби, проросійські сили в українському суспільстві і політикумі, проросійськи налаштовані політичні діячі держав світу. Для досягнення визначених цілей застосовується повний спектр каналів комунікації – традиційні та електронні засоби масової інформації. Найактивніше використовуються телебачення, Інтернет і соціальні мережі.

У результаті таких дій з боку РФ Україна зіштовхнулася з перспективою затяжного воєнного конфлікту. Для того, щоб запобігти цьому, інформаційно-психологічні операції на Сході України мають здійснюватися в трьох напрямках:

– в зоні АТО – для формування поглядів про законність рішень і планів військово-політичного керівництва України на населення України, яке мешкає в зоні АТО, особовий склад сил залучених для проведення АТО, НЗФ та ЗС РФ, які перебувають в зоні АТО;

– внутрішня територія України – для демонстрації впевненості дій українського керівництва і формування у населення та тимчасово переміщених осіб поглядів на підтримку рішень керівництва України;

– іноземні держави, зокрема і РФ – для створення інформаційних умов позитивного сприйняття політики України.

Також, для протидії інформаційній агресії з боку РФ на Сході України й передусім у зоні проведення АТО нагальною потребою є створення центрів інформаційно-психологічних операцій (ІПО) безпосередньо в об'єднаних тактичних угрупованнях її проведення. Це значно розширить інформаційний простір і дасть змогу при здійсненні ІПО оперативно реагувати на зміни обстановки в зоні АТО, не допустити подальшого загострення військово-політичної обстановки навколо України.

Сьогодні інформаційний простір перетворюється на пріоритетний компонент організаційно-штатної структури управління СВ та передбачає у своєму складі сукупність інтелектуальних інформаційних систем, без яких організація управління СВ стає неможливою. Проте всі дії і використання засобів потрібно застосовувати з урахуванням менталітету, поглядів і побуту місцевого населення, особливостей діяльності органів влади та місцевого самоврядування, складу військових формувань протиборчих сторін.

Слюсаренко А.В., к.і.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

СИЛИ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ ЗБРОЙНИХ СИЛ: ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні тенденції розвитку військ (сил) спеціального призначення обумовлені переосмисленням їх ролі й місця у забезпеченні безпеки та реалізації військово-політичної стратегії розвинутих держав. Початок ХХІ століття характеризується переходом до такого типу збройного протиборства, в якому вирішальна роль належить високоточній зброї та іншим нетрадиційним для війн п'ятого покоління засобам, в тому числі військам спеціального призначення, які реформуються в інтегровані Сили спеціальних операцій (ССО) як самостійний компонент Воєнної організації держави або принаймні її збройних сил.

Аналіз визначальних подій у сфері міжнародної безпеки свідчить про прагнення провідних держав досягти своїх амбіційних цілей шляхом проведення політики з «позицій сили». Більшість воєнних фахівців, експертів та вчених країн НАТО і Росії вважають, що світ вступає в період війн нового покоління, для яких будуть характерними інші методи їх ведення

та способи застосування сил і засобів. На їх думку, війни ХХІ ст. будуть вестися невеликими за чисельністю, високомобільними та високопрофесійними, насиченими електронною технікою управління і розвідки арміями, при відмові використовувати зброю масового ураження.

Можна стверджувати, що прискорений розвиток та підвищення питомої ваги участі ССО у сучасних локальних війнах та конфліктах закономірно впливає із особливостей т.зв. «війн шостого покоління» – переважно неконтактних війн із масованим застосуванням високоточної неядерної зброї, інформаційних методів протидії з перетворенням в інтегроване поле бою землі, повітря та космосу). Однією з особливостей «війн шостого покоління» є завдання противнику «вибіркового» й комплексного ураження, шкоди як для воєнної, так і цивільної (переважно) сфер, яке змушує його капітулювати до початку масштабних бойових дій.

За таких умов ССО здатні малими силами виводити з ладу життєво важливі об'єкти інфраструктури противника, в реальному часі корегувати завдання ударів високоточної зброї, самим знищувати високоточні засоби нападу противника та засоби управління ними.

Головними принципами застосування відбірних військ є раптовість, ініціатива, швидкість, узгодженість зусиль за напрямками та цілями, взаємодія зі спецслужбами та приватними військовими компаніями, здатність до неконвенційних дій (створення на основі підрозділів ССО повстанських антиурядових рухів, прихована участь у державних переворотах, замаскованих формах агресії тощо). Це перетворює ССО на обов'язковий та результативний інструмент т.зв. «гібридних воєн».

У низці країн світу (причому не тільки у великих державах або членах «Великої двадцятки», а навіть таких традиційно нейтральних, як Ірландія) спостерігається розширення номенклатури завдань, що покладаються на ССО, і такі завдання нерідко можна віднести до завдань стратегічного рівня. ССО все частіше розглядаються як міжвидова функціональна структура, яка включає компоненти різних видів збройних сил, а також органи управління, структури забезпечення та підтримки їх дій, утверджується схема підпорядкування таких сил вищому воєнно-політичному керівництву держав, оминаючи проміжні управлінські ланки.

Причини появи ССО як оригінального компонента військової сили глибоко укорінені в особливостях історичного розвитку та сучасних особливостях західної (євроатлантичної) цивілізації. Непосильний тягар воєнних витрат на попередньому рівні підштовхує провідні держави до зусиль із розгортання обмежених за кількістю, однак високомобільних, відмінно оснащених та навчених угруповань, ядро яких становлять саме спецвійська, аеромобільні та амфібійно-десантні сили.

Поряд із цим основним реальним противником збройних сил Заходу на полі бою виступають іррегулярні озброєні формування партизансько-повстанського типу, які роблять наголос на «зброї слабшого» – асиметричних діях. Останні спрямовані на нав'язування противнику бойових дій у таких умовах, які ускладнюють реалізацію його військово-технічної переваги, поширюють небезпеку на важливі невійськові об'єкти, цивільне населення, передбачають виведення з ладу дешевими засобами дорогих і складних систем озброєння та інфраструктури ворога, енергійний деструктивний вплив на моральний стан вояків та цивільних мешканців у стані противника, ведення інформаційно-психологічного протидії тощо.

Відтак, набувають нового змісту і значення класичні функції ССО – протидія аналогічними «партизанськими» методами іррегулярним силам противника, власне антитерористична боротьба, підірив соціальної бази підтримки повстанських формувань через інформаційно-психологічний та адміністративний вплив на населення.

ССО провідних країн світу, адаптовані й оснащені відповідно до новітнього рівня військово-технічного прогресу, стануть складовою єдиного інтегрованого театру воєнних дій, що об'єднає ділянки суходолу та акваторій, розділені сотнями кілометрів, атмосферу, космос, а також віртуально-інформаційну сферу.

Телелим В.М., д.військ.н., професор,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
Приходько Ю.І., к.пед.н., доцент
Центр воєнно-стратегічних досліджень
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ ГОТОВНОСТІ ДО ВЕДЕННЯ СУЧАСНИХ ВИДІВ ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ

Домінуючою тенденцією подальшого розвитку сучасної цивілізації, освітніх систем є перехід від індустріального до інформаційного суспільства, в якому кожен міг би створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися, обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному та особистому розвитку. Науково обґрунтовано, що інформатизація освіти є однією із найважливіших умов успішного, сталого розвитку суспільства, його конкурентоспроможності та обороноздатності, оскільки саме в сфері освіти готуються та виховуються фахівці, котрі не тільки формують інформаційне середовище, але й яким також належить самим жити й працювати у цьому новому розвиненому середовищі.

Серед основних напрямів, що притаманні процесу інформатизації освіти, можна виділити такі: використання національних і світових інформаційних освітніх ресурсів; виникнення нових форм підготовки та перепідготовки фахівців; розширення сфери використання технологій навчання в підготовці фахівців; поява інноваційних засобів навчання; використання засобів нових інформаційних технологій в позааудиторній роботі, що наближає навчальну діяльність до дослідницької, конструкторської, творчої; формування основ інформаційної культури в процесі вивчення навчальних дисциплін; інформаційно-технологічне забезпечення основних видів освітньо-управлінської діяльності.

Інформатизація є важливою складовою системи підготовки військових фахівців. Про це свідчать досвід функціонування військових навчальних закладів провідних країн НАТО, світу, проведення Антитерористичної операції на Сході України, сучасні погляди на ведення збройної боротьби. Разом з тим, на нашу думку, головними проблемами інформатизації системи військової освіти, окрім недостатнього фінансування, недосконалої матеріально-технічної бази, є організаційно-управлінські засади освітнього процесу, підготовка навчально-методичних комплексів і програмних продуктів нового покоління, застосування інноваційних технологій, формування принципово нової культури педагогічної праці та самостійної навчально-пізнавальної діяльності курсантів (слухачів).

Метою інформатизації військової освіти є створення всебічних умов для забезпечення всіх учасників навчально-виховного процесу своєчасною, достовірною та повною інформацією шляхом широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки. При цьому діяльність має спрямовуватись на: розроблення інструктивних, організаційних, змістових, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних та гуманітарних передумов процесу інформатизації підготовки військових фахівців; застосування та розвиток сучасних інформаційних технологій; створення бази інформаційних ресурсів; розвиток локальних та глобальних мереж інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу; підвищення якості підготовки військових фахівців на основі широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій; продукування та запровадження інноваційно-інформаційних продуктів і послуг; інтеграція військової освіти в національний і зарубіжний інформаційний простір; формування системи моніторингу освітнього процесу.

В процесі інформатизації підготовки військових фахівців мають здійснюватися такі управлінські функції: інформатизація всіх сфер діяльності з підготовки фахівців; захист авторських прав та баз даних і програм різного призначення; визначення норм і правил використання засобів і продуктів інформатизації; забезпечення доступу учасників навчально-виховного процесу до джерел інформації; заохочення розроблення та запровадження інноваційних програмних і технічних засобів інформатизації; підтримка прикладних наукових досліджень щодо пошуку швидкісних математичних і технічних засобів обробки інформації; підготовка та підвищення кваліфікації спеціалістів з питань інформатизації та інформаційних технологій; організація сертифікації програмних і технічних засобів інформатизації; фінансове, матеріально-технічне та безпекове забезпечення системи інформатизації підготовки фахівців.

Інформація в сучасних умовах стає науковою і філософською категорією поряд з такими категоріями, як час, енергія, матерія. Зростання потреби в інформації і збільшення її потоків у людській професійній діяльності зумовлюють появу нових інформаційних освітніх технологій, теоретичною основою розроблення яких є інформатика, кібернетика, теорія систем. Проникнення в освіту нових інформаційних технологій змушує розглядати дидактику підготовки військових фахівців як процес інформаційний, що зумовлюється такими чинниками: комп'ютеризацією та автоматизацією всіх складових воєнної сфери; зміною поглядів на ведення сучасних бою та операції; модульною побудовою сучасного озброєння, військової техніки та особливостями їх функціонування, бойового застосування та експлуатації; необхідністю системного формування змісту освіти та компетенцій фахівців на основі стандартів НАТО; переходом від інформаційно-знаннєвої моделі підготовки фахівців до компетентнісної; можливостями динамічного програмування та моделювання будь-яких процесів, дій, ситуацій; зростанням достовірності прогностичних даних для прийняття різних рішень на основі здобуття потрібної для цього інформації сучасними засобами спостереження, зв'язку та розвідки.

Основні шляхи інформатизації військової освіти:

оснащення навчальних закладів сучасними засобами інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ), використання їх як нового педагогічного інструментарію, що дозволяє суттєво підвищити ефективність педагогічного процесу;

використання сучасних ІКТ, інформаційних телекомунікацій і баз даних для інформаційної підтримки освітнього процесу, забезпечення можливості віддаленого доступу викладачів, курсантів (слухачів) до наукової і навчально-методичної інформації як у своїй країні, так і в інших країнах світового співтовариства;

розвиток і широке розповсюдження дистанційного навчання, що дозволяє суттєво розширити масштаби та глибину використання інформаційно-освітнього простору;

перегляд і радикальна зміна змісту освіти на всіх рівнях, що зумовлюється стрімким розвитком процесу інформатизації військової сфери; ці зміни на теперішній час орієнтовані не тільки на загальноосвітню та професійну підготовку тих, хто вчиться, але також і на створення якісно нової моделі підготовки фахівців до служби та діяльності в складних умовах планування та ведення бою, операції, протидії тероризму, на формування та розвиток у майбутніх офіцерів необхідних для цього якостей, знань, умінь і навичок.

Пріоритетні завдання інформатизації військової освіти: забезпечення розвитку особистості майбутнього військового фахівця, його компетентності, готовності до ведення сучасних видів збройної боротьби, творчого, лідерського потенціалу; формування інформаційної культури фахівця; удосконалення управління освітою; створення інформаційних мереж і баз даних; інтенсифікація науково-технічних, психолого-педагогічних і науково-методичних досліджень; запровадження нових форм і технологій навчання військових фахівців, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації наукових і науково-педагогічних працівників.

ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ УКРАЇНИ 1920-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ

В умовах триваючого військового конфлікту на Сході України та загального національно-патріотичного піднесення виник неабиякий інтерес до української військової історичної спадщини та досвіду. Використання цього досвіду при проведенні освітніх військових реформ сьогодні дає можливість оптимізувати ці перетворення, реформувати систему підготовки військових фахівців, адже рівень професійної підготовки військових фахівців завжди є вирішальним фактором обороноздатності країни. Проблема здійснення політики безпеки щодо захисту національних інтересів залишається актуальною як на сучасному етапі реформування Збройних Сил України, так і в період становлення та розвитку військової освіти на території України в 1920–1940 роках ХХ століття.

Мережа військових навчальних закладів збільшувалась протягом другої половини 1920 р. у зв'язку із загрозою можливих бойових дій з арміями країн Антанти, масштабних антирадянських повстань на території України, рейдів загонів Армії УНР та війною з Польщею. Чисельність військ РСЧА на території України в 1921 р. досягла 1 млн 200 тис. осіб. Систему короткострокових радянських курсів було повністю відновлено, а їх мережа на території України була розширена до 46 військових навчальних закладів, що підпорядковувались ГУВУЗ Всеросголовштабу РРФСР мали єдину з російськими курсами навчальну базу нумерацію. Зокрема «69-ті Київські піхотні курси», «13-ті Харківські кавалерійські курси», «15-і Єлисаветградські кавалерійські курси» та інші.

Ліквідація зовнішніх фронтів, запровадження «нової економічної політики» зумовили перехід до мирного будівництва всієї країни та її Збройних Сил зокрема. Система підготовки командних кадрів для РСЧА потребувала змін, це було обумовлено низкою факторів: відсутністю уніфікованої програми навчання, низьким рівнем знань та недостатньою підготовкою випускників короткострокових курсів, різноманіттям типів навчальних закладів (командирські курси та школи, армійські, дивізійні курси та інші). Наприкінці 1920 р. визначною подією в побудові нової системи військової освіти стало створення (згідно з наказом Реввійськради РРФСР) Вищої академічної військово-педагогічної ради, що розробляла нормативні акти, формувала та узагальнювала навчальні програми, координувала реорганізаційні роботи всіх військових навчальних закладів, у тому числі на території України.

У середині січня 1921 р. ГУВУЗ Всеросголовштабу РРФСР було прийнято остаточне рішення про реформу військової освіти, що передбачала скорочення загальної кількості курсів, їх злиття та перетворення на «військові школи нормального типу» з трирічним курсом навчання. Водночас короткострокові курси були остаточно ліквідовані лише у 1924 р.

Система радянської військової освіти на теренах України в 1920-х роках формувалась у надзвичай складній обстановці та не мала унітарної структури, уніфікованих програм навчання. Її позитивною відмінною рисою була доступність, яка ґрунтувалась на відсутності станових обмежень для вступу, відповідно з наявною у кандидата освітою, відсутністю гендерної та національної нерівності, наочна практичність у викладанні дисциплін. Головним досягненням цієї освітньої системи стало збалансоване поєднання освітньої та виховної складових у навчальному процесі.

Разом з тим вказаній системі військової освіти були притаманні недоліки, зокрема: політичний ценз до викладачів та курсантів, низький рівень знань та недостатня підготовка випускників, незначний термін навчання, невеликий обсяг навчальних програм та, подекуди, шовіністичний (антиукраїнський) ухил. При цьому стан матеріального забезпечення, триваючі бойові дії та повна економічна розруха – результат руйнівної політики «воєнного комунізму», що негативно впливали на розвиток мережі військових навчальних закладів. Низький загальноосвітній рівень курсантів та низька якість підбору абітурієнтів зумовили відсутність

військової майстерності у випускників. З навчальних програм підготовки командного складу вилучили все, що не мало першочергової необхідності у підготовці командирів – фактично були скасовані всі загальноосвітні предмети, лишилися виключно спеціальні та військові дисципліни. Теоретичним заняттям увага не приділялась, війна вимагала практичності. Спроби створити так звані «нормальні» військові школи тривалий час були безрезультатними. Фахівців доводилося готувати в достатньо розгалуженій системі короткострокових курсів, що іноді існували лише «на папері», або «без відриву» від фронтової війни. Військова освітня реформа 1921 року стала пунктом відліку для нової самобутньої системи «військової освіти», що апробувала нові форми та методи професійної підготовки військових фахівців, з врахуванням досвіду Першої світової та Громадянської воєн і їх було застосовано на полях Другої світової війни. Впровадженні реформи і зміни в підготовці військових фахівців сприяли укріпленню системи безпеки і оборони держави.

Ткачук П.П., д.і.н., професор
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ АНТИТЕРОРИСТИЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ІЗРАЇЛЮ

Військово-політичне керівництво Держави Ізраїль розглядає тероризм як один з основних дестабілізуючих чинників впливу на внутрішньополітичну обстановку в країні та у регіоні в цілому.

В умовах постійних збройних протистоянь та систематичних терористичних актів на території країни і довкола неї Ізраїль активно застосовує спеціальні антитерористичні підрозділи, основними завданнями яких є:

- нейтралізація воєнізованих палестинських структур (передусім, з числа радикальних угруповань ХАМАС, «Ісламський джихад» та палестинської міліції «Танзім»);
- фізична ліквідація лідерів вищезазначених угруповань, арешт осіб, причетних до вбивств ізраїльських громадян. Поряд з цим зазначені підрозділи перебувають у постійній готовності до проведення операцій зі звільнення ізраїльських заручників як на території країни, так і за її межами.

Відповідальність за практичну реалізацію програми боротьби з тероризмом покладена на керівництва Служби безпеки країни – ШАБАК, політичної розвідки – МОССАД, Національної поліції і Міністерства оборони Ізраїлю. У структурі ШАБАК цю функцію виконує відділ контррозвідки та боротьби з терористами, який організаційно входить в управління по арабських справах, а у МОССАД – відділ психологічної війни (відділ спеціальних операцій) зі складу Головного управління політичних акцій і зовнішніх відносин.

Завдання щодо збору, аналізу та узагальнення відомостей про діяльність терористичних і екстремістських угруповань у Міністерстві оборони покладено на розвідувальне управління Генерального штабу – АМАН.

Відповідно до керівних документів, що регламентують питання боротьби з тероризмом, всі підрозділи, на які покладаються завдання такого типу, поділяються на три групи: штурмові, підрозділи спеціального призначення і допоміжні, кожна з яких має свій район відповідальності. До 90% загонів, задіяних у боротьбі з терористами, є підрозділами спеціального призначення Збройних Сил Ізраїлю.

Штурмові підрозділи призначені для ліквідації терористів і звільнення заручників. До зазначених підрозділів належать: ЯМAM (у складі національної поліції), «підрозділ 269» (в структурі підрозділу спеціального призначення Генерального штабу ЗС Ізраїлю «Сайрет маткаль»), «підрозділ Д4» (зі складу загону ВМС Ізраїлю «Шайетет 13» (або підрозділ «С-13»), низка підрозділів у структурі спецназу сухопутних військ (Кінгфішер, Харув, Духіфат).

Кожне з них нараховує в своєму складі від 30 до 180 осіб, поділених на спеціалізовані групи (проникнення в містя розташування терористів, забезпечення вогневого прикриття, тощо).

Для всіх «штурмових підрозділів» визначені свої зони відповідальності. Зокрема, ЯМАМ відповідає за проведення операцій на території Ізраїлю, «Сайерет маткаль» – за межами країни, «підрозділ С-13» – на морському транспорті.

Для організації пошуку, арешту або знищення терористів і звільнення заручників на окупованих палестинських територіях у структурі Армії оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ) створені особливі підрозділи – «Містаравім», які безпосередньо підпорядковуються Генеральному штабу. Військовослужбовці «Містаравім» здійснюють операції в глибині палестинських територій з використанням маскування під місцевих жителів-арабів виходячи із специфіки району дій (компактне розташування ізраїльських і палестинських поселень, наявність у великих містах ізраїльських і арабських районів, велика кількість палестинців, які щодня прибувають на роботу в Ізраїль, наявність значного числа арабського населення, які є громадянами Ізраїлю).

За оцінкою ізраїльських фахівців, крім фізичного усунення терористів, результатом діяльності «Містаравім» є також ефективний психологічний вплив.

Досвід підрозділів «Містаравім» використовується також прикордонною охороною (МАГАВ), яка створила у себе аналогічний підрозділ ЯМАС. Районом дій цього підрозділу є зона вздовж кордонів з арабськими країнами. Особливістю цього підрозділу є те, що більша частина військовослужбовців набирається з числа національних меншин, громадян Ізраїлю, які добре володіють арабською мовою і знають прикордонну зону. Аналогічний підрозділ – «Гідеон» – створено також в ізраїльській поліції.

Крім того, в Південному Лівані в боротьбі з бойовиками шиїтського угруповання «ХЕЗБОЛЛА» ефективно зарекомендував себе загін спеціального призначення «ЕГОЗ», що входить до складу бригади «ГОЛАНІ» і діє, як правило, партизанськими методами. Основні завдання загону: пошук і знищення бойових груп ісламістів, проведення спеціальних операцій, а також звільнення заручників. Враховуючи специфіку району призначення, військовослужбовці «ЕГОЗ» діють, маскуючись під місцевих жителів-арабів. Вони мають на озброєнні автомати АКМ, оснащені спецмайном, автомобілями та засобами зв'язку з урахуванням району перебування.

Для вирішення питань боротьби з терористами і фізичної ліквідації їх лідерів в інших країнах світу активно використовується підрозділ «КИДОН» (близько 60 чол.) Ізраїльської служби «МОССАД».

Феденко О.В., к.політ.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

РЕАЛІЗАЦІЯ РФ ДОКТРИНАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНУ СИЛИ В УКРАЇНІ

Сьогодні воєнно-доктринальні документи провідних країн світу і коаліцій відзначають відсутність потенційної загрози світової війни. Але цю загрозу людство легко розміняло на дрібну монету локальних і внутрідержавних конфліктів. Поняття сили протягом часу залишалось майже незмінним, застосування ж сили на практиці несе на собі відбиток стелі.

Зміни відбувалися відповідно до розвитку людини, суспільства, держави, технологій і, звичайно, самого міжнародного середовища. Причому тривалий час у системі міжнародних відносин закон сили завжди був вище сили закону. Сучасна міжнародна політика реалізується в середовищі, де немає дієздатного вищого органу управління, який виносив би свої вирок про правомірність дій держав. Мораль теж не працює у сучасних відносинах між державами, так як моральні норми передбачають наявність незаперечного авторитету країни. Тому в відносинах формується протиборство інтересів конкуруючих суверенітетів. У цьому випадку сила стає кінцевим і легітимним методом вирішення спорів між різними країнами.

Відзначимо, що у відносинах між державами з'являється ворожість, якщо міжнародна система починає функціонувати без глобальної згоди. Сила держави ототожнюється,

головним чином, з її військовою міццю. Військова міць і її похідна - військова сила завжди служили основними показниками престижу держави.

Ці показники престижу держави стосовно системи міжнародних відносин далеко не одне і те саме. За своїм генезисом військова сила – породження воєнної потужності, яка і визначає можливості держави в міждержавних стосунках. Характер і ступінь впливу воєнної потужності однієї держави на іншу залежить від ступеня їх взаємодії і від можливості проектувати силу один на одного, а також від цілей політичної еліти, яка використовує воєнну силу на міжнародній арені.

Основні зміни на міжнародній арені сьогодні пов'язані не тільки із застосуванням військової сили, але і з широким використанням її інших видів. Пункти 13 і 24 Стратегії національної безпеки (СНБ) РФ підтверджують особливості сучасності в тому, що «у боротьбі за вплив на міжнародній арені задіяний весь спектр політичних, фінансово-економічних і інформаційних інструментів. Все активніше використовується потенціал спеціальних служб». А пункт 14 наголошує, що «у міжнародних відносинах не знижується роль чинника сили».

Дослідження воєнної доктрини країни або коаліції країн з точки зору її змісту дає досить повне уявлення щодо характеру їхньої воєнної політики і воєнно-політичних відносин, в які вони вступають.

У них розкриваються концептуальні ідеї й погляди на роль збройного насилля у взаємовідносинах між державами, деталізуються воєнно-доктринальні положення з урахуванням особливостей і характеру можливої війни, співвідношення сил, стану й основних тенденцій змін ситуації в світі. Саме в протилежному характері даних концепцій і доктрин полягає одна із причин їх різного впливу на міжнародну дійсність.

Саме нова редакція Воєнної доктрини РФ містить нові форми і способи ведення «гібридної війни», яку Кремль в даний момент апробує на території України відповідно до переліку характерних рис і особливостей сучасних військових конфліктів.

Сучасне використання терміну «гібридна війна» носить все більш класифікаційний, ніж пропагандистський характер, оскільки будь-які спроби некомпетентних і далеких від військової справи фахівців намагаючись сформулювати саме визначення або хід ведення «гібридної війни» ведуть до того, що сенс цього терміну втрачається. Особливо у тих, хто намагається подібними діями виправдати застосування сили країною – агресором і із здивуванням реагувати на цілком зрозуміле всім застосування всіх складових цього терміну в країні – мішені.

Ширше термін «гібридна війна» трактується в довіднику Military Balance 2015 як «використання військових і невоєнних інструментів в інтегрованій кампанії, скерованій на досягнення раптовості, захоплення ініціативи і отримання психологічних переваг, що використовують дипломатичні можливості; масштабні і стрімкі інформаційні, електронні і кібероперації; прикриття і приховування військових і розвідувальних дій у поєднанні з економічним тиском». Що в ході кримської операції в лютому – березні 2014 року російські сили і продемонстрували.

«Кумулятивний ефект» від складових «гібридної війни» в Україні забезпечувався і забезпечується реалізацією системи комплексних і взаємозалежних підготовчих і виконавчих заходів, пов'язаних з координацією діяльності значної кількості учасників, що діють на території країни-мішені та за її межами.

Вже стає зрозумілим, що в процесі організації, планування та проведення спеціальними службами РФ військової (спеціальної) операції було здійснено низку відповідних підготовчих заходів перед початком її активного етапу. Проводилося це шляхом використання підготовлених осіб, передусім громадян України, переміщення їх на територію, де планувалося організувати та проводити операцію з дестабілізації обстановки. Результатом цього комплексу підготовчих заходів став, фактично, тотальний контроль з боку сепаратистів над системою інфраструктури на певній території, над органами державної влади та представниками місцевих силових структур (СБУ, МВС тощо), створення режиму «сприяння» в районі Державного кордону.

Політичне керівництво РФ скористалося нестабільною суспільно-політичною ситуацією в Україні та перейшло до реалізації проекту «Руського миру» та «Новоросії», який розпочався ще з деяких положень передвиборчої програми партії «Єдина Росія» на виборах президента РФ 4 березня 2012 року. В цьому документі задовго до зазначених подій можна побачити витоки задумів сьогодення.

А в пунктах 8, 28, 29 СНБ РФ йдеться вже про те, що «Росія продемонструвала здатність... захисту прав співвітчизників за кордоном, верховенства міжнародного права в міждержавних відносинах». Що дало нашому народові в повному обсязі зрозуміти не тільки доктринальні положення, але і відчутти практичне втілення характеру воєнної політики і воєнно-політичних відносин РФ в сучасних умовах.

Особливо, якщо пригадати виконання РФ своїх міжнародних зобов'язань перед Україною щодо поваги її незалежності і суверенітету та існуючих кордонів. Мова йде про виконання пункту 1 Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994 року.

Врегулювання таких конфліктів, якщо на те не буде схвалення «замовників», можливо тільки у форматі тимчасового вирішення проблеми. Поки не буде відповідного «рішення» країни – замовника конфлікт тлітиме і кровоточитиме далі, про що і наголошується в пункті 17 Стратегії національної безпеки РФ.

Іншого рішення бути не може, воно не запрограмовано. Тому у системі міжнародних відносин закон сили поки залишається вище сили закону.

Шевчук В.В.

Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОБОРОНА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Події, які відбуваються в Україні, свідчать, що на ступінь відповідності територіальної оборони України своєму призначенню в ході виконання визначених завдань суттєво впливають низка чинників політичного, воєнного, економічного, інформаційного й екологічного характеру. Крім того, погляди вищого військово-політичного керівництва на підготовку та ведення територіальної оборони, можливості противника, своїх військ (сил), рівень економічного розвитку та розвитку інфраструктури країни значно впливають на якість виконання завдань територіальної оборони.

Ступінь впливу чинників на ступінь відповідності територіальної оборони своєму призначенню змінюється залежно від змін воєнно-політичної обстановки, рівня розвитку економіки держав та збройних сил противборчих сторін, стану інфраструктури й оперативного обладнання території країн тощо.

Сучасна обстановка в Україні та світі визначається високою динамікою воєнно-політичних процесів, які мають складний, непередбачуваний характер та призводять до появи нових викликів та загроз світовій і регіональній стабільності.

Останні події в Україні, Франції, Сирії, Туреччині свідчать про те, що у міждержавних відносинах з'явилося багато політичних, економічних, територіальних, етнічних протиріч, які супроводжуються активізацією сепаратистських рухів, незаконним обігом зброї, поширенням тероризму. Все це можна визначити як чинники нестабільності, які призводять до виникнення і поширення воєнних конфліктів.

Зміна зовнішньополітичного курсу України, загострення внутрішніх політичних протиріч призвели до високого ступеня напруженості у політичних відносинах із Російською Федерацією, що в свою чергу переросло у воєнний конфлікт. Проте рівень воєнної загрози може змінюватися та посилюватися, що в свою чергу обумовить необхідність чергових етапів проведення відмобілізування військ (сил) і посилення угруповань для ведення оборонної операції та виконання завдань територіальної оборони

Тенденції розвитку воєнно-політичної обстановки, існуючих загроз національним інтересам та безпеці України свідчать про низку потенційних ризиків:

- у політичній сфері – нехтування інтересами України в межах реалізації деяких ініціатив щодо послаблення, зняття санкцій провідними західноєвропейськими державами відносно Росії; проведення Угорщиною та Румунією заходів з підтримання своїх національних меншин у районах їх компактного проживання на території України;

- у воєнній сфері – нарощування оборонного потенціалу суміжних держав; розгортання в суміжних з Україною країнах Російської Федерації та Східної Європи озброєння; загроза життю військовослужбовців Збройних Сил України та громадян країни в окремих районах Донецької та Луганської областей, а також на території Автономної республіки Крим;

- у економічній сфері – спроби Росією позбавити Україну позицій країни-транзитера енергоносіїв до Європи; спроби Румунії перешкодити реалізації економічних проєктів України у басейні річки Дунай; штучна дестабілізація національної економіки країни;

- в інформаційній сфері – поширення критичних оцінок щодо політики України; розповсюдження завідомо спотвореної інформації серед населення про наміри дій вищого військово-політичного керівництва України, Збройних Сил України;

- в екологічній сфері – зміна кліматичних умов у світі та регіоні розміщення України; наявність екологічно небезпечних об'єктів поблизу кордонів з Україною; поширення епідеміологічних захворювань та ускладнення епідеміологічної обстановки довкола України.

Поряд з тим, існуючими чинниками воєнного конфлікту в Україні слід вважати активізацію тероризму та інших спроб втручання у внутрішні справи України з боку Російської Федерації, а також поширення заяв та акцій, що дискредитують внутрішню і зовнішню політику України.

Отже, головними чинниками, що визначають потребу ведення територіальної оборони, є: наявність територіальних претензій до України; тероризм та інші спроби втручання у внутрішні справи України; нестабільність воєнно-політичної обстановки в Україні; наявність іноземних військових формувань на території України; активізація сепаратистських сил і підтримка їх ззовні; заяви та акції, що дискредитують внутрішню і зовнішню політику України; провадження агресивної політики керівництвом Російської Федерації; прагнення деяких держав до домінування в регіоні; зацікавленість у встановленні контролю за ресурсами і комунікаціями України; створення й існування незаконних збройних формувань на території України, спроби встановлення Росією свого політичного режиму в окремих районах Донецької та Луганської областей.

Шевчук В.П., д.і.н., професор

Грицюк В.М., к.і.н., доцент

Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

СЕПАРАТИЗМ ТА ТЕРОРИЗМ – ІНСТРУМЕНТИ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ» РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

На початку XXI століття Росія, зміцнивши путінський авторитарний режим влади, стала претендувати на статус наддержави, намагаючись посилити свій вплив на міжнародній арені та формуванні основ сучасного світопорядку. Керівництво Росії свої претензії на гегемонію обумовлює існуванням «великої русскої цивілізації», до якої віднесли також спільноти за межами федерації. Ідеологічною матрицею Росії на відновлення свого впливу на пострадянському просторі стала ідеологема «русского мира». Практично одразу після розпаду Радянського Союзу

впливова еліта Росії заговорила про Україну як «тимчасово втрачену територію». Російська влада вдалася до маніпуляцій, претендуючи на землі, які історично належать Україні. В анти-українській риториці росіяни зазвучали твердження, що Крим – це «споконвічно російська земля», «Донбас має російські коріння», а запущений проект «Новоросія» «доводив» право Росії на південно-східні території України від Харкова до Одеси.

Російське державне та військове керівництво, маскуючи свої агресивні плани, стало завчасно використовувати елементи «гібридної війни» проти України. Технологію «гібридної війни» Росія застосовувала в Нагорному Карабасі, Придністров'ї, Абхазії та Південній Осетії. Аналогічний сценарій Росія використала і проти України. Вона розширила гуманітарну агресію проти України, спрямовану на розвалення українського суспільства за допомогою своєї агентури в державних структурах, інформаційній, культурній, конфесійній царинах. В російському суспільстві Україна стала характеризуватися як ворог Росії. Для цього путінська політика створила з України та її громадян «неонацистів», «націоналістів», «фашистів», які начебто захопили владу для безперешкодного вчинення грабунків, погромів та знищення російськомовного населення України. Одним із головних інструментів «гібридної війни» російські шовіністи застосували сепаратизм та тероризм, ретельно вирощуючи його на теренах південних та східних областей нашої держави.

Окупація Росією в лютому 2014 році українського Кримського півострова була здійснена російською військовою силою за сприяння місцевих проросійських екстремістських сил. Виношуючи амбіційні плани захоплення українських територій на Сході й Півдні України, Москва навесні 2014 року створювала зони дестабілізації, зосереджуючи зусилля у Донбасі. У квітні 2014 року проголосили створення «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки». Для заохочення сепаратистських настроїв серед населення російські пропагандисти вживали терміни: «Новоросія» «Донецько-Криворізька республіка», «Северодонецький з'їзд», «Південно-Східна Українська автономна республіка» тощо.

Російське військово-політичне керівництво завчасно направило в Україну через державний кордон співробітників спецслужб, диверсантів, професійних провокаторів. Для досягнення поставлених завдань рекрутували до незаконних збройних формувань представників місцевого криміналітету, частину корумпованих співробітників правоохоронних органів та інших силових структур, а також безробітну молодь і найманців з Росії та інших країн. Завдяки брехливим заявам, фінансовій підтримці та тиску вони зуміли мобілізувати чимало осіб серед цілком добропорядного місцевого населення, спрямувавши їх проти своїх співгромадян, проти своєї країни.

Під гаслом самооборони від «бандерівців» та «фашистів» проросійські сили формувалися під різними назвами: ополчення, самооборона, добровольці, народні дружини. З часом лідери сепаратистів проголосили створення «Армії Південного Сходу», «Народного ополчення Донбасу», «Армії Новоросії». Сепаратисти захоплювали та утримували заручників, переслідували українських активістів, влаштовували терористичні акції проти мирного населення. Так сепаратизм став основою тероризму.

Для українського суспільства стало зрозуміло, що дії сепаратистів та терористів спрямовані на повалення в Україні конституційного ладу, захоплення державної влади, а також на зміну меж української території та державного кордону. Пряма загроза територіальній цілісності та суверенітету України, інспірована Росією, складна ситуація, що склалася у Донецькій та Луганській областях, зумовили необхідність ухвалення рішення керівництвом України про проведення Антитерористичної операції.

Українсько-російські відносини перебувають у кризовому стані. Залишається й реальна загроза повномасштабної російської збройної агресії в середньостроковій перспективі. Основними формами силових дій Росії проти України або заходами з підготовки до них можуть бути диверсії, терористичні акти, провокування масових заворушень, міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, створення незаконних воєнізованих або збройних формувань та закладення сховищ зброї й боєприпасів у різних регіонах нашої держави. Зберігається напруга

на українсько-російському кордоні, із Кримом, постійно здійснюються збройні інциденти по лінії розмежування на Сході України.

Протистояти Росії в «гібридній війні» буде важко. Противник до її проведення проти України задіяв значні ресурси і має амбітні плани. Однак Українська держава вчиться асиметрично протидіяти «гібридним викликам». Для військових фахівців, науковців одне із важливих завдань полягає у ретельному аналізі, вивченні та врахуванні досвіду та уроків, набутих вході Антитерористичної операції на Сході України.

Щеглов А.Ю.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

КАДЕТСЬКІ КОРПУСИ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Кадетські корпуси Другої Речі Посполитої були створені зважаючи на давню традицію Шляхетської академії, заснованої ще Станіславом Августом Понятовським. У 1918–1925 роках у незалежній Польщі було засновано три кадетські корпуси, яким присвоїли відповідні номери: Корпус кадетів № 1 з 1918 по 1921 рр. функціонував у Лобозові, а з 1921 по 1939 рр. – у Львові; другий корпус кадетів розпочав підготовку вихованців у 1919 р. в Модліні під Варшавою, з 1926 р. провадив свою діяльність у Хелмні, а у 1936 р. був об'єднаний з кадетським корпусом у Равичу; Корпус кадетів №3 був заснований у 1925 р. у Равичу, де до 1939 р. здійснював підготовку молоді.

Корпуси кадетів були по-суті гімназіями математично-природного типу, до програми навчання яких входила військова підготовка. На початку існування закладів програма навчання цивільних предметів відповідала програмі V-го, VI-го і VII-го класів цивільних природничо-математичних гімназій. Військова підготовка була наближена до програми Шкіл підхорунжих.

На початку 1921–1922 навчального року (далі – н.р.) відбулася певна реорганізація системи середньої освіти, яка торкнулася і Корпусів кадетів. Відповідно до нової програми термін навчання у гімназіях збільшувався і становив чотири роки. Отож і навчання у Корпусі продовжилось – було додано VIII-й гімназійний клас.

У 1922–1923 н.р. корпус „помолодшав” найменшими учнями, їх навчання відповідало IV-му класу державних гімназій. Наступної реорганізації Кадетські корпуси зазнали у 1934–1935 н.р. У результаті запровадження нової системи середньої освіти, математично-природничі гімназії були ліквідовані в усіх існуючих Корпусах кадетів. Гімназію нового типу, де навчання тривало чотири роки, було сформовано виключно у Корпусі кадетів № 1 у Львові. В інших Корпусах кадетів були створені військові лиції, а у Корпусі Кадетів № 1 продовженням гімназійальної підготовки було навчання у загальноосвітньому лиції з гуманітарним та фізико-математичним напрямами.

До Корпусів Кадетів приймалися виключно діти громадян Польської Республіки, що були відповідно підготовлені у навчанні, добре розвинуті фізично, тобто здатні до майбутньої військової служби. Здебільшого, це були діти військовослужбовців та державних службовців. З огляду на високі вимоги до навчання та високу оплату, відсоток дітей незаможних прощарків населення був незначним.

Починаючи з 1934 р. кількість дітей військовослужбовців у кадетських корпусах істотно зросла, а основним призначенням кадетських навчальних закладів стала допомога військовослужбовцям у вихованні та освіті дітей. Протягом перших років свого існування випускники кадетських корпусів були зобов'язані вступати до офіцерських шкіл. Однак у 1923 р. цей обов'язок був скасований, а кадет-випускник мав право сам обирати подальшу освіту.

До цивільної складової навчання входили такі дисципліни, як релігія, польська мова, історія, географія, природознавство, фізика і космографія, хімія, математика, пропедевтика фізіології, гігієна, малювання, спів та музика, ручна праця. Особлива увага у корпусі приділялась вивченню іноземної мови, яку кадети обирали за власним бажанням з-поміж французької та німецької.

Військова підготовка у кадетському корпусі здійснювалася протягом усього періоду навчання. Курс військової підготовки відповідав курсу школи підхорунжих піхоти, а кадети мали можливість вступати одразу на другий рік навчання до шкіл підхорунжих. Цього права вони позбулися у 1934 р. одночасно зі зміною програми військової підготовки кадетських корпусів – відтоді військова підготовка у корпусах відповідала програмі середніх шкіл.

Протягом року програма військової підготовки поділялась на періоди підготовки в гарнізоні та підготовку у літньому таборі. Так, у 1930–1931 н.р. вивчалися бойова підготовка, стрілецька підготовка, топографія, наука про зброю, захист від газів, гренадерська підготовка, бій багнетом, служба зв'язку, піонерська підготовка, стройова підготовка, артилерійська підготовка.

До програми військової підготовки також входило фізичне виховання. Гарнізонний період для усіх років навчання окрім 5-го охоплював 198 навчальних годин – 6 навчальних годин на тиждень протягом 33 тижнів. Період підготовки у літньому таборі охоплював 136 навчальних годин, з розрахунку 4-тижневого табору по 6 навчальних годин протягом 5 днів та 4 годин у суботу. Під час підготовки в гарнізоні на фізичне виховання щотижня виділялося по 2 навчальні години, що загалом становило 66 годин на рік для 1–4 років навчання. На п'ятому році навчання заняттям з фізичної підготовки приділялося лише 20 годин, з огляду на підготовку до випускного екзамену.

Щодня кадети займалися п'ятнадцятихвилинною ранковою гімнастикою, а у вихідні та святкові дні брали участь у змаганнях та турнірах, які часто відбувались у навчальному закладі.

Військові дисципліни у кадетських корпусах вивчалися за принципом кореляції з цивільними дисциплінами. Так, історія була тісно переплетена із знаннями з військової історії, топографія пов'язана з географією, під час занять з хімії кадети отримували знання про вибухові матеріали, гази, що застосовуються у військовій справі, під час занять з фізики та математики учні ознайомлювались з основами балістики та зв'язку тощо.

Попри усі труднощі навчання у корпусах кадетів, які були навчальними закладами «закритого типу», вирізнялися високою дисципліною та фактично поєднували військову та цивільну складові навчання, більшість кадетів вибирала в якості майбутньої професії військову справу та досягала у ній значних успіхів, що підтверджує доцільність такої підготовки.

Таким чином, кадетські корпуси Другої Речі Посполитої відіграли значну роль у підготовці офіцерського корпусу й випуску високоосвіченої, підготовленої до військової справи молоді. Досвід підготовки юнаків для служби в армії слід поглиблено вивчати і, можливо, використовувати в сучасних умовах організації Збройних Сил як Польщі, так і України.

Яким'як С.В., к.військ.н., доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

СУЧАСНІ ТА МАЙБУТНІ ВИКЛИКИ З МОРСЬКОГО НАПРЯМКУ

«Той, хто володіє морем, володіє світовою торгівлею. А той, хто володіє світовою торгівлею, володіє багатствами Землі та нею самою», – так сказав свого часу Уолтер Рейлі (1552–1618 рр.). Чи змінилось що-небудь відтоді? Для міжнародної безпеки, власної безпеки країн світу і, відповідно, політики безпеки держав і їх об'єднань роль океанських та морських просторів у сучасних умовах за поглядами провідних світових експертів тільки зростає. І мова тут не йде про перевагу «таласократичної» безпекової концепції над «телурократичною». Такі експертні оцінки опираються, у першу чергу, на визнанні визначальної ролі Світового океану для економічної, політичної, військової, екологічної та інших видів безпеки держав в умовах поступового вичерпування ресурсів суші та зростання значення ресурсів океанів і морів.

Сучасна війна Росії проти України є яскравим прикладом боротьби агресора за розширення доступу до моря, його ресурсів та використання окупованих територій і прилеглих до них морських акваторій в якості передового плацдарму для розміщення угруповань збройних сил.

Для створення ефективних систем міжнародної безпеки та реалізації відповідної безпекової політики необхідно постійно здійснювати оцінювання сучасних і майбутніх (прогнозованих) викликів міжнародній та національній безпеці, у тому числі й тих, що діють з морського напрямку. Аналіз безпекового середовища свідчить, що в сучасних умовах та на передбачувану перспективу до основних викликів міжнародній безпеці з морського напрямку у першу чергу належать: зростання залежності світової економіки від живих і неживих ресурсів Світового океану в умовах значного вичерпування ресурсів, розміщених на суші, та з урахуванням того, що Світовий океан вкриває понад 72 % земної поверхні; загострення боротьби за ресурси Світового океану та можливість штучного створення умов з утруднення (позбавлення) доступу державам до живих і неживих ресурсів у районах Світового океану, які знаходяться у спільному користуванні; зростання можливостей багатьох держав світу з використання просторів Світового океану для здійснення ударів чи інших насильницьких дій або загрози таких дій зі значних відстаней; зростання частоти виникнення та масштабів можливих надзвичайних ситуацій природного характеру, що виникають у морях та океанах у зв'язку з кліматичними змінами на планеті.

У світовій історії було чимало прикладів, коли виклики з морського напрямку, подібні до перелічених вище, за певних умов перетворювались у реальні загрози міжнародній безпеці. Так, наприклад, відома в історії Суецька криза, що виникла у зв'язку з тимчасовим утрудненням для руху торговельних суден Суецьким каналом, значно вплинула на світову економіку та економічну безпеку багатьох країн світу. Суттєво на міжнародну безпеку також впливає фактор морської могутності держав. З часів Саламінської битви (480 р. до н.е.) між грецьким і перським флотами та морської битви римлян з карфагенянами південніше острова Сицилія (біля мису Екном, 256 р. до н.е.), тобто за період у понад 2000 років до наших днів, роль морської сили у вирішенні безпекових питань не змінилась. Флоти, як і колись, з одного боку є гарантом безпеки морської держави, а з іншого – вони є викликом або загрозою для безпеки інших держав. Дії коаліційних сил у Лівії в 2011 р. є подібним прикладом із сучасної історії.

Для запобігання викликам безпеці, що діють з морського напрямку, провідні держави постійно розробляють, оновлюють та реалізують відповідні національні стратегії морської безпеки. Так, наприклад, на даний час ними використовуються: Стратегія морської безпеки Європейського Союзу (European Union Maritime Security Strategy), опублікована у 2014 році; Морська стратегія НАТО (Alliance Maritime Strategy, 2011 р.); Спільна стратегія морської могутності 21 століття (A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower, 2015 р., США); Арктична дорожня карта ВМС США на 2014–2030 рр. (US Navy Arctic Roadmap 2014–2030); Національна стратегія морської безпеки Сполученого Королівства Великобританії (The UK National Strategy for Maritime Security, 2014 р.) та ін. У концептуальних документах ЄС, НАТО, США, Великобританії, більшість яких оновлені або розроблені у 2014–2015 рр., визначені виклики та загрози національним інтересам на морі, мета та завдання щодо нейтралізації цих загроз, необхідні для цього військово-морські концепції, спроможності сил та шляхи реалізації перетворень в інтересах захисту національних (союзних) інтересів на морі.

Сьогодні в Україні з урахуванням сучасної безпекової обстановки та на виконання Указу Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 розробляється новий концептуальний документ, що прийде на зміну Морській доктрині України на період до 2035 року, що була введена в дію Постановою Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2009 року № 1307. Ним буде визначено актуальні виклики та загрози національній безпеці з морського напрямку та шляхи їх нейтралізації. Подальшим завданням у реалізації новітньої морської стратегії України буде удосконалення системи забезпечення національної безпеки на морі, у тому числі й у воєнній сфері.

Якименко І.В., к.військ.н.Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного**Горбенко С.В.**Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

ВПЛИВ ВИБОРУ ВИДУ КОМПЛЕКТУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ НА ЇЇ НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

Збройні Сили України (далі – ЗС України) поряд з іншими військовими формуваннями є суб'єктом забезпечення національної безпеки України, а одним із пріоритетів національних інтересів держави є захист її суверенітету. Відповідно до Конституції України захист суверенітету держави покладається на ЗС України.

Спроможність ЗС України виконати покладене на них завдання багато в чому залежить від вибору способу комплектування їх особовим складом.

Комплектування Збройних Сил особовим складом – це прийнята в державі система забезпечення потреб ЗС України в особовому складі на мирний та воєнний час. З метою підвищення обороноздатності держави необхідно постійно приділяти велику увагу удосконаленню (реформуванню) системи комплектування. Так, з часу введення Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» в дію Верховна Рада України 75 раз вносила зміни до нього, у тому числі третину із них в умовах особливого періоду.

Першим видом комплектування збройних сил є призов громадян на військову службу. Його ще називають примусовим видом комплектування. Він «у чистому вигляді» мало застосовується в країнах світу (Ізраїль, Північна Корея) і за переконанням авторів не підходить і для України через порівняно невелику чисельність Збройних Сил.

Другим видом комплектування збройних сил є укладання контракту на проходження військової служби. Його ще називають добровільним видом комплектування. Перевагою цього виду комплектування є те, що військовослужбовець, який прийшов до війська за власним бажанням, отримує достатнє грошове забезпечення, є більш мотивованим і переважно більш підготовленим за фахом, ніж військовослужбовець строкової служби. Основними недоліками даного виду комплектування є зменшення кількості військовонавчених людських ресурсів та потреба більшого фінансового забезпечення. Комплектування збройних сил військовослужбовцями за контрактом прийнято у країнах не тільки Європи (Франція, Великобританія, Іспанія), а й Америки (США, Канада, Аргентина), Азії (Індія, Афганістан) і Африки (Камерун, Сьєра-Леоне).

Третім видом комплектування збройних сил є поєднання одночасно двох попередніх видів – проходження військової служби за контрактом та призову на військову службу. Його ще називають змішаним видом комплектування, а застосовують Греція, Туреччина, Данія, Швеція, Норвегія, Німеччина, Польща, Фінляндія, Білорусь, Китай, Росія тощо.

Відповідно до статті 4 Закону України “Про військовий обов'язок і військову службу” ЗС України комплектуються військовослужбовцями шляхом призову громадян на військову службу та прийняття на військову службу за контрактом. Тобто, застосовується змішаний вид комплектування.

Анексія Криму та події на Сході країни показали неспроможність ЗС України своєчасно укомплектуватися підготовленими мобілізаційними людськими ресурсами, що призвело до реформування існуючої системи комплектування, удосконалення підготовки та перепідготовки військовозобов'язаних, створення нової структури військового резерву людських ресурсів, удосконалення механізму підготовки та накопичення військовонавчених людських ресурсів, призначених для комплектування ЗС України під час мобілізації.

Який вид комплектування ЗС України необхідний в сучасних умовах?

Комплектування виключно військовослужбовцями служби за контрактом можливе за умови підготовки резервів для забезпечення мобілізаційного розгортання ЗС України. Для цього необхідно створити центри підготовки резервів, у яких молоде поповнення протягом 2–3 місяців інтенсивної бойової підготовки навчати військовим спеціальностям. Підтримувати їх рівень навченості в подальшому – на періодичних навчальних зборах (1 раз на 2–4 роки в залежності від спеціальності) тривалістю до 15 днів. Створюючи центри, необхідно врахувати досвід Грузії. Її спроба в 2006 році впровадити службу в резерві була невдалою через покладення її виконання на департамент гвардії. Грузинські події 2008 року це підтвердили. У 2010 році було відновлено підготовку резервістів, але функції покладені на фахівців збройних сил. Перевагою такого виду комплектування ЗС України та підготовки резервів буде постійно висока бойова готовність військових частин та наявність підготовлених військово-навчених мобілізаційних людських ресурсів.

Поєднання комплектування ЗС України військовослужбовцями служби за контрактом та за рахунок призову громадян на строкову військову службу має ряд недоліків, основний з яких – різке зниження рівня бойових спроможностей військової частини під час звільнення військовослужбовців строкової служби та поступове його підвищення після прибуття поповнення. Необхідно зазначити, що основним позитивним чинником цього виду комплектування є постійне поповнення резерву військовонавченими ресурсами. Але відношення призваних призовників на строкову службу до їх загальної кількості показує, що переважна більшість молоді залишається за межами служби в ЗС України і не отримує фахової військової підготовки. У випадку воєнної загрози або з початком воєнного часу замість постачання до ЗС України навчених фахівців виникає необхідність спочатку готувати тих, хто призваний за мобілізацією, а лише потім відправляти до військових частин. Це значно збільшує час набуття військовими частинами необхідних бойових спроможностей.

Результати аналізу видів комплектування збройних сил інших держав переконують, що головне не вибір виду, а всебічне забезпечення ефективної роботи всієї системи комплектування.

Таким чином, в умовах, що склалися, змішаний вид комплектування ЗС України особовим складом залишається найбільш доцільним. Поряд з тим необхідно продовжити удосконалення системи комплектування ЗС України особовим складом та створювати умови для переходу на комплектування їх військовослужбовцями служби за контрактом. Це буде сприяти підвищенню спроможностей ЗС України щодо забезпечення національної безпеки України.

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ	4	
Вступне слово Начальника Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного генерал-лейтенанта <i>Ткачука П.П.</i>	4	
<i>Гулай В.В.</i> «Заморожені конфлікти» в Україні та Молдові як загрози національній безпеці держав у контексті реалізації реваншистської геополітичної стратегії Російської Федерації	5	
<i>Дем'янюк О.Й.</i> Вплив військово-політичної ситуації в Україні на зміну європейської політики безпеки у 2015 р.	6	
<i>Katosiński S.</i> Wojsko i sposób zapewnienia bezpieczeństwa państwa w exposé polskich premierów w latach 1989–2015 (od Tadeusza Mazowieckiego do Beaty Szydło)	8	
<i>Matera R.</i> G8 – suspension or fall? Concise history of Russian participation and its consequences on global security issues	10	
<i>Трофимович В.В.</i> Російська агресія проти України – свідчення кризи сучасної системи міжнародної безпеки	12	
<i>Żebrowski A.</i> Informacyjny wymiar bezpieczeństwa państwa	13	
СЕКЦІЯ 1		
ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ		16
<i>Гладиш М.Л.</i> Безпекові аспекти зовнішньої політики країн Балтії	16	
<i>Гозуватенко Г.О.</i> Витоки поширення тероризму	17	
<i>Данилов Д.Д., Баранов Ю.М.</i> Виклики безпеці та загрози в Чорноморському регіоні	18	
<i>Delong M.</i> Multipolaryzacja rosyjskiej polityki zagranicznej w latach 2000–2008	20	
<i>Дедик О.Г.</i> Военна безпека Львова напередодні Листопадового Чину 1918 року	21	
<i>Єфімов Г.В., Троценко О.Я., Музика О.О.</i> Україна в новій архітектурі євроатлантичної безпеки	22	
<i>Зачко О.Б.</i> Транскордонна безпека систем цивільного захисту в умовах глобальних загроз: проектно-орієнтований підхід	24	
<i>Карпенко О.В.</i> Проведення стратегічних операцій впливу державами світу для досягнення воєнно-політичних цілей	25	
<i>Ктак М.</i> Bezpieczeństwo energetyczne polski – potencjał geotermii	27	
<i>Koźbial K.</i> Wyzwania bezpieczeństwa międzynarodowego w polityce zagranicznej konfederacji szwajcarskiej	28	
<i>Козленко С.В.</i> Геополітичні візії України в творчості Д. Донцова та М. Шлемкевича	29	
<i>Кукарцев О.В.</i> Сучасна міжнародна міграція та людська безпека	31	
<i>Кучик О.С.</i> Інститути міжнародного безпекового співробітництва в умовах геополітичних та цивілізаційних викликів початку ХХІ століття	32	
<i>Луговський О.В.</i> Російська політика: виклик системі євроатлантичної безпеки	34	
<i>Malczyńska-Biały M.</i> Bezpieczeństwo konsumentów w polityce unii europejskiej	35	
<i>Мацяк М.М.</i> Особливості функціонування системи міжнародної безпеки	36	

<i>Неуров І.В.</i> Сучасні виклики і загрози міжнародній безпеці, викликані порушенням соціальної, расової, національної або релігійної ворожнечі.....	38
<i>Окінняк Д.А., Окінняк А.С.</i> Протимінна діяльність як складова міжнародної безпеки.....	39
<i>Olszyk S.</i> Uchodźcy polityczni zagrożeniem dla bezpieczeństwa? – opinie społeczeństwa polskiego	40
<i>Панікан А.Л.</i> Міжнародний тероризм як загроза світовій цивілізації	42
<i>Paterek A.</i> Stabilizacja państw upadłych – rola polityki rozwojowej na przykładzie niemiec.....	43
<i>Пискорська Г.О.</i> Досягнення задовільного стану міжнародної безпеки – одна з найважливіших функцій світового співтовариства.....	44
<i>Sanetra-Pólgrabi S.</i> Szanse rozwoju polsko-niemieckiej współpracy na odrze w myśl porozumienia z 2015 roku.....	45
<i>Скібіцький В.В.</i> Безпекова політика Вишеградської групи та перспективні напрями розвитку співробітництва для України	46
<i>Стукалін Т.А.</i> Еволюція поняття безпеки у воєнно-політичних концепціях Сполучених Штатів Америки.....	47
<i>Тишукін Ю.Я.</i> Сучасні безпекові загрози як наслідок трансформації глобальної політики	49
<i>Трофимович Л.В.</i> Будапештський меморандум 1994 року з позиції національної безпеки України.....	50
<i>Троценко О.Я., Середенко М.М., Сфімов Г.В.</i> Розвиток національної безпеки України в системі міжнародної безпеки.....	51
<i>Федина С.Р.</i> «Гібридна війна»: новітні виклики міжнародній безпеці	53
<i>Фуртес О.О., Потоцький О.О.</i> Українсько-польське військове співробітництво – шлях до миру в Україні	55
<i>Wróblewski B.</i> Idea bezpieczeństwa państwa w specyficznych warunkach współczesnej monarchii arabskiej. na przykładzie haszymidzkiego królestwa jordanii.....	56

СЕКЦІЯ 2

ПОЗАМІЛІТАРНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ	58
<i>Аблазов І.В., Хамула С.В.</i> Невоєнні засоби досягнення воєнно-політичних цілей держави	58
<i>Andrzejczyk R.</i> Wywłaszczenie mienia na krymie w latach 2014–2015 próba analizy możliwości uzyskania odszkodowania.....	59
<i>Артюхова Ю.В.</i> Концепція безпеки людини (human security) в немілітарних загрозах.....	61
<i>Богуславець А.В.</i> Перспективи консолідації українського суспільства як колективного суб'єкта з огляду подій на Сході України.....	62
<i>Бучин М.А.</i> Безпека виборів як важлива проблема сучасної України: проблема правового регулювання	64
<i>Гапон Н.П.</i> Інформаційно-психологічні технології як проблема національної безпеки	65
<i>Герасименко Л.П., Сабліна Е.А.</i> Культура як позамілітарна складова національної безпеки.....	67
<i>Голик М.М.</i> Волонтерство як чинник формування морального духу війська і запорука стабільності та безпеки України	68
<i>Горбань В.Б.</i> Генезис основных угроз энергетичній безпеці України.....	70
<i>Grata P.</i> Bezpieczeństwo socjalne w polityce państwa polskiego w latach 1918–1939.....	71

<i>Грицюк В.В.</i> Інформаційна складова російських «гібридних війн».....	73
<i>Гуляк О.В.</i> Питання адміністративно-правових відношень щодо застосування Збройних Сил України в умовах надзвичайних ситуацій з урахуванням міжнародного досвіду	74
<i>Задерієнко С.І.</i> Газовий волонтаризм Росії як загроза енергобезпеці України та ЄС.....	75
<i>Льницька У.В.</i> Сучасні виклики та загрози інформаційній безпеці України	76
<i>Kowalski K.</i> Rekonwersja amerykańskiej gospodarki na przykładzie wybranych działań administracji USA w latach 1944–1950.....	78
<i>Klusek M.</i> Procesy reprivatyzacyjne a bezpieczeństwo ekonomiczne państwa	79
<i>Кудрявцев В.О.</i> Врегулювання придністровського конфлікту: позамілітарні аспекти забезпечення безпеки країн Чорноморського регіону.....	81
<i>Купрієнко Д.А.</i> Методичний підхід щодо вибору концепції прикордонної безпеки в умовах диференційованого безпекового середовища	82
<i>Мазітчук І.Ю.</i> Український журналіст як один з чинників інформаційної безпеки країни через призму воєнних дій.....	84
<i>Малик І.Р.</i> Покоління інформаційного протистояння	85
<i>Марцінко Н.М.</i> Виклики євразійства національній безпеці України	87
<i>Мильченко О.М.</i> Евентуальний вплив засобів масової інформації на формування іміджу України у світі, виявлення потенційних загроз національній безпеці України в інформаційній сфері.....	88
<i>Мунтян Б.І.</i> Історична ретроспектива деяких аспектів сучасних «гібридних війн»	90
<i>Нагірняк М.Я., Нагірняк А.Я.</i> Безпека військовослужбовця: релігійний аспект	92
<i>Пащикова О.О.</i> Гуманітарний аспект інформаційної безпеки у світлі сучасних загроз.....	94
<i>Пилявець Р.І.</i> Україна в контексті «гібридної політики» Російської Федерації.....	95
<i>Pietrzyk P.</i> Bezpieczeństwo materiałów archiwalnych jako element ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego	97
<i>Приходько Ю.І.</i> Особистісно орієнтована підготовка фахівців – важлива складова військово-освітньої політики	99
<i>Рубель К.В., Стефанцев С.С.</i> Особливості соціальних мереж та автоматизації добування інформації з них: безпековий аспект.....	100
<i>Semków-Chajko D.</i> System bezpieczeństwa cyberprzestrzeni.....	102
<i>Соляр І.Я.</i> Безпекова політика українських партій.....	103
<i>Степанов А.Д.</i> Аналіз деяких внутрішньополітичних процесів у Донецькій та Луганській областях напередодні конфлікту	104
<i>Стукаліна Н.Т.</i> Поширення корупції – загроза національній безпеці України та стабільності в суспільстві.....	106
<i>Угрин Л.Я.</i> Співвідношення безпеки та ідентичності у глобалізованому світі	107
<i>Удовиченко Т.С.</i> Економічна безпека як матеріальна основа національної безпеки	108
<i>Франчук В.І., Мельник С.І.</i> Поняття економічної безпеки України: правовий вимір.....	110
<i>Хардель Р.З., Сенюк Ю.В.</i> Методи інформаційного впливу на проведення заходів мобілізації.....	111
<i>Черник П.П.</i> Філософсько-ідеологічні та соціально-психологічні аспекти агресії Російської Федерації проти України весною 2014 року	113

<i>Шевченко М.М.</i> Наукові основи протидії загрозам територіальній цілісності України	115
<i>Щурко О.М.</i> Роль та значення образу держави в інформаційній політиці на сучасному етапі	116
<i>Wild-Urbanek M.</i> Bezpieczeństwo socjalne w działaniach ligi kobiet w polsce po ii wojnie światowej	118
<i>Žarna K.</i> Ewolucja międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych	119

СЕКЦІЯ 3

СУЧАСНІ ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ЯК ВИКЛИК ПОЛІТИЦІ БЕЗПЕКИ У СВІТІ	121
<i>Бураков Ю.В.</i> Локальний конфлікт у Сирії і загрози безпеці країнам Східної Європи.....	121
<i>Воробйов Г.П.</i> Складові військової операції у Лівії під час Першої громадянської війни	122
<i>Комарчук О.О.</i> Маніпулятивні технології як інструмент «гібридної війни»	124
<i>Куравський В.Г.</i> Придністровський конфлікт 1992 року як виклик політиці безпеки у Східній Європі	125
<i>Куцька О.М.</i> Аналогії пропагандистського забезпечення бойових дій Червоної Армії в Європі 1944-1945 рр. та російської агресії в Україні 2014–2016 рр.	127
<i>Мельник О.М.</i> Класифікація військових конфліктів сучасності	128
<i>Павленко О.С.</i> Розпад Югославії і нова геополітична конфігурація Балкан як виклик для європейської системи безпеки	130
<i>Павлючик В.П., Каршень А.М.</i> Інженерне забезпечення в системі всебічного забезпечення бойових дій	132
<i>Печенюк І.С.</i> Україна – Росія: історія протистоянь.....	133
<i>Письменний О.О.</i> «Гібридні війни» як виклик системі світової безпеки	135
<i>Питльована Л.Ю.</i> Українська та світова безпека 2014–2016 років у політичній карикатурі Інтернет-ресурсу CAGLE CARTOONS	136
<i>Плазова Т.І.</i> Міжнародні сили сприяння безпеці та миротворча місія України в Ісламській Республіці Афганістан	138
<i>Rawlikowski G.</i> Konflikt na wschodzie Ukrainy a zachowania wyborcze w wybranych państwach rosyjskiej «bliskiej zagranicy»	139
<i>Сегеда С.П.</i> «Гібридна війна» Росії в Україні як виклик мирному співіснуванню людства	141
<i>Скорич Л.В.</i> Військово-політичні аспекти операції НАТО в Афганістані	142
<i>Слободянюк М.В.</i> «Гібридна війна» – досвід Першої світової війни.....	144
<i>Харук А.І.</i> Висвітлення участі Повітряних Сил України в АТО на сторінках польської фахової періодики.....	145

СЕКЦІЯ 4

ВІЙСЬКОВІ АСПЕКТИ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ	147
<i>Буяло О.В., Андрієнко А.М.</i> Аналіз підходів щодо забезпечення моніторингу безпеки об'єктів критичної інфраструктури держави	147
<i>Гапєєва О.Л.</i> Інформаційно-пропагандистська кампанія проти України в період конфлікту в Керченській протоці (вересень–грудень) 2003 р.	148
<i>Гетьманчук П.М.</i> Воєнна доктрина України про природу російсько-української «гібридної війни»	150

<i>Гребенюк Т.М., Федак Г.О.</i> Інформаційні технології у військових конфліктах.....	151
<i>Данилов Д.Д., Баранов Ю.М.</i> Розвиток засобів подолання мінно-вибухових загороджень у роки Великої Вітчизняної війни.....	153
<i>Євсєєв І.Г.</i> Розвиток вітчизняної системи документів оборонного планування на сучасному етапі.....	154
<i>Єфімов Г.В., Троценко О.Я., Музика О.О.</i> Щодо становлення та розвитку системи Територіальної оборони в Україні.....	156
<i>Korzeniowski P.</i> Zasady budowania tradycji wojskowych poprzez nazewnictwo jednostek wojskowych wojska polskiego.....	157
<i>Железник О.Ю., Григорчук О.М.</i> Сучасний розвиток законодавчої бази військового аспекту політики безпеки України.....	159
<i>Задорожний В.П., Галченкова М.Є.</i> Щодо загроз національній безпеці України.....	160
<i>Івахів О.С.</i> Євразійське підгрунтя українського та сирійського конфліктів.....	162
<i>Іващенко О.В., Орел С.М.</i> Основні напрями діяльності в галузі екологічної безпеки Збройних Сил України.....	163
<i>Казмірчук Р.В., Хом'як К.М., Ларіонов В.В.</i> System bezpieczeństwa chemicznego jako kluczowy obszar bezpieczeństwa narodowego.....	165
<i>Колос Р.Л., Фтемов Ю.О., Білик Ю.В.</i> Інженерне забезпечення бойових дій арабо-ізраїльських війн.....	166
<i>Лавриненко Н.Ю.</i> Безпекові чинники Євroatлантичної інтеграції України.....	168
<i>Нещадін О.В., Данилов Д.Д., Фтемов Ю.О.</i> Сучасні виклики українській політиці безпеки.....	169
<i>Орел С.М.</i> Вплив військових дій на Сході України на стан екологічної безпеки регіону.....	171
<i>Радзіковський С.А.</i> Інформаційна безпека як засіб протидії цілеспрямованому інформаційно-психологічному впливу противника під час збройного конфлікту.....	172
<i>Середенко М.М., Кізлюк Л.М.</i> Шляхи впливу та напрями протидії інформаційній війні Російської Федерації проти України.....	174
<i>Слюсаренко А.В.</i> Сили спеціальних операцій як функціональний компонент збройних сил: перспективи наукового дослідження.....	175
<i>Телелім В.М., Приходько Ю.І.</i> Інформатизація підготовки військових фахівців як засіб підвищення їх готовності до ведення сучасних видів збройної боротьби.....	177
<i>Тичина І.В.</i> Підготовка військових фахівців України 1920-х років ХХ століття як складова системи безпеки.....	179
<i>Ткачук П.П.</i> Специфіка діяльності антитерористичних підрозділів Ізраїлю.....	180
<i>Феденко О.В.</i> Реалізація РФ доктринальних положень щодо застосування закону сили в Україні.....	181
<i>Шевчук В.В.</i> Територіальна оборона України в системі національної безпеки.....	183
<i>Шевчук В.П., Грицюк В.М.</i> Сепаратизм та тероризм – інструменти «гібридної війни» Росії проти України.....	184
<i>Щеглов А.Ю.</i> Кадетські корпуси Другої Речі Посполитої.....	186
<i>Яким'як С.В.</i> Сучасні та майбутні виклики з морського напрямку.....	187
<i>Якименко І.В., Горбенко С.В.</i> Вплив вибору виду комплектування Збройних Сил України на її національну безпеку.....	189

«ВИКЛИКИ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ»

**Збірник тез доповідей
Міжнародної наукової конференції
16 – 18 червня 2016 року**

Редакційна група за якість матеріалів відповідальності не несе. Матеріали доповідей авторів надано у вигляді відповідно до заявок на участь у конференції.

Дякуємо вельмишановним авторам за дотримання рекомендованого шаблону та обсягу виступів.

Підписано до друку 07.06.2016 р.
Формат 60x90 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Офсетний друк.
Умов. друк. арк. 11,39
Обл. вид. арк. 10,32
Тираж 100 прим.
Замовлення № 46

Видавець та виготовлювач – Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
79012, м. Львів, вул. Героїв Майдану, 32
тел.: (032) 258-44-12